

ANALELE ȘTIINȚIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”
DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

d. Științe juridice

TOMUL XXVII, ANUL 1981

ANALELE ȘTIINȚIFICE ALE UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA” DIN IAȘI

Tomul XXVII, s. III d

1981

S U M A R

	Pag.
MARIA DVORACEK — Începuturile învățămîntului superior juridic la Iași	5

STUDII

ȘTEFAN RĂUSCHI, FLORIN SAVA — Configurarea raporturilor juridice la care participă unitățile consiliului agroindustrial unic de stat și cooperatist	13
JULIETA MANOLIU, IOAN MACOVEI — Cu privire la regimul juridic al dreptului de proprietate personală asupra locuinței	29
ICHIL BENDITER — Inițiativa legislativă	43
DUMITRU MACOVEI — Unele considerații privind procedura și efectele încetării contractului de muncă	55
MIHAI JACOTĂ — Formalismul dreptului roman și condițiile necesare pentru apariția unei științe a dreptului	69

DISCUȚII

MIHAI JACOTĂ — Reflexii asupra recente reglementări maghiare de drept internațional privat	79
AUREL CIOPRAGA — Implicații psihologice ale confruntării	87
PAUL C. OLCESCU — Exercițiul dreptului de a încheia tratate internaționale	87
CONSTANTIN ANDRONOVICI — On the principle of exclusively peaceful use of outer space	93
ELENA PIPERNEA — Exigențele actualei etape de dezvoltare a României în perfecționarea principiilor fundamentale ale administrației de stat	99
GHEORGHE PITICARU — Regimul juridic al bunurilor soților în dreptul internațional privat	105

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE

GRIGORE GR. THEODOR — L'influence de système des sanction pénales sur quelques institutions de procédure pénale	112
MARIA ZOLYNEAK — L'application de certaines institutions du droit pénal — le sursis, la libération conditionnelle, le concours d'infractions — aux peines non-privatives de liberté	117
RENÉE SANILEVICI — Locul contractului de cercetare științifică în sistemul contractelor și particularitatea corelației risc-răspundere	121
RECENZII	125

COMITETUL DE REDACȚIE

Prof. I. BENDITER, Prof. M. JACOTĂ, Lect. I. MACOVEI, Lect.
Gh. PITICARIU, Conf. Șt. RAUSCHI, Prof. GR. THEODORU

Prof. M. JACOTĂ

Redactor responsabil

Lect. I. MACOVEI

Secretar de redacție

V. MARCOCI

Tehnoredactor

INCEPUTURILE ÎNVĂȚĂMÎNTULUI JURIDIC SUPERIOR LA IAȘI

DE

MARIA DVORACEK

La 24 februarie 1981 s-au implinit *125 de ani* de la deschiderea oficială, la Iași, a primelor cursuri universitare de învățămînt juridic românesc¹.

Studiile referitoare la primele noțiuni privind „învățarea legilor” și cele privind elementele introductive în domeniul dreptului, trebuie însă urmărite cu mult înaintea anului 1856, dată fiind activitatea desfășurată de promotorii învățămîntului juridic² la Școala Vasiliană și la Academia Mihăileană.

Promotorii învățămîntului juridic românesc au fost dublați de calitățile unor cărturari vestiți și în alte domenii ale științei (filozofie, istorie, literatură, economie etc.). Cu acest prilej, se cuvine a cinsti memoria înaintașilor care, la *24 II 1856* au pus bazele învățămîntului superior ieșean, a celor care l-au continuat cu cinstire și spirit novator, dar și a celor care l-au plămădit, personalități cunoscute sau iluștri anonimi (moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni etc.), îngemănate aici, în capitala Moldovei, fără a căror muncă plină de abnegație nu s-ar fi realizat actul de acum 125 de ani.

Astfel, în cultura juridică ieșeană, la loc de cinste s-au aflat: *Andronache Donici*³, născut în anul 1760, poliglot al timpului său, ispravnic de Dorohoi (1808—1810), mare logofăt al dreptății (1823), care alcătuiește în anul 1805 *prima operă originală de teorie juridică*, axată, în special, pe dreptul civil. Donici se manifestă ca un apărător al proprietății obștenilor. *Cristian Flechtenmacher*, născut în anul 1785, la Brașov, stabilit la Iași în anul 1813, este *principalul redactor al primului Cod civil al Moldovei din 1917*. *Damaschin Bojinca*⁴, născut în anul 1802 la Gîrliște, în Banat, predă la Academia Mihăileană cursurile de drept (roman, civil, penal) și filozofie. Ultimei ani și-i petrece studiind legislația timpului. *Petrache Asachi*, președinte al tribunalului Botoșani (1830—1833), este coautor al versiunii românești a primului Cod civil al Moldovei. Și... au mai fost, *Ananias Cuzanos*, *C. Schilitti*, *Costache Conache* și mulți alți promotori ai învățămîntului juridic românesc.

¹ A se vedea, Colectiv, *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași. 1860—1960 (Dezvoltarea științelor juridice)*, vol. II, București, 1960, p. 304—320.

² V. Al. Georgescu, *Dezvoltarea învățămîntului juridic în principatele române în perioada unirii*, în „SCJ”, an IV, nr. 2 din 1959, p. 532—542.

³ I de m, *Din gîndirea politico-juridică românească (Andronache Donici)*, Editura științifică, București, 1974, p. 73—97.

⁴ Gh. Ungureanu, *Juristul Damaschin T. Bojinca (1802—1869)*, *Contribuții la viața și activitatea sa*, Iași, 1931.

Necesitatea organizării învățămîntului juridic superior, în Moldova, s-a simțit înainte de înființarea Universității din Iași, dat fiind numărul restrîns al „specialiștilor” în cunoașterea pravilei (legii), și — în mod deosebit — în aplicarea acesteia.

Încă de la începutul secolului al XIX-lea, în Moldova, cultura juridică a cunoscut o deosebită ascensiune, manifestată, în principal, prin preocupări privind studiul legilor și prin apariția unor reglementări ample, sistematizate, prezentînd trăsăturile caracteristice codurilor (*Manual românesc* al lui Andronache Donici, *Codul Calimach*). Aceeași preocupare se poate remarca și în *proiectul de Constituție din 1822 al „Cărvunilor”*, care conținea și prevederea conform căreia, în școlile care urmau a se înființa să se predea „știința celor cuviincioasă a legii, a pravilei și a datoriei obștești”.

În perioada anterioară anului 1830, în Moldova, învățămîntul juridic se reducea la studierea legilor, în cadrul școlii Vasiliene, întemeiată de Vasile Lupu, pe lângă mănăstirea Trei Ierarhi. Despre acest învățămînt, Gheorghe Asachi⁵ menționa că nu putea fi decît modest și rutinar, legat de tradițiile retorice și formaliste ale școlilor de drept bizantin. În anul școlar 1831, s-a introdus un curs (de doi ani), *de știința legilor române*, destinat celor care urmau a avea exclusivitatea ocupării marilor dregătorii în stat⁶. Cursul a fost predat de către Cristian Flechtenmacher, fiind intitulat — în programa de învățămînt din anul 1831 — *Dreptul civil al românilor*⁷, prima prelegere referindu-se la *Istoria dreptului românesc sau a pravilelor românești*⁸.

Numărul restrîns al specialiștilor în pravile (legi), nu mai satisfăcea necesitățile ridicate de practica anilor 1830—1831. Aceasta este rațiunea, pentru care, studiul legilor a dobîndit o mai largă dezvoltare o dată cu înființarea în 1835 a Academiei Mihăilene, în cadrul căreia aceste studii pot fi considerate tranzitorii către învățămîntul juridic universitar⁹.

Prin Regulamentul școlar din 1835 se fixau și normele de funcționare a Academiei Mihăilene. În conformitate cu acest regulament, învățămîntul era împărțit în cursuri ordinare și cursuri extraordinare¹¹. Cursurile ordinare cuprindeau școlile elementare, normale, gimnaziale pregătitoare (cl. I și a II-a) și umanioare (cl. III și IV), precum și „școlile academice” (împărțite în trei facultăți: filozofică, juridică și teologică).

⁵ Gh. A s a c h i, *Cvestia învâțăturii publice*, Iași, 1858.

⁶ „Albina Românească”, nr. 33, suplimentul, din 4 mai 1830.

⁷ A se vedea, Iulian Teodorescu, *Istoricul facultății de drept din Iași*, în, „Anuarul general al Universității din Iași”, tipărit cu prilejul jubileului de 50 de ani, Iași, 1911, p. CXLVIII.

⁸ A. R ă d u l e s c u, *Două lecții de drept ținute între anii 1830 și 1836 de Cristian Flechtenmacher (1785—1843)*, contribuții la viața și activitatea sa, București, 1930, p. 17 și următ.

⁹ Asupra faptului dacă Academia Mihăileană a fost sau nu o instituție de învățămînt de grad universitar, s-au purtat vii discuții. A.D. Xenopol a considerat Academia Mihăileană drept „un așezămînt de învățătură superioară”. (A.D. X e n o p o l, C. E r b i c e a n u, *Serbarea școlară de la Iași, cu ocazia împlinirii a cinci zeci de ani de la înființarea învățămîntului superior în Moldova*, Iași, 1885, p. 141).

¹⁰ V. A. U r e c h i a, *Istoria școlilor de la 1800—1864*, tom IV, București, 1901 (*Regulament al Școalelor publice din Principatul Moldovei*), p. 389—421.

¹¹ Cursurile extraordinare speciale, prevăzute de regulament, erau cursul geometru-practic și cursul economic la care, cu timpul, s-au adăugat și altele.

Facultatea juridică (cu trei ani de studii), putea fi urmată de absolvenții facultății filozofice, avînd un profil de studii speciale: drept natural, drept public „universal și particular“, drept civil, drept criminal, procedura civilă și criminală, drept comercial, științe politice, statistica etc. Absolvenților facultății juridice li se dădea titlul de avocat.

În prelegerea¹² de deschidere (din anul 1836), intitulată; *Cuvînt către cinstiții ascultători de legi rostit la anul 1836 în Academia din Iași*. Cristian Flechtenmacher prezintă o expunere de principii privitoare la modul în care se va desfășura cursul de legi pe care urma să-l predea. Acest curs a avut un caracter extraordinar, nefiind încadrat în facultăți, întrucît nu existau încă absolvenți ai cursurilor de filozofie. Prin prelegerile sale, C. Flechtenmacher se ridica împotriva regimului abuziv din țară, într-un moment în care, deși judecătorii erau recrutați pe bază de studii de specialitate, abia se făcea trecerea spre o organizare judecătorească superioară (sub aspect structural), dar care, nu se putea detașa încă de arbitrar.

Flechtenmacher are curajul¹³ de a cere judecătorului să fie cinstit și imparțial întrucît, numai atunci cînd nu va mai fi stăpînit de patimi, interese, uneltiri, mijlociri și hatîruri „și nici temere de oameni, se va putea statornici o judecată dreaptă, fericirea nației și pavăza stăpînirii legilor“¹⁴.

La 15 noiembrie 1839 au început cursurile anului I al Facultății juridice, frecventate de către 17 elevi. Aceste cursuri au fost predate de un singur profesor, și anume, de Petre Cîmpianu care preda și cursuri la Facultatea de filozofie. În anul următor, îl înîlțim, de asemenea, pe profesorul Petre Cîmpianu (predînd dreptul roman și științele politice), pentru ca abia în anul 1841, o dată cu deschiderea cursurilor anului III, să fie numit profesor Damaschin Bojinca iar în 1842 să fie încadrați în calitate de profesori Nicolaie Docan (anul III) și Ion Ghica (*Despre importanța economiei politice*, prelegerea inaugurală).

În anul 1846—1847, Mihail Sturdza hotărăște desființarea învățămîntului academic, sub pretext că, școlile nu mai corespund așteptărilor sale și trebuințelor țării¹⁵. Mai înainte, în anul școlar 1844—1845¹⁶, două discipline atrăseseră atenția: *Dreptul firesc* (care cuprindea drepturile firești extra-sociale, drepturile sociale și drepturile ginților) și *Principii ale poliției îngrijitoare de siguranța dinăuntru a statului*.

Programul de revendicări sociale, politice și culturale de la 1848¹⁷ se va îndeplini treptat în perioada următoare. Astfel, principiul „instrucției egale și gratuite pentru toți românii“ înscris în Programul de la 1848, a fost

¹² Prelegerea a fost tipărită; actualmente se află la Biblioteca Academiei R.S.R.

¹³ Această atitudine a avut drept consecință îndepărtarea sa de la catedră și demiterea sa și din funcția de juriconsult.

¹⁴ Gh. Ungureanu, *Învățămîntul juridic în Academia Mihăileană*, în *De la Academia Mihăileană la Liceul Național*, Iași, p. 348—356.

¹⁵ Mihail Kogălniceanu, în raportul său către Al. I. Cuza, pentru înființarea Universității din Iași, după ce a subliniat meritele lui Mihail Sturza, în perioada anterioară anului 1841, a dat și un răspuns complet privind cauzele care l-au determinat pe acesta, să desființeze învățămîntul academic („Monitorul Oficial“, nr. 24 din 31 octombrie 1860, p. 93).

¹⁶ A.D. Xenopol, *Memoriu asupra Învățămîntului Superior în Moldova, cu ocazia aniversării de 50 de ani a înființării acestui învățămînt*, 16 VI 1895, Iași, 1895.

¹⁷ M. Kogălniceanu, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, Iași, 1883, p. 14—15

introdus în primul regulament¹⁸ școlar de după revoluție, regulament sancționat de domn la 1 ianuarie 1851. Regulamentul prevedea, printre altele, înființarea unei „facultăți giuridice“ cu durata studiilor de trei ani. Această prevedere a fost realizată practic la 24 februarie 1856.

*

Deschiderea cursurilor Facultății juridice urma a fi inaugurată în primul semestru al anului 1855. Aceasta este rațiunea pentru care steagul Facultății de drept¹⁹ poartă data de 6 octombrie 1855, dată la care domnul urma să aprobe măsurile organizatorice privind înființarea facultății. Dificultăți de ordin financiar și organizatoric au determinat prorogarea datei, astfel încât la 24 februarie 1856, au fost inaugurate cursurile Facultății de drept la care au fost înscriși 8 studenți ordinari și 19 studenți extraordinari²⁰.

Inițial, profilul facultății era restrins: Simion Bărnuțiu²¹ predă dreptul natural, Gh. Apostoleanu predă economia politică, Papiu-Ilarian²² predă statistica. În anul următor, 1856—1857, dreptul civil va avea în calitate de titular pe Teodor Veisa²³, de la care a rămas și o traducere a Constituției belgiene.

Documentele anilor 1856—1857 fac referiri la facultatea juridică și uneori, la facultatea juridică și filozofică. Aceste denumiri date facultății se explică prin faptul că, studenții facultății de drept urmau concomitent și unele cursuri de filozofie (în ideea respectării spiritului regulamentului școlar din 1851.). Întrucât, hotărîrea Departamentului Învățăturilor Publice din 25 august 1856 (aprobată de către căimăcănie), care amîna deschiderea facultății filozofice pe timp de un an (1856—1857), ducea, implicit, la o suspendare a cursurilor facultății de drept (care începuseră în acel an), profesorii facultății s-au oferit să predea gratuit cursurile juridice. Rezistența căimăcăniei a determinat o nouă prorogare a cursurilor facultății de drept care nu a funcționat în primul semestru al anului 1856—1857. A fost necesară o susținută campanie de presă unionistă, în legătură cu suspendarea cursurilor facultății de drept, pentru a se hotărî reînceperea cursurilor la 18 martie 1857²⁴, cursurile la care au fost înscriși 18 studenți.

Facultatea de drept nu a fost scutită de unele neajunsuri nici în anul următor (1857—1858). Din cauza unor nemulțumiri provocate de către inspectorul general al școlilor (A. T. Laurian), la 27 septembrie 1857, în semn de protest, Simion Bărnuțiu, Petre Suciul iar ulterior, Teodor Veisa au demisionat din funcțiile lor. Plecarea la București a lui A. T. Laurian — căruia

¹⁸ *Manualul administrativ al Principatului Moldovei*, T. II, Iași, 1856, p. 304—340.

¹⁹ Aflat în prezent în muzeul Universității „Al. I. Cuza“ din Iași.

²⁰ Arhivele Țării Iași, Fond Comitetul central de inspecție, tr. 1768, dos. 1, f. 6.

²¹ I. Vintu, Simion Bărnuțiu, în vol. *Din gândirea ...*, op. cit., p. 135 și urm.

²² E. Cernea, Alexandru Papiu-Ilarian, în vol. *Din gândirea ...*, op. cit., p. 268—291.

²³ C. Angelescu, *Un jurist moldovean uitat: Teodor Veisa*, „Dreptul“, nr. 27—28, București, 1938; *Izvoarele Constituției române de la 1866*, „Dreptul“ nr. 30—31, București, 1926.

²⁴ Arhivele Statului, București, Fond. Min. Cult. și Instr. Publ., dosar nr. 494/1857, f. 283.

i se alătură Al. Papiu-Iliarian, face posibilă retragerea demisiilor, mai sus amintite, și continuarea cursurilor, care încep la 17 februarie 1858²⁵, (cursuri la care au fost înscriși 15 studenți).

În acel an școlar s-a prevăzut inaugurarea anului II al facultății (denumită încă de drept și filozofie). Cu acel prilej s-au propus (de către facultate unele modificări în programul de învățămînt, modificări care vizau dezvoltarea cursurilor de specialitate. Astfel, s-a considerat util a se inaugura un curs teoretic despre „firea dreptului” (filozofia dreptului), care urma a se preda concomitent cu dreptul penal (considerat a fi strîns legat de filozofia dreptului). Urmău apoi a se preda (tot în anul II), dreptul privat și dreptul comercial iar pentru anul III se preconiza „dreptul sancțional”, dreptul public, dreptul constituțional și economia politică. În același timp, s-a alcătuit un program prin care se stabileau disciplinele filozofice care urmau a fi studiate de studenți precum și alte discipline, ca de exemplu, antropologia, istoria universală, estetica, literatura. În temeiul modificărilor aduse programului de studii, cursurile facultății au început la 15 IX 1858.

În anul următor, 1859—1860, Facultatea de drept număra 24 de studenți și 5 profesori. În programul publicat în Monitorul Oficial din 4 octombrie 1859, erau prevăzute următoarele cursuri: Anul I, *Istoria și institutele dreptului roman* (P. Suci); *Drept penal și procedura penală* (Gh. Apostoleanu); *Drept natural* (S. Bănuțiu). Anul II, *Drept civil* (T. Veisa); *Pandecte* (P. Suci); *Drept comercial și procedură* (I. Lupașcu). Anul III, *Economie politică și finanțe* (Gh. Apostoleanu); *Drept public* (S. Bănuțiu); *Drept civil* (T. Veisa); *Drept administrativ* (Gh. Apostoleanu). Fiecare obiect implica trei cursuri (săptămînal), de cîte o oră — o oră și jumătate, cu excepția economiei politice și a finanțelor care se rezumau numai la două cursuri săptămînal.

După multe tergiversări, prin Decretul²⁶ din 26 octombrie 1860, s-a inaugurat Universitatea ieșeană (cu patru facultăți: filozofie, drept²⁷, teologie și medicină), rector fiind I. Strat (economie politică și finanțe), iar decan ales la 24 octombrie 1860, O. Teodori (drept penal și procedură penală). De acest act (Decretul din 26 octombrie), este legat numele lui Mihail Kogălniceanu care, în calitate de Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, întocmise proiectul de decret prezentat domnitorului Alexandru Ioan Cuza. În redactarea acestui decret, remarcăm, o dată în plus, profunzimea concepțiilor lui M. Kogălniceanu, precum și talentul său de jurist, teoretician și practician al dreptului.

În conformitate cu acest decret, Universitatea din Iași, în calitate de persoană juridică, avea dreptul de „a se administra de sine, în cauzele atît științifice cît și disciplinare în cuprinderea legii”. Predarea urma a se face în limba română, participarea fiind liberă și gratuită²⁸ (art. 2). Membrii corpului

²⁵ Idem, dosar nr. 560/1858, f. 9.

²⁶ Publicat sub nr. 13 795, în „Monitorul Oficial al Moldovei” nr. 24 din 31 octombrie 1860, p. 93.

²⁷ Facultatea de drept lua ființă cu disciplinele și cu profesorii cunoscuți.

²⁸ Această prevedere a rămas o simplă declarație de principii, care însă nu a fost respectată.

didactic universitar trebuiau să fie români; ei se bucurau de inamovibilitate. Îndepărtarea lor din învățământul superior se făcea numai printr-o sentință a Consiliului Academic, sentință care urma a fi sancționată de către domn. Articolul 3 făcea referire la Consiliul Academic, articolul 4 prevedea sistemul alegerii decanilor; articolul 5 reglementa recrutarea profesorilor (în temeiul titlurilor examinate de către Consiliul Academic și a unei recomandări din partea ministerului de resort, recomandare sancționată de domn); articolul 6 se referea la acordarea gradelor și onorurilor academice.

Data de 26 octombrie 1860 a reprezentat un triumf al unor îndelungate și statornice năzuinți dar, în același timp, începutul unei noi perioade (care se va întinde peste mai mult de opt decenii), în care învățământul juridic se va dezvolta ca o componentă a culturii naționale a timpului.

În aceste condiții, a fost evident și firesc ca Facultatea de drept din Iași (ca și cea din București, iar mai târziu cea din Cluj), să-și justifice activitatea prin a dezvolta o conștiință juridică corespunzătoare intereselor claselor guvernante și, implicit, de a forma o concepție nouă despre stat și drept, concepție nouă care prezenta multe aspecte progresiste. În lumina acestor interese a fost concepută predarea disciplinelor: *dreptul natural, dreptul civil, dreptul comercial, dreptul penal, dreptul procedural, dreptul constituțional și administrativ*.

Programa analitică a studiilor juridice universitare era asemănătoare celor din Europa. Astfel, disciplinele de specialitate urmau să asigure profilarea viitorilor specialiști necesari justiției și administrației, cunoașterea ramurilor de drept respective și, în mod deosebit, a procedurilor — indispensabile pentru buna îndeplinire a sarcinilor încredințate aparatului judiciar. Disciplinele de specialitate se ocupau cu studierea diferitelor ramuri ale dreptului. Dintre acestea, dreptul civil și dreptul comercial reglementau, în principal, apărarea proprietății private și facilitatea schimbului de mărfuri; dreptul penal și procedura penală apărau ordinea de drept, dreptul constituțional și dreptul administrativ concureau la pregătirea cadrelor necesare administrației etc. De asemenea, concepția dreptului natural — predominantă în filozofia juridică a timpului — justifica necesitatea înlăturării instituțiilor feudale. Dreptul roman — studiat și aplicat în condițiile perioadei de formare a dreptului burghez constituia un temei pe care se putea întreprinde critica instituțiilor feudale, oferind modele pentru înlocuirea lor. Una din celebrele teze ale lui Simion Bărnuțiu — conform căreia proprietatea divizată de tip feudal este înlocuită de proprietatea de tip roman, exclusivă și absolută — a fost întemeiată pe dreptul roman, preluat și adaptat nevoilor noii societăți.

Scurgerea timpului, precum și anumite circumstanțe, fac nespus de dificil filtrul selecției faptelor precum și a celor care, cu abnegație, le-au realizat atât în momentul începuturilor învățământului juridic universitar la Iași cit și, ulterior, în decursul anilor.

În afara pretenției unui caracter absolut al selecției dar în cadrul unor coordonate stabile și în limitele spațiului redacțional, să fie permisă relevarea faptului că munca de pionerat a primilor profesori nu a fost ocolită

de greutatea începuturilor. Aceștia au fost nevoiți să rezolve toate problemele dificile de natură organizatorică pe care învățămîntul superior le implica, cele privind determinarea cadrului fiecărei discipline și fixarea terminologiei juridice românești precum și cele referitoare la îmbunătățirea continuă a disciplinelor predate.

De asemenea, să fie permisă relevarea faptului că, aprofundarea ulterioară a cercetărilor juridice în cadrul facultății ieșene ne determină să-i privim și astăzi, în prim planul activității lor, pe promotorii învățămîntului juridic românesc precum și pe continuatorii²⁹ acestuia: Simion Bărnuțiu (*Dreptul public al românilor*, *Dreptul natural privat*, *Dreptul natural public*), Vasile Conta³⁰ (*Dreptul civil*), Dimitrie Alexandrescu (*Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparație cu legile vechi și cu principiile legislațiunii străine*), Constantin Stere³¹ (*Dreptul constituțional*), Matei Cantacuzino (*Principiile dreptului civil*³²), Ioan Tanovicianu (*Curs de drept penal și Curs de procedură penală română*³³), Ștefan Longinescu (*Dreptul roman*), Ion Peretz³⁴ (*Istoria dreptului românesc*), Gh. Tocilescu (*Procedura civilă*), Toma Stelian, Vasile Dimitriu, Ioan Leatris (*Dreptul comercial*), Eugen Herovanu (*Procedura civilă*), Neculai Dașcovici (*Dreptul internațional public*), Alfred Juvara (*Dreptul internațional privat*), Nicolae Titulescu³⁵ și încă foarte mulți alții, cu nume înscrise la loc de cinste în istoria învățămîntului juridic românesc.

În etapele următoare înființării lui, învățămîntul juridic universitar, implicit cel ieșean, a căpătat un caracter unitar, cunoscînd profunzimi și dimensiuni deosebite. Ele nu pot fi trecute în revistă doar într-un sumar ci—constituie (sau pot constitui) obiectul unor studii distincte. Indiferent de dimensiunile unor asemenea studii, cercetarea nu poate fi ruptă de trecut, implicit de ceea ce a reprezentat pentru învățămîntul juridic superior românesc acești 125 de ani care au trecut de la înființarea lui la Iași.

²⁹ Numeroși și a căror activitate a fost consacrată în studiile de specialitate.

³⁰ A se vedea, V. Al. Georgescu, *Cercetările lui V. Conta în domeniul dreptului civil*, în „RRD”, an. XXV, 1968, p. 69—81.

³¹ A se vedea reeditarea principalelor studii din domeniul dreptului constituțional și administrativ în volumul *Scrieri*, Editura Minerva, București, 1979, p. 253—561.

³² Cea mai reușită sinteză a întregului sistem al dreptului civil din timpul său.

³³ A se vedea, Grig. Gr. Theodoru, *Ideile social-politice progresiste ale lui Ioan Tanovicianu*, în „An. Univ. Iași, s. III, Științe juridice, tom III, an. 1976, p. 111—117.

³⁴ *Curs de istoria dreptului român*, vol. I, București 1926 și vol. II, București, 1928.

³⁵ La Iași și-a început ucenicia strălucitul jurist de valoare internațională.

CONFIGURAREA RAPORTURILOR JURIDICE LA CARE PARTICIPĂ UNITĂȚILE CONSILIULUI AGROINDUSTRIAL UNIC DE STAT ȘI COOPERATIST*

DE

ȘTEFAN RĂUSCHI și FLORIN SAVA

1. Corespunzător stadiului actual al dezvoltării forțelor de producție în întreaga economie, precum și exigențelor sporite ce se pun în prezent și în perspectivă în fața agriculturii, Plenara C.C. al P.C.R. din 1 februarie 1979 a apreciat că se impun, în mod necesar, noi măsuri în vederea îmbunătățirii, în continuare, a conducerii¹, organizării și planificării agriculturii, punerii tot mai depline în valoare a marilor posibilități de sporire a producției de care dispune aceasta².

Potrivit orientărilor date de secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, plenara a scos în evidență faptul că obiectivul principal este asigurarea conducerii unitare a agriculturii, integrarea tot mai profundă a activității de producție și economice a unităților agricole de stat și cooperatiste în vederea utilizării cu eficiență maximă a fondului funciar³, a mijloacelor tehnice și a forței de muncă, perfecționarea structurii organizatorice de la unitățile de bază pînă la minister pentru crearea cadrului prielnic manifestării inițiativei oamenilor muncii, întăririi răspunderii în desfășurarea întregii activități, stimulării eforturilor în scopul creșterii producției vegetale și animale în toate sectoarele agriculturii.

În vederea traducerii în viață în cele mai bune condiții a programului de creștere a producției agricole, stabilit de conducerea partidului⁴, Plenara C.C. al P.C.R. a adoptat un ansamblu de măsuri de perfecționare a conducerii, organizării și planificării agriculturii și industriei alimentare, pe baza următoarelor principii: asigurarea conducerii unitare a tuturor sectoarelor agriculturii, pe toate treptele organizatorice; întărirea rolului unităților agricole de bază (C.A.P., I.A.S., S.M.A) ca verigi hotărîtoare pentru creșterea producției vegetale și animale; accentuarea procesului de concentrare, specializare și integrare a producției agricole; folosirea rațională și unitară a bazei tehnico-materiale; perfecționarea pregătirii cadrelor de specialiști, a tuturor lucrătorilor din agricultură, în concordanță cu cerințele modernizării producției

* Lucrarea a fost elaborată astfel: pct. 1 de Șt Răuschi, pct. 2 de Fl. Sava.

¹ A se vedea și dispozițiile Legii nr. 3/1977 privind Congresul consiliilor de conducere al unităților agricole socialiste, al întregii țărâni și Consiliul Național al Agriculturii.

² Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 1 februarie 1979, publicată în B. Of., partea I, din 3 februarie 1979.

³ A se vedea N. Ceaușescu, *Raport la cel de al XII-lea Congres al P.C.R.*, Ed. pol., Buc., 1979, p. 32.

⁴ A se vedea *Directivile Congresului al XII-lea al P.C.R. cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cîincinalul 1981—1985 și orientările de perspectivă pînă în 1990*, Ed. pol. Buc., 1979, p. 30—34.

agricole; apropierea conducerii tehnice și economice din toate organismele agricole (minister, departament, centrale, județ) de activitatea unităților de producție și creșterea răspunderii acestora în îndeplinirea sarcinilor de plan; accentuarea procesului de integrare a cercetării cu producția și învățămîntul, în vederea introducerii mai rapide a progresului tehnic în practica unităților agricole; crearea cadrului organizatoric, a tuturor condițiilor necesare pentru introducerea noului mecanism economico-financiar în toate unitățile din agricultura de stat și cooperatistă.

Avînd în vedere aceste principii, plenara a hotărît constituirea unor noi forme organizatorice superioare, de organizare și conducere a agriculturii noastre socialiste — consiliile unice agroindustriale de stat și cooperatiste, care au drept obiectiv concentrarea și specializarea producției, folosirea eficientă a fondului funciar, a mijloacelor materiale, financiare și a forței de muncă, întărirea economică a fiecărei unități componente⁵.

Consiliile unice agroindustriale de stat și cooperatiste asigură organizarea și conducerea unitară pe plan teritorial a agriculturii, realizarea unor asolamente raționale și amplasarea mai bună a culturilor, care să pună în valoare potențialul productiv al tuturor terenurilor agricole, indiferent de forma de proprietate.

Înființarea consiliilor unice agroindustriale de stat și cooperatiste corespunde, pe plan instituțional, cerințelor obiective de perfecționare a structurilor de organizare și conducere a activității agricole și de industrializare a producției agricole, precum și a activității industriei alimentare.

Consiliile unice agroindustriale de stat și cooperatiste, înființate pe baza principiilor stabilite de Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 1 februarie 1979, au primit apoi și o reglementare juridică prin Decretul Consiliului de Stat nr. 32 din 1 februarie 1980 care — printre alte prevederi — cuprinde și dispoziții referitoare la organizarea și funcționarea acestor consilii.

Potrivit art. 17 din Decretul nr. 32/1980, consiliul unic agroindustrial de stat și cooperatist are în componență următoarele unități (care au sediul pe teritoriul său): S.M.A., C.A.P., I.A.S. sau fermele acestora; asociațiile economice intercooperatiste și asociațiile dintre cooperative agricole și unități de stat sau ale cooperației de consum; institutele, stațiunile de cercetări și unitățile de învățămînt agricol; unități economice cu profil agricol din subordinea altor ministere și organe centrale.

Consiliul unic agroindustrial de stat și cooperatist este titular de plan, pe care îl primește de la direcția generală pentru agricultură și industrie alimentară. El funcționează pe principiul unităților bugetare, avînd buget propriu de cheltuieli, repartizat din bugetul direcției generale pentru agricultură și industrie alimentară. La rîndul lor, unitățile agricole componente ale consiliului unic își păstrează dreptul de proprietate și autonomia gestionară, au bugete de venituri și cheltuieli proprii și sînt titulare de plan pentru sarcinile ce le revin din planul unic de dezvoltare, de executarea cărora răspunde fiecare în parte.

Față de cele arătate, în lipsa unei prevederi exprese a legii, putem afirma că, sub aspectul naturii lui juridice, consiliul unic agroindustrial de stat și

⁵ N. Ceaușescu, *op. cit.*, p. 35.

cooperatist este o organizație de stat și cooperatistă, înzestrată cu personalitate juridică, iar raporturile dintre consiliul unic și unitățile care-l compun sînt raporturi de cooperare și asociere, care se stabilesc atît pe linia îndrumării unităților componente, dar mai ales în domeniul activității productive.

Așa cum rezultă din directivele Congresului al XII-lea al P.C.R., cit și din dispozițiile Decretului nr. 32/1980, în cadrul consiliilor unice, sectoarele agriculturii de stat și cooperatiste păstrîndu-și proprietatea și autonomia — trebuie să coopereze tot mai strîns pe baza unificării mijloacelor mecanice și tehnice, a chimizării producției, a folosirii sistemelor de irigații, a activității de îmbunătățiri funciare⁶.

Consiliile unice organizează în mod unitar dezvoltarea tuturor ramurilor agricole și răspund efectiv de realizarea sarcinilor ce revin unităților agricole componente, asigurînd astfel cadrul organizatoric necesar concentrării, zonării și specializării producției, înfăptuirii acțiunilor comune pentru folosirea deplină și eficientă a fondului funciar, consolidării economice și financiare a fiecărei unități agricole. În același timp, consiliul unic agroindustrial organizează dezvoltarea tuturor activităților industriale, de prelucrare a produselor agricole și de valorificare a altor resurse locale precum și de prestări de servicii.

În cadrul consiliului agroindustrial unic de stat și cooperatist, un rol de primă importanță îl are stațiunea pentru mecanizarea agriculturii care îndeplinește funcția de organ unic de mecanizare și energetică, de întreținere și reparații curente, precum și de chimizare pentru toate unitățile de pe raza sa de activitate⁷. În același timp, secțiile de mecanizare, ca subunități de producție ale S.M.A., își desfășoară activitatea în cooperativele agricole, în unitățile agricole de stat și asociații, potrivit normelor unitare de structură aprobate pentru activitatea de mecanizare a agriculturii prin Decretul nr. 162/1973.

În vederea creșterii răspunderii S.M.A., a tuturor mecanizatorilor, în realizarea unor producții cît mai mari, plata lucrărilor efectuate, inclusiv retribuția mecanizatorilor — în prezent — este legată direct de producția efectiv obținută. În acest scop, S.M.A. încheie contracte de cooperare cu unitățile agricole în vederea executării complete și de calitate a tuturor lucrărilor agricole, întărindu-se astfel răspunderea comună a celor două unități pentru obținerea unor producții cît mai mari.

În legătură cu activitatea de cooperare, trebuie precizat că aceasta se realizează de către S.M.A. prin intermediul contractului pe care îl încheie cu fiecare unitate agricolă în parte și nu cu subunități ale acestora așa cum ar rezulta din prevederile art. 12 din Statutul cooperării și asocierii C.A.P. cu unități de stat sau ale cooperației de consum și art. 33 lit. d din Statutul C.A.P.

Prevederile din articolele menționate trebuie interpretate în sensul că șeful secției de mecanizare (subunitate fără personalitate juridică), neavînd calitatea de organ de conducere al S.M.A., ar putea încheia contracte cu persoane fizice și juridice pe baza unei împuterniciri dată de S.M.A. În acest caz,

⁶ Directivele Congresului al XII-lea al P.C.R. cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1981—1985 și orientările de perspectivă pînă în 1990, Ed. pol., Buc., 1979, p. 34.

⁷ Conform art. 30 alin. 1 din Decretul nr. 32/1980.

împuternicirea, care este, în esență, un mandat, se dă nu secției de mecanizare deoarece aceasta nu este subiect de drept civil sau economic spre a o putea primi, ci șefului acesteia, persoană fizică încadrată în personalul S.M.A. Încheind contractul, șeful secției de mecanizare angajează nu unitatea, fără personalitate juridică, ci S.M.A., ca persoană juridică, care a emis împuternicirea. Aceasta este, deci, răspunzătoare pentru contractele încheiate, ea va sta în justiție sau la arbitraj în caz de litigiu⁸.

Potrivit reglementărilor în vigoare, contractul de cooperare se încheie de S.M.A. cu unitățile agricole din cadrul consiliului agroindustrial unic de stat și cooperatist, pe baza contractului model⁹.

Contractul model, avînd caracter de act normativ, părțile nu vor putea insera în contractul concret clauze contrare clauzelor obligatorii din contractul model. Clauzele prin care se încalcă prevederile contractului model sînt nule, urmînd a fi înlocuite cu prevederi corespunzătoare din contractul model.

De asemenea, dacă părțile au omis să stipuleze în contract o anumită clauză esențială, obligatorie din contractul model, acea clauză va face parte „de drept” din cuprinsul contractului concret. Contractul va fi în întregime nul numai dacă înlocuirea clauzei nule nu este posibilă¹⁰.

În afară de clauzele stabilite prin contractul model, părțile contractante sînt îndreptățite să stipuleze și alte clauze. În vederea unei mai bune concretizări și realizări a sarcinilor de plan.

Contractul de cooperare se încheie după aprobarea lui de către adunarea generală a oamenilor muncii din S.M.A. și adunarea generală a membrilor fiecărei cooperative agricole de producție participantă la cooperare. Hotărîrea de aprobare a proiectului de contract, aprobată de adunarea generală a oamenilor muncii din S.M.A., va fi valabilă dacă va fi luată cu jumătate plus unul din totalul de 2/3 din numărul personalului muncitor din care se compune adunarea generală a S.M.A.¹¹.

În ceea ce privește hotărîrea adunării generale a C.A.P., prin care se aprobă proiectul de contract de cooperare, aceasta va fi valabilă dacă va fi luată cu cel puțin 2/3 din voturile membrilor cooperatori prezenți la adunare, adunarea fiind legal constituită dacă sînt prezenți cel puțin jumătate din numărul membrilor cooperativei care participă la muncă¹².

În ipoteza în care, în etapa de încheiere a contractului, se ivesc unele neînțelegeri, cu privire la anumite clauze ale contractului, părțile vor sesiza organele lor ierarhice care vor soluționa în mod definitiv obiecțiunile acestora. În concepția actuală privind cooperarea unităților socialiste din agricultură, considerăm, că, în soluționarea unor eventuale neînțelegeri dintre unitățile

⁸ A se vedea M. A n g h e n e, *Cadrul juridic al autoconducerii muncitorești*, în „S.C.J.” nr. 3/1980, p. 228; V. D. Z l ă t e s c u, *Unitatea cu gestiune economică, fără personalitate juridică în calitatea de subiect de drept civil*, în „RRD”, nr. 9/1980, p. 3—10; V. N e g u ț, *Cu privire la relațiile juridice ale unităților economice fără personalitate juridică*, în „R.R.D.” nr. 10/1980, p. 27—30.

⁹ Conform art. 14 din Legea contractelor economice nr. 71/1969, modificată prin Legea nr. 3/1979.

¹⁰ Conform art. 23 alin. 2 din Legea contractelor economice.

¹¹ Conform art. 63 din Legea nr. 5/1978 cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat.

¹² Conform art. 30 alin. 2 și 3 din Statutul C.A.P.

agricole. părți în contractul de cooperare, un rol deosebit de important revine, mai întâi, consiliului agroindustrial unic, care, potrivit art. 13 lit. b și c din Decretul nr. 32/1980, printre altele, înfăptuiește acțiuni comune, pentru folosirea deplină și eficientă a fondului funciar, a mijloacelor materiale și financiare și a forței de muncă din unitățile componente, se ocupă de organizarea activităților de cooperare în producție, pentru creșterea producției și îmbunătățirea eficienței economice a unităților participante.

Contractul de cooperare devine executoriu după semnarea lui de către reprezentanții părților participante la acțiunea de cooperare și anume, din partea S.M.A., de director și contabil-șef, de președinte, inginerul șef, cînd contractul se încheie cu cooperativele agricole de producție, iar cînd se încheie cu întreprinderile agricole de stat, din partea S.M.A., semnează directorul, contabilul șef, inginerul șef mecanic, șefii secțiilor de mecanizare, iar, din partea I.A.S., directorul, contabilul șef, inginerul șef și șefii de fermă. După semnare, potrivit contractului model, contractul de cooperare este avizat pentru legalitate de oficiile juridice sau oficiul juridic al celor două părți contractante.

Avînd la bază contractul model, contractul de cooperare îmbracă, de regulă, forma scrisă¹³, aceasta nefiind o condiție de validitate a contractului care să aibă drept consecință nulitatea lui, ci va servi părților ca mijloc de probă.

Contractul de cooperare¹⁴ fiind un contract economic, credem că, și în cazul acestuia, lipsa formei scrise produce efecte restrinse în sensul că S.M.A. va răspunde de calitatea corespunzătoare a lucrărilor executate, iar C.A.P. și I.A.S. vor fi obligate la plata prețului¹⁵.

Pe baza contractului de cooperare încheiat, S.M.A. participă cu tractoarele, mașinile agricole, forța de muncă calificată, materialele necesare exploatarei parcului de utilaje proprii pentru executarea întregului volum de lucrări mecanice.

La rîndul ei, cooperativa sau, după caz, I.A.S. participă la acțiunea de cooperare cu pămîntul, forța de muncă, sămînța, îngrășăminte, materiale și alte mijloace de producție necesare realizării producției agricole¹⁶. În felul acesta, se angajează răspunderea comună în realizarea sarcinilor de producție și financiare ale celor două unități contractante.

Față de cele arătate, putem aprecia că măsurile adoptate și reglementările intervenite în acest important domeniu constituie o nouă și elocventă expresie a grijii permanente a partidului și statului nostru de a perfecționa continuu cadrul organizării și conducerii agriculturii, în concordanță cu cerințele pe care le impune progresul general al întregii activități economice și sociale, al societății noastre socialiste.

2. Contractele de cooperare încheiate între S.M.A. și celelalte unități ale consiliului unic agroindustrial de stat și cooperatist sînt, așa cum s-a văzut, o specie de contracte economice supuse dispozițiilor Legii nr. 71/1969.

¹³ Conform art. 2 alin. 3 din Legea contractelor economice.

¹⁴ Conform art. 14 din Legea contractelor economice.

¹⁵ Dec. P.A.S. nr. 520/1972 în „Arbitraj de stat”, nr. 3/1972, p. 87; Dec. P.A.S. nr. 1 152/1971, în „Arbitraj de stat”, nr. 4/1971, p. 84.

¹⁶ A se vedea măsurile preconizate de Comitetul politic executiv al C.C. al P.C.R. în ședința din 2 decembrie 1980, în „Scinteia”, nr. 11 908 din 3 decembrie 1980.

Avînd ca obiect executarea de lucrări în cooperare între unitățile socialiste din agricultură, aceste contracte se încheie, potrivit art. 4 și 27 din lege — prin acordul părților, pe baza și în executarea sarcinilor stabilite în planul cincinal, înaintea începerii executării acestuia, astfel încît — în sensul dispozițiilor art. 2 din aceeași lege — să-i asigure fundamentarea.

Stabilirea conținutului oricărei categorii de contracte economice se face — așa cum rezultă din art. 14 al Legii nr. 71/1969 — potrivit reglementărilor specifice domeniului de activitate respectiv, precum și cu respectarea cadrului determinat prin contractele model elaborate pe ramuri, grupe de produse sau categorii de lucrări și servicii.

Cu toate că prin art. 98 al legii s-a stabilit obligația elaborării contractelor model în termen de 3 luni de la intrarea în vigoare a Legii nr. 71/1969 ca urmare a modificării și completării ei prin Legea nr. 3/1979, adică de la data de 14 iulie 1979, pînă în prezent, în domeniul pe care îl analizăm nu au apărut noi contracte model, astfel că și contractele economice pe anii 1980 și 1981 s-au încheiat potrivit vechilor contracte model elaborate pe baza principiilor vechii legi a contractelor economice.

Este cunoscut faptul că, în vederea întăririi rolului contractelor economice în activitatea de planificare și în aplicarea noului mecanism economico-financiar, pe baza indicațiilor Hotărîrii Plenarei C.C. al P.C.R. din martie 1978, prin noua lege s-a introdus principiul contractelor de lungă durată, principiu care — sub aspectul încheierii — l-a înlocuit pe cel al anualității.

Prin introducerea principiului contractelor de lungă durată, sarcinile din planul cincinal sînt corelate și sub aspectul termenului de execuție cu sarcini contractuale, durata acestora fiind în mod obișnuit de 5 ani, iar forma contractului fiind aceea cadru.

Dublarea sarcinii din planul cincinal cu o sarcină contractuală izvorînd dintr-un contract încheiat pe întreaga perioadă a planului cincinal a atras imposibilitatea configurării complete a conținutului contractului din chiar momentul încheierii și deci necesitatea punerii de acord ulterioare a sarcinilor contractuale cu sarcinile de plan, deoarece și acestea, la rîndul lor, sînt puse de acord anual cu modificările survenite în realitățile economice.

Această corelare permanentă a sarcinilor de plan și contractuale cu realitățile economice constituie un aspect deosebit de important al noului mecanism economico-financiar și se realizează prin instituțiile actualizării planului, adaptării contractelor și definitivării contractării, instituții care rezultă atît din Legea contractelor economice nr. 71/1969 cit și din Legea cu privire la dezvoltarea economico-socială planificată a României nr. 8/1972 iar mai recent din Legea investițiilor nr. 9/1980.

Neaplicarea acestor noi instituții juridice în agricultură nu constituie o excepție, deoarece nici în celelalte sectoare economice ele nu s-au aplicat efectiv.

Referindu-se la aceste aspecte, tov. Nicolae Ceaușescu arată următoarele la ultima Plenară a C.N. al F.D.U.S. : „Avem în continuare în lucru — ca să spun așa — un șir de noi acte normative pentru a asigura adoptarea tuturor măsurilor în vederea creării cadrului juridic necesar funcționării corespunzătoare a noului mecanism economic în toate sectoarele. Pînă la sfîrșitul

trimestrului I al anului 1981, toate acestea vor fi încheiate și va trebui să ne concentrăm forțele pentru realizarea în practică a noului mecanism economic¹⁷.

Realizarea practică în „toate sectoarele” a noului mecanism economic înseamnă aplicarea și în domeniul agriculturii, respectiv în raporturile juridice la care participă unitățile consiliului agroindustrial de stat și cooperatist, a noilor principii de planificare și contractare, între care principiul contractelor economice de lungă durată și instituțiile actualizării planului, adaptării contractelor și definitivării contractării ocupă un loc important.

Iată de ce, în urma analizei — în prima parte a lucrării — a problemelor încheierii contractului, ne propunem în continuare analiza noilor instituții juridice care, împreună cu încheierea propriu-zisă, conturează deplin conținutul contractelor economice, astfel încât acestea să poată fi executate în natură și întocmai formind ceea ce vom denumi — configurarea contractelor economice.

Așa cum vom observa, instituțiile adaptării contractelor și definitivării contractării apar ca efecte ale activității de actualizare a sarcinilor anuale din planurile cincinale. Potrivit dispozițiilor Legii nr. 8/1972 și nr. 71/1969, adaptarea vizează în principal domeniul aprovizionării tehnico-materiale, și, în acest cadru, contractele încheiate pe bază de repartiții, în timp ce definitivarea contractării se referă la toate celelalte contracte economice.

Cu alte cuvinte, pentru configurarea contractelor la care participă unitățile consiliului agroindustrial, o importanță deosebită prezintă instituția definitivării contractării. Aceasta neputînd fi înțeleasă separat, o vom prezenta în întregul context, împreună cu actualizarea planului și adaptarea contractelor, cu atît mai mult cu cît în cadrul definitivării contractării are loc uneori și adaptarea contractelor economice, altele decît cele din domeniul aprovizionării tehnico-materiale încheiate pe bază de repartiții. Un argument în acest sens rezultă din recenta Lege a investițiilor care în art. 42 lit. a, se referă textual la adaptarea contractelor de execuție a lucrărilor de construcții-montaj.

Fiind introdusă inițial în domeniul aprovizionării tehnico-materiale prin Legile nr. 8/1972 și 71/1969, apoi în domeniul executărilor de lucrări, prin Legea investițiilor nr. 9/1980, desigur, adaptarea contractelor își are aplicație și în agricultură.

A. *Actualizarea planului anual* este o instituție deosebit de importantă a noului mecanism economico-financiar, nu atît prin noutatea ei, deoarece și anterior era reglementată în art. 37 al Legii nr. 8/1972 sub denumirea de „actualizarea și îmbunătățirea prevederilor anuale din planul cincinal”, cît, în special, prin metodologia realizării, prin efectele juridice pe care le produce în domeniul contractual și prin caracterul flexibil și realist pe care îl imprimă planului.

Într-o formulare aproape identică cu cea a vechiului art. 37, noul art. 20 al Legii nr. 8/1972 prevede că „Planul anual actualizează, pe baza contractelor economice, sarcinile cincinalului pentru anul respectiv, ținînd seama de resursele noi apărute, de posibilitățile de utilizare mai bună a fondurilor de

¹⁷ N. Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara C. N. al F.D.U.S. din 23 decembrie 1980*, „Scînteia” din 24. XII. 1980.

producție și a forței de muncă, de stadiul realizării programului de investiții, de evoluția cererii pe piața internă și externă, precum și de alte elemente, care fac necesară adaptarea prevederilor inițiale în scopul menținerii dinamismului și echilibrului în economie, al înlăptuirii în bune condiții a prevederilor planului cincinal“.

Metodologia actualizării planului anual cunoaște însă o îmbunătățire substanțială. Același art. 37, în alin. 2, prevedea că „Planul anual se va actualiza cu un semestru înainte de începerea executării. În planul anual se vor stabili și măsurile pentru pregătirea condițiilor materiale, organizatorice și tehnice necesare realizării sarcinilor pe anul următor“. În prezent, din coroborarea art. 6 și 21 ale Legii nr. 8/1972 cu art. 4 și 27 din Legea nr. 71/1969 (insuficient sincronizate) rezultă că actualizarea planului anual se face cu cel puțin 6 luni înainte de începerea executării. Prevederile planului anual actualizat și desfășurarea acestora pe trepte economice se aprobă prin decret al Consiliului de Stat pînă la sfîrșitul acestei perioade de actualizare. În aceeași perioadă se vor actualiza și sarcinile din planul cincinal pentru anul următor.

Este vorba deci de o dublă actualizare a sarcinilor unui plan anual, spre exemplu : sarcinile pentru anul 1983 din actualul plan cincinal se vor actualiza prima dată în semestrul I al anului 1981 și, a doua oară, în semestrul I al anului 1982.

Cele două actualizări produc efecte juridice diferite. Astfel, prima actualizare se aprobă prin decret al Consiliului de Stat pînă la sfîrșitul semestrului I. 1981 „astfel încît să se emită din timp repartițiile care vor sta la baza *adaptării contractelor* încheiate, pentru produsele ce fac obiectul balanțelor materiale“ (art. 27, lit. a din Legea nr. 71/1969 — subl. ns. Fl.S.). Adaptarea contractelor economice are loc, potrivit dispozițiilor art. 27, alin. 1, lit. c din aceeași lege concomitent cu elaborarea lucrărilor de plan (pentru anul 1983), respectiv în cursul semestrului I. 1982.

A doua actualizare (propriu-zisă), care se aprobă prin decret al Consiliului de Stat pînă la sfîrșitul semestrului I 1982 produce, în procesul desfășurării sarcinilor de plan, două categorii de efecte juridice :

a) în domeniul economic, în sensul că la nivelul unităților economice și al titularilor de plan nasc obligațiile de plan, care se dezbate și se adoptă de adunările generale ale oamenilor muncii (art. 21, alin. 2 din Legea nr. 8/1972) ;

b) în domeniul contractual, în sensul că, pentru unitățile economice cu personalitate juridică, naște și obligația *definitivării contractării* (art. 21, alin. 3 din Legea nr. 8/1972 și art. 4 alin. ultim din Legea nr. 71/1969), pe care apoi art. 83 din Legea nr. 71/1969 o numește „definitivarea contractelor“.

Ambele efecte ale celei de a doua actualizări se produc, așa cum rezultă expres din art. 21, alin. 2 și 3 al Legii nr. 8/1972, „în cursul trimestrului III al anului premergător anului de plan“.

Așadar, adaptarea contractelor economice — ca efect al primei actualizări a planului anual — are loc în semestrul I, iar definitivarea contractării ca efect al celei de a doua actualizări — are loc în trimestrul III al aceluiași an premergător de plan, pentru anul 1983 ele avînd loc în semestrul I și respectiv în trimestrul III al anului 1982.

B. *Adaptarea contractelor economice* este o denumire cunoscută și anterior însă cu semnificații diferite. Astfel, Regulile procedurii arbitrale aprobate prin H.C.M. nr. 1397/1954 prevăd obligația organelor arbitrale de a „adapta” contractele economice în sensul înlăturării, modificării, înlocuirii clauzelor găsite în neconcordanță cu legile etc. (art. 40). Articolul 11, alin. 3 din vechea Lege a contractelor economice prevedea obligația „adaptării” contractelor economice ca urmare a modificării planului în cursul executării acestuia, motiv pentru care în literatura juridică¹⁸ a fost denumită „modificarea contractului ca urmare a modificării sarcinilor de plan”. În sfârșit, anticipând dispozițiile actuale ale Legii contractelor economice, H.C.M. nr. 1270/1975 în art. 2, prevede obligația „adaptării” contractelor economice în termen de 20 de zile de la data aprobării planului anual.

Potrivit dispozițiilor art. 27 din actuala Lege nr. 71/1969 adaptarea contractelor economice înseamnă punerea acestora de acord cu îmbunătățirile ce se aduc, prin actualizare, planului anual.

În ultimul alineat, același articol din lege prevede și un al doilea mod de adaptare a contractelor în situațiile în care se modifică prevederile de plan, balanțele materiale și repartițiile pe baza cărora au fost încheiate. De asemenea, art. 18 din aceeași lege folosește termenul de „adaptare” pentru operațiunea de concretizare, detaliere a contractelor cadru avînd ca obiect bunuri destinate fondului pieței a căror sortimentație variază frecvent în raport de cerințele pieței interne, operațiune care se va efectua anual sau în funcție de sezon.

Aceste din urmă două forme de adaptare a contractelor economice nu se produc ca efect al actualizării planului anual, mai precis ca efect al primei actualizări ci, fie ca efect al modificării planului anual ori cîncinal în condițiile art. 23 din Legea nr. 8/1972, adică după aprobarea prin decret a primei actualizări, după adoptarea prin lege ori în timpul executării, constituind în realitate modificări ale contractului ca urmare a modificării sarcinilor de plan, fie, așa cum am văzut, ca efect al variației sortimentale în cazul produselor destinate fondului pieței.

Din cuprinsul art. 27, alin. 1, lit. a din Legea nr. 71/1969 rezultă că adaptarea ca efect al primei actualizării se referă numai la contractele avînd ca obiect produse pentru care se elaborează balanțe materiale. Prin urmare, și prima actualizare a unui plan anual vizează numai această categorie de produse. De aceea, am numi această primă actualizare „actualizare preliminară” pentru a o deosebi de cea de a doua actualizare, „actualizarea propriu-zisă”, care produce efecte juridice față de toate categoriile de contracte economice în perioada de definitivare a contractării.

Din cuprinsul dispozițiilor art. 28, teza B, lit. b al Legii nr. 5/1978 rezultă că adaptarea contractelor economice și deci și actualizarea planului nu intervin automat ci numai „dacă este necesar”, adică, numai atunci cînd sînt întrunite condițiile prevăzute enunțiativ în art. 20., alin. 1 al Legii nr. 8/1972, respectiv în situațiile în care realitățile economice existente la data elaborării și adoptării planului cîncinal au suferit modificări de așa natură — pînă la data la care, potrivit legii, se actualizează planul anual — încît „fac nece-

¹⁸ Șt. D. Cărpenu, *Legislație economică și arbitraj*, Edit. did. și ped. Buc., 1974, p. 174.

sară adaptarea — la aceste noi realități (preciz. ns. Fl. S.) a „prevederilor inițiale“ ale planului și ale contractelor „în scopul menținerii dinamismului și echilibrului în economie, al înlăptuirii în bune condiții a prevederilor planului cincinal“.

De aici și explicația neactualizării prin decret al Consiliului de Stat la sfârșitul semestrului I 1980 a planurilor pentru anii 1981 și 1982 și a nedefinitivării contractării pentru anul 1981 în trimestrul III 1980. Mai precis, în condițiile în care — datorită conjuncturii economice internaționale cunoscute¹⁹ — planul cincinal pentru perioada 1981—1985 va fi adoptat în prima parte a anului 1981, actualizarea planului pentru anii 1981 și 1982 nu era posibilă și nici necesară în anul 1980. Desigur, aceasta este o situație de excepție care nu infirmă cu nimic importanța deosebită a instituției actualizării planului și a efectelor sale în domeniul contractual.

Din reglementare mai rezultă că adaptarea se referă numai la contractele încheiate pe perioade de până la 5 ani. Ce se întâmplă însă cu celelalte categorii de contracte economice și respectiv cu celelalte sarcini de plan privitoare, de exemplu, la produsele ce se contractează pe perioade mai mari de 5 ani ori la produsele pentru care nu se elaborează balanțe materiale? Aceste sarcini de plan și aceste contracte nu trebuie și ele puse de acord cu eventualele modificări ale realităților economice? Răspunsul nu poate fi decât afirmativ și ne relevă importanța caracterului repetat al actualizării în raport cu sarcinile unui an de plan și importanța practică a distincției între cele două moduri de actualizare și între cele două categorii de efecte ale actualizării în domeniul contractual — adaptarea contractelor și definitivarea contractării — deoarece efectele celei de a doua actualizări se produc tocmai în perioada de definitivare a contractării.

Conchizînd asupra adaptării contractelor, putem spune că aceasta este un mod de schimbare a conținutului contractelor economice care reflectă îmbunătățirile aduse sarcinilor planului anual prin actualizarea preliminară, că se referă numai la contractele încheiate pe perioade de până la cinci ani avînd ca obiect produse pentru care se elaborează balanțe materiale și că se realizează în semestrul I al anului premergător de plan. Ea se deosebește de alte moduri de schimbare a conținutului contractelor economice, cum sînt: actualizarea, care înseamnă schimbarea conținutului contractelor, în timpul executării, ca efect al cerințelor introducerii și promovării continue a progresului tehnic (art. 30 din Legea nr. 71/1969); modificarea, efect al acordului părților, limitat numai la clauzele stabilite exclusiv prin acordul lor de voință și care intervine, de regulă, în timpul executării contractelor (art. 28 din aceeași lege); celelalte două forme de adaptare, prevăzute de dispozițiile art. 18 alin. 1 și art. 27, alin. ultim din aceeași lege și pe care le-am analizat mai sus. În ce privește „adaptarea“ prevăzută de art. 31, alin. 3 din lege (determinată de măsurile pentru asigurarea repunerii stocurilor supranormative în circuitul economic) și de art. 132, lit. c al Legii nr. 14/1971*, aceasta, neconstituind o modalitate aparte de adaptare a contractelor economice, se va realiza potrivit dispozițiilor art. 27 din Legea nr. 71/1969.

¹⁹ N. Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara C. C. al P.C.R. din octombrie 1980*, Ed. Pol., Buc., 1980, p. 27.

* Legea nr. 14/1971 a fost modificată și completată prin legea nr. 11/1980 publicată în „B.O.“, Partea I, nr. 110 din 23 dec. 1980.

Din cuprinsul art. 32 al Legii contractelor economice rezultă că procedura adaptării este similară cu aceea a încheierii contractelor prevăzută de art. 25, iar procedura rezolvării eventualelor neînțelegeri la adaptare este similară cu aceea a neînțelegerilor precontractuale prevăzută de art. 26.

Fiind o schimbare a conținutului contractului economic, determinată de actualizarea ori modificarea planului și nu de cererea uneia din părți, eventualele prejudicii ocazionate de adaptare se vor suporta potrivit regulii localizării acestora în patrimoniul în care s-au produs²⁰

C. *Definitivarea contractării.* Așa cum am văzut, actualizarea preliminară a planului anual vizează doar o anumită categorie de contracte economice, efectele sale producându-se în semestrul I al anului premergător de plan, concomitent cu realizarea actualizării propriu-zise și elaborarea planului.

Credem că tocmai această concomitență a dat posibilitatea legiutorului să afirme în art. 20 din Legea nr. 8/1972 că „planul anual actualizează, pe baza contractelor economice, sarcinile planului cincinal pentru anul respectiv...” (subl. ns. Fl. S.).

Într-adevăr, în semestrul I al anului premergător anului de plan, ca urmare a actualizării preliminare, principalele prevederi ale planului anual — și anume cele care fac obiectul balanțelor materiale, executându-se prin repartitii — sînt puse deja de acord cu schimbările ce au avut loc în realitățile economice urmînd a se realiza și adaptarea contractelor corespunzătoare acestor prevederi, concomitent cu elaborarea și actualizarea propriu-zisă a planului. În procesul elaborării și actualizării propriu-zise se vor avea în vedere, în primul rînd, datele rezultînd din contractele economice adaptate, cu care se vor corela toate prevederile planului de aprovizionare tehnico-materială, adică și acele avînd ca obiect produse pentru care nu se elaborează balanțe materiale, astfel că întregul plan de aprovizionare tehnico-materială va fi actualizat. În funcție de aceasta credem că se vor actualiza și celelalte secțiuni ale planului anual, cum sînt producția, investițiile, comerțul exterior, transporturile, în general prestările de servicii etc., printr-o strictă corelare cu planul de aprovizionare tehnico-materială, astfel ca, la sfîrșitul semestrului I al anului premergător de plan, întregul plan anual să fie actualizat și aprobat pentru desfășurare prin decret al Consiliului de Stat.

Amintim că la aceeași dată, potrivit art. 4, alin. 2 din Legea nr. 71/1969 „... sarcinile de plan trebuie să aibă la bază contracte ferme, *practic integral pentru consumul intern*” (subl. ns.), în timp ce principiul rezultînd din art. 3, lit. f al Legii nr. 8/1972 este acela al fundamentării integrale a planului, deoarece, așa cum prevede art. 19, alin. 2 din aceeași lege „pentru consumul intern se încheie contracte ferme *pentru toate produsele prevăzute în plan*” (subl. ns.).

Dacă la cele de mai sus adăugăm și prevederile art. 4 alin. ultim din Legea nr. 71/1969 și art. 21, alin. ultim din Legea nr. 8/1972, care asimilează definitivarea contractării cu asigurarea tuturor condițiilor în vederea realizării sarcinilor de plan stabilite, credem că „definitivarea contractării” se conturează ca acea perioadă din trimestrul III al anului premergător anului de

²⁰ St. D. Cărpénaru, *op. cit.*, p. 186; R. Demetrescu ș.a., *Cartea întreprinderii*, vol. XII, Ed. Rev. Econ., Buc., 1980, p. 107—108.

plan în care, pe baza desfășurării prevederilor planului anual definitiv actualizat și aprobat prin decret al Consiliului de Stat, se vor realiza :

— încheierea cu caracter ferm a tuturor contractelor economice neîncheiate, inclusiv a celor din domeniile executărilor de lucrări și prestărilor de servicii care nu se pot încheia deocamdată decât după aprobarea planului anual ;

— adaptarea tuturor contractelor economice la eventualele schimbări ale prevederilor planului cincinal pe baza cărora au fost încheiate, schimbări rezultând din actualizarea propriu-zisă a planului, altele decât cele rezultând din actualizarea preliminară referitoare la produsele pentru care se elaborează balanțe materiale și ale căror contracte au fost deja adaptate în cursul semestrului I al aceluiași an premergător anului de plan. Este vorba deci, de adaptarea contractelor economice avînd ca obiect produse la care nu se elaborează balanțe materiale și care se încheie direct pe baza normativelor de plan, în condițiile art. 25 din Legea contractelor economice, a orientărilor și prognozelor de dezvoltare în perspectivă, potrivit art. 4, alin. 1, lit. b și art. 7, alin. 2 din aceeași lege, ori pe baza convențiilor prealabile contractării, potrivit dispozițiilor art. 12 din H.C.M. nr. 1270/1975. În aceeași perioadă a definitivării contractării se vor adapta, eventual, și sarcinile anuale din contractele economice prevăzute de art. 4, alin. 1, lit. c din aceeași lege, încheiate pe întreaga perioadă a ciclului de realizare a obiectivelor de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducerea progresului tehnic, în cazul în care prevederile corespunzătoare din planul cincinal suferă schimbări prin actualizare. De asemenea, în aceeași perioadă este posibil să aibă loc și adaptarea contractelor economice în sensul prevăzut de art. 27, alin. 2 din aceeași lege, adică drept efect al modificării sarcinilor de plan, a balanțelor materiale și repartițiilor pe baza cărora au fost încheiate și apoi adaptate ca efect al actualizării preliminare. În această situație este vorba de o readaptare a contractelor încheiate pe bază de repartiții. În sfîrșit, se poate imagina o adaptare pentru prima dată a contractelor încheiate pe bază de repartiții în perioada de definitivare a contractării, în cazul în care, cu ocazia actualizării preliminare, prevederile de plan, balanțele materiale și repartițiile au rămas neactualizate fie din eroare, fie că aceasta nu s-a impus dar se impune cu ocazia celei de a doua actualizări ;

— transformarea fundamentării practic integrale în fundamentare integrală a planului anual prin contracte ferme și aceasta ca urmare a detalierei, concretizării contractelor cadru în contracte ferme (art. 17 și 18 din aceeași lege), operațiunea pe care am putea-o denumi, așa cum vom vedea, definirea contractelor ;

— modificarea contractelor economice, în cazul în care părțile convin la aceasta în perioada definitivării contractării ;

— orice alte măsuri în domeniul contractual prin care se asigură — ca prin cele de mai sus — condițiile în vederea realizării sarcinilor stabilite prin planul anual actualizat și aprobat prin decret al Consiliului de Stat.

Ideea de „definitivare a contractelor“, care apare în art. 83, lit. b din Legea nr. 71/1969 este fie o eroare, fie o referire la obligația M.A.T.M. de a

urmări activitatea de concretizare, detaliere a contractelor cadru și transformarea lor în contracte ferme, un contract ferm față de un contract cadru apărind ca un contract definitivat din punct de vedere al conținutului. E posibil însă ca din eroare să se fi scris „definitivarea contractelor” în loc de „definitivarea contractării” cu atât mai mult cu cât ideea apare alături de aceea de adaptarea contractelor, ambele trebuind să fie urmărite sub aspectul realizării—precizează textul — „în condițiile prezentei legi”. Legea însă, așa cum am văzut, reglementează foarte vag doar instituția definitivării contractării la care face referire și Legea nr. 8/1972 nu și pe aceea de definitivare a contractelor care apare pentru prima dată în textul de trimitere, credem din eroare.

Dealtminteri, de lege lata, ne permitem să semnalăm și alte inadverențe în reglementarea actualizării planului și efectelor acesteia în domeniu contractual.

Astfel, în timp ce Legea nr. 71/1969 folosește, în art. 27, alin. 1, lit. a, denumirea de „actualizare” și pentru activitatea pe care noi am denumit-o „actualizare preliminară”, art. 6, alin. 2 și art. 21, alin. 1 din Legea nr. 8/1972 folosește pentru aceeași activitate denumirea de „adaptare a sarcinilor de plan”. Cu toate că se simțea nevoia unei diferențieri de denumire între cele două actualizări ale planului anual, am folosit denumirea din Legea nr. 71/1969, cu precizarea „preliminară” pentru prima actualizare și „propriu-zisă” pentru a doua actualizare, deoarece termenul de „adaptare” este similar cu cel din domeniul contractual, putînd da naștere la confuzii. Pe de altă parte, nici nu se justifică folosirea unei alte denumiri pentru aceeași activitate de actualizare, chiar dacă ea se repetă în legătură cu același plan anual.

De asemenea, dacă din ambele acte normative în discuție rezultă destul de limpede că este vorba de o dublă actualizare a sarcinilor unui plan anual, fiecare act normativ în parte este lacunar în ce privește efectele diferite în domeniul contractual ale celor două actualizări deoarece, din capitolul II al Legii nr. 71/1969 (art. 27, alin. 1, lit. a și c) rezultă doar efectele juridice ale primei actualizări, respectiv adaptarea contractelor, cît și perioada în care acestea se produc — semestrul I al anului premergător anului de plan — în timp ce, din capitolul I — Principii de bază — (art. 4, alin. 3) rezultă, fără nici o precizare, că actualizarea planului are ca efect și „definitivarea contractării”. Interpretarea literală, în sistemul Legii nr. 71/1969, duce la concluzia că adaptarea contractelor are loc în perioada de definitivare a contractării, adică în semestrul I al anului premergător anului de plan. Pe de altă parte, deși nu face nici o referire la adaptarea contractelor ca efect al actualizării planului, Legea nr. 8/1972 prevede, în schimb, în art. 21, alin. 3 că definitivarea contractării se produce în trimestrul III al anului premergător anului de plan.

De aici, concluzia logică — credem noi — că adaptarea contractelor și definitivarea contractării, producîndu-se în perioade diferite ale aceluiași an premergător anului de plan, sînt în realitate efecte diferite ale celor două forme de actualizare a planului anual, în înțelesul pe care am încercat să-l conturăm mai sus.

Deoarece instituția actualizării planului și efectele sale în domeniul contractual prezintă — așa cum am amintit — o importanță deosebită în noul mecanism economico-financiar, imprimînd planului, contractelor economice și sistemului de corelare plan-contract un caracter flexibil și realist

creдем că se impune o îmbunătățire a reglementării prin eliminarea inadvertențelor semnalate, prin sincronizare și sistematizare, astfel încât instituțiile respective să poată fi înțelese fără dificultate de cei cărora le sînt adresate. Altfel, există pericolul neaplicării lor, cu toate consecințele negative în domeniul economic.

O asemenea posibilitate — de lega lăta —, de perspectivă, există în viitorul Cod economic, deoarece Lege nr. 14/1971, așa cum a fost modificată și completată prin Legea nr. 11/1980, nu le-a adus nici o îmbunătățire cu toate că instituțiile vizate funcționează și în domeniul aprovizionării tehnico-materiale.

Necesitatea unei mai precise delimitări, pe cale de reglementare, între diferitele forme de adaptare a contractelor economico- — și în principal între adaptarea ca efect al actualizării planurilor (art. 21, lit. a și c din Legea nr. 71/1969) și adaptarea ca efect al modificărilor survenite în sfera planificării (același articol, alin. 2) — rezultă și din faptul că legiuitorul a introdus noua modalitate de adaptare a contractelor economice și în scopul limitării celei vechi, a eliminării practicilor negative, pe care aceasta le-a generat. Este de notorietate faptul că în sistemul administrativ și birocratic de emitere și modificare a actelor de planificare, cu consecința încheierii, modificării (adaptării) ori încetării fluctuante a unor contracte economice, se pot produce — și s-au produs de către lucrători²¹ o serie de ilegalități care declanșează reacții negative în lanț, dereglînd activitatea unor întregi sectoare economice.

Referindu-se la aceste aspecte, tovarășul Nicolae Ceaușescu făcea următoarele aprecieri la Plenara C.C. al P.C.R. din 14—15 octombrie 1980: „Au existat serioase carențe în ce privește buna desfășurare a aprovizionării materiale și tehnice. Acestea s-au datorat nu atît lipsurilor materiale, cît manifestărilor birocratice în organizare și repartitie...”²²; „Organele care aveau misiunea să realizeze hotărârile Plenarei din 1978 au tărăgănat peste doi ani elaborarea măsurilor. De fapt, unii lucrători au încercat să demonstreze că nu ar fi necesar să așezăm economia pe o bază economică, că trebuie s-o menținem la dispoziția birocrăților, a iresponsabililor, lăsîndu-i să facă ce vor”²³.

În acest context, apare cu evidență că instituția actualizării planului — cu respectarea strictă a principiilor democrației economice în etapa elaborării concertate a deciziilor de actualizare, cu aprobarea acestora la nivelul de autoritate supremă conferit de decretul Consiliului de Stat, cu executarea lor întocmai în etapa desfășurării, sub aceeași autoritate, prin acte concrete de planificare și prin adaptarea contractelor economice — limitează considerabil posibilitatea flutuației ulterioare, uneori nejustificate, a actelor de planificare — pe calea modificării lor unilaterale, birocratice și chiar iresponsabile — și a contractelor economice — pe calea adaptării ca urmare a modificărilor survenite astfel în sfera planificării.

²¹ Vezi, Dec. P. A. S. nr. 1821/1979, „R.R.D.” nr. 3/1980, p. 75 și dec. P.A.S. nr. 43/1980, „C.E.L.” nr. 36/1980, p.11, din care rezultă cazuri de modificare ilegală a repartițiilor, declarate ca ineficiente de către organele arbitrale.

²² Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 13.

²³ *Ibidem*

LA CONFIGURATION DES RAPPORTS JURIDIQUES AUXQUELS PARTICIPENT LES UNITES DU CONSEIL AGROINDUSTRIEL UNIQUE D'ETAT ET COOPERATISTE

Résumé

Par l'introduction du principe de la conclusion des contrats économiques sur longue durée — généralement pour la période du plan quinquennal — à la suite de la modification de la Loi nr. 71/1969 par la Loi nr. 3/1979, les contrats économiques sont conclus d'habitude avec un contenu cadre concrétisé ensuite chaque année.

Annuellement, les tâches prévues dans les contrats sur longue durée sont mises d'accord avec les améliorations survenues dans la sphère de la planification par actualisation.

Les deux opérations sont dénommées par la Loi nr. 71/1969, ainsi que par la Loi nr. 14/1971, modifiée par la Loi nr. 11/1980, — l'adaptation des contrats économiques.

La conclusion et l'adaptation ultérieure des contrats économiques ont pour but la configuration complète du contenu de ces contrats, ainsi qu'elles puissent être exécutées en nature et exactement, constituant pour les unités socialistes une obligation complexe que nous avons appelée „la configuration des contrats économiques“.

Dans le travail ci-présent nous avons analysé, dans le premier paragraphe, les aspects concernant la conclusion de contrats, tandis que, dans le deuxième, les aspects concernant leur adaptation dans le cadre du conseil unique agroindustriel.

Notre investigation scientifique a été rendue plus difficile par le fait que, jusqu'au 31 décembre 1980, on n'a pas fait paraître le contrat modèle pour ce domaine, tel que l'art. 98 de la Loi nr. 71/1969 le prévoyait, ainsi que, pratiquement, on n'a pas conclu des contrats économiques sur longue durée, mais toujours des contrats annuels.

C'est pour cela que notre recherche soit exclusivement théorique, ayant pour but la mise en évidence de l'institution de la configuration des contrats économiques dans le domaine analysé conformément aux réglementations juridiques en vigueur.

CU PRIVIRE LA REGIMUL JURIDIC AL DREPTULUI DE PROPRIETATE PERSONALĂ ASUPRA LOCUINȚEI

DE

JULIETA MANOLIU și IOAN MACOVEI

Avându-se în vedere perfecționarea continuă a vieții politice și sociale a țării, s-a simțit nevoia unor noi modificări în ceea ce privește legislația locativă. Astfel, la cel de-al doilea Congres al consiliilor populare, ținut între 10—12 septembrie 1980, au fost dezbătute proiectele legilor pentru modificarea Legii nr. 4/1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul locativ de stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală și, respectiv, a Legii nr. 5/1973 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași.

În urma propunerilor făcute de oamenii muncii, aceste proiecte au fost îmbunătățite și definitive, iar în ședința din 17 octombrie 1980, M.A.N. a adoptat Legea nr. 5/1980, pentru modificarea și completarea Legii nr. 4/1973 și Legea nr. 6/1980, pentru modificarea și completarea Legii nr. 5/1973.

Modificările și completările aduse exprimă preocuparea permanentă a partidului și statului nostru pentru folosirea rațională a fondului locativ existent, grija deosebită pentru asigurarea unor condiții optime de locuit pentru întreaga populație, aplicarea, și în acest domeniu, a principiilor și normelor de echitate socialistă care stau la baza întregii noastre legislații.

În cele ce urmează, ne propunem să examinăm, ținând seama de modificările și completările intervenite și de soluțiile cele mai recente ale practicii judiciare în această materie, principiile cuprinse în actele normative menționate mai sus, principii care stau la baza regimului juridic aplicabil locuințelor¹ proprietate personală.

I. Art. 5 al Legii nr. 4/1973 stabilește regula potrivit căreia „Cetățenii au dreptul să aibă în proprietate personală o singură² locuință pentru ei și familiile lor. Membrii unei familii pot păstra, în proprietate comună sau în proprietatea unuia dintre ei, o singură locuință”.

În noțiunea de familie legea include numai pe soț, soție și copiii minori (art. 5 al. 2).

Prin locuință, potrivit art. 8 din Legea nr. 4/1973, se înțelege suprafața locativă care cuprinde una sau mai multe camere de locuit, cu dependințele

¹ Prin Legea nr. 5/1980, dispozițiile cu privire la casa de odihnă proprietate personală au fost abrogate.

² Vezi M. Manase, C. Ciocu, *În legătură cu dreptul cetățenilor de a păstra în proprietate personală o singură locuință*, în „RRD”, nr. 3/1974, p. 74; M. Mayo, *Interdicția de a deține două sau mai multe locuințe în proprietate personală*, în „RRD”, nr. 6/1979, p. 24—28.

aferente, formînd o unitate locativă de sine stătătoare, determinată ca atare prin construcția sa.

În cazul în care o persoană, titulară a dreptului de proprietate personală, avînd ca obiect o locuință, dobîndește o a doua locuință prin moștenire, donație, ca urmare a căsătoriei sau pe alte căi, este obligată să înstrăineze³ una dintre acestea în termen de un an de la dobîndire.

În cazul cînd nu se îndeplinește această obligație legală de înstrăinare, una din cele două locuințe va fi trecută în proprietatea statului⁴, prin decizia comitetului executiv al consiliului popular județean sau al municipiului București, cu plata unei despăgubiri⁵ stabilite prin decret al Consiliului de Stat. Pînă la emiterea deciziei, membrii familiei sînt în drept să aleagă locuința pe care o rețin în proprietate. În legătură cu acest principiu, în literatură de specialitate cît și în practica judiciară s-au ridicat mai multe probleme, de un deosebit interes teoretic și mai ales practic.

1. În aplicarea art. 52 al. 1 din Legea nr. 4/1973 care prevede obligația de a înstrăina una dintre locuințe, noțiunea de locuință trebuie înțeleasă în sensul definit prin art. 8⁶ din aceeași lege. Ca atare :

a) Obligația de a înstrăina locuința este impusă proprietarului numai în cazul în care o deține în proprietate exclusivă, deoarece numai în această situație el poate dispune de ea în totalitate. Nu se poate vorbi de o asemenea obligație în cazul în care aceeași persoană dobîndește nu o a doua locuință, ci numai un drept de proprietate indiviză cu privire la un asemenea bun⁷,

³ Vezi I. Rîzeanu, *Considerații în legătură cu unele soluții în materie civilă ale Tribunalului Suprem*, în „R.R.D.”, nr. 7/1973.

⁴ Ne aflăm, după părerea noastră, în prezența unui mod specific de dezvoltare a proprietății socialiste de stat, consecință a sancțiunii civile care intervine pentru neexecutarea obligației de înstrăinare prevăzută de art. 52 al. 1 al Legii nr. 4/1973 (Vezi J. Manoliu, *Regimul juridic al casei de locuit...*, în AUI, secțiunea III, d. științe juridice, Tomul XX, 1974, p. 48; M. Manase, C. Ciocu, *op. cit.*, p. 68; Monna-Lisa Ghinea, *Trecerea locuinței în proprietatea statului în lumina Legii nr. 4/1973 și a Legii nr. 18/1968* în „R.R.D.” nr. 10/1980, p. 30—31).

⁵ Normele de evaluare au fost stabilite prin Decretul Consiliului de Stat nr. 467/1979, dată pînă la care ele erau stabilite prin H.C.M. nr. 1676/1959, emisă în aplicarea art. 6 din Decretul nr. 545/1958. Despăgubirea reprezintă prețul unei vânzări obligatorii, în favoarea statului, a uneia din cele două locuințe, care nu a fost înstrăinată de către proprietar în termen de un an de zile de la dobîndirea celei de a doua locuințe. Potrivit Legii nr. 1/1967, decizia de trecere în proprietatea statului, care stabilește și cuantumul despăgubirii, poate fi atacată în justiție, atît în ceea ce privește legalitatea măsurii luate cît și cuantumul despăgubirii (Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 98/1977, în „R.R.D.”, nr. 7/1977, p. 70; T.S., s.civ., dec. 1637/1976, în „R.R.D.”, nr. 3/1977, p. 58).

⁶ Prin locuință se înțelege suprafața locativă care cuprinde una sau mai multe camere de locuit, cu dependențele aferente, formînd o unitate locativă de sine stătătoare, determinată ca atare prin construcția sa, noțiune sinonimă cu aceea de „apartament”, care, potrivit art. 3 din Legea nr. 5/1973, cuprinde una sau mai multe camere de locuit cu dependențele aferente situate la același nivel sau la nivele diferite, care, împreună, formează o unitate locativă de sine stătătoare, determinată ca atare prin construcția sa. Deci, o clădire cu parter și etaj cu scară interioară, o singură intrare și care nu are dependențe la fiecare nivel constituie o singură locuință. La fel, camerele situate la subsol sau mansardă, fără dependențele necesare, nu constituie o locuință în sensul legilor de mai sus (Vezi M. Mayo, *op. cit.*, p. 24).

⁷ Vezi A. Hilsenrad, *Legea privind dezvoltarea construcției de locuințe...*, în „R.R.D.”, nr. 5/1973, p. 34; M. Manase, *Determinarea momentului dobîndirii celei de a doua locuințe în vederea satisfacerii obligației de înstrăinare a uneia din ele*, în „R.R.D.”, nr. 1/1976, p. 8 și urm. Trib. jud. Covasna, dec. civ. nr. 304/1973, în „R.R.D.”, nr. 12/1970, p. 154;

caz în care situația se clarifică numai la data partajului — voluntar sau judecătoresc — cînd se cunoaște cui îi revine în exclusivitate dreptul de proprietate și, implicit, obligația de înstrăinare⁸. S-a propus, de lege ferenda, că, în aceste cazuri, ar trebui reglementată, prin derogare de la dreptul comun, obligativitatea ieșirii din indiviziune într-un anumit termen, urmînd ca apoi, cel căruia i-a revenit o a doua locuință să procedeze la înstrăinarea uneia dintre ele, în condițiile prevăzute de lege⁹.

b) Deși soții au dreptul la o singură locuință, în cazul în care nici una din locuințele deținute înainte cu titlu de proprietate nu le satisface drepturile locative la care sînt îndreptățiți, ei nu pot fi obligați să aleagă una din aceste locuințe, deoarece, în acest fel, s-ar aduce o restrîngere a drepturilor avute înainte de căsătorie¹⁰.

c) Dacă în intervalul cuprins între expirarea termenului de un an și cel al emiterii deciziei de trecere în proprietatea statului, soții au divorțat, atunci nu mai poate fi vorba de existența celei de a doua locuințe în proprietatea unei singure familii și nici de obligația de înstrăinare, potrivit art. 52 al. 1 din Legea nr. 4/1973¹¹. Dacă totuși o asemenea decizie a fost emisă, ea este ilegală și trebuie să fie anulată.

d) O altă problemă de un deosebit interes practic este aceea dacă un copil minor, rezultat dintr-o căsătorie desfăcută prin divorț, poate avea o locuință proprietate personală atît timp cît unul dintre părinții săi (indiferent că este părintele căruia i s-a încredințat sau celălalt ori amîndoi), în noile familii întemeiate au deja o locuință sau dacă pot dobîndi ei o locuință, deși minorul are o asemenea locuință.

În această situație, considerăm justă și echitabilă opinia¹² potrivit căreia, deoarece minorul nu face parte din noua familie, în înțelesul art. 5 al. 2 din Legea nr. 4/1973, chiar dacă este vorba de familia părintelui căruia ia fost încredințat și deci, atît el cît și părinții lui pot dobîndi o locuință proprietate personală, sau dacă au fiecare o asemenea locuință, nu sînt aplicabile dispozițiile art. 52 al. 1 din Legea nr. 4/1973, adică nu apare obligația de a înstrăina una din locuințe în termenul prevăzut.

2. Problema calificării naturii juridice a termenului de un an în care trebuie făcută înstrăinarea uneia dintre cele două locuințe a prilejuit ample discuții în literatura de specialitate cît și soluții diferite în practica judiciară.

Într-o primă opinie¹³, s-a considerat că legiuitorul a avut în vedere un termen util, pus la dispoziția dobînditorului celei de a doua locuințe, în limitele căruia să-și îndeplinească obligația legală de înstrăinare.

⁸ T. S., s. civ., dec. nr. 1249/1979, în „R.R.D.” nr. 1/1980, p. 64; T. S., în completul de 7 judecători, dec. nr. 24/1979, în „R.R.D.” nr. 12/1979, p. 57.

⁹ Vezi M. Frîncu, M. Oancea, *Probleme privind aplicarea Legii nr. 4/1973*, în „R.R.D.” nr. 4/1979, p. 22.

¹⁰ Vezi T. S., s. civ., dec. nr. 546/1973, în C. D. 1973, Ed. științifică și enciclopedică Buc., 1974, p. 36.

¹¹ Vezi Trib. mun. Buc., secția a III-a civ., dec. nr. 2580/1977, în „R.R.D.” nr. 4/1979, p. 57; Monna-Lisa Ghinea, *op. cit.*, p. 32; C. Stătescu, C. Bîrsan, *Drept civil*, Tip. Univ. Buc., 1980, p. 146.

¹² Vezi M. Frîncu, M. Oancea, *op. cit.*, p. 22; J. Manoliu, *op. cit.*, p. 47.

¹³ Vezi Trib. Jud. Cluj-Napoca, sentința civilă nr. 4489/1974, cu notă de G. Vasu, în „R.R.D.” nr. 4/1975, p. 4.

Într-o a doua opinie¹⁴, se consideră că termenul de un an este un termen de prescripție, susceptibil de suspendare, întrerupere și repunere în termen, potrivit art. 19 din Decretul nr. 167/1958 privind prescripția extinctivă.

În literatura de specialitate recentă¹⁵, se pare că s-a ajuns la concluzia că termenul de un an înăuntrul căruia proprietarul care a dobândit, în orice mod permis de lege, o a doua locuință, este obligat să înstrăineze, la alegere, una dintre ele, face parte din categoria termenelor prefixe, adică de decădere, de drept substanțial, prin împlinirea cărora se pierde dreptul subiectiv în-suși, iar nu un termen de prescripție sau procesual¹⁶.

Punctul de vedere astfel exprimat îl considerăm întrutotul justificat, deoarece, în precizarea naturii juridice a termenului de un an trebuie să ținem seama de faptul că, prin acest termen, legea limitează timpul pus la dispoziția dobânditorului celei de a doua locuințe, în care el este ținut să execute o obligație și nu să-și valorifice un drept. De asemenea, trebuie subliniat faptul că dreptul de opțiune între cele două locuințe nu poate fi legat de termenul de un an, căci el există și după expirarea termenului și anume pînă la emiterea deciziei administrative de trecere a uneia dintre cele două locuințe în proprietatea statului, cu precizarea că, după împlinirea termenului, dobânditorul nu mai poate exercita cel mai important atribut din conținutul dreptului său de proprietate și anume acela de dispoziție și, deci, ambele locuințe devin indisponibile, aceasta ca o sancțiune pentru neîndeplinirea obligației de înstrăinare prevăzută în mod expres în art. 52 al. 1 din Legea nr. 4/1973.

Astfel, în cazul în care un moștenitor și-a manifestat voința de a vinde una dintre cele două locuințe, înăuntrul termenului de un an, prin aceea că a solicitat eliberarea autorizației de înstrăinare, iar organul administrativ a întârziat peste acest termen să o elibereze, termenul de un an nu poate fi considerat că ar curge împotriva lui. Dacă însă manifestarea de voință în sensul arătat nu s-a produs înăuntrul termenului, moștenitorul va fi decăzut din dreptul de a vinde, chiar dacă autorizația de înstrăinare s-a eliberat ulterior, deoarece, după expirarea termenului de un an, locuința nu mai poate fi vîndută¹⁷.

În cazul în care dreptul exclusiv de proprietate asupra unui imobil succesoral este recunoscut moștenitorului printr-o hotărîre de partaj, termenul de un an, stabilit de art. 52 al. 1 din Legea nr. 4/1973, începe să curgă

¹⁴ Vezi T. Ionașcu, S. Brădeanu, *Drepturile reale principale*, Ed. Academiei R.S.R. Buc., 1978, p. 123; J. Manoliu, *Drepturile reale principale*, Centrul de multiplicare al Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1980, p. 103.

¹⁵ Vezi M. Mayo, *op. cit.*, p. 26; C. Vurdea, *Natura juridică a termenului de un an prevăzut de art. 52 din Legea nr. 4/1973*, în „R.R.D.” nr. 3/1980, p. 18–23; Trib. jud. Sibiu, sentința civilă nr. 3415/1978, cu o notă aprobativă de Ionel Căbaș și o notă critică de Șerban Belligrădeanu, în „R.R.D.” nr. 3/1980, p. 43–50.

¹⁶ Vezi părerea contrară în T. Ionașcu, S. Brădeanu, *op. cit.*, p. 123, care consideră că este vorba de un termen de prescripție și deci dobânditorul celei de a doua locuințe poate cere instanței judecătorești repunerea în termen potrivit art. 19 din Decretul nr. 167/1958.

¹⁷ T. S., s. civ., dec. nr. 1671/1979, în „R.R.D.” nr. 3/1979, p. 59.

din momentul cînd acea hotărîre de partaj rămîne definitivă, întrucît din acel moment titularul dreptului de proprietate îl poate înstrăina¹⁸.

3. O altă problemă de un deosebit interes practic este aceea a determinării datei de la care începe să curgă termenul de un an, înăuntrul căruia dobînditorul este obligat să înstrăineze una dintre cele două locuințe, adică data la care apare obligația de înstrăinare.

Art. 52 al. 1 din Legea nr. 4/1973 precizează că termenul de un an începe să curgă de la data dobîndirii celei de a doua locuințe, dată care trebuie determinată în funcție de modul de dobîndire¹⁹: moștenire, donație, ca urmare a căsătoriei sau pe alte căi, spre exemplu, prin cumpărare, toate aceste situații diferite fiind amplu comentate în literatura de specialitate, asupra cărora nu ne vom opri în studiul de față, deoarece considerăm că s-a ajuns la puncte de vedere comune.

Trebuie subliniat faptul că, în urma modificărilor și completărilor aduse Legii nr. 4/1973 prin Legea nr. 5/1980, art. 52 al. 4 și 5 prevede două cazuri de prelungire a termenului de un an²⁰.

Astfel, pentru persoanele care nu au înstrăinat cea de a doua locuință deoarece aceasta este folosită de unități socialiste în alte scopuri decît acela de locuință, termenul de un an curge de la data eliberării acesteia.

De asemenea, pentru persoanele care au în proprietate o a doua locuință a cărei construcție este neterminată, termenul de un an curge de la data dării în folosință, constatată, după caz, de către comitetele sau birourile executive ale consiliilor populare municipale, orașenești sau comunale.

4. În legătură cu dispoziția cuprinsă în art. 52 al. 1 din Legea nr. 4/1973 s-a pus întrebarea dacă aceasta este aplicabilă și în cazul dobîndirii nudei proprietăți asupra unei locuințe.

Într-o primă opinie²¹ se consideră că, pînă la încetarea uzufructului, persoana care a dobîndit nuda proprietate nu poate fi obligată să înstrăineze una dintre cele două locuințe, pe motivul că ea nu este titulara tuturor atributelor a căror sumă formează conținutul dreptului de proprietate.

Într-o altă opinie²², în prezent dominantă în literatura de specialitate, se consideră că obligația prevăzută de art. 52 al. 1 din Legea nr. 4/1973 există și în acest caz pentru proprietarul care va trebui să înstrăineze, în termenul prevăzut de lege, la alegere, nuda proprietate sau cealaltă locuință. Dacă se înstrăinează nuda proprietate, uzufructul nu se stinge.

În cazul în care dobînditorul celei de a doua locuințe nu-și îndeplinește obligația de înstrăinare și dacă locuința asupra căreia s-a instituit un uzufruct viager este preluată ulterior de stat, în condițiile art. 52 al. 2 din Le-

¹⁸ Trib. jud. Argeș, dec. civ. nr. 1110/1979, în „R.R.D.”, nr. 5/1980, p. 57.

¹⁹ M. Mayo, *op. cit.*, p. 24; M. Manase, L. Popescu, Gh. Dobrican, *Determinarea momentului dobîndirii celei de a doua locuințe în vederea satisfacerii obligației de înstrăinare a uneia dintre ele*, în „R.R.D.”, nr. 1/1976, p. 9; M. Frîncu, M. Oancea, *op. cit.*, p. 27-28.

²⁰ Vezi și Decretul nr. 205/1974 care prevedea unele situații tranzitorii, care nu mai sînt însă de actualitate.

²¹ M. Frîncu, M. Oancea, *op. cit.*, p. 23.

²² M. Mayo, *op. cit.*, p. 24; M. Manase, Gh. Dobrican, L. Popescu, *op. cit.*, p. 13.

gea nr. 4/1973, acest drept trebuie să fie respectat. Faptul că proprietarul celei de a doua locuințe nu a înstrăinat-o unei persoane fizice și că s-a efectuat, potrivit legii, trecerea în proprietatea statului, nu este de natură să ducă la consecințe juridice radical diferite între aceste două forme de înstrăinare, cît timp nu există o dispoziție legală expresă în acest sens. De asemenea, în lipsa unei prevederi legale exprese, nu se poate considera că uzufructuarul ar urma să fie despăgubit pentru pierderea dreptului său din cuantumul despăgubirii pe care proprietarul o va încasa de la stat pentru locuința preluată²³.

Într-adevăr, trecerea uneia dintre cele două locuințe în proprietatea statului, în condițiile art. 52 al. 2 din Legea nr. 4/1973, nu este echivalentă exproprierii prevăzute de Decretul nr. 545/1958, ci are o natură juridică diferită, așa că, dispoziția cuprinsă în art. 5 din acest decret, potrivit căreia, imobilul expropriat intră în fondul unitar al proprietății socialiste de stat liber de sarcinile care l-au grevat, nu poate fi extinsă la alte situații. Deci, dreptul uzufructuarului nu se stinge și trebuie să fie respectat chiar și atunci cînd, indiferent din ce motiv, bunul este trecut, ulterior, în proprietatea statului²⁴, dacă, bineînțeles, prin lege, nu s-a dispus, în mod expres, contrariul²⁵.

5. În ceea ce privește terenul proprietate personală²⁶ aferent casei de locuit, potrivit art. 30 al. 1 din Legea nr. 58/1974, dobîndirea terenurilor cuprinse în perimetrul constructibil al localităților urbane și rurale se poate face numai prin moștenire legală, fiind interzisă înstrăinarea sau dobîndirea prin acte juridice a acestor terenuri.

Din interpretarea corectă a acestui text de lege rezultă că nu este posibilă nici constituirea unor dezmembrăminte ale dreptului de proprietate, deoarece, chiar dacă prin ele nu se realizează o înstrăinare, se ajunge totuși la folosirea terenului de către o altă persoană, ceea ce nu este admisibil²⁷.

Prin noțiunea de înstrăinare, în sensul art. 30 din Legea nr. 58/1974, se înțelege și dispoziția testamentară, deoarece acest act juridic unilateral, cînd este permis de lege, are caracter translativ de proprietate.

²³ T. S., s. civ., dec. nr. 1540/1978, în „R.R.D.” nr. 3/1979, p. 55; Trib. jud. Mureș, dec., civ. nr. 356/1978, în „R.R.D.” nr. 8/1979, p. 48.

²⁴ Ioan Mînușă, *Probleme de drept civil (drepturi reale) din practica T. S. pe sem. 11 al anului 1978*, în „R.R.D.” nr. 11/1979, p. 47—48.

²⁵ Alta este situația cînd nuda proprietate intră într-o cooperativă agricolă de producție, caz în care terenul agricol ce-i aparține intră în proprietatea cooperativei liber de orice sarcini și deci se stinge și dreptul de uzufruct constituit în favoarea altei persoane, întrucît numai astfel se îndeplinește scopul pentru care a luat ființă cooperativa (Vezi Trib. jud. Caraș-Severin, dec. civ. nr. 850/1977, în „R.R.D.” nr. 11/1978, p. 65).

²⁶ Regimul juridic al terenurilor (destinate localităților urbane și rurale din perimetrul constructibil al acestora, aprobate prin lege) ce pot constitui obiect al dreptului de proprietate personală, este stabilit de: Legea nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului și a localităților urbane și rurale; Legea nr. 8/1977 privind asigurarea durabilității, siguranței în exploatare, funcționalității și calității construcțiilor; Legea nr. 59/1974 privind fondul funciar; Decretul nr. 223/1974 privind reglementarea situației unor bunuri; Legea nr. 4/1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe și vînzarea de locuințe din fondul de stat către populație.

²⁷ Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 1527/1977, în „R.R.D.” nr. 2/1978, p. 54.

Ca excepție de la această regulă, art. 6 din Statutul C.A.P. adoptat prin Decretul nr. 346/1977 prevede că adunarea generală a cooperativei agricole de producție poate transmite în proprietate personală, cu plată, locuri de casă, în suprafață de cel mult 250 m.p. membrilor cooperativei, celor încadrați în cooperativă cu contract de muncă permanent, precum și specialiștilor și mecanizatorilor care lucrează în cooperativă și dorește să se stabilească în localitatea respectivă. În literatura de specialitate recentă²⁸ se consideră că, în acest caz, înstrăinarea se face printr-un „act de dare cu plată”, adică printr-un contract de vânzare-cumpărare, asupra căruia, odată perfectat, cooperativa nu mai poate reveni printr-o hotărâre a adunării generale.

În cazul în care terenul aferent unei locuințe proprietate personală aparține persoanei fizice respective, atunci locuinței și terenului li se vor aplica același regim juridic specific obiectelor dreptului de proprietate personală.

În această situație, potrivit art. 30 din Legea nr. 58/1974, dacă proprietarul înstrăinează locuința ce se află pe terenul său, atunci terenul aferent acesteia trece²⁹ în proprietatea statului, cu plata unei despăgubiri stabilite conform art. 52 al. 2 din Legea nr. 4/1973. Dobinditorul construcției va primi în folosință, pe durata existenței construcției, terenul necesar, în limitele prevăzute de lege, cu plata unei taxe anuale³⁰.

Utilizarea noțiunilor de „teren aferent” și „teren necesar” impune concluzia că aceste noțiuni sînt distincte, prima definind întreaga suprafață ce aparține clădirii înstrăinate, iar a doua suprafața necesară folosirii construcției în limitele prevăzute de art. 8 din Legea nr. 58/1974³¹.

În cazul în care o persoană fizică care vrea să-și construiască o locuință proprietate personală nu are terenul necesar în proprietate, el îl va putea obține din partea statului care sprijină³² și în acest mod construirea de locuințe proprietate personală.

Potrivit art. 4 al. 2 din Legea nr. 4/1973, terenurile proprietate de stat pot fi atribuite de către comitetele sau birourile executive ale consiliilor populare în vederea construirii de locuințe, în folosința persoanelor fizice, numai pe durata existenței construcției respective, potrivit prevederilor planurilor de sistematizare, cu plata unei taxe anuale. Atribuirea se poate face individual, unei singure persoane fizice, sau în comun, mai multor persoane fizice, cînd se construiesc clădiri cu mai multe locuințe proprietate personală,

²⁸ Vezi Liviu Pop, *Cu privire la regimul juridic al terenurilor proprietatea membrilor cooperativei agricole de producție*, în „R.R.D.” nr. 8/1979, p. 22.

²⁹ De asemenea, în sensul Legii nr. 58/1974, executarea silită prin vânzare la licitație constituie înstrăinare și, deci, în caz de adjudecare a unei construcții, terenul aferent trece în proprietatea statului, cu plata unei despăgubiri, adjudecătorul dobîndind nu un drept de suprafață, ci un drept de folosință, în condițiile art. 30 din Legea nr. 58/1974, și art. 52 al. 2 din Legea nr. 4/1973 (Vezi T.S., s. civ., dec. nr. 230/1979, în „RRD” 6/1979, p. 46).

³⁰ Potrivit art. 45 al. 2 din Legea nr. 4/1973, taxa anuală pentru terenurile atribuite pentru construcția de locuințe este de 1 leu/m. p. Art. 11 din Legea nr. 5/1980 arată că taxele anuale pentru terenurile atribuite în folosință rămîn cele în vigoare la data legii menționate.

³¹ Vezi Trib. jud. Maramureș, dec. civ. nr. 175/1977, în „R.R.D.” nr. 9/1978, p. 58.

³² Art. 10 din Legea nr. 4/1973 prevede că „Statul sprijină construirea de locuințe proprietate personală prin acordarea de credite pe termen lung, atribuirea de terenuri în folosință pentru construcție, asigurarea de materiale, precum și prin proiectare și execuție”.

situație în care taxa va fi suportată de fiecare proprietar proporțional cu suprafața construită a locuinței. Toți cei cărora li s-a acordat un atare drept au putința să-l exercite numai sub condiția ca folosința lor să nu ia forma unui abuz de drept în paguba celorlalți beneficiari. În caz de încălcare a dreptului de folosință comună de către unul din titulari, restabilirea dreptului astfel încălcat se va putea obține pe calea acțiunii în justiție³³.

Titlul dreptului de folosință pe durata existenței construcției asupra terenului atribuit se dobîndeste pe baza deciziei de atribuire emisă individual sau în comun de comitetele sau birourile executive ale consiliilor populare, titlu care va trebui înscris în registrele de transcripțiuni imobiliare sau în cărțile funciare, după caz.

Dreptul de folosință asupra terenului poate lua ființă și în caz de vânzare de locuințe din fondul locativ de stat către populație, deoarece, odată cu dobîndirea dreptului de proprietate asupra locuinței, cumpărătorului i se atribuie, în condițiile legii, și dreptul de folosință, pe durata existenței construcției, asupra terenului.

Potrivit art. 58 din Legea nr. 4/1973, așa cum a fost modificat prin Legea nr. 5/1980, și HCM nr. 2189/1969 pentru aprobarea Statutului tip al asociației pentru construirea de locuințe proprietate personală, în vederea folosirii raționale a terenurilor proprietate personală din municipii și orașe care, potrivit schiței de sistematizare, nu sînt necesare pentru executarea unor lucrări de interes general³⁴, vor putea fi folosite pentru construirea de locuințe proprietate personală.

Pe aceste terenuri se pot realiza construcții cu mai multe locuințe, ținînd seama de forma și mărimea terenului, cu respectarea schiței și detaliilor de sistematizare și a regimului de înălțime. În acest scop, proprietarul terenului se poate constitui într-o asociație cu alți cetățeni în vederea construirii clădirii respective, terenul trecînd, pe data constituirii asociației, în proprietatea statului. Membrii asociației vor primi din partea statului terenul necesar, în folosință comună, pe durata existenței clădirii, cu plata unei taxe prevăzute de lege; persoana căreia i-a aparținut terenul este scutită de plata taxei.

Socotim această modificare³⁵ a legii ca fiind deosebit de importantă și binevenită, deoarece, în felul acesta, s-a pus capăt speculației care se făcea de către unele persoane cu aceste terenuri.

În ceea ce privește problema naturii juridice a trecerii în proprietatea statului a acestor terenuri, în condițiile art. 58 al. 3 din Legea nr. 4/1973, ea nu este nouă, deoarece s-a mai pus în literatura de specialitate o discuție

³³ T. S., s. civ., dec. nr. 539/1976, în „RRD” nr. 9/1976, p. 63; Vezi și art. 45 al. 1 din Legea nr. 4/1973.

³⁴ Terenuri care nu au fost expropriate conform art. 34 din Legea nr. 58/1974, pentru crearea de parcele care să fie atribuite, prin decizie administrativă, persoanelor fizice în vederea construirii de locuințe proprietate personală.

aparitiei altor acte normative³⁶ care conțin dispoziții similare, referitoare la bunuri imobile proprietate personală sau individuală, ajungându-se la concluzia unanim admisă că această trecere nu este echivalentă exproprierii prevăzute de Decretul nr. 545/1958, ci ea are o natură juridică diferită și anume constituie o vânzare obligatorie în favoarea statului.

II. Un alt principiu este acela al interzicerii operațiilor speculative cu locuințele proprietate personală, principiu dedus din art. 6 al Legii nr. 4/1973 care prevede: „Construirea sau cumpărarea de locuințe de către cetățeni în scopul revinzării sau închirierii este interzisă”.

În anumite cazuri, limitativ prevăzute de lege, se admite închirierea și chiar înstrăinarea prin vânzare a locuinței, construită sau cumpărată în condițiile Legii nr. 4/1973.

1. Astfel, prin art. 18 din lege, se permite vânzarea locuinței în cazul în care proprietarul se mută definitiv dintr-o localitate în alta, în interes de serviciu sau familial; în această situație, fostul proprietar are dreptul să-și construiască³⁷ o nouă locuință în localitatea în care se stabilește.

Considerăm că, în această situație, ar trebui să existe și posibilitatea de a cumpăra o locuință din fondul locativ de stat deoarece, prin aceasta, nu s-ar aduce nici o atingere regulii înscrise în art. 42 al. 3 din Legea nr. 4/1973, potrivit căreia „locuințele se vând cetățenilor care le ocupă în calitate de chiriași”. Din interpretarea acestei prevederi, în corelare cu celelalte dispoziții³⁸ ale legii, rezultă că o locuință, pusă în vânzare, va putea fi cumpărată și de o altă persoană decât chiriașul, în cazul în care acesta nu o cumpără și nici nu o mai ocupă în calitate de chiriaș (spre exemplu, chiriașul își construiește sau își cumpără o altă locuință ori pleacă din alte motive).

³⁶ Până la apariția Legii nr. 5/1980, art. 62 din Legea nr. 4/1973 prevedea că, pe data constituirii asociației, terenul trecea, cu acordul proprietarului, în folosința comună a membrilor asociației, pe timpul existenței construcției, cu obligația de a plăti proprietarului terenului o indemnizație egală cu taxa pe care statul o percepe pentru terenurile proprietate de stat, atribuite în folosință persoanelor fizice, pentru construirea de locuințe proprietate personală. În acest caz, terenul rămânea mai departe indisponibil în mâinile proprietarului, în sensul că acesta nu putea transmite asociației sau altor persoane dreptul de proprietate asupra terenului și, deci, orice act de înstrăinare era levit de nulitate absolută. Prin natura sa juridică, dreptul de folosință prevăzut de art. 62 din Legea nr. 4/1973 era un drept real principal, o dezmembrare a dreptului de proprietate, adică un drept de suprafață, ce aparținea fiecărei persoane fizice ce făcea parte din asociația respectivă asupra terenului care era proprietatea unuia din ei, drept opozabil tuturor, inclusiv proprietarului terenului.

³⁶ Vezi art. 52 al. 2 din Legea nr. 4/1973; art. 30 al. 2 din Legea nr. 58/1974; art. 45 al. 3 din Legea nr. 59/1974; Decretul nr. 223/1974.

³⁷ În acest scop, cetățenii pot primi, în condițiile legii, terenul necesar și, dacă suma încasată din vânzarea vechii locuințe nu acoperă costul noii locuințe, pot primi un credit de completare fără a depăși plafonul de credite care, potrivit art. 23, sint: 41.500 lei pentru o locuință cu o cameră; 64.000 lei pentru o locuință cu două camere; 81.000 lei pentru o locuință cu 3 camere; 91.500 lei pentru o locuință cu 4 camere; 105.000 lei pentru o locuință cu 5 camere.

Aceste plafoane de credite se majorează cu 30% pentru locuințele ce se construiesc în zone cu grad 8 seismic și cu 10%, pentru cele din zone cu grad 9 seismic.

³⁸ Prin art. 43 al. 6 din Legea nr. 4/1973, se permite ca, la prețurile stabilite, chiriașii sau alți cetățeni să facă contestații la comitetele executive ale consiliilor populare județene sau al municipiului București, în termen de 30 de zile de la data afișării, text care, după părerea noastră, vine în sprijinul afirmației pe care am făcut-o.

2. O altă excepție de la regula înscrisă în art. 6 din Legea nr. 4/1973, introdusă prin Legea nr. 5/1980, este aceea potrivit căreia cetățenii care dețin o locuință construită cu sprijinul statului în credite și execuție și care a devenit neîncăpătoare sau prea mare, ținând seama de numărul membrilor familiei, pot să-și construiască o nouă locuință cu sprijinul statului în credite și execuție, cu condiția de a înstrăina locuința pe care o dețin. În aceste situații, prețul obținut din vânzarea vechii locuințe va constitui avans pentru construirea noii locuințe, iar termenul pentru restituirea creditului obținut în scopul acoperirii restului de preț se va reduce la jumătate față de cel stabilit de lege.

De menționat că, și în acest caz, după părerea noastră, textul art. 21 din Legea nr. 4/1973 ar trebui completat în sensul că, cetățenii la care se referă dispoziția de mai sus, să aibă și posibilitatea de a-și cumpăra o locuință din fondul locativ de stat.

3. În al treilea rând, legea permite proprietarului ca, restrângându-și folosința locuinței ce-i aparține, să procedeze la închirierea unei părți din ea. Astfel, art. 60, al. 1, lit. a din Legea nr. 5/1973, după ce arată că proprietarul și familia sa au dreptul, peste suprafața corespunzătoare nevoilor³⁹ lor de locuit, încă la cel mult două camere, prevede că: „proprietarul poate închiria o parte din această suprafață, inclusiv sub formă de cameră mobilată”.

În esență, este vorba aici de un drept al proprietarului de a închiria, deci de o închiriere facultativă, spre deosebire de obligația de închiriere care-i revine acestuia cu privire la camerele separate ce depășesc nevoile de locuit.

Dacă proprietarul își exercită acest drept, închirierea va trebui să se facă în astfel de condiții, încât să fie exclusă specula și, în general, orice posibilitate de a se crea din aceasta o sursă ilicită de cîștig, care promovează parazitismul social; pentru aceasta, legea⁴⁰ stabilește obligativitatea întocmirii unui contract scris, înregistrat la administrația sau circumscripția financiară, cu stipularea, în mod obligatoriu, a tarifelor și termenelor de închiriere, iar, în caz de nerespectare a acestor condiții, legea⁴¹ instituie o serie de sancțiuni de natură civilă, administrativă și, în anumite cazuri, chiar penală.

Considerăm că stabilirea expresă a unor asemenea condiții riguroase permite un control permanent din partea societății asupra închirierii, control exercitat în scopul de a nu se denatura funcția socială a locuinței pro-

³⁹ Folosința suprafeței locuibile a apartamentului locuit de proprietar este normată în sensul că acesta poate utiliza împreună cu familia sa numai un număr limitat de camere și anume, o cameră de fiecare membru al familiei și, deosebit de acestea, încă cel mult două camere. Deci, elementul de bază al normării suprafeței locuibile ocupate de proprietar îl constituie camera de locuit, iar nu suprafața deținută, ca în cazul locuințelor folosite cu titlu de chirie, suprafață limitată la 10 m. p. de persoană sau, cînd prin construcție rezultă camere mai mici, la 8 m. p. de persoană.

⁴⁰ Vezi art. 60 al. 3 din Legea nr. 5/1973

⁴¹ Potrivit art. 60, al. 4 din Legea nr. 5/1973: „pentru toate suprafețele închiriate, proprietarul nu poate primi decît chiria calculată potrivit prevederilor prezentei legi”, iar în art. 71 din aceeași lege se arată că: „primirea unei chirii mai mari decît cea legală se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă”; Vezi și art. 17, 36 și 70 din Legea nr. 5/1973.

prietate personală și anume, aceea de a satisface nevoile de locuit ale proprietarului și familiei sale⁴².

III. Un alt principiu este acela potrivit căruia locuințele proprietate personală din mediul urban⁴³, în anumite condiții, sînt supuse unui regim de normare și închiriere, deosebit de cel pentru fondul locativ de stat.

Precizăm de la început că problema folosirii raționale și echitabile a locuințelor proprietate personală nu era rezolvată satisfăcător în vechea reglementare: astfel, art. 39 din Legea nr. 9/1968 precum și art. 51 al 1 din Legea nr. 10/1968, stabileau că locuințele proprietate personală locuite de proprietar și familia sa erau exceptate de la regimul de normare și repar-tizare a spațiului locativ, fără însă a se determina precis care erau limitele în care trebuiau să se încadreze aceste nevoi de locuit.

De menționat că Legea nr. 5/1973 înlătură această deficiență existentă în legislația anterioară și stabilește expres care sînt limitele folosinței per-sonale a unei locuințe, adică determină limitele în care trebuie să se încadreze nevoile de locuit ale proprietarului și familiei sale și anume: fiecărui membru al familiei să-i fie asigurată cîte o cameră și, deosebit de acestea, încă cel mult două camere (art. 60 al. 1 pct. a din Legea nr. 5/1973). În felul acesta, legiuitorul, ocrotind interesele proprietarului și familiei sale, a căutat, în același timp, să pună în practică principiul îmbinării interesului personal cu interesele societății⁴⁴.

În cazul în care într-o locuință proprietate personală există camere separate⁴⁵ ce depășesc nevoile de locuit ale proprietarului și familiei sale, acestea vor trebui să fie închiriate de către proprietar, la alegerea sa, persoanelor îndreptățite, inclusiv sub forma camerelor mobilate.

Prin urmare, în acest caz, prevăzut de art. 60 al. 1 pct. b din Legea nr. 5/1973, este vorba, spre deosebire de situația la care ne-am referit anterior (prevăzută de art. 60 al. 1 pct. a) de o închiriere obligatorie parțială pentru titularul dreptului de proprietate personală. Aceași obligație de închiriere apare și în cazul în care proprietarul este transferat în interes de serviciu în altă localitate, iar o parte din familia sa cu care a locuit a rămas în aparta-ment, restul, adică acele camere separate care depășesc norma locativă le-gală convenită membrilor familiei sale, va trebui să fie închiriate.

De asemenea, potrivit art. 61 din Legea nr. 5/1973, apartamentul proprietate personală care nu este locuit de proprietar și familia sa este su-pus în întregime normării și închirierii, în aceleași condiții prevăzute pentru fondul locativ de stat, situație în care este vorba de o închiriere obligatorie

⁴² Vezi C. Opreșan, *Legea privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași*, în „R.R.D.” nr. 5/1973, p. 40.

⁴³ Locuințelor proprietate personală situate în mediul rural nu li se aplică dispozițiile legale referitoare la normarea și închirierea obligatorie, prevăzute de Legea nr. 5/1973, indife-rent de numărul camerelor din care sînt formate aceste locuințe (Vezi art. 62 din lege).

⁴⁴ Conform art. 1 din Decretul nr. 31/1954: „Drepturile civile ale persoanelor fizice sînt recunoscute în scopul de a se satisface interesele personale, materiale și culturale în acord cu interesul obștesc, potrivit legii și regulilor de conviețuire socialistă”.

⁴⁵ Art. 2 al. 3 din Legea nr. 5/1973 arată că: „Prin cameră separată se înțelege acea încă-pere care nu servește de trecere pentru locatari, pentru intrare sau ieșire ori pentru folosirea dependențelor”.

⁴⁶ Referitor la procedura închirierii obligatorii de către comitetul sau biroul executiv al consiliului popular, a se vedea art. 6 și 7 din HCM nr. 860/1973, pentru stabilirea măsurilor de executare a Legii nr. 5/1973.

totală. Dacă proprietarul nu închiriază camerele separate care-i depășesc nevoile de locuit, deci nu execută de bună voie această obligație legală, comitetul sau biroul executiv al consiliului popular le poate închiria⁴⁶ persoanelor îndreptățite⁴⁷.

În ambele cazuri, închirierea la alegerea proprietarului sau de către comitetul sau biroul executiv al consiliului popular trebuie să se facă numai pe bază de contract încheiat în formă scrisă, înregistrat la administrația sau circumscripția financiară, cu stipularea, în mod obligatoriu, a tarifelor⁴⁸ și termenelor prevăzute în mod expres de lege.

În art. 64 din Legea nr. 5/1973 se prevede că, comitetele și birourile executive ale consiliilor populare vor sprijini, la cerere, persoanele care au locuință proprietate personală, dar nu locuiesc în ea, să se mute în aceste locuințe; pentru aceasta, vor închiria persoanelor care dețin locuințele respective fie locuințele oferite în schimb⁴⁹ de proprietari, fie alte locuințe din fondul locativ de stat, cu respectarea dispozițiilor legale privind normarea suprafețelor locative.

În ceea ce privește apartamentul proprietate personală, situat în mediul urban, care nu este locuit de proprietar și familia sa, acesta este supus în întregime normării și închirierii⁵⁰, în condițiile prevăzute pentru fondul locativ de stat. Contractul de închiriere va fi încheiat cu locatarul principal de către întreprinderea specializată din subordinea comitetului sau biroului executiv al consiliului popular, pe baza înștiințării ce i se face, cu respectarea ordinii de prioritate stabilite, dacă proprietarul nu a solicitat să se mute el însuși în locuința sa, potrivit art. 64 din Legea nr. 5/1973.

Locuințelor proprietate personală situată în mediul rural li se aplică dispozițiile Codului civil, proprietarul putînd să închirieze camerele care-i privesc persoanelor alese de el, pe bază de contract încheiat în formă scrisă sau numai printr-o înțelegere verbală și pe termenul pe care-l stabilește de comun acord cu locatarul.

IV. Un alt principiu existent și în vechea reglementare este acela potrivit căruia titularii dreptului de proprietate personală asupra unei locuințe cumpărate din fondul locativ de stat sau construite cu sprijinul statului sînt scutiți⁵¹ de a plăti impozitul pe clădiri, pe timp de 10 ani de la data dobîndirii, regim fiscal prin care se urmărește stimularea construcției de locuințe proprietate personală.

⁴⁷ Vezi ordinea de prioritate stabilită prin art. 16 din Legea nr. 5/1973.

⁴⁸ Vezi T. S., s. civ., dec. nr. 1233/1979: modul de calculare a chiriilor prevăzut de Legea nr. 5/1973 se aplică atît locuințelor din fondul locativ de stat, cît și celor proprietate personală, deoarece tariful de bază al chiriei este unic pe întreg cuprinsul țării, indiferent de proprietar.

⁴⁹ Vezi Trib. jud. Cluj, dec. civ. nr. 249/1980, în „R.R.D.” nr. 11/1980, p. 63.

⁵⁰ Datorită faptului că aceste suprafețe locative sînt supuse normării și închirierii în condițiile prevăzute pentru fondul locativ de stat, înseamnă că li să aplică prevederile legale cu privire la: obligativitatea și forma contractului de închiriere; persoanele care trebuie considerate ca făcînd parte din familia locatarului principal; dreptul locatarului principal de a subînchiria o parte din suprafața locativă dacă aceasta nu constituie o suprafață excedentară compusă din una sau mai multe camere separate; durata și condițiile în care locatarul principal își păstrează dreptul în cazul în care se mută în altă localitate; criteriile de atribuire a locuinței în caz de divorț; evacuarea pe cale administrativă sau judecătorească; Vezi: *Legislația locativă p. înțelesul tuturor*, Ed. pol. Buc., 1978, p. 118—119.

⁵¹ Vezi art. 49 al. 3 din Legea nr. 4/1973.

SUR LE RÉGIME JURIDIQUE DU DROIT DE PROPRIÉTÉ PERSONNELLE SUR L'HABITATION

Résumé

L'une des principales orientations du „Programme-directive pour l'accroissement du niveau de vie dans la période 1981 - 1985 et pour l'augmentation continue de la qualité de la vie", adopté au XIIème Congrès du Parti Communiste Roumain, concerne le développement de la construction d'habitations des fonds de l'Etat, ainsi que, en tenant compte de l'augmentation des revenus de la population, le développement de la construction ou de l'acquisition par les citoyens, du fond locatif de l'Etat, des habitation propriété personnelle, à l'aide de l'Etat.

Dans le but de la satisfaction des nécessités croissantes d'habitations, on va intensifier le rythme de la construction des nouvelles habitations et on va prendre des mesures pour le perfectionnement continu de leur degré de confort, condition essentielle pour l'accroissement du bien-être du peuple entier, en concordance avec le rythme du développement de l'économie nationale et conformément aux prévisions du plan national unique de développement économique-social.

Les dernières modifications de la législation locative ont été faites, dans le but de son perfectionnement, par la Loi nr. 5/1980 pour la modification et le complément de la Loi nr. 4/1973 concernant le développement de la construction des habitation et la vente d'habitations du fond de l'Etat envers la population et par la Loi nr. 6/1980 pour la modification et le complément de la Loi nr. 5/1973 concernant l'administration du fond locatif et la réglementation des rapports établis entre les propriétaires et les locataires, des lois adoptées par la Grande Assemblée Nationale dans la séance de 17 octobre 1980.

Ces modifications et compléments expriment la préoccupation permanente du parti et de l'Etat pour l'emploi raisonnable du fond locatif existant, le soin spécial pour assurer les meilleures conditions de logement pour toute la population, la mise en pratique des principes et des normes d'équité socialiste, principe qui constituent le fondement de notre législation.

Préoccupés par ce problème de grande actualité, les auteurs, en tenant compte des modifications et des compléments intervenus et des solutions les plus récentes de la pratique judiciaire dans cette matière, examinent les principes compris dans les actes normatifs mentionnés en haut, principes qui forment le fondement du régime juridique applicable aux habitation propriété personnelle.

La pratique et la littérature juridique vont mettre en évidence de nouveaux aspects, et problèmes dans l'application des textes des actes normatifs dont nous nous sommes occupés qui présentent intérêt pour toute la population de notre pays.

INIȚIATIVĂ LEGISLATIVĂ

DE

ICHIL BENDITER

1. Sistemul reprezentativ — componentă a democrației noastre socialiste — cunoaște în ultimii ani o dezvoltare care îi relevă amplitudini și valențe noi, exprimate în volumul sporit al sarcinilor ce le revin privind conducerea de stat precum și în lărgirea continuă a însăși bazei reprezentative a organelor puterii de stat¹. Principala modalitate de finalizare a întregii activități pe care organele puterii de stat o desfășoară, în calitate de organe ce, în ansamblul lor alcătuiesc sistemul reprezentativ, este activitatea normativă. În ceea ce privește Marea Adunare Națională — organul suprem reprezentativ al puterii de stat — forma principală de finalizare a activității acesteia este legea. Așa după cum s-a arătat și la Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român, activitatea legislativă ocupă un loc de prim rang în conducerea proceselor sociale în toate domeniile. În perioada dintre cele două congrese — al XI-lea și al XII-lea — se spune în Raport, „Marea Adunare Națională a dezbătut și adoptat, pe lângă planurile de dezvoltare economică și socială și bugetele anuale, o serie de legi de cea mai mare importanță pentru reglementarea activității economico-sociale întărirea spiritului de ordine și disciplină și perfecționarea conducerii științifice a societății”².

Noua etapă de dezvoltare a societății noastre impune acționarea și în viitor în direcția perfecționării procesului legislativ, a întregii activități a Marii Adunări Naționale în vederea îmbunătățirii cadrului juridic de bază al societății și statului nostru socialist.

¹ În acest sens, ca expresie a procesului continuu de perfecționare a formelor și metodelor de activitate a organelor reprezentative ale puterii de stat au fost adoptate importante măsuri legislative. Pe lângă unele măsuri anterioare ca, de exemplu, instituirea Congresului și conferințelor consiliilor populare prin Legea nr. 5/1975 și crearea Camerei legislative a consiliilor populare prin Legea nr. 3/1976, la sesiunea M.A.N. din decembrie 1979 au fost votate: Legea nr. 19 din 14 decembrie 1979 de modificare a articolului 44 din Constituția Republicii Socialiste România și Decretul Consiliului de Stat nr. 16 din 22 ianuarie 1980 prin care s-a mărit numărul deputaților Marii Adunări Naționale și s-a fixat norma de reprezentare în organul suprem reprezentativ; Legea nr. 20 din aceeași dată de modificare a Legii electorale nr. 67/1970; Legile nr. 21 și 22 prin care s-au adus modificări legii nr. 57/1968 de organizare și funcționare a consiliilor populare precum și Legii nr. 10/1973 privind Comitetul pentru consiliile populare, ambele aducând îmbunătățiri organizării și funcționării organelor locale ale puterii de stat și organului central de coordonare și îndrumare a activității acestora.

² Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1979, p. 61.

Un moment important al procesului legislativ este inițiativa legislativă. În literatura noastră de specialitate au fost exprimate mai multe opinii cu privire la natura juridică a acesteia. Autorii care s-au ocupat de problemă sînt, aproape în unanimitate, de părere că inițiativa legislativă este o instituție juridică sau un drept care se realizează numai în momentul în care un proiect de lege este înaintat organului suprem legiuitor spre a-l lua în dezbateră: etapele sau fazele anterioare acestui moment, după părerea autorilor respectivi, nu se încadrează și nu fac parte din inițiativa legislativă. În acest sens s-a făcut sublinierea că „inițiativa legislativă” se deosebește de „propunerea legislativă”. Inițiativa legislativă — scrie un autor — nu trebuie confundată cu posibilitatea generală a oricărui subiect de drept de a face propuneri legislative³. Cu toate că sublinierile de mai sus sînt făcute într-un context prin care se urmărește a se argumenta că inițiativa legislativă este un drept cu un conținut bine precizat — problemă asupra căreia vom reveni și noi — afirmațiile menționate scot în evidență faptul că autorii respectivi privesc inițiativa legislativă ca un drept ce se realizează și se consumă numai în faza de debut a procedurii de legiferare.

Se știe că prin procedura de legiferare se înțelege ansamblul regulilor care determină modul în care un proiect de lege trebuie să fie dezbătut și adoptat de către organul suprem legiuitor. Procedura de legiferare este astfel ultimul stadiu al procesului legislativ, care cuprinde etapele pe care proiectul de lege le parcurge din momentul în care organul legiuitor a fost sesizat pînă cînd proiectul devine lege. Am putea denumi acest stadiu ca „stadiul parlamentar” al procesului legislativ. În realitate, procesul legislativ începe însă cu mult înainte din momentul în care, recepționînd impulsurile sociale care reclamă noi reglementări într-un anumit domeniu, se caută soluția juridică corespunzătoare. În stadiile care preced „stadiul parlamentar” proiectul este elaborat după o anumită procedură, folosindu-se metode și procedee care țin de tehnica legislativă⁴.

Revenind la opinia autorilor mai sus citați, vom vedea că termenul de propunere legislativă avansat pentru a desemna unele stadii care preced „stadiul parlamentar” al proiectului de lege nu poate fi folosit fără riscul de a crea confuzii. Într-adevăr, în practica parlamentară a unor state termenul de „propunere legislativă” i se acordă cu totul un alt înțeles. În Constituția Republicii Italiene, de exemplu, proiectele de legi provenite din sursă parlamentară sînt denumite „proposte di legge” spre a le deosebi pe cele din sursă guvernamentală care sînt denumite „disegni del legge”⁵. În practica parlamentară franceză proiectul inițiat de guvern poartă denumirea de „projet de loi”, în timp ce proiectul care are ca autori pe unul sau mai mulți membri ai parlamentului este denumit „proposition de loi”⁶. În toate aceste cazuri

³ Ion Deleanu, Gh. Boboș, *Organele statului socialist român în sistemul democrației socialiste*. Ed. did. și pedagog., Buc., 1973, p. 135; Tudor Drăgăneș, Ion Deleanu, *Studii de drept constituțional*. Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1975, p. 79, nota subsl 18.

⁴ Metodologia generală de tehnică legislativă privind pregătirea și sistematizarea proiectelor de acte normative a fost stabilită prin Decretul Consiliului de Stat nr. 16/1976.

⁵ Ballardore Pallieri, *Diritto costituzionale*, Milano, 1972, p. 247.

„propunerea legislativă” este una din modalitățile de exercitare a inițiativei legislative care se realizează în cadrul procedurii de legiferare și nu într-un stadiu anterior acesteia. În consecință, folosirea termenului de „propunere legislativă” ca denumire pentru un moment al procesului legislativ deosebit de acela al inițiativei legislative poate da loc la confuzii nedorite, întrucât, după cum s-a putut constata, în practica unor parlamente străine „propunerea legislativă” este o formă a inițiativei legislative.

Într-o altă opinie, exprimată într-o lucrare recent apărută, „Instituția inițiativei legislative trebuie deosebită de dreptul de a elabora proiecte de legi”. Ideea separării inițiativei legislative de „elaborarea proiectelor de legi” ni se pare, cel puțin, curioasă.

Procesul legislativ se prezintă după expresia lui Karl Marx — ca „o succesiune logică” a mai multor faze care nu pot fi separate în mod arbitrar. După cum s-a mai arătat, procesul legislativ este un proces unic care se desfășoară în mai multe etape din care unele au loc în stadii anterioare momentului înaintării proiectului, spre dezbateri, organului legiuitor și altele se consumă în cadrul acestuia. Elaborarea proiectului de lege nu se termină odată cu intrarea acestuia în circuitul parlamentar. Dimpotrivă, pe parcursul dezbaterii proiectului de lege — care rămâne „proiect” până în momentul în care este votat — i se pot aduce unele modificări, fie la propunerea comisiilor parlamentare, fie la propunerea deputaților, prin votarea unor amendamente etc. care, toate, țin de elaborarea legii. În unele cazuri proiectul poate fi retrimis chiar inițiatorului pentru a opera modificările cerute de organul legiuitor. În toate aceste situații nu vedem cum ar putea fi separată „elaborarea” de inițiativa legii, întrucât procesul elaborării continuă și după consumarea inițiativei legislative. Pe de altă parte însăși elaborarea unui proiect de lege trebuie să pornească din inițiativa cuiva. S-ar putea vorbi deci de o inițiativă legislativă în sens larg care se manifestă în toate stadiile procesului legislativ și de un sens restrâns al noțiunii de inițiativă legislativă care se referă numai la momentul de debut al „stadiului parlamentar” al procesului legislativ.

Un argument în plus în sprijinul tezei îmbinării elaborării cu inițiativa legislativă, a inseparabilității acestor două faze ale procesului legislativ este și faptul că în legea noastră fundamentală termenul de „elaborare” este folosit în înțeles de inițiativă legislativă. Astfel, art. 77 în care sunt enumerate atribuțiile Consiliului de Miniștri, la punctul 4 se spune că organul suprem executiv „elaborează proiectul planului național unic de dezvoltare economico-socială și proiectul bugetului de stat, precum și orice alte proiecte de legi. „Este evident că în cazul de față este vorba nu numai de „elaborare” ci și de inițiativă legislativă. Într-adevăr, art. 9 al Legii nr. 1/1973 prevede: „Consiliul de Miniștri supune Marii Adunări Naționale, spre dezbateri și adoptare, proiectul de plan, proiectul de buget...”, iar în art. 68 al Regulamentului de funcționare a Marii Adunări Naționale

⁶ Marcel Prêlot, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Dalloz, Paris, 1969, p. 782.

⁷ Ilariu Mrejceru, *Tehnica legislativă*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979, p. 37.

printre titularii dreptului de inițiativă legislativă este enumerat și Consiliul de Miniștri.

2. În legătură cu natura juridică a inițiativei legislative în literatura noastră au fost exprimate mai multe opinii. Majoritatea autorilor sînt de părere că inițiativa legislativă are semnificație juridică numai în sensul restrîns al noțiunii reducînd-o la dreptul de inițiativă legislativă⁸. Într-o opinie diferită se susține că inițiativa legislativă ar constitui o fază a procesului de legiferare, în nici un caz, un drept⁹. În fine, unii autori vorbesc de instituția inițiativei legislative¹⁰.

În prima opinie, care și-a găsit cea mai largă răspîndire în literatura noastră, dreptul de inițiativă legislativă constă în posibilitatea conferită de lege unor organe de stat, organe obștești și persoane, de a sesiza Marea Adunare Națională cu proiecte de legi, în vederea dezbaterii și adoptării lor. Avînd acest înțeles, dreptul de inițiativă legislativă este redus la unica posibilitate de a introduce în organul legiuitor un proiect de lege. Acest drept se realizează numai în „stadiul parlamentar” al procesului legislativ și anume în faza de debut a procedurii parlamentare.

După cum s-a mai arătat însă, fazele sau etapele pe care proiectul de lege le parcurge în „stadiul parlamentar” constituie stadiul final al procesului legislativ, al cărui moment inițial se plasează în timp cu mult înainte ca proiectul să fie înaintat Marii Adunări Naționale¹¹. Identificarea instituției inițiativei legislative cu dreptul de inițiativă legislativă înseamnă îngustarea nejustificată a unei importante instituții a dreptului nostru constituțional cu semnificație social-politică deosebită. În actuala etapă de construire a socialismului multilateral dezvoltat, în condițiile lărgirii și adîncirii continue a tuturor formelor democrației socialiste se impune, ca o cerință obiectivă, lărgirea unei instituții juridice atît de semnificativă pentru democratismul activității organului nostru suprem legiuitor și nu îngustarea ei. În această direcție se îndreaptă și practica noastră politico-statală. Sfera titularilor dreptului de inițiativă legislativă s-a lărgit mult în ultimii ani. Astfel, în ultimele două legislaturi a fost conferit dreptul de inițiativă legislativă unor organe politice, de stat și obștești, cum sînt : Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, Camera legislativă a consiliilor populare¹².

⁸ Această opinie a fost exprimată de Tudor Drăganu, *op. cit.*, p. 362; Gh. Boboș, Ioan Deleanu, *op. cit.*, p. 191; Ioan Murariu, *op. cit.*, p. 132. În literatura sovietică, un punct de vedere asemănător a fost exprimat de E. I. Kozlova și V.S. Șevțov, *Sovetskoe gosudarstvennoe pravo (Drept de stat sovietic)*, Moscova, 1978, p. 359.

⁹ De această părere este Nestor Prisca, *op. cit.*, p. 410—411.

¹⁰ A se vedea, în acest sens, Ilariu Mrejeru, *op. cit.*, p. 37.

¹¹ Mai dezvoltat acest aspect, este tratat în : I. Benditer, *Perfecționarea activității legislative în domeniul conducerii social-economice*, An. Univ. Iași, s. III, tom XXI, 1975, p. 53 și urm.

¹² Vezi : „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, P. I, nr. 57 din 9 aprilie 1974 : art. 70 din Regulamentul de funcționare a Marii Adunări Naționale ; art. 4 al Legii nr. 3/1973 privind Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale ; art. 7 al Legii nr. 5/1975 privind Congresul, Camera legislativă și conferințele consiliilor populare.

Această orientare a practicii noastre legislative este o confirmare a tezei exprimate deja în literatura noastră de specialitate că, în cadrul procesului de adâncire continuă a democrației socialiste activitatea politică de conducere a societății nu este rezervată exclusiv formelor statale sau de partid, ci ea se extinde și se multiplică, dând naștere unor noi forme de participare a maselor la conducerea statului și a societății, în general¹³. Într-adevăr, inițiativa legislativă, în accepția largă, ar putea cuprinde și alte elemente cum ar fi dreptul de sesizarea unor organe despre unele imperfecțiuni sau lacune legislative precum și necesitatea unor noi reglementări juridice. O astfel de interpretare rezultă și din unele prevederi constituționale. Spre exemplu, art. 34 al Constituției care consacră dreptul de petiționare precizează conținutul acestui drept care constă în posibilitatea cetățenilor, garantată de legea noastră fundamentală, de a se adresa cu petiții privitoare atât la drepturi și interese personale, precum și la interese obștești.

În alt context, acest aspect a fost deja relevat în literatura noastră de specialitate. „Noțiunea de „petiție“ — scrie I. Deleanu — încorporează toate principalele forme prin care cetățenii se pot adresa organelor de partid, de stat, organelor și organizațiilor obștești: propuneri, sesizări, reclamații, cereri”¹⁴. Iar legea nr. 1 din 24 martie 1978, privind activitatea de rezolvare a propunerilor, sesizărilor și reclamațiilor oamenilor muncii¹⁵, precizează în art. 2 că prin petițiile lor, cetățenii își pot valorifica nu numai drepturi și simple interese personale ci pot urmări prin petițiile lor și interese obștești. Este evident deci, că, printr-o petiție se poate cere ca o problemă de interes obștesc să fie soluționată prin edictarea unor norme de drept. În același sens, în art. 29 al Regulamentului de funcționare a Marii Adunări Naționale se face precizarea că petițiile cetățenilor de interes personal și obștesc pot fi adresate președintelui organului suprem legislativ sau direct comisiilor permanente, acestora din urmă revenindu-le obligația de a le examina și a întocmi avize sau referate asupra lor. Apare deci cu suficientă claritate din conținutul dreptului de petiționare că, în împrejurările amintite, exercitarea acestui drept s-ar putea constitui în element component al inițiativei legislative, în sensul larg al noțiunii. În consecință, inițiativa legislativă, în accepția largă are un conținut mai amplu care cuprinde și unele momente din stadiile premergătoare proiectului de lege în circuitul procedurii de legiferare în cadrul organului legiuitor.

Acceptarea ideii că inițiativa legislativă poate fi înțeleasă într-un sens restrâns și într-un sens mai larg nu aduce nici o alterare principiului supremației și plenitudinii puterii Marii Adunări Naționale consacrat de art. 43 al Constituției, potrivit căruia, Marea Adunare Națională este unicul organ legiuitor în Republica Socialistă România. Inițiativa legislativă este — după cum s-a mai arătat — unul din momentele cu care debutează procesul legislativ și dacă, în diverse forme, acest drept poate fi exercitat și de către alte organe ale statului, organe de partid, organe și organizații obștești iar, în

¹³ Vezi I. Ceterchi, *Democrația socialistă, Principii și acțiune politică*, Ed. politică, București, 1974., p. 11.

¹⁴ Ioan Deleanu, *Drept constituțional*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1980, p. 511.

¹⁵ „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România“ nr. 24 din 27 martie 1978.

unele împrejurări și de către cetățeni, adoptarea legilor este de competență exclusivă a Marii Adunări Naționale. Doctrina și practica noastră este unanimă în această privință găsindu-și, dealtfel, consacrarea normativă și în Metodologia generală de tehnică legislativă stabilită prin Decretul nr. 16/1976. În art. 24 din amintitul decret se precizează că măsurile generale de conducere și organizare a întregii activități de stat, economice și sociale, de stabilire a liniei generale a politicii interne și externe a statului, pe baza Programului Partidului Comunist Român, se iau prin legi, adoptate de Marea Adunare Națională, unicul organ legiuitor în Republica Socialistă România.

3. În literatura noastră juridică — după cum s-a mai arătat — a fost emisă și opinia, potrivit căreia, inițiativa legislativă nu ar constitui un drept, invocându-se în sprijinul acestei afirmații unele argumente de text. Se spune că „Regulamentul de funcționare a Marii Adunări Naționale nu vorbește de un drept de inițiativă, ci arată că au inițiativă...”¹⁶. Într-adevăr în Regulament și — adăugăm noi — în Constituție nu se folosește în mod expres termenul de „drept de inițiativă”, dar, în cazul acesta, care este semnificația juridică a inițiativei legislative? Autorul opiniei citate nu ne dă nici un răspuns la această întrebare. Dimpotrivă, urmîndu-și raționamentul, susține că, nefiind un drept, nu există nici obligația corespunzătoare din partea Marii Adunări Naționale „de a lua în dezbatere un proiect de lege depus ... ci numai facultatea luării în dezbatere, putînd refuza în mod repetat includerea proiectului pe ordinea de zi”.

Fără îndoială că Marea Adunare Națională hotărăște prin vot cînd trebuie luat în dezbatere un proiect de lege, ținînd seama de importanța și urgența proiectului respectiv. Nici noi nu împărtășim părerea unor autori care consideră că Marea Adunare Națională are obligația de a lua în dezbatere proiectele de legi depuse pe masa președintelui în prima sesiune care urmează¹⁷. Autorii care susțin această părere se referă la art. 47 al Regulamentului Marii Adunări Naționale. În articolul respectiv se spune că, întocmirea proiectului ordinei de zi a sesiunii de către Biroul Marii Adunări Naționale se face, „luîndu-se în considerare proiectele de legi ... primite de președinte”. De aici nu rezultă că Biroul este obligat să le includă neapărat pe ordinea de zi a primei sesiuni. El le poate lua în considerare pentru a fi introduse ca puncte ale ordinei de zi ale altor sesiuni. Aceasta nu înseamnă însă că Marea Adunare Națională le poate ignora, refuzînd „în mod repetat includerea proiectului pe ordinea de zi”¹⁸. Admițînd această idee ar însemna să acceptăm că reglementările cu privire la inițiativa legislativă au o semnificație juridică simbolică, ele fiind lipsite de urmări de importanță juridică. Or, înscrierea ei în acte normative importante (legi, Regulamentul Marii Adunări Naționale) care determină expres și titularii dreptului de a o exercita, evidențiază că s-a urmărit să i se evidențieze și importanța practică, exprimată în aceea că dreptul de inițiativa legislativă are ca o consecință pe plan juridic, obligația Marii Adunări Naționale de a lua în considerare, spre dezbatere orice proiect depus conform reglementărilor în vigoare, într-una din sesiunile ei.

¹⁶ N. PRISCA, *op. cit.*, p. 410—411.

¹⁷ Această opinie a fost exprimată de I. DELEANU și Gh. BOBOȘ, *Organele statului socialist român...*, p. 187.

¹⁸ N. PRISCA, *op. cit.*, p. 411.

În legătură cu întrebarea dacă inițiativa legislativă poate fi considerată ca o instituție juridică răspunsul este condiționat de acceptarea noțiunii de inițiativă legislativă în două sensuri : larg și restrîns. Inițiativa legislativă, într-o accepție largă, este o importantă instituție a dreptului nostru constituțional, cuprinzînd ansamblul normelor care reglementează dreptul de inițiativă exercitat în toate fazele procesului legislativ. Instituția inițiativei legislative ar reglementa, astfel, dreptul aparținînd unui grup larg de persoane (organe de stat și obștești, organizații de masă, cetățeni) de a sesiza organele competente despre necesitatea unor noi reglementări juridice, dreptul de a iniția elaborarea unor proiecte de lege, și de a elabora ele însele proiecte de legi, dreptul de a înainta organelor de avizare competente un proiect de lege, înainte de a fi adus în discuția Marii Adunări Naționale, dreptul de a aduce proiectul de lege în dezbateră organului suprem legiuitor¹⁹.

În accepție restrînsă, dreptul de inițiativă constă — după cum s-a arătat deja — în posibilitatea oferită de lege anumitor subiecte de drept de a sesiza organul suprem legiuitor cu un proiect de lege spre a fi luat în dezbateră și adoptare de către aceasta.

3. Titularii dreptului de inițiativă legislativă, în sensul restrîns, sînt, potrivit Regulamentului de funcționare a Marii Adunări Naționale (art. 70) ; Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, Consiliul de Stat, Consiliul de Miniștri, comisiile permanente ale Marii Adunări Naționale, deputații Marii Adunări Naționale, în număr de cel puțin 35. Mai au acest drept : Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, în conformitate cu Legea nr. 1 din martie 1973, Camera legislativă a consiliilor populare conform Legii nr. 5/1975, modificată în aprilie 1977.

În legătură cu titularii dreptului de inițiativă legislativă se impun unele precizări. În primul rînd, trebuie subliniat faptul că stabilirea subiectelor inițiativei legislative de către actele normative menționate are în vedere acest drept în sensul restrîns, referindu-se numai la dreptul de a sesiza Marea Adunare Națională cu un proiect de lege. În al doilea rînd, se impune a fi remarcat faptul că enumerarea subiectelor inițiativei legislative are un caracter enunțiativ și nu limitativ. În al treilea rînd, ținînd seama de evoluția legislației în materie, se constată, în ultimii ani, o lărgire treptată a sferei subiectelor dreptului de inițiativă legislativă. Inițial, Regulamentul de funcționare a Marii Adunări Naționale prevedea un număr mai restrîns de subiecte. Astfel, Regulamentul M.A.N., adoptat în decembrie 1965 și modificat, prin Legea nr. 2

¹⁹ Ilariu Mrejeru folosește termenul „instituția inițiativei legislative” cu alt înțeles. Arătînd că „Instituția inițiativei legislative trebuie deosebită de dreptul de a elabora legi”, dă a înțelege că instituția respectivă constă din ansamblul reglementărilor privind inițiativa legislativă în sensul restrîns al noțiunii. Despre inițiativa legislativă în înțeles larg „ridicată la rangul de instituție constituțională”, a se vedea : Boris Spassov, *La Bulgarie*, Librairie Générale de Droit et Jurisprudence, Paris, 1973, p. 215.

1969 conferea inițiativă legislativă numai Consiliului de Stat, Consiliului de Miniștri, comisiilor permanente și unui număr de cel puțin 35 de deputați. Ulterior, după cum s-a mai spus, acest drept a fost conferit și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, prin Legea nr. 1/1973. În anul următor, prin modificarea Regulamentului M.A.N., au fost incluse printre subiectele inițiativei legislative Comitetul Central al Partidului Comunist Român și Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste²⁰. Cel mai recent titular al dreptului de inițiativă legislativă este Camera legislativă a consiliilor populare care l-a dobândit în 1977 odată cu înființarea ei²¹.

O ultimă precizare ce se impune în legătură cu inițiativa legislativă este faptul că, unele subiecte au o competență generală, nelimitată în materie, ele putând iniția proiecte de legi în orice domeniu, în timp ce altele, menționate expres în lege, au acest drept limitat la un anumit domeniu, specific atribuțiilor ce le revin. Astfel, potrivit art. 70 din Regulamentul M.A.N., comisiile permanente ale Marii Adunări Naționale au inițiativă legislativă, fiecare „pentru problemele de competență lor”, iar Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, conform prevederilor art. 4 al Legii 1/1973 „are inițiativă în domeniul său de activitate”. Camera legislativă a consiliilor populare, în calitate de organ permanent care asigură îmbinarea armonioasă a activității centrale cu cea locală, are, potrivit Legii nr. 5/1975, dreptul de a iniția proiecte de lege privind problemele majore ale dezvoltării economice și sociale și ale activității unităților administrativ-teritoriale.

Măsura în care legiuitorul înțelege să limiteze sau să nu limiteze dreptul de inițiativă legislativă subiectelor sale, poate constitui un criteriu de clasificare a lor în subiecte cu inițiativă nelimitată și subiecte cu inițiativă limitată în domeniul lor de activitate. Această clasificare este valabilă în dreptul nostru socialist. În doctrina și practica parlamentară burgheză clasificarea subiectelor inițiativei legislative constituie unul din principalele temeiuri ce sînt luate în considerare la stabilirea procedurii inițiativei, care este diferită, în funcție de inițiatorul proiectului. Legislația constituțională a celor mai multe state fac distincție între proiectele de lege provenite din inițiativa parlamentului și cele de origine guvernamentală stabilind proceduri diferite pentru fiecare categorie de proiecte.

Conform Constituției Republicii Federale Germane, de exemplu, proiectele de legi inițiate de guvernul federal trebuie înaintate Bundestagului care, în termen de trei săptămîni, își dă avizul și numai după aceea, în cazul unui

²⁰ Era firesc ca această modificare să fi luat în considerare și dispoziția cuprinsă în art. 4 al Legii nr. 1/1973 și să fi inserat în art. 70 al Regulamentului M.A.N. printre subiectele inițiativei legislative și Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale. Dar, în mod inexplicabil, modificarea respectivă nu a fost operată.

²¹ S-ar impune ca art. 70 al Regulamentului să fie modificat în sensul includerii ca subiecte ale inițiativei legislative și Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale precum și Camera legislativă a consiliilor populare.

aviz favorabil, proiectul urmează să parcurgă celelalte faze ale procedurii de legiferare²². Proiectele de lege inițiate de membrii Bundestagului trebuie să fie semnate, conform Regulamentului camerei, de un număr de deputați cel puțin egal celui care corespunde efectivului necesar pentru constituirea unui grup politic parlamentar²³. Potrivit aceluiași regulament acest efectiv este fixat prin decizia Bundestagului însuși²⁴.

În sistemul nostru parlamentar procedura inițiativei este unică pentru toate proiectele, indiferent de cel care inițiază. Un posibil criteriu de clasificare a subiecților inițiativei legislative, în sistemul nostru constituțional, pe lângă cel arătat, ar fi totuși natura organului inițiator.

Într-o astfel de clasificare o primă grupă de subiecte ale inițiativei ar fi constituită din organele politice cărora le este recunoscut acest drept: Comitetul Central al Partidului Comunist Român și Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste. Fiind cele mai importante organisme politice, primul reprezentând organul suprem executiv al forței politice conducătoare în societate și stat iar al doilea, organismul care unește toate forțele sociale și politice ale națiunii, sub conducerea Partidului Comunist Român, este firesc ca lor să le revină inițiativa celor mai importante legi pentru viața națiunii.

A doua grupă ar cuprinde toate organele de stat cărora legea le atribuie inițiativa legislativă. Ca făcând parte din această grupă, trebuie menționată în primul rând Marca Adunare Națională. Ea își exercită dreptul de inițiativă fie prin comisiile permanente, fie prin deputați. Pe drept cuvânt, în literatura noastră de specialitate, s-a evidențiat necesitatea ca dreptul de inițiativă legislativă să fie folosit într-o măsură mai mare de către comisiile permanente și de către deputații Marii Adunări Naționale²⁵.

Din aceeași grupă, a organelor de stat cu inițiativă legislativă mai fac parte Consiliul de Stat, Consiliul de Miniștri, Camera legislativă a consiliilor populare. În practica noastră legislativă cea mai mare parte a proiectelor de lege inițiate de Consiliul de Stat se referă la aprobarea decretelor conținând norme cu putere de lege care, potrivit art. 64 al. 1 din Constituție, trebuie supuse spre aprobare Marii Adunări Naționale, în prima ei sesiune. În ceea ce privește Consiliul de Miniștri, ca subiect a inițiativei legislative, lui îi revine inițiativa unei mari părți a legislației curente, el fiind organul suprem executiv care exercită conducerea generală a activității administrative pe întreg teritoriul țării. Un rol important privind inițierea unor legi privind activitatea organelor locale ale puterii și administrației de stat îi revine, după cum s-a menționat deja, Camerei legislative a consiliilor populare.

În fine, o grupă distinctă ar trebui să cuprindă organele cu dublă natură de partid și de stat. Până în prezent din această grupă face parte, având

²² Art. 76, al. 2 al Constituției Republicii Federale Germania.

²³ Alineatul 1 al paragrafului 97 din Regulamentul Bundestagului.

²⁴ Paragraful 10 din Regulamentul Bundestagului, în cea de a cincea legislatură a parlamentului Republicii Federale Germane, numărul minim cerut pentru constituirea unei grupări parlamentare politice în cadrul Bundestagului a fost stabilit la 15.

²⁵ Vezi: Anita Nasciț, *Teorie și tehnică în procesul de creare a dreptului*. Editura Academiei R. S. România, București, 1969, p. 224.

în vedere dreptul de inițiativă legislativă în sens restrins, numai Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale. Luând în considerare procesul de perfecționare continuă a conducerii sociale și de stat și implicit a activității legislative, este neîndoios că sfera subiectelor inițiativei legislative se va lărgi și în viitor²⁶.

4. O problemă dezbătută în literatura de specialitate cu privire la conținutul inițiativei legislative și în legătură cu care există încă divergențe de opinii este delimitarea ariei de cuprindere a dreptului de inițiativă, înținderea lui. Deosebirile de păreri își au originea în modul diferit în care diverși autori acordă un înțeles mai larg sau unul mai restrins inițiativei legislative. Opinia dominantă în doctrina românească actuală este — după cum s-a mai subliniat — că dreptul de inițiativă legislativă se limitează la posibilitatea de a introduce un proiect de lege la Marea Adunare Națională, spre a fi supus dezbaterii și adoptării de către aceasta.

Constituția Republicii Socialiste România (art. 64) stabilește însă pentru Consiliul de Stat dreptul de a stabili norme cu putere de lege. Se pune întrebarea dacă acei cărora li s-a acordat dreptul de inițiativă legislativă nu pot iniția și proiecte de alte acte normative, în speță, Decrete ale Consiliului de Stat, conținând norme cu putere de lege? În același fel se pune întrebarea și în legătură cu Hotărârile cu caracter normativ ale Marii Adunări Naționale, avînd în vedere că în Constituție (art. 56) sînt stabilite unele reguli comune privind adoptarea legilor și hotărîrilor.

În lucrări apărute în literatura socialistă străină unii autori se exprimă în favoarea lărgirii conținutului inițiativei legislative, atît sub aspectul măririi sferei subiectelor cît și cel al extinderii ariei de exercitare a inițiativei. A. I. Lukianov, de exemplu, consideră că dreptul de inițiativă legislativă constă și în posibilitatea de a aduce și alte acte, nu numai legi, în discuția organului suprem legiuitor²⁷.

În aceeași direcție a interpretării inițiativei într-un sens mai larg unii autori afirmă că dreptul de inițiativă constă în posibilitatea oferită de lege de „a sesiza Adunarea Națională cu un proiect de lege sau cu o propunere de abrogare au de modificare a unei legi în vigoare”²⁸.

În sistemul nostru de drept, în absența unor reglementări exprese, dar ținînd seama de lărgirea, în ultimii ani, a sferei subiectelor dreptului de inițiativă precum și de tendința mereu mai accentuată de a găsi noi forme de perfecționare a democratismului organizării noastre juridico-statale, trebuie să admitem că și dreptul de inițiativă legislativă se va perfecționa în sensul lărgirii conținutului său în toate direcțiile menționate.

²⁶ Este semnificativ faptul că în constituțiile unor țări socialiste adoptate după 1970 se constată o lărgire a inițiativei legislative. , vezi, spre exemplu, *Constituția Republicii Populare Bulgară* (art. 80) . În constituțiile unor state sînt, de asemenea consacrate ca forme ale inițiativei legislative, inițiativa individuală și inițiativa populară.

²⁷ Cf. L. V. Krivenko, *Pravo zakonodatelnoi initsiativ*; „Statul și dreptul sovietic”, nr. 8, 1979, p. 3—11.

²⁸ Boris Spassov, *op. cit.*, p. 215.

L'INITIATIVE LEGISLATIVE

Résumé

L'étude est consacrée à l'examen de l'initiative législative. L'auteur admet l'existence de deux acceptions de cette notion.

Dans un sens plus large, l'initiative législative est une importante institution de droit constitutionnel qui réunit l'ensemble des réglementations concernant le droit de saisir les organes compétents sur la nécessité de donner de nouvelles réglementations dans certains domaines d'initier l'élaboration d'un projet de loi, de s'adresser aux organes compétents et de demander l'avis obligatoire pour un projet de loi, de déposer au bureau de l'Assemblée législative un projet de loi en vue de son adoption.

Dans l'autre sens, plus restreint, traditionnel, par initiative législative on comprend le droit de certains sujets, déterminés par la loi, de déposer au bureau de l'organe directoire de l'Assemblée législative un projet de loi. L'Assemblée législative est obligée de discuter et de se prononcer sur le projet respectif.

L'auteur est d'avis que la pratique parlementaire en matière de technique et méthodologie législative dans la République Socialiste de Roumanie se dirige constamment vers l'élargissement des sujets et de l'objet de l'initiative législative, cette direction s'intégrant dans le processus de démocratisation législative dans l'Etat socialiste roumain.

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND PROCEDURA ȘI EFECTELE ÎNCETĂRII CONTRACTULUI DE MUNCĂ

DE

DUMITRU MACOVEI

1. *Considerații generale*

Procedura și efectele încetării contractului individual de muncă (contractul de muncă) prezintă o importanță deosebită, nu numai din punct de vedere teoretic, ci mai ales din punct de vedere practic.

Cercetarea întreprinsă la unele unități reprezentative din municipiul Iași ne-a relevat caracterul complex al problematicii procedurii și efectelor încetării contractului de muncă, multitudinea aspectelor pe care le învederează. Am putut constata, în general, o cunoaștere și aplicare corectă de către practicienii dreptului a legislației în această materie; în același timp, însă, am întâlnit și soluții neuniforme și, am îndrăzni, a afirma că, în unele chestiuni — pe care le vom arăta mai jos — se impune modificarea de către legiuitor a reglementărilor existente și, în mod deosebit, în materia efectelor încetării contractului de muncă.

În cele ce urmează ne-am propus a înfățișa doar unele probleme ridicate de procedura și efectele încetării contractului de muncă și, îndeosebi, legate de procedura de urmat și efectele care se produc în cazul desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității, deoarece, practica este confruntată de cele mai multe ori cu asemenea chestiuni, în celelalte cazuri de încetare a contractului de muncă procedura și efectele ridicând mai puține probleme nu numai sub aspect cantitativ, dar și ca grad de dificultate.

În cadrul garanțiilor juridice ale înfăptuirii dreptului la muncă un rol deosebit de important au normele care reglementează procedura încetării contractului de muncă și, în mod deosebit, acelea referitoare la procedura desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității¹.

Procedura desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității este reglementată de Codul muncii în art. 131—134. Potrivit acestor dispoziții, unitatea are unele obligații față pe persoanele încadrate a căror contracte de muncă urmează a fi desfăcute pe temeiul art. 130, alin. 1 lit. a-f, Codul muncii. La unele din aceste obligații ne-am propus a ne opri în cele ce urmează și anume la acelea care nu sînt uniform interpretate și aplicate în practică, unele impunînd intervenția legiuitorului.

¹ Sanda Ghimpu, Ion Traian Ștefănescu, Șerban Beligrădeanu, Gheorghe Moșanu, *Dreptul muncii*, tratat, vol. I, Ed. șt. și encic., București, 1978, p. 390 și urm.; Șerban Beligrădeanu, *Încheierea, modificarea și încetarea contractului de muncă*, Ed. șt. și encic., București, 1976, p. 166 și urm.; Gh. Filip, *Dreptul muncii* — partea specială, vol. I, Iași, 1978, D. Macovei, *Drept* — (partea a III-a. *Elemente de dreptul muncii*), Iași, 1978, p. 97—111.

2. *Obligația unității de a oferi persoanei încadrate trecerea în altă muncă*

Ca o manifestare a grijii permanente a statului nostru socialist față de oamenii muncii, a îmbinării intereselor generale ale societății cu interesele individuale ale fiecărei persoane încadrate în muncă, Codul muncii² înscris în art. 133, alin. 1, obligația unității de a oferi trecerea într-o altă muncă corespunzătoare sau să ia măsuri de recalificare a persoanelor încadrate cărora urmează să li se desfășoare contractul de muncă în condițiile art. 130, alin. 1, lit. a—c, e și f (reducerea personalului, dizolvarea unității, mutarea unității în altă localitate unde are posibilitatea să-și asigure cadrele necesare, necorespundere profesională, reintegrarea celui care a deținut anterior postul).

În regimul Codului muncii anterior³, în literatura juridică de specialitate s-au purtat discuții cu privire la faptul dacă această obligație a unității există înaintea desfacerii contractului de muncă sau numai ulterior, așa cum părea că rezultă dintr-o interpretare literală a textului art. 20² din acest cod. Actualul Cod al muncii pune capăt acestor discuții, din dispozițiile respective reieșind cu claritate că obligația unității de a oferi persoanei vizate, în cazurile arătate, trecerea în altă muncă este prealabilă încetării contractului⁴.

Unitatea are obligația imperativă de a respecta, în ipotezele prevăzute de art. 130, alin. 1, lit. a—c și lit. e, f, dispozițiile impuse de art. 133, alin. 1, ea neputînd (nefiind îndreptățită) „să presupună” că persoana în cauză

² Dispoziții similare sînt cuprinse și în unele acte normative speciale. Astfel, potrivit art. 81, alin. 2, din Legea nr. 14/1972, contractele de muncă a celor chemați pentru îndeplinirea serviciului militar sau ca elevi în școlile militare de ofițeri de rezervă, nu pot fi desfășurate decît ca urmare a desființării sau a restrîngerii activității acesteia (reducerea personalului). În asemenea situații unitatea sau organul ei tutelar, după caz, este obligată să asigure plasarea celor în cauză în aceleași munci ori în munci echivalente, la alte unități, din aceeași localitate, potrivit pregătirii și capacității lor profesionale (comunicînd aceasta și unității militare la care a fost încorporat cel în cauză) fără a mai susține examen sau concurs.

De asemenea, potrivit art. 5, alin. 3 din Decretul nr. 54/1975 absolvenții Institutelor de învățămînt superior (învățămînt de zi) care s-au prezentat la unitatea unde au fost repartizați și, ulterior, în perioada stagiului, li se desface contractul de muncă din motive neimputabile lor, își vor continua stagiul la o altă unitate socialistă, stabilită de ministerul (organul central ori comitetul executiv al consiliului popular județean (al municipiului București) în subordinea cărui se află unitatea la care au fost repartizați cei în cauză.

³ Codul muncii anterior, dispunea în acest sens prin două texte, că : în cazul desfacerii contractului de muncă pe motivul dizolvării unității, al reducerii de personal ori al reintegrării în funcție a celui care a deținut-o anterior, unității îi revine obligația, în limita posibilităților de plasare, de a asigura încadrarea celui în cauză în aceeași unitate sau la alta, ținîndu-se seama de calificarea acestuia (art. 20²);

— în cazul în care persoana era necorespunzătoare în funcție, unității îi revenea doar facultatea ca, în prealabil desfacerii contractului de muncă, să-i propună celui în cauză, trecerea în alt post vacant în unitatea respectivă (art. 20³).

Reglementarea conținută de actualul Cod al muncii cu privire la această chestiune este mult îmbunătățită.

⁴ A se vedea și Plenul Tribunalului Suprem, Decizia nr. 9 din 28 decembrie 1974, cu privire la aplicarea unor dispoziții din Codul muncii „referitoare la trecerea în altă muncă, transferare și desfacerea contractului de muncă, în” B.O. nr. 320, partea a III-a, din 31 decembrie 1974.

nu ar accepta trecerea în altă muncă sau, după caz, recalificarea și să treacă direct la desfacerea contractului de muncă, fără a efectua aceste oferte.

Dovada ofertei de a trece în altă muncă corespunzătoare sau, după caz, de luare a măsurilor de recalificare poate fi făcută prin orice mijloc legal de probă, fiind recomandabil să se procedeze prin comunicare scrisă.

Se ridică chestiunea de a se ști dacă obligația unității stabilită de art. 133, alin. 1, Codul muncii, constituie o obligație determinată (de scop, de rezultat), ori o obligație nedeterminată (de mijloace, de diligență). Răspunsul la această chestiune este diferit, după cum în cadrul unității există ori nu posturi vacante sau funcționează în cadrul ei, potrivit legii, o formă de pregătire profesională avînd drept obiectiv recalificarea⁵ sau nu este organizată o anume formă ori, o terță unitate socialistă solicită transferul celui în cauză ori nu. În caz afirmativ, obligația unității este de rezultat. Contrar, în sarcina unității subzistă doar o obligație de mijloace, deoarece textul instituie obligarea efectuării de către unitate a diligențelor necesare la terțe persoane — organul ierarhic superior sau cel de repartizare în muncă —, ea neputînd fi trasă la răspundere dacă dovedește efectuarea acestor diligențe (îndeplinirea obligației), deși acestea au rămas fără rezultat⁶. Cu alte cuvinte, în cazul în care unitatea nu are în statul de funcții un post corespunzător pe care să-l ofere celui în cauză, ea trebuie considerată că și-a îndeplinit obligația legală prin însuși faptul de a se fi adresat organului ierarhic superior sau organului de repartizare în muncă, în sensul de a fi solicitat trecerea sa în altă muncă, ori de a fi luat măsurile necesare în vederea recalificării sale.

Această obligație — a statuat Plenul Tribunalului Suprem prin decizia de îndrumare nr. 9/1974 — urmează a fi adusă la îndeplinire în modul arătat numai în situațiile prevăzute de Codul muncii, iar nu și în cazul personalului rămas disponibil ca urmare a reorganizării în temeiul unor acte normative speciale prin care se stabilesc alte modalități de repartizare în muncă.

De lege ferenda, am propune adoptarea de către legiuitor a unor prevederi imperative referitoare la îndeplinirea de către organul ierarhic superior și a organelor de repartizare în muncă, a obligației conținute de art. 133, alin. 1, Codul muncii, ceea ce ar conduce la sporirea garanțiilor juridice menite să traducă în fapt dreptul la muncă și ar înlătura formalismul care se mai face întîlnit în activitatea acestor organe.

În cazul în care persoana încadrată acceptă oferta de trecere la o muncă corespunzătoare în cadrul aceleiași unități, contractul de muncă se menține, dat felul muncii stabilit inițial în contract suferă o modificare cu caracter de permanență. În situația în care schimbarea felului muncii se realizează prin trecerea persoanei încadrate la altă unitate din aceeași sau altă localitate, sîntem în prezența unei transferări însoțită de schimbarea cu caracter de permanență a locului și a felului muncii. Este de la sine înțeles că refuzul persoanei încadrate în muncă, fie de a accepta trecerea în altă muncă, fie

⁵ A se vedea Legea nr. 2/1971.

⁶ Șerban Beligrădeanu, *Aspecte procesuale ale încetării contractului de muncă în reglementarea noului Cod al muncii*, în „R.R.D.” nr. 11/1973, p. 24—25; Trib. Supr. secția civ., dec. nr. 895 din 1 iunie 1978, în „R.R.D.” nr. 1/1979, p. 52.

de a se recalifica, deschide unității dreptul de a desface contractul de muncă, pe temeiul art. 130, alin. 1, lit. a—c, e și f, Codul muncii, după caz.

În lipsa unor precizări făcute de legiuitor, considerăm că prin „altă muncă corespunzătoare” trebuie să înțelegem o funcție sau o meserie corespunzătoare aptitudinilor și pregătirii profesionale a celui în cauză⁷. Trecerea în altă muncă, în sensul art. 133, alin. 1, Codul muncii, constituie o trecere într-un post echivalent sau inferior (corespunzător aptitudinilor și pregătirii profesionale)⁸, fie direct, fie prin încadrarea într-o formă de pregătire vizînd recalificarea. Obligația instituită de acest text nu poate fi interpretată în sensul promovării persoanei încadrate în cauză într-un post vacant, Codului muncii și Legii nr. 12/1971, fiindu-le străină „promovarea obligatorie”.

Desfacerea contractului de muncă din inițiativa unității pe temeiul art. 130, alin. 1, lit. a—c, e și f, Codul muncii fără respectarea obligației de a oferi persoanelor încadrate în cauză trecerea în altă muncă, poate justifica anularea deciziei de desfacere a contractului de muncă de către organul jurisdicțional competent.

Dacă unitatea nu îndeplinește obligația conținută de art. 133, alin. 1, Codul muncii, după desfacerea contractului de muncă, această măsură se consolidează, iar contestația celui în cauză urmează a fi examinată numai în legătură cu despăgubirea cuvenită pentru perioada de timp dintre desfacerea contractului și îndeplinirea ulterioară a menționatei obligații legale⁹.

3. Consultarea unor organe sindicale în vederea obținerii avizului favorabil, măsuri preconizate de unitate

Art. 132, alin. 1, Codul muncii, dispune că „la desfacerea, din inițiativa unității a contractului de muncă va fi consultat comitetul sindicatului”. Deosebit de acest aviz, în cazul persoanelor încadrate în muncă și care sînt membri ai comitetului sindicatului sau ai altor organe sindicale, va fi consultat și organul sindical superior (în raport de organul sindical al cărui membru este persoana în cauză).

Aceste dispoziții au fost stabilite în scopul ca sindicatul — organizație profesională a oamenilor muncii chemată să apere drepturile membrilor săi — să asigure o aplicare judicioasă a normelor care reglementează desfacerea contractului de muncă din inițiativa unității. O garanție deosebit de importantă este conținută de cea din urmă dispoziție care are menirea

⁷ Cf. Constantin Bejenaru, Olga Ionescu, *Codul muncii pe înțelesul tuturor*. Ed. politică, București, 1974, p. 157; I. Mihailescu, *Probleme de drept din practica Tribunalului Suprem pe semestrul I al anului 1978 în materia dreptului muncii, cooperatist — agricol și procesual civil*, în „R.R.D.” nr. 3/1979, p. 24—25; Trib. Supr. secț. civ. dec. nr. 545 din 30 martie 1978, în „R.R.D.” nr., 9/1978, p. 56; secț. civ. dec. nr. 545 din 30 martie, 1978, în „C.D.” 1978.

⁸ Trib. Supr. col. civ., dec. nr. 278 din 8 februarie 1968, în „C.D.” 1968, p. 124—127; secția civilă, dec. nr. 267 din 12 februarie 1976, în „R.R.D.” nr. 6/1976, p. 49; Trib. jud. Ilfov, dec. civ. nr. 751 din 3 octombrie 1975 cu notă de I. Militaru, în „R.R.D.” nr. 10/1978, p. 34—36.

⁹ Plenul Tribunalului Suprem, Decizia nr. 9/1974, în loc. cit. A se vedea și Trib. Supr., secț. civ., dec. nr. 895 din 1 iunie 1978, în „C.D.” 1978, p. 202—204.

de a crea cadrul favorabil desfășurării muncii în organele sindicale a celor aleși, punându-i la adăpost de eventualele abuzuri din partea unității.

Avizul comitetului sindicatului la desfacerea, din inițiativa unității, a contractului de muncă în cazul oricărei persoane încadrate în muncă, sau al organului sindical superior în cazul celor care sînt membri ai comitetului sindicatului, ori ai altui organ sindical, are caracter consultativ¹⁰. Luarea prealabilă a avizului este obligatorie, dar lipsa lui nu este de natură să atragă anularea deciziei de desfacere a contractului de muncă¹¹, ci eventual sancționarea disciplinară a celor care au omis a-l cere înainte de a se proceda la desfacerea contractului. Dacă este adevărat că atît timp cît conducerea unității este obligată doar să ia avizul organului sindical, dar nu să i se și conformeze, neluarea avizului neputînd să ducă la o consecință mai gravă decît darea unui aviz negativ, nu putem fi de acord cu evasiignorarea acestei obligații legale din partea celor chemați să o respecte.

De aceea, am propune ca, pe viitor, legiuitorul să reglementeze nu doar obligația obținerii acestui aviz care în prezent are caracter consultativ, ci în sensul paralizării măsurii preconizate de conducerea unității dacă comitetul sindicatului nu împărtășește aceeași opinie. Considerăm că în acest fel comitetul sindicatului și-ar putea îndeplini mai eficient sarcina statutară de apărare a drepturilor membrilor săi, prevedere care s-ar înscrie pe linia largirii reale a democratismului socialist promovat cu consecvență de partidul nostru.

În prezent, dacă s-a omis consultarea prealabilă a organului sindical, urmează ca instanța sesizată de persoana în cauză pe calea plîngerii împotriva desfacerii contractului de muncă să ceară aceasta avizul prevăzut de lege și, în cadrul probelor administrate, să aprecieze asupra împrejurărilor de fapt dovedite, ținînd seama și de părerea exprimată în acest aviz.

Desigur, avizul organelor sindicale se cere numai în acele cazuri în care desfacerea contractului de muncă implică aprecierea organelor de conducere a unității.

În tăcerea legii, avizele pot fi date în formă scrisă sau verbală, preferabilă — și obligatorie am spune noi într-o viitoare reglementare — fiind forma scrisă care face dovada, fără echivoc, a consultării acestor organe¹².

4. Acordarea unui preaviz

În cazurile în care contractul de muncă se desface în condițiile art. 130, alin. 1, lit. a—f, Codul muncii, unitatea este obligată — potrivit art. 131, alin. 1, din același act normativ — să acorde persoanei în cauză un pre-

¹⁰ Art. 21, al. 2, din Codul muncii anterior cerea avizul favorabil — conform — al organelor sindicale numai în cazul desfacerii contractului de muncă al unor categorii de persoane încadrate în muncă.

¹¹ Pe această linie a statuat și Plenul Tribunalului Suprem prin Decizia nr. 9/1974; în literatura juridică de specialitate s-au exprimat opinii diferite, în sensul anulării deciziei de desfacere a contractului de muncă pentru lipsa avizului (C. J. Ionescu, Gh. Țigăeru, *Cartea întreprinderii*, vol. IV, 1974, p. 494; Șerban Beligrădeanu, *Aspecte...*, în „R.R.D.” nr. 11/1973, p. 23).

¹² Trib. jud. Timiș, Secția civilă, dec. nr. 1144, din 18 iulie 1974, în „R.R.D.”, nr. 9/1975, p. 71.

viz de 15 zile lucrătoare, adică să-l avertizeze cu 15 zile lucrătoare că urmează a i se desface contractul de muncă. Preavizul se acordă numai în acele cazuri de desfacere a contractului de muncă din inițiativa unității care exclud culpa persoanei încadrate. Așadar, lipsa oricărei culpe a persoanei încadrate în raporturile sale de muncă, este elementul și criteriul esențial care determină acordarea preavizului.

În această perioadă, persoana încadrată în muncă este obligată să continue activitatea, potrivit programului de lucru. Obligatorietatea îndeplinirii de către persoana în cauză a obligațiilor rezultate din contractul de muncă este justificată de împrejurarea că unitatea are datoria, potrivit art. 133, Codul muncii, să-i asigure trecerea în altă muncă corespunzătoare. Cu toate acestea, sîntem de părere că nimic nu se opune ca unitatea să permită persoanei în cauză să lipsească în scopul de a-și găsi un alt loc de muncă, însă cu reducerea retribuției corespunzător timpului nelucrat sau dacă condițiile permit îi va aproba recuperarea orelor de muncă neprestate, în afara programului de lucru. Nerespectarea de către persoana încadrată în alte condiții a obligației de a presta munca în perioada preavizului poate conduce la desfacerea deîndată a contractului de muncă pe temeiul încălcării disciplinei muncii (art. 130, alin. 1, lit. i, Codul muncii)¹³.

În concepția Codului muncii, preavizul nu reprezintă o indemnizație sau o compensație echivalentă cu o cotă parte din retribuția persoanei respective, ci constituie o măsură de avertizare, de informare a celui în cauză pentru ca acesta să-și poată găsi un alt loc de muncă, potrivit calificării sale.

Termenul de preaviz prevăzut de art. 131, alin. 1, Codul muncii nu se poate scurta și nici mări. Preavizul reglementat de acest text nu se prelungește în situația în care persoana încadrată se află în concediu, indiferent de natura concediului — de odihnă, de studii, fără plată etc., cum greșit s-a apreciat uneori în practică.

În calculul termenului de preaviz nu se include ziua comunicării — cum greșit se apreciază de unii practicieni — deoarece această comunicare nu se face înainte de începerea zilei, ci în cursul sau la sfîrșitul acesteia, astfel că perioada de preaviz ar fi prescurtată cu o fracțiune de zi ori chiar cu ziua respectivă. În schimb, perioada de preaviz include ziua împlinirii ei¹⁴.

Neacordarea preavizului prevăzut de art. 131, alin. 1, Codul muncii, nu atrage nulitatea desfacerii contractului de muncă, ci doar plata indemnizației, potrivit alin. 2 al aceluiași articol. Potrivit acestui text, în cazul în care unei persoane i se desface contractul de muncă fără ca unitatea să o încunoștiințeze din timp despre această măsură — nerespectîndu-i preavizul de 15 zile lucrătoare — această persoană are dreptul să primească, la desfacerea contractului de muncă, o indemnizație egală cu retribuția tarifară de încadrare pe o jumătate de lună.

Acordarea de către unitate a unui preaviz mai mic de 15 zile lucrătoare are drept efect, plata integrală a indemnizației prevăzută de art. 131, alin. 2, Codul muncii.

¹³ Sanda Ghimpu ș.a., *Op. cit.*, p. 401.

¹⁴ Cf. Sanda Ghimpu ș.a., *Op. cit.*, p. 402; Șerban B eligrădeanu, *Aspecte...*, în „R.R.D.” nr. 11/1973, p. 22.

Prevederile art. 131, Codul muncii, referitoare la preaviz au caracter imperativ, ele reglementând pentru unitate o obligație, și nu dreptul de a alege între preaviz și plata compensației. Deci, preavizarea constituie regula principală în cazurile desfacerii contractului de muncă pentru cauze care exclud culpa persoanei încadrate, iar acordarea compensației constituie o excepție de la această regulă și care operează în cazuri obiectiv justificate.

Așa fiind, plata indemnizației — în locul preavizului — constituie un prejudiciu în patrimoniul unității, consecința firească fiind imputarea sumei respective în condițiile art. 102 și urm., din Codul muncii, persoanei vinovate de diminuarea activului unității.

Comunicarea preavizului poate fi făcută pe aceleași căi prin care se face comunicarea deciziei de desfacere a contractului de muncă.

Referitor la retractarea preavizului, în tăcerea legii, sîntem de părere că aceasta poate fi retras unilateral de către unitate mai înainte de a ajunge la cealaltă parte¹⁵. Ulterior, retractarea preavizului este posibilă numai prin acordul părților, pînă la ajungerea la termen.

5. Motivarea deciziei de desfacere a contractului de muncă

O importantă cerință a dispoziției scrise de desfacere a contractului de muncă stabilită de art. 134, alin. 1, Codul muncii, în sarcina unității constă în „arătarea motivelor”. Prin această obligație impusă în sarcina unității, legiuitorul a urmărit ca aceste motive să fie determinate la data luării măsurii¹⁶ în scopul de a se evita atît concedierile nemotivate, cît și schimbarea ulterioară a motivelor indicate de unitate în dispoziția scrisă de desfacerea contractului de muncă comunicată persoanei în cauză. Așa fiind, unitatea are obligația să arate temeiurile de fapt pe care le-a avut în vedere la desfacerea contractului de muncă, fiind ținută să arate chiar faptele care justifică această măsură, iar nu să se limiteze doar la afirmații generale¹⁷.

¹⁵ Această opinie a fost exprimată în literatura juridică străină de L. Radolski, în *Dreptul muncii bulgar*, p. 593, în traducere la Institutul de cercetări juridice.

¹⁶ Tribunalul Suprem, în mod constant a statuat asupra necesității determinării motivelor care au condus la concediere, chiar în momentul în care unitatea ia această măsură (Trib. Supr., col. civ., dec. nr. 1567 din 27 noiembrie 1962, în „J. N. nr. 12/1963, p. 165—166 ; dec. nr. 314 din 21 februarie 1963, în J. N. nr. 11/1964, p. 128—130).

¹⁷ Pentru detalii, a se vedea I. Iavorschi, *Unele observații privind procedura desfacerii contractului de muncă*, în „An. Univ., „Al. I. Cuza”, Iași, 1965, p. 151—162 ; Trib. Supr., col. civ., dec. nr. 798 din 8 mai 1968 și dec. nr. 234 din 8 martie 1965, în I. Mihuta, Al. Lesviodox, *Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1952—1969*, Ed. științifică, București, 1970, p. 535. Prin „arătarea motivelor” nu se înțelege arătarea în concret a tuturor faptelor avute în vedere de unitate atunci cînd a luat măsura desfacerii contractului, ci este suficient să se indice elementele de fapt necesare ca persoana să-și poată da seama pentru ce anume i s-a desfăcut contractul, cum ar fi, bunăoară, referirea făcută la mai multe fapte de aceeași natură chiar fără o individualizare a lor, dacă astfel de fapte îndreptățeau măsura luată, în raport cu dispozițiile art. 130, alin. 1, Codul muncii (Cf. I. Mihuta, *Probleme de drept din practica pe anul 1969 a Tribunalului Suprem, secția civilă*, în „R.R.D. nr. 2/1971, p. 126—127 ; Trib. jud. Hunedoara, dec. civ. nr. 247 din 16 martie 1976, în „R.R.D.” nr. 10/1976, p. 61.

În situația în care unitatea a desfăcut unei persoane contractul de muncă pe temeiul art. 130, alin. 1, lit. i, Codul muncii este absolut necesar, în prealabil, să fie respectată procedura de aplicare a sancțiunilor disciplinare prevăzută de art. 13, alin. 3, din Legea nr. 1/1970. Această procedură obligă unitatea ca în faza cercetării abaterii disciplinare să-l asculte pe cel în cauză și să verifice susținerile făcute de acesta în apărarea sa.

În practica judiciară s-a apreciat că cercetarea abaterii disciplinare trebuie efectuată de unitate prin organele ei, neadmițându-se cercetarea altor organe ca, de exemplu, organele administrației de stat, inclusiv cele ale miliției¹⁸.

Condiția cercetării prealabile, a ascultării celui în cauză și a verificării apărărilor sale, se consideră de către practica judiciară că este îndeplinită în cazul în care fapta care a dus la luarea măsurii desfacerii disciplinare a contractului de muncă a fost dezbătută de colectivul compartimentului de muncă din care făcea parte cel în cauză, în fața căruia a fost ascultat și și-a formulat apărările. Această soluție se sprijină pe ideea că legea nu specifică care anume organe din cadrul unității au competența a efectua cercetarea prealabilă, iar esențialul este ca cel în cauză să cunoască învinuirile ce i s-au adus și să aibă posibilitatea de a se apăra¹⁹.

Neefectuarea operațiunilor prevăzute de art. 13, alin. 3, din Legea nr. 1/1970 atrage nulitatea iremediabilă a desfacerii disciplinare a contractului de muncă²⁰ și reintegrarea în postul deținut anterior de cel în cauză, fără a se intra în fondul cauzei. S-a admis, totuși, ca litigiul să fie judecat în fond, dacă neefectuarea formalităților prevăzute de acest text se datoresc unor împrejurări imputabile persoanei respective²¹.

Din obligația arătării motivelor în momentul desfacerii contractului de muncă, decurge că, în cazul atacării de către persoana în cauză a măsurii, organul jurisdicțional competent va examina și soluționa litigiul în cadrul stabilit prin dispoziția scrisă comunicată acesteia și care cuprinde temeiurile de fapt ale desfacerii contractului de muncă. Dealtfel, în practica judiciară²² s-a decis că unitatea nu este îndreptățită să invoce un alt motiv de concediere în fața organelor de jurisdicție a muncii cu prilejul soluționării unui asemenea litigiu.

În situația în care dispoziția de desfacere a contractului de muncă se referă la un act de constatare, ca de exemplu, un raport de anchetă, de revizie etc. se vor arăta elementele de identificare a acestuia ca: numărul

¹⁸ A se vedea Trib. jud. Botoșani, dec. civ. nr. 453 din 26 noiembrie 1974, în „R.R.D.” nr. 8/1975, p. 56—57.

¹⁹ Trib. Supr. în compunerea prevăzută de art. 39, alin. 2 și 3 din Legea pentru organizarea judecătorească, dec. nr. 53, din 15 iulie 1974, în I. Mihut, *Repertoriu*, vol. II, p. 261—262.

²⁰ De exemplu, persoana s-a sustras de la îndeplinirea acestei proceduri, lipsa nejustificată de la serviciu etc. A se vedea și *Plenul Tribunalului Suprem, Decizia de îndrumare nr. 5 din 27 septembrie 1973*, în „C.D.” 1973, p. 13—16 și „R.R.D.” nr. 12/1973, p. 121 și urm.

²¹ Trib. Supr. secț. civ. dec. nr. 60 din 12 ianuarie 1973, în „C.D.” 1973, p. 275—277.

²² Trib. Supr. col. civ., dec. nr. 156, 1962, în „J.N.” nr. 12/1963, p. 165—166; dec. nr. 782 din 15 iunie 1964, în „J.N.” nr. 2/1965, p. 167, Trib. jud. Hunedoara, dec. civ. nr. 247 din 16 martie 1976, în „R.R.D.” nr. 11/1976, p. 61; Trib. Supr., secția civilă, dec. nr. 532 din 16 martie 1977, în „R.R.D.” nr. 11/1977, p. 59.

de înregistrare, dată și se va comunica persoanei în cauză concomitent cu dispoziția de desfacere a contractului de muncă.

Lipsa arătării motivelor desfacerii contractului de muncă constituie o încălcare a dispozițiilor legale care reglementează procedura desfacerii acestui contract și, totodată, o atingere gravă a dreptului la muncă, avînd drept consecință anularea concedierii²³. În cazul unei motivări incomplete a desfacerii contractului de muncă, în sensul că nu sînt arătate temeiurile de fapt, ci motivarea se limitează la afirmații generale, sau deși sînt arătate aceste temeiuri, nu se face motivarea în drept, ori se face numai această motivare, existînd indicații asupra motivelor avute în vedere de unitate la desfacerea contractului de muncă—în literatura juridică în mod just s-a arătat că „prezumția caracterului ilegal al concedierii poate fi înlăturată prin dovedirea existenței unor motive reale care au determinat această măsură”²⁴.

Art. 134, alin. 1, Codul muncii instituie obligația unității nu numai de a arăta motivele desfacerii contractului de muncă, ci și a prevederilor legale pe care se întemeiază. Această cerință este menită, de asemenea, să asigure apărarea persoanelor încadrate împotriva unor eventuale concedieri ilegale. Legiuitorul impune ca între motivele desfacerii contractului de muncă și textul legal pe care se întemeiază această măsură să existe o concordanță. Dacă însă această concordanță nu s-a realizat, în practica judiciară²⁵ s-a decis în mod just că indicarea greșită a textului din Codul muncii pe care se întemeiază măsura, adică încadrarea greșită a faptelor invocate, nu duce întotdeauna la anularea concedierii, ci numai la înlocuirea textului indicat cu cel corespunzător, adică la încadrarea corectă a faptelor arătate și verificate prin probele administrative, de către organul jurisdicțional competent.

În literatura de specialitate²⁶, s-a apreciat că sînt situații în care, organul jurisdicțional competent ajunge la concluzia că temeiul legal este altul decît cel menționat de unitate, chiar dacă măsura este justificată în fond, desfacerea contractului de muncă este nelegală, dacă temeiul legal stabilit de instanță „impune efectuarea prealabilă a unor formalități care s-au îndeplinit” (de exemplu, oferta de trecere în altă muncă corespunzătoare). Tot astfel, dacă măsura trebuie luată în termenul de o lună prevăzut de art. 130, alin. 2, Codul muncii și art. 13, alin. 4 din Legea nr. 1/1970 și aceste termene erau expirate la data comunicării dispoziției de desfacere a contractului de muncă respectiv.

În fine, cerința legii nu este satisfăcută dacă în decizia de desfacere a contractului de muncă se arată numai textul legii pe baza căruia s-a desfăcut acest contract, dar nu și motivele de fapt, astfel că într-o atare situație concedierea este considerată ilegală, impunîndu-se reintegrarea în muncă a celui în cauză.

²³ Trib. Supr. col. civ., dec. nr. 356 din 24 martie 1958, în „J. N.” nr. 3/1958, p. 560.
²⁴ I. Iavorschi, *Unele...*, p. 153—154.

²⁵ Trib. Supr., col. civ. dec. nr. 314 din 1 februarie 1963, în loc. cit.; dec. nr. 320 din 6 martie 1970, în „R.R.D.” nr. 8/1970, p. 166; dec. nr. 2 266 din 21 noiembrie 1972, în „R.R.D.” nr. 7/1973, p. 170; dec. nr. 334, din 8 martie 1969, în „C.D.” 1969, p. 193; dec. nr. 320 din 6 martie 1970, în I. Mihuț, *Repertoriu*, vol. II, p. 258.

²⁶ Șerban Beligrădeanu, *Încheierea...*, p. 163.

6. *Termenul de sesizare împotriva măsurii desfacerii și organul competent*

Dispoziția scrisă a desfacerii contractului de muncă trebuie să cuprindă și termenul de sesizare a organului de jurisdicția muncii, pentru cazul în care persoana în cauză ar ataca măsura unității. Actualul Cod al muncii nu stabilește — ca cel anterior — (art. 118, alin. 2) — un termen mai redus, de 7 zile, pentru aceste cauze, termenul de sesizare fiind în prezent cel general, de 30 de zile (art. 176, alin.1). Acest termen curge de la comunicarea dispoziției scrise de desfacere a contractului de muncă.

Credem că neindicarea termenului de sesizare în dispoziția de desfacere a contractului de muncă nu duce la anularea acestui act pe acest motiv. Într-adevăr, termenul în care poate fi atacată dispoziția în cauză este prevăzut de Codul muncii și toți oamenii muncii sînt obligați — potrivit art. 104 din același Cod — să cunoască prevederile legale privitoare la muncă. Desigur, că alta este soluția în cazurile cînd nu au fost respectate dispozițiile Codului muncii privind indicarea motivelor, existența unui act scris și comunicarea scrisă. Aceste dispoziții sînt stabilite pentru apărarea persoanei în cauză, care nu are altă posibilitate de a afla despre măsura luată în unitate și cuprinsul acesteia. De asemenea, ținînd seama de prevederile art. 117, alin. 1, Codul muncii, care consacră repunerea în termen pentru motive temeinice, lipsa indicării acestui termen poate constitui un astfel de motiv și de aceea nu este justificată sancțiunea anulării măsurii desfacerii contractului de muncă, întrucît se ajunge la rezultatul dorit printr-o cerere de repunere în termen.

O altă cerință conținută de art. 134, alin. 1, Codul muncii, se referă la arătarea organelor la care măsura de desfacere a contractului de muncă se poate ataca. Alături de celelalte cerințe și aceasta este instituită de Codul muncii în favoarea oamenilor muncii. Nesocotirea acesteia nu este de natură să atragă anularea măsurii desfacerii contractului, pe considerentul că orice persoană încadrată are obligația cunoașterii prevederilor legislației muncii. Apoi, organele de jurisdicția muncii sînt obligate a-și verifica în prealabil și din oficiu, competența lor, astfel că o cerere îndreptată greșit de către persoana interesată, va ajunge, prin declinarea competenței, la organul jurisdicțional îndreptățit a o soluționa.

7. *Comunicarea deciziei de desfacere a contractului de muncă*

Codul muncii, în art. 134, alin. 2, obligă unitatea să comunice în scris persoanei încadrate, în termen de 5 zile, dispoziția de desfacere a contractului de muncă. Această comunicare scrisă constituie pentru persoana încadrată în muncă mijlocul legal de încunoștiințare cu privire la măsura luată de către unitate și motivele care au condus la aceasta. Comunicarea scrisă constituie unicul act care asigură stabilirea exactă a datei desfacerii contractului de muncă. De asemenea, de la data primirii comunicării măsura desfacerii con-

tractului de muncă își produce efectele și tot de la această dată începe să curgă termenul de sesizare a organului de jurisdicție a muncii competent a soluționa contestația persoanei respective prin care cere anularea concedierii, reintegrarea în munca avută anterior și plata despăgubirilor. În fine, comunicarea scrisă pune la adăpost pe cel în cauză de eventualele schimbări ale motivelor desfacerii care ar putea fi făcute de unitate ulterior concedierii.

În conformitate cu prevederile art. 130, alin. 2, Codul muncii, „contractul de muncă poate fi desfăcut în temeiul lit. e, i sau k, în termen de cel mult o lună de la constatarea, de către conducerea unității, a împrejurării care constituie temeiul desfacerii”. Datorită faptului că dispoziția de desfacere a contractului de muncă produce efecte numai în momentul în care este comunicată, — s-a susținut greșit de către unii practicieni — că însăși data comunicării trebuie să se plaseze înăuntrul termenului de o lună de la constatarea faptelor care constituie temeiul desfacerii. Or, stabilind termenul de o lună, prin art. 130, alin. 2, Codul muncii, s-a avut în vedere numai faptele și actele conducerii unității, și anume constatarea împrejurării care constituie motivul încetării raportului de muncă, pe de o parte, și dispoziția de desfacere a contractului de muncă, pe de altă parte. Dacă legiuitorul ar fi dorit ca în termenul de o lună să se facă și comunicarea, nu ar mai fi stabilit un termen de 5 zile pentru efectuarea acesteia.

Așa fiind, împărțirea tezei unor practicieni, potrivit căreia dispoziția de desfacere a contractului de muncă ar trebui nu numai emisă, dar și comunicată în termenul de o lună de la constatarea împrejurării care constituie temeiul desfacerii, nu poate fi primită căci ea, ar conduce la diminuarea termenului pe care Codul muncii l-a avut în vedere²⁷.

8. Unele propuneri de îmbunătățire a reglementării efectelor încetării contractului de muncă

Desfacerea contractului de muncă din inițiativa unității produce efecte — printre altele — și asupra vechimii neîntrerupte în muncă și vechimii neîntrerupte în aceeași unitate. Astfel, această măsură, de regulă, duce la discontinuitatea raportului juridic de muncă. De la această regulă, art. 9 și 10 din Legea nr. 1/1970 conține unele excepții, în sensul că beneficiază de vechime neîntreruptă în aceeași unitate astfel: persoana încadrată căreia i s-a desfăcut contractul de muncă, și, ulterior, s-a stabilit de organele competente că motivele care au stat la baza acestei măsuri au fost neîntemeiate (art. 9, lit. h); apoi, cel care și-a încetat activitatea din cauza sănătății constatată prin certificat medical, ce a făcut necesară schimbarea locului de muncă, în cazul când unitatea nu i-a putut oferi o muncă corespunzătoare și s-a încadrat în termen de 90 de zile de la încetarea motivului pentru care

²⁷ A se vedea și Șerban Beligrădeanu, *Aspecte...*, în „R.R.D.” nr. 11/1973, p. 26; Ilie A. Munteanu, *Unele considerații generale de perfectare a desfacerii contractului de muncă pe data comunicării acestei măsuri*, în „R.R.D.” nr. 1/1976, p. 24—25; Trib. jud. Bacău, dec. civ. nr. 148 din 7 februarie 1977, în „R.R.D.” nr. 11/1977, p. 59; Trib. jud. Constanța, dec. civ. nr. 382 din 3 aprilie 1979, în „R.R.D.” nr. 9/1979, p. 62—63.

nu a mai lucrat (art. 9, lit. i); pensionarul pentru invaliditate care s-a încadrat în termen de 90 de zile de la data încetării pensionării de invaliditate (art. 9, lit. j); precum și persoana încadrată căreia i s-a desfășurat contractul de muncă din cauza încetării activității unității, reducerii personalului, sau persoana încadrată care nu mai este necesară unității fără ca motivul să-i fie imputabil acesteia potrivit art. 9, alin. 3 (de exemplu, unitatea s-a mutat în altă localitate și poate să-și asigure pe plan local cadrele necesare).

De asemenea, în conformitate cu prevederile art. 9, lit. a—d din aceeași lege, beneficiază de vechime neîntreruptă în aceeași unitate, dacă în termen de 90 de zile de la încetarea cauzei care a determinat sistarea raporturilor de muncă, se reîncadrează în aceeași unitate, sau dacă acesteia nu-i mai este necesar la o altă, acela care:

- a fost trimis să urmeze o școală, un curs de calificare, de perfecționare sau de specialitate;
- a îndeplinit sarcini cu caracter permanent în cadrul organizațiilor obștești, cu aprobarea organului competent;
- a îndeplinit o funcție electivă, cu caracter de continuitate, pentru care a primit retribuție;
- a fost trimis să lucreze într-o organizație internațională.

Potrivit art. 10, din Legea nr. 1/1970, beneficiază de vechime neîntreruptă în muncă — printre altele — și acei care se află în una din situațiile prevăzute mai sus pentru vechimea neîntreruptă în aceeași unitate.

De lege ferenda, propunem ca vechimea neîntreruptă în muncă să poată fi redobândită în toate cazurile în care ea a fost întreruptă datorită desfacerii contractului de muncă din inițiativa unității pentru motive care exclud culpa persoanei încadrate, după doi, trei ani de la reîncadrare, dacă aceasta s-a făcut mai târziu de termenele prevăzute de art. 9 și 10 din Legea nr. 1/1970.

De asemenea, propunem reglementarea posibilității redobândirii — cu efecte pentru viitor — a vechimii neîntrerupte în aceeași unitate — în aceleași situații, care au exclus culpa persoanei încadrate la desfacerea contractului — după dobândirea unei vechimi minime de 5 ani în aceeași unitate după reîncadrare și cu condiția ca persoana respectivă să nu fi fost sancționată disciplinar în tot acest interval.

Asemenea prevederi ar contribui la cointeresarea într-o mai mare măsură a persoanelor cărora li s-a desfășurat contractul de muncă, de a se reintegra în muncă și de a depune o activitate în conformitate cu exigențele disciplinei socialiste a muncii din etapa actuală.

În fine, pentru aceleași considerente credem că nu ar fi lipsită de interes nici posibilitatea reglementării redobândirii vechimii neîntrerupte în muncă și a vechimii neîntrerupte în aceeași unitate în cazurile în care desfacerea contractului s-a făcut din culpa persoanei încadrate, după o perioadă de 3—5 ani și, respectiv, de 8—10 ani de la încadrarea într-o unitate. Desigur, acesta implică condiția ca în tot acest interval, persoana în cauză să nu mai fi săvârșit vreo abatere disciplinară, în primul caz, și să fi avut o comportare exemplară în cele din urmă.

Desfacerea contractului de muncă din inițiativa unității produce efecte și asupra contractului de locațiune, când un astfel de contract s-a încheiat

ca accesoriu al contractului de muncă²⁸. Astfel, în conformitate cu dispozițiile Legii nr. 5/1973 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași, în cazul în care contractul de muncă încetează, chiriașii respectivi (fosta persoană încadrată și membrii familiei) sînt obligați să elibereze locuința deținută, în termen de 3 luni de la încetarea contractului de muncă, dacă aceste locuințe (suprafețe locative) proprietate de stat sînt în administrarea întreprinderilor și organizațiilor economice. Dacă însă contractul de închiriere se referă la locuințele de serviciu și la terenurile aferente lor, persoanele încadrate în muncă și familiile lor pierd dreptul de folosință a acestora odată cu încetarea contractului de muncă (art. 56). Tot astfel, pierd dreptul de folosință a suprafețelor locative odată cu încetarea contractului de muncă — fără a li se atribui altă suprafață locativă — personalul de deservire al clădirilor cu mai multe locuințe și personalul casnic, dacă aceste suprafețe au fost deținute ca accesoriu al contractului de muncă (art. 69).

În situația în care persoana încadrată a lucrat în unitatea respectivă cel puțin 10 ani și i s-a atribuit o locuință ca accesoriu al contractului de muncă, în condițiile art. 51, alin. 1, el are dreptul să o dețină și după desfacerea contractului de muncă pe temeiul pensionării (art. 51, alin. 4, din Legea nr. 5/1973).

Considerăm că această prevedere ar trebui extinsă în toate cazurile de desfacere a contractului de muncă din inițiativa unității pentru cauze care exclud culpa persoanei încadrate. Dealtfel, din întreaga economie a Legii nr. 5/1973 reiese că evacuarea nu se poate face decît numai în situații deosebite și se dispune de către instanța judecătorească. Or, în cazul nostru, încetarea locațiunii apare ca o sancțiune care nu se justifică cu nimic. Adoptarea unei asemenea prevederi ar contribui în măsură sporită la traducerea în fapt a principiului îmbinării armonioase a intereselor generale cu cele personale, în ultimă analiză, a principiilor eticii și echității socialiste.

QUELQUES OBSERVATIONS CONCERNANT LA PROCÉDURE ET LES EFFETS DE LA CESSATION DU CONTRAT DE TRAVAIL

Résumé

La procédure et les effets de la cessation du contrat de travail présentent une importance spéciale du point de vue théorique et, particulièrement, du point de vue pratique.

A la suite des recherches entreprises dans quelques unités représentatives du municipe de Iassy, qui nous ont relevé le caractère complexe du problème de la procédure et des effets de la cessation du contrat de travail, la multitude des aspects qu'il met en évidence, l'étude s'occupe seulement des uns de ces problèmes. Nous nous sommes arrêtés spécialement sur les questions concernant la procédure à suivre et les effets produits en cas d'annulation du contrat de travail par l'initiative de l'unité, car la pratique est confrontée le plus souvent à de tels problèmes, dans les autres cas de cessation du contrat de travail la procédure et les effets soulevant moins de problèmes non seulement sous l'aspect quantitatif, mais comme degré de difficulté aussi.

²⁸ A se vedea și S. G h i m p u ș.a., *Op. cit.*, p. 263—265 și 438 ; D. M a c o v e i, *Unele observații privind locațiunea ca accesoriu a contractului individual de muncă*, în An. șt. ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 1978, p. 55—59.

Dans le cadre des garanties juridiques de l'accomplissement du droit de travail dans notre pays, les normes qui réglementent la procédure de la cessation du contrat de travail et, spécialement, celles relatives à la procédure de l'annulation du contrat de travail par l'initiative de l'unité, ont un rôle particulièrement important. Le code du travail, dans les articles 131—134, contient les obligations de l'unité envers les personnes encadrées dont le contrat de travail doit être annulé par l'initiative de l'unité dans les cas où la responsabilité de la personne est exclue.

L'étude s'occupe de l'obligation de l'unité d'offrir à la personne encadrée la mutation dans un autre travail ; la consultation des organes syndicaux pour l'obtention de l'avis favorables à la décision prise par l'unité ; l'approbation d'un préavis ; la justification de la décision d'annulation du contrat de travail ; le terme de réclamation contre la décision d'annulation du contrat de travail et l'organe compétent ; la communication de la décision d'annulation du contrat de travail.

A la fin de l'étude, l'auteur donne quelques suggestions pour le perfectionnement de la réglementation des effets de la cessation du contrat de travail, par exemple : le recouvrement de l'ancienneté ininterrompue dans le travail et même, de l'ancienneté ininterrompue dans la même unité dans le cas de l'annulation du contrat de travail qui implique la culpabilité de la personne encadrée, si, dans les suivant 5, respectivement 8—10 ans, elle a eu un comportement irréprochable ; le droit de maintenir une habitation qui lui avait été accordée comme accessoire au contrat de travail dans tous les cas d'annulation du contrat de travail qui excluent la culpabilité de la personne, après 10—15 ans de travail dans la respective unité.

FORMALISMUL DREPTULUI ROMAN ȘI CONDIȚIILE NECESARE PENTRU APARIȚIA UNEI ȘTIINȚE A DREPTULUI

DE

MIHAI JACOTĂ

Pînă în pragul secolului al XIX-lea, dreptul roman a fost studiat peste tot și în mod exclusiv ca un drept aplicat, ca *ratio scripta* sau cum se mai spune, ca drept pozitiv. Dar, de la apariția Codului civil francez de la 1804, mai întîi în Franța și apoi într-un număr din ce în ce mai mare de țări, dreptul roman a început a fi privit ca dreptul unei societăți dispărute, ca istorie a dreptului. În aceste condiții, cursurile de drept roman explică de mai bine de un secol și jumătate în primele lor pagini motivele pentru care dreptul roman a ocupat un loc de frunte în istoria culturii europene și aceasta, începînd chiar de la căderea imperiului roman și pînă în zilele noastre, cit și importanța acestuia în întreaga istorie a societății. Vreme îndelungată, dreptul roman a fost singurul sistem de drept al antichității profund cunoscut și cercetat. Mai tîrziu însă, și aceasta începînd de mai bine de o jumătate de veac, cunoștințele noastre asupra celorlalte sisteme de drept ale antichității sclavagiste au devenit din ce în ce mai bogate și mai precise. Pentru unele domenii, cum este dreptul babilonian și egiptean, numărul documentelor este impresionant și studiul lor sistematic oferă o imagine din ce în ce mai satisfăcătoare despre dreptul respectiv. Cu toate acestea, dreptul roman ocupă, nu numai în învățămîntul juridic, dar și în preocupările istoricilor, din toate punctele de vedere, un loc cu nimic egalat pînă astăzi și chiar asistăm la fenomenul, de altfel, explicabil, după care cercetătorii caută să înțeleagă și să explice unele domenii noi ale istoriei dreptului sau ale dreptului contemporan (proprietatea în dreptul egiptean vechi sau cutumele congoleze de astăzi) de care iau acum cunoștință, folosind sistematica, cadrul apercptiv, noțiunile dreptului roman¹. În felul acesta, dreptul roman se dovedește un prețios instrument de investigație științifică, și aceasta datorită gradului înalt de elaborare la care a ajuns încă din antichitate.

Din vechime, romanii erau convinși sau simțeau instinctiv, chiar dacă nu puteau să-și explice lucrul acesta totdeauna, că dreptul roman era superior celorlalte sisteme de drept contemporane. Cicero, de altfel, într-o vreme cînd dreptul roman nu era decît la începutul edificării sale ca sistem, referindu-se la acest lucru exclama:

¹ R. Dekkers, *La dot romaine et la dot congolaise*, în „Revue juridique du Congo”. *Droit écrit et droit coutumier*, nr. 3, 1965, p. 242-249.

„*Haud inconditum ac paene ridiculum est hoc ius praeter nostrum*“² cit de neelaborat și aproape ridicol este acest drept pe lângă al nostru³.

Această superioritate se datora activității unei pleiade de jurisconșulți care, pentru prima dată, au „organizat“ dreptul într-o disciplină, adică un ansamblu sistematizat și coordonat de cunoștințe, de noțiuni, de instituții.

Toate marile state din acea epocă au avut un drept mai mult sau mai puțin dezvoltat. Dar aceea ce nu s-a întâmplat nicăieri este apariția unui studiu independent de filozofie și de alt domeniu de cercetare umană, a unui studiu sistematic al regulilor de drept, al instituțiilor, constând în definirea a noțiunilor, clasificarea lor, desprinderea principiilor generale, a excepțiilor și formularea regulilor de interpretare. Dacă dreptul roman s-a putut dezvolta, dacă a putut îndeplini rolul istoric pe care l-a avut în orinduiera sclavagistă, dacă a putut fi transmis o înduirii feudale, în condițiile puse în lumină de Engels, iar, dacă mai târziu a putut fi preluat și adaptat intereselor societății burgheze și dacă astăzi putem constata că noțiunile pe care le-a elaborat stau la baza științei dreptului, nu numai în Europa, dar și în celelalte părți ale lumii, aceasta se datorește în bună măsură excelenței operei de elaborare întreprinsă de jurisconșulții romani. Pentru prima dată la Roma au fost puse bazele unei discipline a dreptului (folosim termenul de disciplină în dorința de a evita termenul mai pretențios de „știință“), în sensul de studiu sistematic al instituțiilor juridice.

² Cicero, *De oratore*, 1, 43, 44, referindu-se la dreptul altor popoare, exclamă: Tot dreptul celorlalte popoare, fără a exclude legislația Spartei și a Atenei, ... este, în comparație cu al nostru înform și aproape ridicol. Asupra problemei vezi: R. Dekkers, *Grandeur et servitude des „regulae iuris“*, în „Revue internationale des droits de l'Antiquité“, 1958, p. 442—443 comentind termenii de „inconditum“ și de „ridiculum“ folosiți de Cicero; Louis Gernet, *Droit et société dans la Grèce ancienne*, Paris, 1955, reimprimare completată cu note bibliografice noi de J. Imbert și J. Modrzejewski, în 1964.

³ Pentru starea dreptului roman în epoca lui Cicero: Wieacker, *Cicero als Advokat* Berlin, 1965; H. J. Roby, *Roman Private Law in the time of Cicero and the Antonins*, *Annalen*, f.d.; Behrends Okko, *Die Wissenschaftslehre im Zivilrecht des Q. M. Scaepola pontifex maximus*, Göttingen, 1976; Watson Alan, *Law Making in the later Roman Republic*, Oxford, 1974 Aldo Schiavone *Nascita della giurisprudenza*, Roma-Bari, 1976; H. J. Mette, *Das römische Zivilrecht zu Beginn des Jahres 46 vor Christus*, Heidelberg, 1974; Kunkel, *Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen*, Weimar, 1952 Kalb, *Roms Juristen*, 1890, Leipzig; Fred Ippolito, *I giuristi e la città. Ricerche sulla giurisprudenza romana della repubblica*, Napoli, 1979; Jörs, *Römische Rechtswissenschaft zur Zeit der Republik*, Berlin, 1888; Cicotti, *Il processo di Verre. Un capitolo di storia romana*, Milano, 1895; W. Lacey și B. Wilson, *Cicero, Res publica. Roman politics and society according to Cicero*, Oxford, 1970; G. Radke, *Cicero ein Mensch seiner Zeit. Acht Vorträge zu einem geistlichen Phänomen*, Berlin, 1968; Armand Gasquay, *Cicéron jurisconsulte avec, une table des principaux passages relatifs au droit civil contenue dans les oeuvres de Cicéron*, Paris 1887; G. Schoek, *Zeitgenosse Cicero. Ein Lebensbild aus zeitgenössischen Quellen*, München, 1977; B. Schmidlin, *Si uter volet, recuperatores dabo. Cicero in Vercem*, II, III, 35 Savigny Zeitschrift, R. A., 1964, p. 191; Jochen Bleicken, *Lex publica. Gesetz und Recht in der römischen Republik*, Berlin—New-York, 1975; Humbert, *Les playdoyers écrits et les plaidoiries réelles de Cicéron*, Paris, 1965; E. Schlechter, *La „loi“ dans la Mésopotamie ancienne*, „Revue internationale des droits de l'Antiquité“, 1965, p. 55; Aldo Schiavoni, *Nascita della giurisprudenza. Cultura aristocratica e pensiero giuridico nella Roma tardo-republicana*, Roma-Bari, 1976; H. Coing, *Zur Methodik des republikanischen Jurisprudenz*, *Zur Entstehung der grammatisch-logischen Auslegung*, Studi Arangio-Ruiz, 2, p. 73; Büchner, *Cicero, Bestand und Wandel seiner geistigen Welt*, 1964; Stroh Wilfrid, *Taxis und Taktik. Die advokatisch Dispositionskunst in Ciceros Gerichtsreden*, Stuttgart, 1975; Pugliese, *Aspetti giuridici della Pro Cluentio di Cicerone*, IVRA 21, 1970, p. 155.

Valoarea intrinsecă a elaborărilor jurisconsultilor romani a fost atribuită mult timp unei vocații speciale a romanilor pentru raționamentul juridic, pentru speculația în for. Dacă lucrul acesta poate fi adevărat pentru un individ, relativ la care se poate spune că, pe lângă muncă, cercetarea științifică mai cere și talent sau aptitudini speciale pentru un anumit domeniu, pe plan național lucrul nu se mai poate susține, fiindcă într-un popor se găsesc indivizi de tot felul, printre care și persoane receptive la problemele logicii juridice.

Explicația materialistă pune pentru dreptul roman (nu pentru știința dreptului) în valoare elementul economic și social. Statul roman este forma ultimă și cea mai înaltă a dezvoltării statale pe care a cunoscut-o societatea sclavagistă mediteraneană. Roma a preluat experiența de organizare statală a cetăților grecești și a monarhiilor elenistice, precum și a despotiilor orientale și a dus-o pe o treaptă mai înaltă. În acest cadru, este firesc ca dreptul roman să constituie la rîndul său, etapa finală și cea mai dezvoltată a dreptului sclavagist antic, preluînd și dezvoltînd în continuare experiența de organizare juridică a celorlalte state sclavagiste din bazinul Mării Mediterane⁴. Dar ceea ce a constituit chiar în antichitate un subiect de mîndrie și de admirație și i-a permis să devie un fenomen al culturii universale, să depășească mai tîrziu, în timp, hotarele orînduirii sclavagiste, iar, în spațiu, hotarele Europei, a fost apariția și dezvoltarea unei științe a dreptului, care a avut un rol deosebit în elaborarea instituțiilor juridice romane. Asupra acestui fenomen dorim să ne oprim și anume asupra cauzelor care au netezit drumul spre formarea unei discipline a dreptului. Desigur, este vorba despre un complex de cauze, de un ansamblu de împrejurări, de un context larg de evenimente lucrînd simultan sau succesiv. Asupra multor factori, istoricii s-au oprit deja. Intenția noastră este să subliniem un factor bine cunoscut, dar care nu a fost încă implicat în explicația elaborării sistematice a dreptului la Roma: este vorba despre formalism.

Noi credem că acea trăsătură a dreptului roman, care poartă de obicei numele de formalism, cu consecința ei imediată — *strictum ius* — explică într-o bună măsură înflorirea, dar, mai ales, apariția unei preocupări sistematice privitoare la drept (ceea ce mai tîrziu s-a numit o „știință”), apariția unei discipline sistematice a dreptului.

În cele ce urmează, vom încerca să arătăm în ce grad acest lucru a putut contribui la elaborarea unei discipline sistematice.

Formalismul

Formalism înseamnă închiderea sau exprimarea în forme solemne a tuturor manifestărilor importante din viața de stat, din viața dreptului sau din alte domenii (religios etc.). Formele solemne la care ne referim sînt cuvintele (verba), gesturile (gesta) sau alte combinații de elemente materiale care izbesc simțurile omului. Actul îndeplinit fără respectarea strictă a formelor nu produce efecte, indiferent de voința contrară a părților și de realitatea operației intervenită între ele. Ceea ce era determinant era forma solemnă, nu voința părților.

⁴ Valentin Al. Georgescu la Cursul său de drept roman din 1947.

Formalismul roman a apărut în perioada de descompunere a comunii primitive și a fost preluat de societatea sclavagistă, care l-a folosit adaptându-l nevoilor de organizare a statului și a vieții dreptului.

Nevoia aceasta de a exprima toate manifestările importante ale vieții sociale în forme solemne oglindește ideologia generală a societății gentilice și, apoi, a societății sclavagiste într-o primă etapă de dezvoltare. Această ideologie se înțelege, la rîndul ei, prin condițiile materiale de viață ale societății.

În perioada descompunerii orînduirii comunii primitive și la începutul epocii sclavagiste, în statul roman, oamenii aveau credința că prin forme, rituri solemne, se pot pune în mișcare forțele ascunse ale naturii.

Într-o primă fază, după apariție, statul era slab organizat și nu putea sancționa direct, efectiv, eficace, toate manifestările vieții sociale și juridice. Formalismul a avut în această fază un rol deosebit de important în asigurarea ordinii sociale. Cutuma străveche recunoștea că o anumită situație sau o anumită manifestare de voință este în conformitate cu legea, dacă se exprimă în anumite forme prestabilite. Forma permitea societății, celor din jur, să distingă violența pusă în slujba dreptului sau a justiției. Am putea să ne oprim la cazul citării în fața magistratului în vederea deschiderii unui proces (în ius vocatio, manus iniectio vocati). În acest caz, rostirea unor formule solemne (în ius te *voco*, te chem în justiție) și gesturile solemne care însoțeau chemarea (aplicarea mîinei pe cel chemat) arătau că este vorba despre o procedură de citare și nu de un simplu act de violență. Aici, dreptul era pus în mișcare și susținut de individ, care folosea la nevoie violența pentru a tirî pe adversar în fața justiției, întrebuintînd forța sa fizică, eventual, forța membrilor grupului social din care făcea parte și forța sclavilor săi.

Dreptul roman este dominat la începutul statului de formalism. Toate actele juridice se exprimă și-si produc efectul numai dacă sînt exteriorizate în anumite forme prescrise de o cutumă imemorială.

Formele sînt rituri solemne, la început întru totul asemănătoare prin funcții și esență riturilor magice sau religioase. În mentalitatea arhaică aveau aceleași efecte : *creau realitatea (forma dat esse rei)*.

În cadrul statului, formalismul a suferit o transformare calitativă. Din formalism cu esență mistico-religioasă, s-a transformat în formalism utilitarist, situație pusă în lumină de multă vreme de manualele de specialitate și asupra căreia nu este nevoie să insistăm. Formalismul utilitarist există și astăzi în domeniul dreptului. Căsătoria este un act juridic solemn. Solemnitatea permite aici, ca și la Roma într-o epocă mai tîrzie, la care ne-am referit, controlul actului juridic din partea grupului social, din partea statului. Formalismul utilitarist se prelungește în forme rigide pînă în epoca lui Cicero, și în forme mai atenuate sau din ce în ce mai atenuate, pînă în prezent, cînd cedează foarte mult, rămînînd numai în măsura în care există și astăzi și cu aceleași scopuri. El este foarte puternic în procedura acțiunilor legii, ceva mai atenuat în procedura formulară și dispare aproape complet în procesul extra ordinem, după sec. al IV-lea.

Și acum să încercăm să determinăm care a fost rolul formei și al formalismului în edificarea unei discipline a dreptului, reamintind imediat că, în concepția noastră, formalismul nu este nici unicul factor, nici factorul deter-

minant, ci numai unul care a contribuit împreună cu alții la apariția unei discipline a dreptului, fără de care în epoca respectivă nu s-ar fi putut ajunge la elaborarea unei discipline sistematice.

Din primele timpuri, cunoașterea și interpretarea dreptului, păstrarea formulelor solemne de acțiuni prin care se pune în mișcare dreptul, a fost monopolul colegiului pontifilor. Până la Legea celor XII table, dreptul era secret. De la Legea celor XII table au rămas relativ secrete formulele de acțiuni și un privilegiu al colegiului pontifilor. Consultați de judecători, de magistrați, de particulari pontifii răspundeau lapidar ca niște oracole⁵, prin sentințe nemotivate. Obiceiul s-a păstrat în mare măsură și mai târziu după ce dreptul s-a laicizat, adică a devenit o înțelepciune deschisă tuturor.

Formalismul îngrădește bunul plac al magistraților sau al judecătorilor. În privința aceasta, formalismul îndeplinește rolul pe care în societatea modernă îl are principiul legalității. Forma juridică, formula sacramentală rostită corect, gestul îndeplinit în conformitate cu cutuma constituie criteriul de apreciere a validității actului. Desigur, formalismul pe atunci, prin el însuși nu apăra nimic, n-avea o virtute independentă de contextul social, de sine stătătoare. Dar, într-un anumit context social favorabil, care la Roma a existat, grație lui, libertatea și interesele legitime ale indivizilor puteau fi apărute. Formalismul constituia o pavază a dreptului patrimonial și nepatrimonial al indivizilor, în condițiile unui anumit raport de forțe între clasele în luptă, raport care permitea indivizilor să folosească cu succes această armă care era invocarea dreptului strict, a aplicării stricte a dreptului. Fără acel complex de condiții, care au fost în detalii și nuanțe mereu schimbătoare, dar care în mare s-a perpetuat multe secole (din sec. V î.e.n. până în sec. III e.n.) formalismul nu ar fi putut folosi la nimic.

În legătură cu formalismul și cu dreptul strict trebuie puse începuturile cele mai îndepărtate ale cunoașterii, interpretării și, mai târziu, a expunerii sistematice a dreptului.

Într-adevăr, în primele secole ale republicii, dreptul era constituit dintr-un ansamblu de acte juridice stricte și solemne, iar procesul se desfășura după rituri imuabile. Formulele, cunoașterea lor și aplicarea lor corectă, erau deopotrivă obligatorii pentru magistrați ca și pentru particulari. Depozitarii formulelor și interpretării, la nevoie, erau la început pontifii. Atât de mare autoritate au avut răspunsurile pontifilor (iar, mai târziu, a jurisconsultilor laici care au urmat, încît *responsa prudentium* sau *interpretatio* au aceeași putere ca și *ius*; *interpretatio* se încorporează lui *ius*, se identifică cu *ius* și formează *ius*. Mai târziu, spune un jurisconsult din epoca clasică, rezumînd un adevăr și o experiență de mai multe secole, *ius civile* consistă propriu vorbind în *sola interpretatione prudentium*, numai în interpretarea prudentilor. Ansamblul acesta de acte solemne și proceduri rituale au impus din cauza

⁵ La întrebarea formulată de consultant: *Quaesitum est, an heredibus Stichī adversus nomina debitorum, pro quibus Stichus pecuniam heredibus patroni intulit, heredes patrono ex causa fideicommissi compellendi sint actiones praestare, cum nihil aliud a Stichō patroni debitum fuerit* (D. 33, 8, 23 pr.) ... jurisconsultul Scaevola răspunde lapidar: *respondit praestandum*. La altă întrebare formulată tot în D. 33, 8, 23, 1, C Scaevola răspunde: *respondit secundum ea, quae propter consuetudinem proponerentur, id quoque peculio legato contineri, quod domnica ratio deberat et solita erat reddere*.

rigurozității lor (nimeni nu voia să greșească) recursul la specialiști. Primii au fost pontifii. Din secol în secol, acest corp de specialiști și-au transmis cunoștințele și experiența an de an îmbogățită. La un moment dat, și aceasta s-a întâmplat spre finele sec. II și la începutul sec. I î.e.n., nucleul de date era destul de bogat, viața economică și socială suficient de dezvoltată, pentru ca să se pună problema unei sistematizări a cunoștințelor. Primii care au transformat această acumulare informă, confuză, neordonată de instituții, reguli, principii, proceduri, într-un ansamblu coerent, sistematizat, ordonat de cunoștințe au primit numele de *conditores iuris civilis*, fondatorii dreptului civil și despre ei urmașii au spus că au transformat dreptul civil într-o disciplină (*ius in artem redigere*)⁶. Toate acestea au avut loc în condițiile formalismului dominant și a dreptului strict. Această activitate a stat de asemenea sub semnul unei ideologii conservatoare — ideologie care caracterizează societatea sclavagistă în genere⁷.

Dar în legătură cu ce nevoi, cu ce idei a apărut dorința de sistematizare a dreptului, de construire a lui într-o disciplină autonomă față de filozofie și de morală ?

Probabil, în vederea practicii sau pentru a răspunde nevoilor practicii. Viața socială devenea spre finele republicii tot mai bogată mai variată. Cazurile sau spețele noi se iveau. Dreptul străvechi și dreptul vechi (după distincțiile pe care le facem de obicei) frust, rigid, inform, îngust (de exemplu, instituțiile vechiului *ius* sau *ius civile* nu se aplicau peregrinilor, ceea ce într-un stat mediteranean nu mai era posibil, trebuia de găsit un remediu), trebuia adaptat neîncetat unei vieți sociale în plină dezvoltare și expansiune. Din cauza aceasta, opera de clarificare a noțiunilor, de definire, a lor, de comparare, în vederea interpretării sau cum am mai putea spune, în vederea aplicării lor la o gamă de spețe din ce în ce mai bogată și mai variată, era necesară, după cum era necesară interpretarea instituțiilor și a regulilor de drept vechi în vederea aplicării lor în practică. Am spune : o mai bună cunoaștere a ceea ce există ca reguli și instituții de drept în vederea extinderii constante a dreptului la noi domenii, extindere cerută de dezvoltarea economiei și a schimbului, de dezvoltarea socială. Sistematizarea dreptului era necesară în vederea aplicării în continuare a dreptului, cum am spune azi, pentru practică sau pentru nevoile practicii. Știința sau disciplina dreptului pune la îndemîna practicii, mai ales în primul rînd a celor care voiau să ghideze, să conducă practica, jurisconsultii, un corp

⁶ J. H. Mette, *Ius civile in artem redactum*, 1954 și recenzie în S a v i g n y, „Zeitschrift de Manfred Fuhmann, 72 (1955), p. 388 ;

⁷ *Ius*, așa cum îl reținem noi aici, ca un ansamblu de reguli precise și stabilește, în același timp, un cadru îngust, dar rezistent, era imperativ chiar pentru împărați. Nu spunea Plinius cel Tânăr : „non este princeps supra legem, sed leges supra principem. Numeroase texte din Digeste ne arată că împărații, pentru a ocoli cadrul acesta imperativ, conservator, au recurs încă de la Augustus, la multe mijloace, printre care la *iudex extra ordinem*, ceea ce înseamnă examinarea unor cauze litigioase în afară de instanțele ordinare (*ordo iudiciorum privatorum*) și în afară de procedura ordinară. Chiar *iudex extra ordinem* nu înseamnă sfărîmarea vechilor cadre judecătorești și a vechilor reguli ale lui *ius*, ci evadarea din acel cadru și, am spune noi, dovada rezistenței lui (faptul că împărații nici nu au voit și nu au putut să-l distrugă, pentru că nu era de conceput faptul) proba conservatorismului formidabil a lui *ius*, favorizat bineînțeles de anumiți factori sociali.

de reguli, de instituții, de principii mai complet și îi dădea posibilitatea să rezolve ușor, mai sigur, mai comod sarcinile care apăreau în fața practicii sociale, în viață. Jurisconsultii din epoca veche pînă în epoca clasică n-au făcut teorie și mai ales n-au făcut teorie pentru teorie. Generalizarea lor se referea totdeauna numai la nevoile practicii și era limitată de aceste nevoi!

Noțiunea de „drept strict”, adică, am spune noi, de regulă care se impune în modul cel mai sever cetățenilor și autorităților, în sensul de regulă care elimină orice posibilitate de arbitrar al autorității, nu domină activitatea justiției ateniene. Nu a apărut o concepție că orice litigiu trebuia să-și aibă soluția în lege sau în principiile dreptului.

Sentința judecătorească la Roma, ca și astăzi, pune capăt unui litigiu, recunoscînd și consacînd drepturi subiective. În concepția ateniană, sentința judecătorească pune capăt în sensul primitiv al cuvîntului, unei simple certe între părți.

În fine, practica greacă n-a atins acel grad de precizie și de siguranță în interpretarea dreptului pe care l-a atins Roma, grație celor 2 elemente, formalistul și dreptul strict.

„Grecia n-a cunoscut „Statul de drept” (sau, am spune noi, principiul legalității în acțiune) adică acel grad de civilizație care supune orice conflict unei norme care obligă pe judecător la o interpretare uniformă și sigură. Judecătorul atenian depune jurămint că va respecta legea. Dar, în teoria grecească, legea este un principiu mai de grabă regulator, decît constitutiv sau, cu alte cuvinte, legea este tot atît de puțin obligatorie ca un principiu de morală, să zicem, regula de a saluta superiorii⁸.

Formalismul și noțiunea de drept strict, cu toate consecințele ei este străină dreptului atenian, dreptului grec în genere și celorlalte sisteme de drept antice din bazinul Mării Mediterane. În aceste condiții, nu ne-am mira că dreptul grec sau atenian nu a fost supus niciodată unei acțiuni de sistematizare, de „organizare”. Nu a existat o bază pe care să se grefeze opera de sistematizare, de „organizare”. Ceea ce frapa pe Cicero, era lipsa de elaborare a dreptului grecesc, perfectul haos și confuzia care domnea peste tot. Gîndirea ateniană gîndirea filozofilor s-a exercitat cîteodată asupra problemelor de drept. Dar regula de drept a fost tratată ca o regulă de morală. De aceea, cea mai mare parte a produselor gîndirii juridice ateniene, anterioare Rome, meritau calificativul de frust, inform, „neconstruit”, *inconditum* (neelaborat, „neorganizat”).

⁸ R. Dekkers, *Op. cit.* în „Revue internationale des droits de l'Antiquité”, 1958, p. 441—442 și de același autor, *Droit grec et histoire du droit*, în „Revue internationale des droits de l'Antiquité” 1956, p. 112—113 și 108; J. Boyer, *Nature et formation de la vexe dans l'axie droit babylonien*, în „Revue internationale des droits de l'Antiquité”, 1953, p. 45—85.

Am dori să insistăm asupra ideii că, la Roma, distingem două domenii inegale ca mărime și cu hotare variabile în timp: un domeniu pe care îl numim *ius*, domeniu de reguli strict obligatorii pentru cetățeni și autorități, și, am sublinia, în mod egal obligatorii, și un alt domeniu în care există oarecum o oarecare reglementare, cineva dă ordine și se face ascultat, un fel de ordine există, dar este capricioasă, plină de neprevăzut, dominată de capriciul autorităților care nu se scoate legată nici de propriile sale reglementări sau hotărîri precedente. O astfel de ordine nu poate funda o știință a dreptului și o știință aici este inutilă, pentru că situațiile sociale nu depind de respectul unor reguli, ci de bunul plac al autorităților.

Ceea ce mi se pare interesant de semnalat și, pînă acum, n-a constituit obiectul unor preocupări speciale, este împrejurarea că la Roma a existat și o altă tendință în tratarea problemelor dreptului sau a reglementării și în interpretarea dreptului în vigoare, pe care am putea numi provizoriu și sub rezerva unor explicații suplimentare ulterioare, *tendință orientalizantă*⁹. Ea trebuie să fi existat din totdeauna, căci era proprie, firească, de înțeles în orinduirea sclavagistă, cu toate trăsăturile pe care i le cunoaștem (orinduire bazată pe inegalitate, exploatare, abuzuri, uz de forță etc.) lipsa unui principiu al legalității. Această tendință pe care o numim orientalizantă, pentru a o opune celei specifice romane, formalistă și strictă, a fost de la început puternic frînată și, pentru cercetătorii de azi, practic acoperită de prima și de aceea poate fi semnalată în textele juriconsultilor clasici numai ca o excepție. Dar un examen al textelor lasă să se întrevadă aceste trăsături proprii dreptului sclavagist, mereu ținute în umbră pînă în sec. III-IV e.n., dar care a prevalat în practică începînd din sec. IV și V e.n. Această tendință înlocuiește interpretarea strictă a dreptului, respectul principiilor fundamentale, aplicarea strictă a dreptului cu bunul plac al juriconsultului, al magistratului, autorității, judecătorului; ea face un loc destul de mare arbitrariului.

Această tendință nu trebuie confundată cu aceea care se manifestă din epoca lui Cicero, care invocă dreptul natural, *ius gentium*, buna credință, *fides* și alte noțiuni mai mult filozofice, pentru a se opune efectelor nefaste ale formalismului rigid și a interpretării excesiv de stricte a dreptului.

Cu aceasta, considerațiile noastre asupra condițiilor în care a apărut o știință a dreptului la Roma, ca și asupra rolului pe care l-a avut formalismul și dreptul strict în acest fenomen, se apropie de sfîrșit. Ar mai rămîne de insistat asupra altor aspecte. Dar acestea, impunînd o tratare destul de întinsă, pot forma la rîndul lor, obiectul altor prezentări. Aici vom schița numai o idee principală: arbitrariul în interpretarea și aplicarea dreptului nu se putea să nu-și facă loc la Roma, tocmai pentru motivele amintite mai sus, că societatea sclavagistă în general, nu a cunoscut un principiu al legalității.

Într-adevăr, arbitrariul în interpretarea și aplicarea dreptului și-au făcut apariția acolo unde formalismul și dreptul strict n-au fost niciodată prezente sau unde au cedat mai devreme sau prea devreme, înainte de a se fixa principiile generale de interpretare a materiei. Am semnalat 2 domenii:

Relațiile dintre particulari și magistrați (stat) în dreptul administrativ și relațiile dintre marii proprietari de pămînt și cultivatorii de parcele de pe moșia lor (colonii).

În ce privește dreptul administrativ, un domeniu foarte larg de raporturi, el a ieșit de sub acțiunea formalismului și a ideii de drept strict și a fost dominat de ideea de putere de dispoziție a magistratului, de discreție de arbitrar, nu în totul, bineînțeles, dar în cea mai mare parte. Ca o confirmare a legăturii pe care am făcut-o înainte între formalism și elaborarea științifică a dreptului, aceste domenii au fost elaborate numai imperfect și foarte tîrziu (sec. II și III) și elaborarea s-a oprit în sec. IV. Este suficient să amintim cu titlu de exemplu, dreptul administrativ.

Concepția noastră explică de asemenea de ce activitatea creatoare a jurisconsultilor romani de elaborare a dreptului nu s-a mai continuat decât sporadic și timid după sec. III. Formalismul și dreptul strict au pierdut pînă atunci terenul și asistăm la o revenire la concepția orientalizantă privitor la natura și la rolul regulilor de drept, la puterile judecătorului care merg pînă la arbitrar. Dreptul își pierde rolul pe care l-a avut anterior și pe care l-am schițat. În aceste condiții, știința dreptului are o mică audiență în fața tuturor organelor de stat, inclusiv în fața judecătorilor. Împărații se plîng în repetate rînduri că judecătorii nu cunosc dreptul și, dacă nu-l cunosc cum să-l aplice ?

LE FORMALISME DE L'ANCIEN DROIT ROMAIN ET LA NAISSANCE DE LA SCIENCE DU DROIT

Résumé

Ce qui est très caractéristique pour l'histoire de la Rome antique, et, en même temps, a été toujours un sujet d'étonnement pour nous, comme aussi un sujet d'orgueil pour les romains, a été, non pas le droit romain en lui-même, mais la science du droit qui a fait du droit romain cette réalisation remarquable entre toutes de l'esprit antique. Le droit romain est une création extraordinaire de la culture romaine qui ne cesse depuis d'inspirer les hommes. Le droit romain, produit de la science du droit romain, constitue une source d'inspiration intarissable pour le droit européen, comme aussi pour l'esprit et le droit universel. Je ne puis pas m'expliquer ici, mais il suffit que je renvoie aux livres et articles qui en ont traités abondamment la matière, quoique d'autres points de vue. Le droit européen, qui est à base de droit romain, est devenue une source d'inspiration pour le droit des autres peuples modernes. On a cherché toujours se rendre compte quels sont les conditions, les événements ou les éléments qui en ont favorisé l'épanouissement et l'on a parlé d'une vocation spéciale des romains pour le raisonnement juridique, du rôle des pontifs et nous reconnaissons qu'il y a part de vérité dans tout ceci, mais, en ce qui nous concerne, nous nous arrêtons à ce côté du phénomène que j'appellerais le formalisme, le caractère sacramentel, le caractère strict des institutions juridiques, des règles du droit ancien, du „*ius civile*” ou du „*ius*” tout court. Le droit romain a été un droit formaliste des origines jusqu'à la fin de la république. Les institutions formalistes s'imposent aux citoyens comme aux autorités. J'ajouterais que nous distinguons et il y a eu toujours à Rome un domaine qui s'impose aux autorités comme aux citoyens (domaine que nous appellerons „le droit strict”) et un autre domaine de la réglementation dominé par le bon plaisir du magistrat, de l'autorité, côté qui échappe aux considérations que nous allons développer. Donc, dans le très ancien et dans l'ancien droit romain il y avait des institutions, pas nombreuses, formalistes, comme la mancipation, la sponsio et d'autres. Le formalisme c'est la tendance d'enfermer les actes principaux de la vie sociale dans des formules sacramentelles. Laissons de côté le but et la nature primitive du formalisme. A l'époque qui nous occupe, dans l'Etat-cité des origines jusqu'à la fin de la république, le formalisme est une survivance encore tenace, du moment où l'on passait de la société gentile à l'Etat-cité. Plus tard, dans l'Etat cité, le formalisme devient peu à peu un formalisme utilitaire avec les mêmes fonctions que de nos jours. La forme crée l'acte juridique, elle crée le droit. Les règles de droit s'imposent comme aussi les effets des actes sacramentaux accomplis selon les règles. Ainsi, ce petit noyau d'institutions, de prescriptions frustes, le domaine du *ius*, s'imposent. On obtient dans ce domaine ce qui est aujourd'hui dans un *Etat de droit* l'effet du principe de la légalité selon lequel les dispositions juridiques s'imposent à l'individu comme aussi aux autorités et le droit protège l'individu contre les empiètements des autorités. Tel n'était pas le cas pour les cités ou les Etats gréco orientales où l'arbitraire de l'autorité domine. Quel en est le résultat ? Du moment que les institutions formalistes et le droit strict régissent les relations sociales dans un domaine réservé, la connaissance du droit, l'interprétation des règles prenaient une importance décisive. On peut apprécier dans ces conditions le rôle des dépositaires et des interprètes des règles de

droit C'est comme ça que le droit est devenu un moyen de lutte sociale, de protection pour les faibles. Avec le temps, les juristes développent les règles primitives, en créent de nouvelles, afin que le jus puisse répondre à des besoins nouveaux dans une société en pleine évolution. Vers le dernier siècle de la république on passe du droit strict au droit non strict, mais la conception que la règle s'impose en égale mesure aux individus comme aux autorités reste comme acquise et s'étend aux nouvelles institutions ce qui est très précieux. Il y avait à Rome, en même temps, un autre domaine de la vie sociale qui échappait aux conceptions dont nous avons fait état et où les conséquences bénéfiques de l'idée que le droit s'impose même aux autorités ne sont pas acceptées. C'est le domaine des relations administratives (Etat et particuliers), des relations entre grands propriétaires fonciers et petits cultivateurs (colons) et d'autres domaines encore. C'est un domaine où règne l'arbitraire de l'autorité.

REFLEXII ASUPRA RECENTEI REGLEMENTĂRI MAGHIARE DE DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

DE

MIHAI JACOTĂ

La 1 iulie 1979 a intrat în vigoare noua reglementare maghiară de drept internațional privat, prin D. nr. 13/1979 al Consiliului de Stat al R. P. Ungare (Decretul se găsește tradus în limba germană în „Osteuroparecht“, nr. 1/1980, p. 50 și următoarele; a se vedea în același număr al revistei și articolul de Marietta Benkő și Witold Peuster, Grundzüge des ungarischen internationalen Privatrecht, p. 39—49).

Două domenii, reglementate abundant de actul normativ pe care-l analizăm, ne atrag imediat atenția: starea și capacitatea persoanelor, inclusiv familia, și relațiile economice internaționale. Fiecare din aceste domenii ar necesita ample dezvoltări și, fiindcă așa ceva nu se poate din motive tehnice, trebuie să facem o alegere. În cele ce urmează, ne propunem să ne limităm la discuția unor trăsături ale reglementării maghiare în materia stării, capacității, inclusiv familia. De reglementarea obligațiilor în aceeași lege ne vom ocupa în altă parte.

În ce privește capacitatea, starea și familia, noua reglementare adoptă soluții conforme cu nevoile practicii și care se regăsesc în cea mai mare parte în dreptul comparat ori sînt aplicate de autoritățile din alte state și, credem noi, și de autoritățile din R. P. U.

Întreaga materie a stării și capacității este dominată de ideea de „statut personal“, pe care o definește par. 11 („Statutul personal al unui individ este dreptul statului a cărei cetățenie o are“). Unele formulări, cum ar fi aceea de „statut personal“ din par. 11 și cîteva indicații în diverse alte paragrafe ar lăsa să se creadă la prima lectură că reglementarea adoptă vreun corp de concepții care mai sînt și astăzi vehiculate în literatura de specialitate, dar pe care practica le-a respins dintotdeauna cu hotărîre (Batiffol, *Une évolution possible de la conception du statut personnel dans l'Europe continentale*, în *Choix d'études rassemblées par ses amis*, Paris, 1976, p. 215—216, 219; Marthe Simon-Depitre, *La protection des mineurs en droit international privé après l'arrêt Boll de la Cour Internationale de Justice*, în *Travaux du Comité français de droit international privé*, 1960—1962, Paris, 1963, p. 109—138 și discuțiile lui M. Holleaux și B. Goldman la p. 128—130 p.; a se vedea *Convenția de la Haga din 5 oct. 1961 privind competența autorităților și legea aplicabilă în materie de protecție a minorilor*; Batiffol, *Aspects philosophiques du droit international privé* Paris, 1956, p. 197—200; Lerebours-Pigeonnière și Yvon Loussouarn, *Droit international privé*, Paris, 1970, p. 411, 417). Studiul atent al reglementării maghiare ne arată că totul este însă numai o chestiune de terminologie, ceea ce înseamnă numai o concesie formală și neînsemnată unei tradiții adine înrădăcinată în doctrină și, mai ales, în doctrina veche.

Reglementarea pe care o înfățișăm este interesantă pentru un om de știință intrucit pune în lumină problemele, dilemele și dificultățile cărora trebuie să le facă față codificarea dreptului internațional privat în zilele noastre.

Așadar, concepția de „statut personal“ domină sau pare a domina reglementarea capacității, stării și familiei. Ce înseamnă însă „statut personal“ în concepția legii? Este vorba despre un statut personal în sensul pe care-l avea cuvîntul în Școala franceză a statutelor dintre secolele XVI și XVIII? Ori se referă la o noțiune asemănătoare cu aceea folosită de Școala lui Mancini? Reglementarea de față folosește termenul de „statut personal“ în sensul de lege de stare, capacitate și familie: „statutul personal“ este poziția juridică pe care o are un individ sub aspectul stării, capacității și familiei conform unei anumite legislații. În principiu, D. nr. 13/1979 supune starea, capacitatea și familia legii naționale (par. 10 și 11). Dar alte texte ale reglementării ne arată imediat că numai uneori se aplică legea națională în aceste materii, altele sînt competente pentru problemele respective legea domiciliului, a reședinței, a instanței sau a autorității care examinează sau instrumentează (v. paragrafele 43, 44, 46 și altele). După prevederile actului normativ statutul personal se poate schimba des în funcție de anumite condiții. Este foarte important să observăm că statutul personal în noua reglementare nu are și nici nu pretinde să aibă vreuna din calitățile pe care i le atribuie Școala lui Mancini sau unii rari discipoli moderni ai

droit C'est comme ça que le droit est devenu un moyen de lutte sociale, de protection pour les faibles. Avec le temps, les juristes développent les règles primitives, en créent de nouvelles, afin que le ius puisse répondre à des besoins nouveaux dans une société en pleine évolution. Vers le dernier siècle de la république on passe du droit strict au droit non strict, mais la conception que la règle s'impose en égale mesure aux individus comme aux autorités reste comme acquise et s'étend aux nouvelles institutions ce qui est très précieux. Il y avait à Rome, en même temps, un autre domaine de la vie sociale qui échappait aux conceptions dont nous avons fait état et où les conséquences bénéfiques de l'idée que le droit s'impose même aux autorités ne sont pas acceptées. C'est le domaine des relations administratives (Etat et particuliers), des relations entre grands propriétaires fonciers et petits cultivateurs (colons) et d'autres domaines encore. C'est un domaine où règne l'arbitraire de l'autorité.

REFLEXII ASUPRA RECENTEI REGLEMENTĂRI MAGHIARE DE DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

DE

MIHAI JACOTĂ

La 1 iulie 1979 a intrat în vigoare noua reglementare maghiară de drept internațional privat, prin D. nr. 13/1979 al Consiliului de Stat al R. P. Ungare (Decretul se găsește tradus în limba germană în „Osteuroparecht“, nr. 1/1980, p. 50 și următoarele; a se vedea în același număr al revistei și articolul de Marietta Benkő și Witold Peuster, *Grundzüge des ungarischen internationalen Privatrecht*, p. 39—49).

Două domenii, reglementate abundant de actul normativ pe care-l analizăm, ne atrag imediat atenția: starea și capacitatea persoanelor, inclusiv familia, și relațiile economice internaționale. Fiecare din aceste domenii ar necesita ample dezvoltări și, fiindcă așa ceva nu se poate din motive tehnice, trebuie să facem o alegere. În cele ce urmează, ne propunem să ne limităm la discuția unor trăsături ale reglementării maghiare în materia stării, capacității, inclusiv familia. De reglementarea obligațiilor în aceeași lege ne vom ocupa în altă parte.

În ce privește capacitatea, starea și familia, noua reglementare adoptă soluții conforme cu nevoile practicii și care se regăsesc în cea mai mare parte în dreptul comparat ori sunt aplicate de autoritățile din alte state și, credem noi, și de autoritățile din R. P. U.

Întreaga materie a stării și capacității este dominată de ideea de „statut personal“, pe care o definește par. 11 („Statutul personal al unui individ este dreptul statului a cărei cetățenie o are“). Unele formulări, cum ar fi aceea de „statut personal“ din par. 11 și câteva indicații în diverse alte paragrafe ar lăsa să se creadă la prima lectură că reglementarea adoptă vreun corp de concepții care mai sînt și astăzi vehiculate în literatura de specialitate, dar pe care practica le-a respins dintotdeauna cu hotărîre (Batiffol, *Une évolution possible de la conception du statut personnel dans l'Europe continentale*, în *Choix d'études rassemblées par ses amis*, Paris, 1976, p. 215—216, 219; Marthe Simon-Depitre, *La protection des mineurs en droit international privé après l'arrêt Boll de la Cour Internationale de Justice*, în *Travaux du Comité français de droit international privé*, 1960—1962, Paris, 1963, p. 109—138 și discuțiile lui M. Holleaux și B. Goldman la p. 128—130 p.; a se vedea *Convenția de la Haga din 5 oct. 1961 privind competența autorităților și legea aplicabilă în materie de protecție a minorilor*; Batiffol, *Aspects philosophiques du droit international privé* Paris, 1956, p. 197—200; Lerebours-Pigeonnière și Yvon Loussouarn, *Droit international privé*, Paris, 1970, p. 411, 417). Studiul atent al reglementării maghiare ne arată că totul este însă numai o chestiune de terminologie, ceea ce înseamnă numai o concesie formală și neînsemnată unei tradiții adinc înrădăcinată în doctrină și, mai ales, în doctrina veche.

Reglementarea pe care o înfățișăm este interesantă pentru un om de știință intrucit pune în lumină problemele, dilemele și dificultățile cărora trebuie să le facă față codificarea dreptului internațional privat în zilele noastre.

Așadar, concepția de „statut personal“ domină sau pare a domina reglementarea capacității, stării și familiei. Ce înseamnă însă „statut personal“ în concepția legii? Este vorba despre un statut personal în sensul pe care-l avea cuvîntul în Școala franceză a statutelor dintre secolele XVI și XVII? Ori se referă la o noțiune asemănătoare cu aceea folosită de Școala lui Mancini? Reglementarea de față folosește termenul de „statut personal“ în sensul de lege de stare, capacitate și familie: „statutul personal“ este poziția juridică pe care o are un individ sub aspectul stării, capacității și familiei conform unei anumite legislații. În principiu, D. nr. 13/1979 supune starea, capacitatea și familia legii naționale (par. 10 și 11). Dar alte texte ale reglementării ne arată imediat că numai uneori se aplică legea națională în aceste materii, alteleori sînt competente pentru problemele respective legea domiciliului, a reședinței, a instanței sau a autorității care examinează sau instrumentează (v. paragrafele 43, 44, 46 și altele). După prevederile actului normativ statutul personal se poate schimba des în funcție de anumite condiții. Este foarte important să observăm că statutul personal în noua reglementare nu are și nici nu pretinde să aibă vreuna din calitățile pe care i le atribuie Școala lui Mancini sau unii rari discipoli moderni ai

școlii italiene : unicitate, indivizibilitate, permanență. Acesta era și este și astăzi principalul argument în favoarea statutului personal : că el însoțește individul permanent, că este unic și inseparabil de om.

Care este însă adevărul în această privință ?

Starea civilă pe care o dobîndește o persoană într-un stat, conform legii competente, este în principiu recunoscută în toate celelalte state în care individul se găsește prin ipoteză ulterior. Acest efect major, pe care-l mai putem numi și identitatea persoanei umane, este asigurat, atunci cînd se deplasează peste hotare, grație *teoriei generale a efectelor internaționale ale drepturilor*. În condițiile acestei teorii, un om căsătorit, divorțat, celibatar, copil legitim sau născut în afara căsătoriei, copil adoptat, înfiat etc. într-un cuvînt, un om care a dobîndit o anumită stare civilă într-o țară conform legii competente, își va păstra în principiu starea sa civilă. În felul acesta, se asigură o cerință importantă în condițiile actuale ale circulației persoanelor și bunurilor : starea civilă a persoanei rămîne neschimbată indiferent prin ce țară trece individul. Toate actele din domeniul stării civile, făcute conform legii competente din punctul de vedere al competenței internaționale sînt recunoscute oriunde sînt invocate. În schimb, și legea de față constituie o probă, nu există și nici nu a existat vreodată un principiu al „unicității și indivizibilității statutului personal în dreptul internațional privat“, așa cum se afirmă uneori de către unii autori care se fac ecoul unei tradiții pur literare dintr-un trecut îndepărtat. Continuitatea, permanența și stabilitatea stării civile dobîndite conform unei legi competente sînt asigurate de teoria efectelor internaționale ale drepturilor.

În reglementarea pe care o examinăm, rezultă din numeroase dispoziții că nu la așa ceva s-au gîndit autorii ei. Astfel, un individ poate avea două sau mai multe statute personale în același timp, după cum decurge din prevederile par. 11 și anume : dacă el are două sau mai multe cetățenii, din care una este maghiară, atunci statutul său (starea sa civilă) este cîrmuit de legea maghiară. Dar, dacă el se găsește în altă țară a cărei cetățenie de asemenea o are (prin ipoteză), să zicem Austria, acolo individul va avea statutul (starea civilă, capacitatea, familia) reglementat de legea austriacă (conform par. 9,1 din legea austriacă de drept internațional privat din 1979). Deci, statutul individului depinde în cazul acesta de simpla sa deplasare, de autoritatea în fața căreia el se înfățișează, de exemplu, pentru a cere divorțul. În toate aceste cazuri, noțiunea de „statut personal“ este spulberată cu toate consecințele ei pretins favorabile. Individul nu are un „statut personal“ care să-l urmeze „ca umbră“, ci are o stare și capacitate arătate diferit de legea teritoriului pe care se găsește sau a instanței în fața căreia el apare.

Revenind la analiza dispozițiilor par. 11 din lege, observăm că dacă subiectul de drept are mai multe cetățenii, din care una este maghiară, autoritatea maghiară îi aplică legea maghiară. Dar dacă are mai multe cetățenii, din care nici una nu este maghiară, sau dacă este apatrid, atunci reglementarea se referă la legea domiciliului. Dacă are mai multe domiciliu în străinătate, dar nici unul în Ungaria, i se aplică legea străină cu care are cea mai strînsă legătură (a se vedea și dispozițiile asemănătoare din par. 9, al. 1 al Legii de drept internațional privat austriac). Dacă unul din domiciliu este în Ungaria, i se aplică legea maghiară (par. 11, al. 3). Dacă n-are domiciliu, i se aplică legea reședinței obișnuite. Dacă are mai multe reședințe obișnuite, se dă precădere reședinței din Ungaria (par. 11, al. 4). Iată deci că „statutul personal“ în loc să se bucure de atributele pentru care a fost conceput în școala franceză a statutelor și care sînt și astăzi invocate în literatura juridică ca argument în favoarea sa, a devenit ceva tot alt de schimbător, de nesigur, ca și starea și capacitatea dată de legea autorității, a instanței, a reședinței. Cum ne amintim, „statutul personal“ era prezentat de autorii vechi ca avînd avantajul de a fi permanent, unic, indiferent de deplasările persoanei. Iată însă cazuri, perfect reale și care nu se pot evita, în care individul are două sau mai multe statute succesive, cum ar fi în următoarele condiții, indicate de reglementarea pe care o prezentăm : astfel, în relațiile personale și patrimoniale dintre soți, legile naționale ale părților cedează în fața unor alte legi, pentru motivul că soții nu au aceeași cetățenie. Aplicarea cumulativă a celor două legi naționale este o soluție nepractică. Raportul este unic și trebuie examinat conform unei singure legi. Care va fi acea lege ? În acest caz, reglementarea maghiară se referă la domiciliul comun și dacă nu au și nu au avut un domiciliu comun, se referă la reședința comună. Dacă nu au nici reședință comună, atunci li se aplică legea instanței sau a autorității în fața căreia se prezintă. Este foarte important de semnalat o *regulă generală*, conform căreia, legea națională, dacă este o lege străină, cedează în favoarea legii maghiare, dacă părțile de comun acord propun instanței sau autorității sesizate aplicarea legii maghiare. Ce mai rămîne în acest caz din argumentele în favoarea statutului personal ? Poziția reglementării maghiare o găsim cu totul conformă cu nevoile născute din intensificarea fluxului de persoane și de bunuri care caracterizează lumea de astăzi. Poate ar trebui să arătăm aici că Școala franceză a statutelor a subliniat noțiunea de statut personal și a insis-

tat asupra trăsăturilor statutelor personale din motive teoretice și practice care țineau de epocă, motive care nu mai există astăzi. Ea afirma ideea nouă pe atunci în Franța că unele statute se pot aplica și dincolo de granițele regiunii pentru care erau în vigoare. În aceasta, Școala statutelor se găsea în opoziție cu vechiul teritorialism al cutumelor care excludea în mod absolut efectul și aplicarea unui statut dincolo de granițele regiunii cutumiare. Noțiunea de statut personal era necesară pentru Școală :

În primul rând, ideea de statut personal explica tuturor de ce și cum un statut poate trece limitele regiunii, fapt neobișnuit în condițiile vremii. Pentru Școala franceză statutul personal era vehiculul legii străine dincolo de granițe, era singurul caz de aplicare extrateritorială a legii. Autorii recurgeau la o imagine concretă, sensibilă, convingătoare, pentru a impune ideea această nouă : normele care fac parte din statutul personal sînt un grup de reguli atît de legate de personalitatea individului, încît nu pot fi despărțite de el ; ideea de statut și de statut personal sugera ceva inseparabil de individ și justifica de ce asemenea statute trebuiau în mod necesar să însoțească individul. Autorii școlii franceze aveau de înfruntat concepții vechi, tenace care le opuneau rezistență. Era tot atît de greu de convins practica de aplicarea extrateritorială a legii civile, cît este de greu azi să convingi pe cineva că regulile de drept administrativ sau fiscal s-ar putea aplica pe teritoriul altui stat (și, de fapt, fenomenul, deși încă rar, a apărut în convențiile internaționale ; a se vedea Convenția cu privire la evitarea dublei impunerii a veniturilor și bunurilor persoanelor fizice încheiată cu R. P. Ungară, D. nr. 60/1978, cît și Convențiile cu R. F. Germania, cu R. Finlanda, D. nr. 61/1978, cu Japonia, D. nr. 213/1976, cu S.U.A., D. nr. 238/1974, cu R. Franceză, D. nr. 240/1974).

În al doilea rînd, statutul personal, adică grupul de reguli care însoțeau persoana oriunde se ducea, mai servea pe atunci pentru a întemeia și a explica totodată efectele internaționale ale drepturilor dobîndite conform unor asemenea statute, într-o vreme cînd nu se cunoștea o teorie generală în această privință. Se arăta nu numai că legea personală urmărește individul, dar și efectele produse prin aplicarea statului personal erau recunoscute pretutindeni. Astfel, o persoană căsătorită sau celibatară într-un anumit loc urma să fie considerată căsătorită sau celibatară oriunde se ducea, pentru că autoritatea locală, pentru a ști dacă persoana este căsătorită sau necăsătorită, se referea numai la legea ei personală, care ar fi urmărit-o cum am mai spus, ca umbra. Noțiunea de statut personal răspundea nevoii de a asigura într-un stat unitar din punct de vedere politic, în care circulația indivizilor și a bunurilor era intensă, o poziție imutabilă, permanentă, stării și capacității persoanei, în ciuda deosebirilor de reglementare de la provincie la provincie. Aceste efecte sînt astăzi asigurate de efectele internaționale ale drepturilor, care este o parte a teoriei posibilității aplicării legii străine care stă la baza dreptului internațional privat. Poate ar mai trebui să adăugăm că statutul personal avea în sec. al XVI-lea un cîmp foarte restrîns (de exemplu, cuprîndea numai capacitatea generală și excludea capacitățile speciale care erau arătate de legea teritoriului, iar, din familie, cuprîndea numai puterea părintească și minoritatea).

Interesant din punctul nostru de vedere este reglementarea capacității de folosință și de exercițiu în paragrafele 10 și 15.

Capacitatea de folosință și de exercițiu, cît și „starea generală” a persoanei, ca și drepturile „strict personale”, sînt cîrmuite de „statutul personal” (par. 10).

După par. 15. al. 1, capacitatea de folosință și de exercițiu a unui necetățean (străin sau apatrid) în privința drepturilor care privesc persoana și bunurile lor, cît și îndatoririle lor, sînt cîrmuite de regulile care se aplică și cetățenilor, dacă vreo reglementare maghiară nu prevede altfel. Par. 15. al. 1, ni se pare greu de interpretat, mai ales în lumina dispozițiilor par. 10 care pare a enunța o idee contrară. În privința aceasta, nici articolul suscitât din „Osteuroparecht”, nr. 1/1980, nu ne spune nimic. Asemenea formulări se mai găsesc și în Legea de drept internațional privat cehoslovacă din 1963, cît și în alte legi. Unele din idei au fost expuse în literatura română și din străinătate, dar nu le putem discuta aici. După noi, par. 15., al. 1, ar exprima în primul rînd ideea general admisă în lume, după care drepturile și îndatoririle necetățenilor în Ungaria sînt acele indicate de legea maghiară. Același text mai pare a supune capacitatea de exercițiu a necetățenilor pe teritoriul Ungariei legii maghiare. Desigur, noi nu avem în față textul maghiar, ci numai traducerea lui germană. Ar trebui poate să înțelegem par. 15. al. 1, în felul următor : străinii sînt supuși în Ungaria cu persoana și cu bunurile lor legii maghiare ?

Același par. 15. în al. 2, continuă arătînd că un necetățean (străin sau apatrid) care încheie în Ungaria acte care privesc nevoile vieții zilnice în materia bunurilor, va fi considerat capabil, dacă îndeplinește condițiile puse de legea maghiară, chiar dacă este incapabil sau restrîns în capacitate după statutul său personal.

În fine, al. 3 al par. 15 prevede că un necetățean care este incapabil sau restrins în capacitate după „statutul său personal”, dar ar fi capabil după legea maghiară, este considerat ca atare, când urmările actelor sale juridice și produc efectele în Ungaria.

Relațiile personale și patrimoniale dintre soți sînt cîrmuite de legea lor națională comună. În lipsa unei cetățenii comune, soților li se aplică legea domiciliului lor comun (par. 39). Dacă au domiciliul diferite în momentul pronunțării sentinței, atunci li se aplică legea ultimului domiciliu comun, iar dacă nu au avut un domiciliu comun, li se aplică legea instanței sau a autorității care examinează cauza. Pentru a evalua exact sensul aplicării legii străine conform acestui paragraf, trebuie să observăm că foarte rar 2 soți, cetățeni străini, avînd aceeași cetățenie, se prezintă în fața instanței maghiare. Ei au toate motivele să se adreseze instanței lor naționale: cunosc legea națională, vorbesc limba instanței, avocatul lor o cunoaște mai bine etc. Cazul frecvent este acel cînd soții au cetățenii diferite și, mai ales, cînd unul este cetățean maghiar. Ei se prezintă în fața instanței maghiare care va aplica legea domiciliului lor sau legea instanței. Deci soluția frecventă este aceea a aplicării legii maghiare.

Divorțul se acordă după legea națională comună a soților sau, în lipsă de cetățenie comună, după legea domiciliului lor comun (par. 40). Dacă n-au avut un domiciliu comun, li se aplică legea statului unde se găsește instanța sau autoritatea care se ocupă de divorț (par. 40). Dar dreptul străin competent se aplică cu anumite rezerve. Astfel, dacă dreptul străin competent nu cunoaște divorțul sau îl acordă cu anumite condiții care nu sînt îndeplinite în speță, atunci instanța se referă la dreptul maghiar. Pe de altă parte, dacă există un motiv de divorț după legea străină, totuși judecătorul maghiar trebuie să cerceteze dacă, după dreptul instanței, „viața comună a soților este atât de complet și iremediabil distrusă”, încît să justifice despărțirea (par. 40, lit. b). În unele țări europene, cum ar fi în R. F. Germania, divorțul prin consimțămînt mutual este admis în anumite condiții (a se vedea Legea pentru reforma dreptului căsătoriei și familiei, în vigoare din 1 iulie 1977 și articolul lui Oleg de Loussanoft, *Le nouveau droit de la famille après un an à l'épreuve* în „An. št. Univ. Iași, secția III, d. Șt. juridică, Tom. XXV, 1979, p. 130). Desfacerea căsătoriei nu se poate întemeia pe culpă, chiar dacă dreptul străin dispune altfel.

Recunoașterea copilului nu poate fi declarată nulă sau anulată, dacă este formal valabilă după legea maghiară sau după dreptul care era competent în momentul recunoașterii (par. 42, al. 3).

Relațiile dintre părinți și copii sînt supuse legii naționale a copilului și, în privința aceasta, semnalăm că soluția este larg admisă în legile naționale, în convențiile internaționale și în literatura juridică (Convenția din 5 oct. 1961 privind competența autorităților și legea aplicabilă în materie de protecție a minorilor; Convenția de la Haga din 24 oct. 1956 asupra legii aplicabile obligațiilor alimentare față de copii; Convenția de la Haga din 15 aprilie 1958 relativ la recunoașterea și executarea deciziilor în materie de obligații alimentare față de copii; tratatele de asistență juridică încheiate de România cu țările socialiste europene, cum ar fi cel cu R. P. Ungaria, art. 26, 27 și 28; Legea din 3 ian. 1972 asupra filiației, introducînd art. 311-14 pînă la 311-18 din Codul civil francez).

Adopția trebuie să fie încuviințată de autoritatea administrativă maghiară competentă, atunci cînd una din părțile la adopție, adoptantul sau adoptatul, sînt străini. Punctul 4 al par. 43 trasează autorității sarcina de a nu-și da aprobarea decît atunci cînd condițiile pentru adopție sînt îndeplinite și conform legii maghiare.

Încetarea efectelor adopției și stîngerea efectelor care decurg din încetarea ei sînt cîrmuite de legea națională comună a soților. Dar, dacă soții adoptanți au un statut personal diferit, pentru că n-au cetățenie comună și nici domiciliu comun, se aplică ultimul lor statut personal comun în momentul adopției sau, în lipsă, dreptul statului a cărui instanță sau autoritate se ocupă de adopție (par. 44).

În concluzie, reglementarea maghiară a dreptului internațional privat acordă o deosebită importanță legii naționale, în limitele firești, dealtfel, ca punct de legătură în determinarea stării, capacității și familiei unei persoane. Dar legea națională este părăsită cînd nu este cea mai bună soluție, idee care a reușit și din examinarea unora din paragrafele reglementării. Din cauza aceasta, pe mai multe căi, dintre care unele au fost discutate de noi mai sus, iar altele nu (cum ar fi ordinea publică, fraudă la lege, retrimiterea și altele ca mijloace de îndepărtare a aplicării legii străine normal competente), se renunță de către legiuitorul maghiar la legea națională, pentru a se face apel la legea domiciliului, a reședinței, a teritoriului, a instanței sau a autorității care examinează cauza. În privința aceasta, noua reglementare se dovedește a avea un caracter profund realist și se apropie de linia adoptată de practică în țările din Europa, cit și în celelalte continente.

IMPLICAȚII PSIHOLOGICE ALE CONFRUNTĂRII

DE

AUREL CIOPRAGA

1. Cunoașterea psihologiei celor confrunțați, a modului de a se manifesta al acestora e impusă de considerente de care nu se poate face abstracție la efectuarea acestei activități.

Astfel, cunoașterea modului particular de a se comporta în fața organului judiciar al celor între ale căror declarații se constată contradicții e impusă, înainte de toate, de necesitatea adaptării și diversificării procedeele tactice cu observarea cărora trebuie efectuată ascultarea celor confrunțați, de necesitatea adoptării de către organul judiciar, față de cei ascultați a unei atitudini menită a anihila efectul inhibitor al stărilor emoționale, în fine, de necesitatea aprecierii corecte a manifestărilor, a comportării celor confrunțați¹.

Dacă în cazul ascultării individuale a părților și martorilor psihologia, conduita acestora este determinată de poziția lor procesuală, de interesele în vederea apărării cărora participă în proces, de cadrul judiciar mai mult sau mai puțin familiar etc., în cazul confruntării, la toate acestea, se adaugă împrejurarea că această activitate se desfășoară nu numai în prezența organului judiciar (faza de urmărire penală) sau a părților și publicului (în faza de judecată) ci și în prezența unei alte persoane ascultată în aceeași cauză. Așadar, confruntarea implică nu numai contactul cu organul judiciar ci și cu o altă persoană care, în calitate de parte sau martor a fost ascultată în aceeași cauză, iar între declarațiile acesteia și ale celei cu care urmează a fi pusă față în față se constată existența unor contradicții cu privire la împrejurări esențiale pentru soluționarea pricinii.

Punerea față în față al celor ale căror declarații sînt contrazicătoare reprezintă o împrejurare ce exercită o vădită influență asupra psihologiei celor confrunțați.

Constatarea e desprinsă din experiența de fiecare zi. Într-adevăr, în diverse împrejurări, conduita noastră e puternic marcată de influența pe care o exercită asupra-ne prezența unei alte persoane. Dacă atunci cînd ne aflăm la adăpost de privirile celor din jur comportarea noastră e firească, degajată, în momentul în care privirile unei alte persoane sînt îndreptate spre noi, instinctiv cedăm tentației de a ne corecta atitudinea, mișcările, tonul, timbrul vocii într-o măsură mai mult sau mai puțin pronunțată în raport cu persoana cu care venim în contact.

În cazul confruntării, influența exercitată asupra psihicului, de prezența unei alte persoane este și mai adînc resimțită deoarece declarațiile anterioare ale acestora sînt contrazicătoare, iar una din persoane este chemată să dea explicații cu privire la o împrejurare cunoscută celorlalte, asupra căreia, aceasta din urmă, și-a format o altă opinie².

Acestei împrejurări, ce exercită o anumită influență asupra psihologiei celor confrunțați, i se alătură și altele care, laolaltă, explică complexitatea acestei activități.

Astfel, după ce au fost ascultați în mod individual, de regulă, atît părțile cit și martorii, fie ei de bună-credință, fie ei de rea-credință, nu exclud posibilitatea ivirii unor contradicții între declarațiile lor și de aceea întulesc posibilitatea de a fi confrunțați. Aceasta explică, dealtfel, grija cu care este preparată depoziția inițială, eforturile dirijate spre memorarea depoziției făcute.

Tot astfel, după ce au fost ascultați, temerea de a fi făcut anumite omisiuni sau de a fi prezentat faptele în mod denaturat, determină atît părțile cit și martorii de a lua contact, de a

1 * * * *Tactica ascultării învinutului, martorilor și minorilor. Confruntarea și prezentarea pentru recunoaștere*, Institutul de criminalistică, 1958, p. 133.

2 Enrico Altavilla, *Psihologia giuridiziară*, vol. 11 (*Gli attori nel procedimento penale*), Unione tipografico-editrice torinese, 1955, p. 693.

se informa reciproc asupra declarațiilor date. În astfel de împrejurări, cei ascultați pot constata existența unor deosebiri frapante între declarațiile lor și de aceea se așteaptă să fie confrunțați.

Chiar și atunci când omisiunile sau erorile strecurate în declarațiile anterioare se datoresc unei cauze ce nu poate fi imputată celui ascultat, acesta încearcă un sentiment de neliniște la gândul că organul judiciar ar putea atribui nepotrivirile constatate relei sale-credințe. Tot astfel, menținerea pe poziția inițială cu ocazia confruntării adică faptul neretractării depoziției anterioare contrazicătoare se poate datora, de asemenea, temerii de a nu fi considerat de rea-credință în cazul în care ar reveni asupra declarațiilor anterioare.

Dacă, așa cum precizăm, atât părțile cit și și martorii intuiesc, de regulă, posibilitatea confruntării, există, totuși, situații când chemarea în fața organelor judiciare fie a părții, fie a martorului în vederea confruntării îi surprinde, îi găsește nepregătiți. Față de cel care din capul locului a prevăzut posibilitatea chemării sale în vederea confruntării, care a rememorat declarațiile date, a meditat îndelung asupra aspectelor cu privire la care se așteaptă să fie confruntat, acesta din urmă se va găsi într-o situație mai grea, întrebările ce i se vor adresa nu vor primi întotdeauna un răspuns sigur, va fi tulburat, șovăielnic.

Tot astfel, în situația în care cei ce urmează a fi confrunțați au fost ascultați în mod repetat în cursul aceleiași faze procesuale, iar unul dintre aceștia a dat în mod constant aceeași declarație ce vine în dezacord cu declarațiile repetate fluctuante, contradictorii ale celuilalt, teoretic, primul dintre aceștia se află într-o poziție psihologică mai favorabilă, în vreme ce cel de al doilea va fi stăpinit de neliniște de a fi dat declarații contradictorii, temere sub stăpânirea căreia se va afla și în momentul confruntării.

Dar, psihologia celor confrunțați, mai cu seamă a celor între care se efectuează îndeobște această activitate (invinuit sau inculpat, parte vătămată, martori), trebuie privită diferențiat, adică în raport cu poziția procesuală pe care se situează în proces. Aceasta, deoarece, atât procedeele tactice cit și atitudinea organului judiciar față de cei confrunțați trebuie diversificate în funcție de poziția lor procesuală.

Condiția psihologică a *invinuitului sau inculpatului* în momentul efectuării confruntării se caracterizează printr-o complexitate ieșită din comun. Și, avem în vedere atât pe cel vinovat de săvârșirea infracțiunii cit și pe cel care pe nedrept este învinuit de săvârșirea unei infracțiuni, deoarece, atât într-o situație cit și în cealaltă învinuitul sau inculpatul își dă seama de gravitatea situației în care se află, prevede consecințele la care poate fi expus. Onoarea, demnitatea, considerația de care se bucură în rîndul celor din jur, libertatea chiar, sînt grav amenințate. Toate acestea explică, de regulă, starea intens emoțională sub stăpînirea căreia se află, incapacitatea de a se concentra, de a-și fixa atenția asupra aspectelor cu privire la care i se cer explicații, nesiguranța, caracterul contradictoriu al celor afirmate. La acestea se adaugă falsa credință că organul judiciar, dată fiind poziția în care apare în proces, nu va acorda nici un credit spuselor sale.

Prin însăși poziția sa în proces împrejurarea că asupra ei s-au îndreptat consecințele dăunătoare ale infracțiunii — *partea vătămată* — se află într-o situație mai favorabilă deoarece este persoana către care, mai mult sau mai puțin justificat, se îndreaptă compasiunea și simpatia celor din jur, organele judiciare sînt nu o dată înclinate să acorde declarațiilor sale un credit adeseori nemeritat³, scontînd pe faptul că neliniștea sa, neputința de a fi convingătoare în ceea ce afirmă vor fi puse pe seama tulburării pricinuite de infracțiunea care i-a produs consecințe dăunătoare.

În fine, cu excepția situațiilor cînd este de rea-credință, *martorul* nu este interesat în rezultatul cauzei, situație, căreia, în plan psihologic îi corespunde o relativă detașare, siguranță, stăpînire de sine, de calm.

Sumar schițată, aceasta este fizionomia psihologică a principalilor participanți la confruntare, ale căror particularități vor trebui luate în considerare de către organele judiciare la efectuarea acestei activități.

2. Alături de factorii enunțați, psihologia celor confrunțați, mai cu seamă a martorilor, este influențată, într-o anumită măsură, de raporturile existente între persoanele ce urmează a fi confruntate. Implicațiile psihologice ce derivă din natura relațiilor existente între anumiți participanți în proces sînt, uneori, atât de puternice încît ridică chestiunea oportunității confruntării între anumite persoane.

3. Tiberiu Bogdan, *Probleme de psihologie judiciară*, Editura științifică, București, 1973, p. 96.

Sînt situații cînd cei ce urmează a fi confrunțați se cunosc datorită unor raporturi anterioare, iar împrejurarea de a se fi cunoscut poate exercita, așa cum spuneam, o anumită influență asupra psihologiei lor. Așa, de pildă, în situația în care martorul urmează a fi confruntat cu invinutul sau inculpatul, despre care, datorită raporturilor în care s-au aflat anterior săvîrșirii infracțiunii, știe că este o persoană de rea-credință, abilă, cu un sistem nervos echilibrat ce reușește să domine pînă la un anumit punct manifestările emoționale, e sigură pe sine, înzestrată cu putere de persuasiune, cunoaște uzanțele mediului judiciar etc., psihologia martorului va fi dominată de temerea de a nu putea convinge organul judiciar de buna sa credință, de temerea că declarațiile invinutului sau inculpatului, datorită abilității sale, vor fi considerate sincere.

Datorită rămirii în urmă a conștiinței sociale față de existența socială, în mentalitatea unor persoane mai stăruie concepția potrivit căreia poziția socială, profesia, gradul de cultură etc. ale celui cu care urmează a fi confruntat ar putea influența conduita organului judiciar într-un sens defavorabil celor care neîntemeiat se consideră într-o situație de inferioritate. Din acest punct de vedere, profesia exercitată, prerogativele largi conferite de anumite demnități, autoritatea de care se bucură cel cu care urmează a fi confruntat, deosebirile sub raportul gradului de cultură, de instrucție, situația de subordonare profesională, într-un cuvînt, toate acele împrejurări care în concepția celui ce se consideră într-o poziție inferioară ar conferi celui cu care urmează a fi confruntat o poziție socială superioară, constituie un serios handicap în calea înlăturării contradicțiilor existente între declarațiile unor asemenea persoane.

Psihologia celui ce se consideră într-o situație inferioară din punct de vedere social este dominată de credința greșită că afirmațiile celui cu care va fi confruntat vor fi primite fără rezerve de către organul judiciar datorită însăși poziției sale sociale. Împrejurarea de a fi confruntat cu o astfel de persoană poate constitui un element inhibitor asupra capacității de exprimare și face să sporească emoțiile sub stăpînirea cărora se află. În fine, cînd cei confrunțați se află în raporturi de subordonare profesională, poate interveni teama, jena de a contrazice pe cel în subordinea căruia se află.

3. Se înțelege, astfel de manifestări ale psihologiei celui confruntat constituie piedici în calea aflării adevărului. De aceea organul judiciar trebuie să adopte o asemenea atitudine față de cei confrunțați de natură a anihila efectul unor atare manifestări, să convingă pe cel ce se consideră într-o situație de inferioritate de obiectivitatea cu care sînt tratați⁴.

Așa fiind, organul judiciar trebuie să aplice același tratament, să adopte aceeași atitudine față de cei confrunțați, indiferent de profesia, funcția exercitată, indiferent de gradul lor de cultură, să creeze acea atmosferă de încredere, de obiectivitate, de liniște, atît de necesară atenuării stărilor emoționale. Tot astfel, trebuie reprimat energic orice încercări de intimidare, atitudinea arrogantă, de infatuare, de ascendent moral al celui ce se consideră într-o situație superioară față de cel cu care este confruntat.

De asemenea, pentru a convinge pe cei confrunțați că indiferent de situația lor socială, profesională etc. sînt supuși unui tratament egal, modul de a se adresa, tonul, inflexiunile vocii trebuie să fie aceleași față de cei confrunțați.

În fine, pentru ca atitudinea organului judiciar să nu fie sugestivă, acesta trebuie să-și controleze mișcările corpului, gesturile, mimica, să se abțină de la anumite afirmații de aprobare sau dezaprobare.

Un alt factor psihologic ce trebuie luat în considerare la efectuarea confruntării îl constituie diferența de vîrstă între cei confrunțați. Avem în vedere situațiile în care confruntarea se efectuează între o persoană majoră și un minor, mai cu seamă un copil.

Cînd copilului i se opune la confruntare o persoană în vîrstă, datorită gradului ridicat de sugestibilitate al acestuia, în fața afirmației decise, hotărîte a majorului, acesta adeseori cedează cu ușurință, devine ezitant, șovăielnic, nesigur, confuz și nu o dată confruntarea se încheie prin însușirea de către copil a opiniei persoanei în vîrstă. Această particularitate a psihologiei copilului este evidentă mai cu seamă în situațiile în care copilul manifestă față de vîrstnic sentimente de condescendență, de temere reverențioasă.

Două notații se mai impun asupra influenței pe care o poate exercita asupra psihologiei celor confrunțați pe de o parte locul unde se efectuează această activitate, iar pe de altă parte împrejurarea că una din persoane, în momentul efectuării confruntării, este privată de libertate.

După cum s-a văzut, în cazul confruntării își găsesc aplicare toate dispozițiile cuprinse în Codul de procedură penală cu privire la ascultarea invinutului sau inculpatului și marto-

rilor. Așa fiind, cînd starea sănătății uneia dintre persoanele ce urmează a fi confruntate nu-l îngăduie să se prezinte în fața organului judiciar, confruntarea poate fi efectuată la locul unde se află acea persoană. Cînd acea persoană (victima infracțiunii, învinuitul sau inculpatul), datorită stării precare a sănătății, se află internată într-o instituție medicală, ambianța în care se află, starea de suferință sau urmările pe care le va suporta de aici încolo pot avea adeseori un efect sugestiv asupra celui cu care este confruntat (mai cu seamă asupra martorului), după cum, alteleori, datorită acelorași factori, cel adus pentru confruntare într-un asemenea mediu, datorită unui sentiment de compasiune pentru cel aflat în suferință, cedează și revine asupra declarațiilor anterioare⁵.

Cînd cel aflat în stare de libertate urmează a fi confruntat cu inculpatul aflat în stare de detenție, ținuta vestimentară a acestuia, împrejurarea de a fi însoțit pînă în încăperea în care are loc confruntarea de organe de pază și chiar disimularea în sensul exagerării dificultății situației în care se află, pot exercita o anumită influență asupra psihicului celui cu care este confruntat, în sensul că acesta poate reveni asupra declarațiilor inițiale.

O ultimă constatare de ordin psihologic privește situația cînd confruntarea se încheie cu rezultate negative, adică situația cînd nu se ajunge la înlăturarea contradicțiilor existente între declarații, datorită menținerii pe aceeași poziție a participanților la această activitate. În ce măsură, atitudinea, comportarea, modul de a se manifesta al celor confrunțați poate constitui pentru organele judiciare un indiciu asupra sincerității sau nesincerității acestora?

Față de ascultarea individuală a părților și martorilor confruntarea, care presupune prezența concomitentă a două persoane între ale căror declarații se constată existența unor dezaorduri esențiale, oferă organului judiciar și mai largi posibilități de observație nemijlocită, de apreciere a conduitei celor confrunțați.

Din păcate, însă, această posibilitate nu depășește limita observațiilor exterioare și poartă asupra chestiunilor contradictorii, precum și asupra susținerilor și comportării celor între ale căror declarații există nepotriviri.

Datorită capacității de disimulare cu care omul este înzestrat, deducțiile desprinse din atitudinea, din comportarea celor confrunțați nu pot fi interpretate într-un sens univoc, împrejurare ce atribuie unor atare constatări ale organelor judiciare o valoare relativă, aproximativă, valoarea unor indicii psihologice.

Într-adevăr, răspunsurile precise, ce nu se lasă așteptate, fluența, naturalitatea, siguranța, rigurozitatea expunerii, atitudinea degajată, absența emoțiilor aparente, apelul la detalii pentru a atribui relatării un caracter cit mai convingător, atitudinea cutezătoare, combaterea curajoasă a susținerilor celui cu care este confruntat, prezența de spirit, capacitatea de a ieși cu ușurință din situații neașteptate etc., și reversul chestiunii, nevoia de a se concentra, de a-și mobiliza atenția pentru a găsi răspunsurile la întrebările adresate, expunere al cărei curs este adeseori întrerupt, relatarea nesigură, ezitantă, contradicțioară, absența detaliilor, atitudinea șovăielnică, incapacitatea de a riposta la susținerile celui cu care este confruntat, constatarea prezenței emoțiilor, revenirea asupra unor explicații etc. pot constitui atît însemne ale bunei-credințe cit și ale relei-credințe.

De aceea, caracterul relativ al unor atare manifestări, desprinderea adevărului de neadevăr, interpretarea neechivocă a atitudinilor celor confrunțați reclamă o deplină cunoaștere a psihologiei celor confrunțați după cum indispensabilă se dovedește a fi acea fină intuiție psihologică.

În felul acesta, constatăările desprinse din atenta observare a atitudinilor celor confrunțați dobîndesc, așa cum s-a arătat, valoarea unor indicii psihologice, care, întregite cu alte elemente de informare, pot constitui un indiciu asupra sincerității sau nesincerității celor ascultați.

EXERCIȚIUL DREPTULUI DE A ÎNCHEIA TRATATE INTERNAȚIONALE

DE

PAUL C. OLCESCU

Dreptul de a încheia tratate internaționale aparține pe plan intern, anumitor organe de stat stabilite potrivit prevederilor constituționale¹. Regula generală în materie este cea potrivit căreia organele care au exercițiul dreptului de a încheia tratate internaționale sînt cele care au dreptul de a reprezenta statele în relațiile internaționale. Aplicarea acestei reguli face ca exercițiul dreptului de a încheia tratate să revină organelor supreme ale puterii sau ale administrației de stat, aceste organe avînd, la nivele diferite și în raport de ierarhia lor, dreptul de a reprezenta statele în relațiile internaționale.

Intrucît reprezentarea în relațiile externe a statelor, la nivelul cel mai înalt, a aparținut și aparține șefului statului, dreptul de a încheia tratate a revenit, o bună perioadă istorică, în mod exclusiv acestuia, dezvoltarea și diversificarea relațiilor internaționale aducînd modificări în sensul că exercitarea dreptului a revenit altor organe chiar dacă, în mod formal, competența a rămas un atribut al șefului statului.

În statele monarhice dreptul de a încheia tratate internaționale a revenit monarhilor încă din antichitate. Astfel, în tratatul încheiat între Ketasar, marele rege al Ketei, și Ramses Miamu, faraonul Egiptului se stipulează în preambul : „Tratat ce a încheiat pe tăblite de argint marele rege din Keta Ketasar Viteazul, fiul lui Marasar, marele rege al Ketei, nepotul lui Salapel, marele rege al Ketei, Viteazul, cu Ranserma-Sotepenra (Ramses al II-lea) marele rege al Egiptului, Viteazul, nepotul lui Ramenpachti (Ramses I) marele rege al Egiptului, Viteazul, un bun tratat de pace și fraternitate, pentru a stabili o pace care să dăinuie în eternitate²”. În practica încheierii tratatelor internaționale monarhii nu participau de regulă direct la negocieri³, în preambulul tratatelor ei figurînd însă atît ca o personificare a statelor în relațiile externe cît și ca purtători ai acestui drept. Preambulul tratatului Sfintei Alianțe încheiat la Viena în luna septembrie 1815 direct de către monarhii Austriei, Prusiei, și Rusiei, prevede în acest sens : „Majestățile lor Împăratul Austriei, Regele Prusiei și Împăratul Rusiei, ca urmare a marilor evenimente care s-au semnalat în Europa în cursul ultimilor trei ani ... au convenit asupra articolelor următoare”⁴.

În cazul în care tratatele erau încheiate de către plenipotențiarî, după inserarea în preambul a monarhilor, erau trecuți plenipotențiarîi care erau împuterniciți să negocieze.

Actul general al Congresului de la Paris din 30 martie 1856 stipulează în preambul : Majestățile lor Împăratul Franței, Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, Împăratul tuturor Rușilor, Regele Sardiniei și împăratul Otomanilor, precum și Regele Prusiei invitat să trimită plenipotențiarî la Congres, animați de dorința de a pune capăt calamităților războiului.. au numit pentru plenipotențiarîi lor pe următorii ... care după schimbul deplinelor lor puteri, găsite în bună formă, au convenit asupra articolelor următoare ... ”⁵.

¹ Convenția asupra tratatelor adoptată la Havana la 20. II. 1928, prevede în art. 1 că „tratatele sînt încheiate de către puterile competente ale statelor sau prin reprezentanții lor, după legislația internă a fiecărui stat”, în Louis Le Fur et Georges Chklover, *Recueil de textes de droit international public*, Paris, Dalloz, 1934, p. 950. Textul reflectă realitatea practicii constituționale a statelor, atent studiată de autorii săi.

² Vezi Iorgu Rădu, *Dreptul internațional public în antichitate*, Buc., 1914, p. 179.

³ În sec. XIX au existat negocieri la care monarhii au participat direct : congresele de la Erfurt din anul 1808, de la Viena din anul 1814—1815, de la Aix-la-Chapelle din anul 1818, de la Troppau din anul 1821, de la Verona din anul 1822.

⁴ L. Le Fur și G. Chklover, *op. cit.*, p. 70.

⁵ Vezi Pierre Albin, *Les Grands Traités Politiques (de 1815—à 1914)*, Paris, 1923, p. 170.

Constituțiile statelor monarhice conțin prevederi referitoare la capacitatea monarhului de a încheia tratate. Consacrarea acestei capacități o întâlnim de exemplu în Constituțiile Norvegiei din 17 mai 1814 (art. 26 ... Regele are dreptul să ... încheie pace să contracteze și să rupă alianța ...) a Olandei, din 30 noiembrie 1887 (art. 58 devenit art. 24 prin legea din 30. XI. 1922 ... „Regele încheie ... tratate cu puterile străine ...”), a României din 29 martie 1928 (art. 88 ... Regele încheie cu statele străine convenții de comerț, de navigație și alte tratate de aceeași natură ...) precum și în alte Constituții de acest gen.

Diminuarea rolului monarhilor și întărirea rolului parlamentelor și în special a guvernelor a dus la o exercitare formală de către monarhi a acestui drept, tratatele fiind încheiate de către guverne sub controlul parlamentelor. În Anglia, unde nu există o lege constituțională care să delimiteze puterea regelui și a parlamentului în acest domeniu, i se recunoaște regelui dreptul de a încheia tratate; acest drept are însă un caracter pur formal întrucât tratatele sînt încheiate de către guvernul englez, parlamentul britanic exercitînd asupra tratatelor încheiate un dublu control, unul politic, manifestat prin votul de încredere sau neîncredere în guvern și unul legislativ, în cazul tratatelor care derogă de la lege sau al celor care necesită angajarea de resurse financiare, cînd parlamentul trebuie să voteze aceste măsuri⁶.

Dreptul de a încheia tratate revine în statele cu regim republican, Președintelui Republicii, potrivit prevederilor constituționale, cu sau fără consimțămîntul parlamentului. Constituția Statelor Unite prevede în art. 2, Secțiunea 2—20 că: „Președintele are dreptul de a încheia tratate cu avizul și consimțămîntul Senatului”. După art. 52 al Constituției franceze din 1958 „Președintele Republicii negociază și ratifică tratate” neexistînd referire la eventualul rol al parlamentului, lucru care se face în art. 8 al legii constituționale din anul 1875 (16. VII) după care „Președintele Republicii negociază ... tratate. El le aduce la cunoștința camerelor îndată ce interesele și securitatea statului îi permit” rezultînd că în sistemul constituțional francez nu este necesar consimțămîntul parlamentului pentru încheierea tratatelor.

Creșterea puterii executive în dauna celei legislative atît în statele monarhice, cît și în cele republicane a dus în sistemul statelor burghize la diminuarea rolului parlamentului în materia încheierii tratatelor internaționale. În Anglia unde întreaga putere executivă a statului se desfășoară sub conducerea supremă a Cabinetului, acesta poate încheia tratate fără aprobarea parlamentului. Se citează în acest sens tratatele secrete încheiate în 1848 și 1900 care nu au fost publicate decît în 1918, înțelegerea din 1943 dintre Roosevelt și Churchill privitoare la dezvoltarea bombei atomice al cărui conținut a fost dezvăluit Camerei Comunelor abia după 11 ani, iar Tratatul Atlanticului de Nord (NATO) și Pactul de „pace” al pacificului au fost semnate de guvernul britanic și numai ulterior s-a adus acest lucru la cunoștința Parlamentului⁷. În Statele Unite, unde Președintele are dreptul de a încheia tratate cu avizul și consimțămîntul Senatului, se constată de asemenea o creștere a rolului puterii executive. Constituția americană stabilind acest drept Președintelui nu precizează dacă el va negocia încheierea tratatelor, considerîndu-se că Senatul are dreptul de a participa, alături de executiv la faza de negociere a tratatelor. Primii președinți americani au menținut practica de a consulta senatul înainte de a întreprinde negocierea tratatelor. Anul 1794, cînd se încheie tratatul cu Anglia, prin care se începea rezolvarea litigiilor dintre cele două țări, marchează momentul în care puterea executivă începe să negocieze tratatele fără consultarea prealabilă a Senatului, din acel moment rolul organului legislativ căzînd treptat în desuetudine⁸. Ulterior această practică a ocotirii avizului și consimțămîntului Senatului s-a extins în special în cazul acordurilor internaționale, altele decît tratatele (executive agreements), pe care Președintele le încheie, le semnează și eventual le ratifică singur, acționînd fie în calitate de comandat șef, fie în calitate de șef al executivului. Prevalîndu-se de această situație Președintele Roosevelt a semnat singur convențiile de la Teheran din 1943 și de la Yalta și Posdam din 1945, care prezentau o deosebită importanță pentru destinele Statelor Unite⁹. Procesul de diminuare a rolului Parlamentului se constată și în Franța unde pe lîngă faptul că Președintele nu are nevoie de consimțămîntul acestuia pentru a negocia tratate, poate să îl ocolească și prin sistemul referendumului care poate fi utilizat pentru ratificarea unui tratat evitîndu-se și pe această cale organul legislativ. Referendumul a fost utilizat

⁶ Academie diplomatique internationale, *Dictionnaire diplomatique*, Paris, Traités (Conclusions), Tome III.

⁷ Gheorghe Gheorghe, *Separarea puterilor X în stat*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 75—76.

⁸ Idem, p. 117.

⁹ Idem, p. 118.

de exemplu la 28 octombrie 1962 cînd Președintele De Gaulle a cerut corpului electoral să aprobe acordurile de la Evian și în același timp să fie abilitat pentru a lua prin ordonanță sau decret toate măsurile necesare aplicării acordurilor, precum și de a încheia toate tratatele sau acordurile cu viitorul stat algerian¹⁰.

Dezvoltarea constituțională a României cunoaște același proces de întărire a puterii executive în dauna celei legislative. Art. 93 al. 4 al Constituției din 1866 stabilea atribuția Regelui de a încheia cu statele străine convențiile necesare pentru comerț, navigație și alte asemenea, care trebuiau întii supuse puterii legislative și aprobate de ea. Art. 93 nu se referea la alte categorii de tratate — de pace, de alianță — întrucît România nu era încă independentă. Constituția din anul 1923, în art. 88, prevedea de asemenea că Regele avea dreptul de a încheia cu statele străine convenții de comerț, de navigație și altele asemenea, cu aceeași precizare că ele trebuiau întii supuse puterii legislative și aprobate de ea. Despre tratatele politice art. 88 nu făcea vorbire, deși România era de mult independentă, ceea ce oferea Regelui posibilitatea de a acționa în acest domeniu cu ocuirea parlamentului. Referindu-se la această tăcere a art. 88, Paul Negulescu arată că „încolo, tratatele cele mai importante, ca cele politice, tratatele de alianță, nu sînt supuse controlului parlamentului. Așa a fost la noi tratatul politic, prin care aderam la Tripla Alianță și care a rămas un tratat secret”¹¹. Constituția din anul 1938 confera Regelui, ca șef al statului, atribuții legislative, executive și judecătorești, transformîndu-l în principalul factor legislativ și executiv. Acordîndu-i-se în domeniul relațiilor externe dreptul de a declara război și încheia pace și de a încheia tratate politice și militare, prevederi neconsecrate în constituțiile din 1866 și 1923, rolul Parlamentului devenea cu totul neînsemnat, toată puterea fiind concentrată în mina regelui.

Constituțiile statelor socialiste cuprind, în general, prevederea prin care dreptul de a încheia tratate internaționale revine organelor supreme ale puterii și administrației de stat. Constituția U.R.S.S. stabilește în art. 14 că dreptul de a încheia tratate internaționale îl are Sovietul Suprem, Prezidiul Sovietului Suprem și Consiliul de Miniștri. Constituția R.P. Ungare din aprilie 1972, prevede în art. 30 că acest drept revine Consiliului Prezidențial al R.P.U. drept care potrivit art. 35 îl are și Consiliul de Miniștri. Prevederi similare întîlnim și în art. 103 al Constituției R.P. Bulgare din mai 1971 și în art. 79 al Constituției R.D. Germane din aprilie 1968 care arată că acest drept revine Consiliului de Miniștri. Constituțiile altor state socialiste nu se referă direct la organele de stat care au dreptul de a încheia tratate internaționale ci la cele care au dreptul de a le ratifica (de exemplu art. 25 pct. 7 al Constituției R.P. Polone din iunie 1976 și art. 57 al Constituției R.P. Albania din septembrie 1975 atribuie acest drept Consiliului de Stat și respectiv Prezidiului Adunării Populare (care ratifică tratatele internaționale). Constituția R.S.R. din 1952 precum și cea din 1965 nu conțineau de asemenea prevederi directe cu privire la organele de stat care au dreptul de a încheia tratate internaționale.

Art. 63 lit. 11 al Constituției din 1965 stabilea că „în relațiile internaționale, Consiliul de Stat prin președintele său, reprezintă Republica Socialistă România”, iar art. 70 lit. 9 prevedea: „Consiliul de Miniștri ... exercită conducerea generală în domeniul relațiilor cu alte state și ia măsuri pentru încheierea acordurilor internaționale”. Rezultă din aceste texte că dreptul de a încheia tratate internaționale revenea celor două organe, respectiv Consiliului de Stat pentru că prin Președintele său reprezenta statul nostru la cel mai înalt nivel și Consiliului de Miniștri întrucît lua măsuri în vederea încheierii tratatelor.

Înființarea instituției Președintelui Republicii Socialiste România prin modificarea adusă Constituției din 1965 la 28 martie 1974, a adus importante modificări în domeniul încheierii tratatelor internaționale. Reprezentarea Republicii Socialiste România în relațiile externe revenind de la acea dată la cel mai înalt nivel, Președintelui Republicii¹², art. 75 lit. 12 din Constituție prevede că Președintele „încheie tratatele internaționale în numele Republicii Socialiste România; poate da împulsericiri, în acest scop, primului ministru ori unor membri ai Consiliului de Miniștri sau unor reprezentanți diplomatici”. Pentru prima dată în Constituțiile României Socialiste se stabilește în mod direct căru organ îi revine dreptul de a încheia tratate internaționale în numele statului nostru, titular suveran și independent al acestui drept. Textul precizat, stabilind în sarcina Președintelui dreptul de a încheia tratate, prevede în același timp că acesta

¹⁰ Ibidem, p. 187.

¹¹ Paul Negulescu, *Curs de Drept constituțional*, Buc., 1927, p. 404.

¹² Potrivit art. 71 din Constituția R.S.R. Președintele Republicii Socialiste România este șeful statului și reprezintă puterea de stat în relațiile interne și internaționale ale Republicii Socialiste România.

poate da împuterniciri în acest scop, acelor organe de stat care la nivelul lor de activitate au atribuții în domeniul relațiilor externe, ceea ce constituie un element nou față de textele anterioare ale Constituției. Această prevedere își găsește explicația în faptul că Președintele Republicii, fiind singurul organ de stat investit în mod direct prin Constituție cu acest drept, îl exercită în mod concret doar în cazul unor tratate importante¹³; întrucât complexitatea atribuțiilor sale precum și diversitatea domeniilor în care se stabilesc relații cu statele străine nu permit încheierea direct de către Președinte a tuturor tratatelor internaționale, acestea se încheie de către organele de stat specificate în art. 75 lit. 12 a Constituției, în numele Președintelui, pe baza împuternicirilor date de către acesta și în limita acestor împuterniciri. Președintele Republicii poate da împuterniciri pentru a încheia tratate internaționale, primului ministru care, în calitatea sa, reprezintă guvernul în relațiile acestuia cu organele și organizațiile din țară, precum și în relațiile externe; primul ministru poate invita și primi reprezentanți ai statelor străine, poate participa la conferințe internaționale și la activitatea organizațiilor internaționale și pe baza și în limitele împuternicirilor date de către Președintele Republicii, poate purta negocieri și încheia tratate internaționale¹⁴. Președintele Republicii poate de asemenea împuternici pe membrii Consiliului de Miniștri, respectiv pe miniștri sau pe conducătorii altor organe centrale ale administrației de stat, să încheie tratate internaționale.

Dezvoltarea în toate domeniile — politic, economic, financiar, transporturi, telecomunicații, știință, cultură, alimentație, sănătate etc. a relațiilor internaționale ale României și necesitatea reglementării juridice a acestor relații, a impus în mod necesar ca cea mai mare parte a tratatelor internaționale ale statului nostru să fie încheiate de către ministere și celelalte organe centrale, fiecare în domeniul său de activitate, în baza și în limitele împuternicirilor date de către Președintele Republicii.

În cazul încheierii unor acorduri și înțelegeri importante atât sub aspect politic cât și economic este necesară aprobarea conducerii de partid și de stat pentru inițierea oricăror negocieri. În ceea ce privește tratativele în probleme economice care se desfășoară în străinătate este necesară și participarea unui membru al misiunii diplomatice din țara respectivă. Tratatelor, convențiilor, acordurile și alte înțelegeri internaționale care se negociază de către ministere și celelalte organe centrale sînt grupate în următoarele categorii:

- I în domeniul politico-economic;
- II în domeniul comerțului-exterior și turismului internațional
- III în domeniul cooperării economice internaționale;
- IV în domeniul colaborării și cooperării economice și tehnico-științifice internaționale în cadrul CAER.
- V în domeniul colaborării și cooperării tehnico-științifice internaționale;
- VI în domeniul financiar-bancar;
- VII în domeniul transporturilor, poștei și telecomunicațiilor;
- VIII în domeniul culturii, științei și învățămîntului;
- IX în alte domenii de activitate;
- X înțelegeri internaționale la nivel de ministere.

În cazul apariției, ca urmare a dezvoltării relațiilor internaționale, a unor tipuri de înțelegeri internaționale care nu pot fi grupate în aceste categorii, acestea urmează să fie asimilate cu acelea asemănătoare prin profilul lor, pentru a se putea stabili organele competente în privința negocierilor lor. Pentru fiecare din aceste categorii de tratate sînt prevăzute organele care propun

¹³ Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa a fost semnat de către Președintele Republicii; Declarațiile solemne comune ale României cu unele state (cu Italia la 22. V. 1973, cu Olanda la 12. IV. 1973, cu Republica Federală Germania la 29. VI. 1973, cu Republica Arabă Egipt la 30. VI. 1974, cu Republica Arabă Siriană la 1. IX. 1974, cu Filipine la 12. IV. 1975, cu Tanzania la 22. IV. 1975, cu Brazilia la 5. VI. 1975, cu Senegal la 24. IV. 1976 (etc.) prin care se proclamă principiile care guvernează relațiile cu aceste state și se precizează poziția față de problemele de interes comun și ale vieții internaționale în ansamblu, sînt de asemenea semnate de către Președintele Republicii.

¹⁴ Potrivit art. 11 al. 2 din Legea nr. 24/1969 privind organizarea și funcționarea Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România.

¹⁵ De exemplu, în domeniul politic-diplomatic pentru tratatele de prietenie și cooperare începerea negocierilor o propune Ministerul Afacerilor Externe.

începerea negocierilor¹⁵, organul care avizează începerea lor și proiectul de înțelegere¹⁶, organul care aprobă începerea negocierilor și mandatul (punctul de vedere)¹⁷, organul care conduce negocierile și atunci când este cazul, organele care participă la negocieri¹⁸.

Orice negociere trebuie să se poarte pe baza unui mandat (punct de vedere) aprobat de același organ care este competent să aprobe inițierea negocierilor, în care se va indica, în funcție de conținutul și caracterul tratatului și de cerințele reciprocității, persoana care urmează să semneze pentru partea română, urmărindu-se prin aceasta asigurarea negocierilor la același nivel, condiție esențială a respectării egalității părților. Mandatul (punctul de vedere) privește mecanismul intern al începerii negocierilor, nefiind unul și același lucru cu deplinele puteri care se înmânează personal negociatorului, urmînd a fi prezentate celelalte sau celorlalte părți negociatoare pentru dovedirea calității și a limitelor împuternicirii sale.

În cadrul ministerelor și celorlalte organe centrale ale administrației de stat, rolul principal în ceea ce privește încheierea tratatelor internaționale îl are Ministerul Afacerilor Externe¹⁹, care îndeplinește politica statului în domeniul relațiilor externe²⁰.

Ministerul Afacerilor Externe reprezintă guvernul în relațiile internaționale fără a avea nevoie de împuterniciri speciale; îndrumază, supraveghează și controlează în mod permanent activitatea misiunilor diplomatice și consulare care îi sînt subordonate; menține legătura cu reprezentanții diplomați străini acreditați în statul nostru, duce tratative cu aceștia și cu diferite delegații străine și în asigurarea realizării politicii externe ale țării noastre are dreptul de a încheia tratate internaționale, în limitele primite și în același timp are dreptul de a aviza începerea negocierilor de către alte ministere sau organe centrale.

Un rol de asemenea important în domeniul încheierii tratatelor internaționale, avîndu-se în vedere amploarea relațiilor economice ale României, revine Ministerului Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale²¹, care îndeplinește politica statului nostru în domeniul relațiilor economice externe, are dreptul de a negocia și încheia tratate, acorduri și convenții comerciale, în limitele împuternicirilor date, precum și de a aviza începerea de către alte organe centrale a unor negocieri care pun și probleme de natură economică.

Dreptul de a participa la negocieri și de a încheia tratate internaționale precum și de a aviza începerea negocierilor de către celelalte organe centrale ale administrației de stat îl au în limita competenței lor și celelalte ministere sau organe centrale cum ar fi Ministerul Finanțelor, Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor, Ministerul Sănătății, Ministerul Educației și Învățămîntului, Ministerul Justiției, Ministerul Turismului, Banca Națională a Republicii Socialiste România și băncile specializate.

Președintele Republicii poate da împuterniciri pentru încheierea tratatelor internaționale și unor reprezentanți diplomați. În cazul acestei categorii trebuie de făcut distincție între reprezentanții acreditați în mod permanent în capitala unui stat străin și reprezentanții diplomați care primesc sarcini cu caracter temporar. Reprezentanții diplomați acreditați în mod permanent într-un stat își desfășoară activitatea în vederea realizării funcțiilor misiunilor diplomatice pe care le conduc, una dintre funcțiile importante fiind cea a negocierii cu guvernul statului acreditat²².

Funcția de negociere, una din cele mai vechi exercitate de către misiunile diplomatice, presupune examinarea unor probleme de interes comun în vederea rezolvării lor pe baze reciproce acceptabile. Exercițarea funcției de negociere, care reprezintă o constantă a activității reprezentanților diplomați permanenți, nu impune însă în mod necesar încheierea unor tratate

¹⁵ În exemplul dat acest organ este Ministerul Comerțului Exterior și al Cooperării Economice Internaționale.

¹⁷ În același exemplu dat aprobarea o dă conducerea de partid.

¹⁸ În exemplul de mai sus, negocierile sînt conduse de Ministerul Afacerilor Externe, la ele participînd și Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale.

¹⁹ Activitatea Ministerului Afacerilor Externe este reglementată prin Decr. nr. 589/L.38, din 21. VIII. 1969, de organizare și funcționare.

²⁰ Vezi art. 83 din Constituția R.S.R.

²¹ Activitatea Ministerului Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale este reglementată prin Decr. nr. 164/8. V. 1979.

²² Vezi art. 3 al. 1 lit. c din Convenția cu privire la relațiile diplomatice încheiată la Viena la 18 aprilie 1961.

internaționale²³. Atunci însă, cînd reprezentanții diplomatici permanenți primesc instrucțiuni cu privire la încheierea unui tratat, funcția de negociere capătă acest sens, negocierile devenind oficiale și fiind angajate fie între șeful misiunii diplomatice și șeful statului acreditat (negocieri directe) fie între șeful misiunii diplomatice și Ministerul Afacerilor Externe al statului acreditat (negocieri indirecte), rezultatul urmărit fiind acela al încheierii tratatului pentru care s-au primit instrucțiuni.

În ceea ce privește reprezentanții diplomatici care primesc sarcini cu caracter temporar, alcătuind categoriile trimișilor intineranți, a delegaților la conferințele internaționale sau a misiunilor speciale, înglobate la un loc în categoria diplomației ad-hoc²⁴ aceștia pot fi împuțerniciți cu încheierea unor tratate internaționale după care misiunea lor încetează.

²³ Mircea Malița arată că funcția de negociere are un caracter mai larg ea urmărind rezolvarea unor probleme diverse cum ar fi: ocrotirea intereselor cetățenilor statului acreditant pe teritoriul statului acreditat; soluționarea unor probleme litigioase; apropierea pozițiilor față de probleme ale vieții internaționale etc. Vezi: *Diplomația. Școli și instituții*. Ed. did. și ped., Buc., 1975, p. 211.

²⁴ Mircea Malița, *op. cit.*, p. 298.

ON THE PRINCIPLE OF EXCLUSIVELY PEACEFUL USE OF OUTER SPACE

BY

CONSTANTIN ANDRONOVICI

A central principle of outer space — as it has been stated in the doctrine¹ — is the exclusively peaceful use of outer space. Recognition of the important place it occupies within the framework of outer space, is demonstrated, we think, by the finality of the outer space activity itself, the exploration and use of outer space being done inside the whole mankind. The interest of the humanity cannot be other than its progress and peaceful development, and in realizing this desideratum, the outer space can contribute substantially.

As a matter of fact, we think that even the existence of the 1967 Outer Space Treaty shows the concern about the legal settlement of the activity that could have become unpeaceful.

The existence and the importance of this principle are being briefly taken into account because we think that the spirit and finality of the 1967 Outer Space Treaty as well as the purpose and the importance of the outer space activity for the progress of human and spiritual civilization must be born in mind when approaching this subject.

The fact that the principle is too generally and ambiguously defined in the 1967 Outer Space Treaty has caused various interpretations and controversies in the literature, concerning both its existence and its content.

Thus, it has been stated that this principle can be deduced from the United Nations Charter, article 2, „it being not one of the declared legal principles“ in the 1967 Outer Space Treaty, although it is recognized that „it is a seventh principle underlying all the Resolutions and the Outer Space Treaty“².

According to another opinion, the settlement of an agreement „concerning the total demilitarization of the entire outer space not only of the moon and other celestial bodies“³, will determine inclusion in the 1967 Treaty of the principle of using this space only for peaceful purposes. In accordance with the same opinion, „...nowadays, there is no such agreement and that is why in the international documents the investigation and the exclusively peaceful use of outer space is much talked about as a purpose that must be aimed at“⁴.

The 1967 Outer Space Treaty stipulates in article 4: „States parties to the treaty undertake not to place in orbit around the earth any objects carrying nuclear weapons or any other kinds of weapons of mass destruction, install such weapons on celestial bodies, or station such weapons in outer space in any other manner.

The moon and other celestial bodies shall be used by all States parties to the treaty exclusively for peaceful purposes.

The establishment of military bases, installations, and fortifications, the testing of any type of weapons, and the conduct of military manoeuvres on celestial bodies shall be forbidden.

The use of military personnel for scientific research or for any other peaceful purposes shall not be prohibited.

The use of any equipment or facility necessary for peaceful exploration of the moon and other celestial bodies shall also not be prohibited.

¹ L. Takacs, M. Nicu, *Drept Internațional Public*, (Public International Law), Ed. Dd. și pedagog., București, 1976, p. 176.

² J. E. S. Fawcett, *International Law and the Uses of Outer Space*, Manchester University Press, 1968, pp. 6—7.

³ A. S. Piradov and others, *Mejdunarodnoe kosmiceskoe pravo*, Moscva, 1974, p. 79—80.

⁴ *Ibidem*.

Reading the text of the article 4 of the Outer Space Treaty, we can see that only the second paragraph makes special reference to the „exclusively peaceful use“ without mentioning „outer space“, but „moon and other celestial bodies.“ Does this lacuna of the Treaty — intended or „just slipped out“ in formulating article 4 — allow us to conclude that the exclusively peaceful use of „the outer space“ is not taken into account?

We think that the 1967 Treaty requires an interpretation as to what it represents within the settlement of a general legal regime of outer space according to the fundamental principles of international law as well as to the present demands of mankind.

We appreciate that the interpretation of article 4 corroborated with that of article 1 asserts the existence of the principle of exclusively peaceful use of outer space. To this may be added the fact that by outer space is meant that geographical area lying beyond the air space, being „practically unlimited“⁵, inside which there are the moon and celestial bodies. This „natural“ aspect of outer space imposes that the general legal regime should be unique, having the same fundamental principles. It is unlikely that the moon and celestial bodies should be considered and practically used exclusively for peaceful purposes and the space surrounding them should not. It can be underlined that the almost unanimously accepted notion of outer space is that — from the point of view of the general legal regime — of the space including the moon and celestial bodies⁶.

This stock-phrase met with in the 1967 Outer Space Treaty has been considered „either intentional or an egregious mistake“⁷.

With regard to the special rules of the outer space law, they will be different in comparison with the various aspects raising from the outer space activity, but they will have to be in compliance with the fundamental principle of the outer space law.

The exploration and exclusively peaceful use of outer space exclude any operation or action having a military character or serving for war preparations⁸.

In the literature, this general but ambiguous, to some extent, wording of article 4 has generated interpretations restricting its application, according to which no military activity in outer space has been born in mind and thus prohibited.⁹

Especially, it is called upon that military activity which can be carried on in outer space by virtue of „self-defence“ or „legal self-defence“¹⁰.

Concerning this problem, we have to take into consideration the fact that, according to article 1, the exploration and use of outer space must be done in compliance with international law, i.e. with its fundamental principles and rules. In other words, to outer space are applicable the provisions of the United Nations Charter, the principles of international law that the Charter stipulates, as well as the dispositions of its articles. Thus, there have to be observed the provisions of article 51 of the Charter, but they do not constitute arguments the through which outer space is considered to be opened for „non-aggressive“ military operations.

At the same time, the other principles of the Charter, of the contemporary international law, especially the principle of non-aggression and the principle of peaceful settlement of international disputes are applicable to outer space and to space activities.

It is true that the practical activity in outer space gives birth to some difficulties in interpreting and ascertaining to what extent this principle is applied and respected. As it has been observed, „since almost any technical device is capable, directly or by adaptation, of be-

⁵ A. S. Piradov and others, *op. cit.*, p. 12.

⁶ L. Takacs, M. Niciu, *op. cit.*, p. 180.

⁷ J. E. S. Fawcett writes: „...the stock-phrase outer space, including the moon and other celestial bodies“ is used twenty-two times in thirteen articles, and its components are sometimes used separately.“ (*op. cit.*, p. 35).

⁸ L. Takacs, M. Niciu, *op. cit.*, p. 176.

⁹ See J. C. Cooper, *Explorations in Aerospace Law*, McGill University Press, Montreal, 1968, p. 412—427; A. S. Piradov and others, *op. cit.*, p. 75—76.

¹⁰ J. C. Cooper cites a NASA official who declared in 1961: „It does not mean that space (the reference was made to outer space — N.A.) has no military or defence uses“ (*op. cit.*, p. 427). He also cites the U. N. representative to the Political Committee of the UNO General Assembly, who declared in 1962: „The question of military activities in space cannot be divorced from the question of military activities on earth.“ (*op. cit.*, p. 426). A. S. Piradov and others underline that out of this principle „does not result at all inadmissibility of using this space for the purpose of performing, through it, or using it, a hit as an answer given to the aggressor in the process of legal self-defence.“ (*op. cit.*, p. 75).

ing put to some military use"¹¹. It is difficult to characterize a space object as being exclusively „military“ or „peaceful“, or to what extent the operations performed by them in outer space are violations of the exclusively peaceful use of this space.

An illustration of such a situation is given by the operations performed by inspection satellites. A high American authority declared before a Congressional Committee that the USA could not object, from the legal point of view, if the Soviet Union placed a reconnaissance satellite in orbit so as to traverse the United States, because the manner of observation of territory is peaceful and it may be compared with the same operation by binoculars or cameras from the sea or on the land itself¹².

At the same time according to J.E.S. Fawcett, in 1965 the Soviet Union should have protested against the establishment by ESRO (European Space Research Organization) of a satellite tracking station in Spitzbergen, arguing that being „capable of military use and in particular of reconnaissance by satellite of the Soviet Union“, this was contrary to the demilitarization provisions of the Spitzbergen Treaty 1920. Norway rejected the protest on the ground that „ESRO was using the station for exclusively peaceful purposes“¹³.

The Soviet Union's position of principle was exposed in its Draft Declaration on the Uses of Outer Space, according to which, „the use of artificial satellites for the collection of intelligence information in the territory of foreign states is incompatible with the objectives of mankind in its conquest of outer space“¹⁴.

Indeed, at present, it cannot be said that the observation from space is not compatible with the international law, on the contrary. Observation satellites are generally used for the purpose of scientific research, having as objectives investigation of the earth atmosphere, solar radiation, weather conditions. But, it has been observed that „the instruments which guide a space vehicle on a scientific mission can also guide a space vehicle on a military mission“¹⁵.

These interpretations, we have already referred to, of the principle of using outer space for exclusively useful purposes are against the meaning, provisions and aim of the 1967 Outer Space Treaty.

The principle mentioned above is an application of a new principle of international law, that of exclusively peaceful use of some spaces which have found their finality in a series of documents of the international law¹⁶.

The exclusively peaceful use of any space — and of outer space, too — implies interdiction of any military action or activity, aggressive or nonaggressive in this field¹⁷. Exertion of such an activity, be it a nonaggressive one, narrows considerably the application of article 1 provisions of the 1967 Outer Space Treaty, according to which the exploration and use of outer space should be carried out for the benefit and in the interests of all mankind or of the article 3 provisions which stipulate that the space activity is carried on „in the interest of maintaining international peace and security and promoting international co-operation and understanding“. Therefore, against the lack of precision of the article 4 of the Treaty — which has, in fact, determined interpretations of such a nature as to restrict the applicability of this principle — out of its provisions and, especially, out of its purpose, it follows that the principle of exclusively peaceful use of outer space is applicable to space area around the earth, to the entire outer space including the celestial bodies implying the forbiddance of carrying on any actions having a military character.

Acknowledgement of this principle reveals another aspect which has been noted in the doctrine¹⁸, namely demilitarization and denuclearization of outer space. Despite some constant

¹¹ J. E. S. Fawcett, *op. cit.*, p. 29—30.

¹² F. C. Jessup, H. J. Taubenfeld, *Controls for Outer Space and the Antarctic Anomaly*, New York, Columbia University Press, 1959, p. 127.

¹³ J. E. S. Fawcett, *op. cit.*, p. 31—32.

¹⁴ *Idem*, p. 35.

¹⁵ J. C. Cooper, *op. cit.*, p. 426.

¹⁶ 1963 Treaty, 1970 Treaty banning the placing of nuclear weapons and other weapons of mass destruction on the bottom of oceans and seas as well as in their subsoil.

¹⁷ M. Niciu, *Considerații privind folosirea pașnică a spațiului extra-atmosferic și corpurilor cerești (Considerations on the Peaceful Use of Extratmospherical Space and Celestial Bodies)*, Revista română de studii internaționale, nr. 1 (19)/1973, p. 119.

¹⁸ L. Takacs, M. Niciu, *op. cit.* p. 177.

efforts in this direction¹⁹ today, we cannot deny the extension of some space activities with a military character²⁰, having special implications and consequences for the sovereignty of each state, for international security as a whole.

The existing technical possibilities of placing in outer space some new types of weapons and especially of nuclear weapons, the development of a military technology applicable to outer space and which hints especially at information satellites and reconnaissance satellites, emphasize the acuteness of the question of demilitarization and denuclearization of this Zone.

This desideratum, which would eliminate special consequences for mankind, can be carried out only in the climate of general disarmament. „The foremost task of our epoch — as President N. Ceaușescu declared is the immediate interdiction of armaments race. The responsibility to our own peoples, to peace and existence of mankind imposes on the leaders of all states, governments, realistic political forces from everywhere, world public opinion, to act firmly in this direction“²¹.

Interpreting the provisions of article 4, an opinion has been promoted²² according to which the 1967 Outer Space Treaty stipulates the partial demilitarization of outer space and the total demilitarization of the moon and celestial bodies. It means that, with the exception of military personnel for scientific research, the establishment of military bases, fortifications and constructions with a military character, testing and using any type of weapon or armament as well as the conduct of military manoeuvres are prohibited on the moon and celestial bodies, but they seem to be partially allowed in outer space.

Recognition of the principle of peaceful use of outer space implies — as I have already stressed — interdiction of *any activity* with a military character, which means a demilitarization of both the outer space and the celestial bodies.

Finally, the provisions of article 4 also stipulate the denuclearization of outer space, interdicting the installation and dislocation, in this space, of nuclear weapons or any other kinds of weapons of mass destruction.

In this context, the sentence in the last paragraph of article 4 is rather ambiguous and equivocal: „The use of any equipment or facility necessary for peaceful exploration of the moon and other celestial bodies shall also not be prohibited.“ Such a sentence raises normally the question: by „any equipment“ cannot be understood military equipment, too? An affirmative answer to this question restricts considerably the provisions stipulated in the other paragraphs of article 4, allowing interpretations of the same kind.

But, in spite of these imperfections of the provisions of the 1967 Outer Space Treaty, and especially of their interpretations, the principle of peaceful use of outer space is a fundamental principle of outer space law giving „the states and international organizations the right of carrying on only civil activities in outer space, „and the obligation of carrying out no action „with a military character or serving for war preparations“²³.

Romania, which militates in favour of general and total demilitarization and of severe observation of the principles and rules of the international law in the interstate relations, has supported the use of outer space for exclusively peaceful purposes. In 1958, the chief of the Romanian delegation to the XIII-th Session of UNO General Assembly said: „Forbiddance of using outer space for military purposes, abolition of military bases from the territories of other states and the international co operation in the field of outer space exploration would represent the most important measure for safeguarding the security of all states and would encourage the development of investigations in outer space“²⁴.

¹⁹ The Treaty concerning the prohibition of experiences with nuclear weapons in the 3 mediums, from the 5-th of August, 1963; The Treaty concerning the neoproliferation of nuclear weapons, from the 1-st of July, 1968, and others.

²⁰ P. Silard, *Note pe marginea unor aspecte ale dreptului internațional privind spațiul extraatmosferic* (Notes on Some Aspects of the International Law concerning the Extratmospheric law), in volumul *Problemele păcii și ale războiului în condițiile revoluției științifice și tehnice necesitatea istorică a dezarmării*, E. P., București, 1977, p. 414.

²¹ „Jumeca“, nr. 48, 28. XI. 1979, p. 8.

²² A. S. Piradov and others, *op. cit.*, p. 78—79.

²³ M. Niciu, *Considerații privind folosirea pașnică... (Considerations on the peaceful use...)*, *op. cit.*, 120—121.

²⁴ A. Bolintineanu, *Elaborarea regimului spațiului cosmic în dreptul internațional (Elaboration of Outer Space Regime in the International Law)*, *Studii juridice*, Editura Academiei, 1960, p. 538 (cf. M. Niciu, *Considerații...*, *op. cit.*, p. 117).

A new contribution to the recognition of the fact that the entire activity in outer space should be subordinated to the achievement and protection of the interests of all mankind and this finality could not be carried on but exclusively peacefully, is represented by the settlement of the „Convention regarding the Forbiddance of Using Techniques for Modifying the Environment for Military Purposes“, opened to be signed in Geneva on the 18-th of May, 1977. This international agreement, adopted on the basis of some identical drafts of the USSR and USA, lays down, through its provisions, the obligation of all states „not to be engaged in the use of any technical modalities destined to change, by deliberate manipulation, the natural and dynamic processes, the composition or structure of earth, including the biosphere, lithosphere, hydrosphere and the atmosphere or *extraatmospheric space*“²⁵. (our underlining).

Signing the Convention, our country requires, at the same time, that the final text — which has been drawn out by states with a high technological and scientific potential and large territories — should be completed with the viewpoints of other states „in order to take equally into account the interests for security of all countries, be they big or small, the special situation of each of them...“²⁶

We think that this demand should be observed in principle, with the settlement of any international agreement with regard to outer space.

²⁵ Scinteia nr. 10809, 21. V. 1977.

²⁶ Ibidem.

EXIGENȚELE ACTUALEI ETAPE DE DEZVOLTARE A ROMÂNIEI ÎN PERFECTIONAREA PRINCIPILOR FUNDAMENTALE ALE ADMINISTRAȚIEI DE STAT

DE

ELENA PIPERNEA

1. Etapa actuală de dezvoltare a socialismului multilateral, caracterizată prin orientarea eforturilor spre realizarea unei noi calități în toate domeniile vieții sociale, prin accelerarea ritmului dezvoltării și afirmarea revoluției tehnico-științifice pe toate planurile presupune întărirea și perfecționarea activității administrative, ca cea de a doua formă fundamentală de activitate a statului. Este firesc și necesar în aceste condiții ca activitatea de cercetare științifică de specialitate să-și orienteze atenția atît asupra conținutului nou, pe care îl dobîndesc principiile fundamentale ce orientează activitatea administrativă, a modalităților lor de aplicare în viața practică, cît și asupra noulor principii a căror afirmare este determinată de mutațiile intervenite în structurile social-economice și politice ale societății românești, în interacțiunea lor sistemică. Creșterea interesului pentru cercetările în acest domeniu este răspunsul angajat pe care specialiștii îl dau sarcinilor configurate de Programul directivă de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică adoptat de Congresul al XII-lea al partidului de alte documente de partid și de stat, precum și a indicațiilor cuprinse în lucrările tovarășului Nicolae Ceaușescu. La Congresul al II-lea al Consiliilor Populare din septembrie 1980, tovarășul Secretar General, referindu-se la întărirea și perfecționarea activității statului, a organelor care o realizează, atrăgea atenția asupra originalității modului de afirmare și adîncire a democrației socialiste, prin crearea unui sistem propriu de organe atît pe linie de partid cît și pe linie de stat, care vizează realizarea în fapt, în viața de zi cu zi, a suveranității poporului, ca unic deținător al puterii. „Am făcut și facem totul pentru dezvoltarea continuă a cadrului organizatoric corespunzător participării largi a maselor populare la conducerea statului. Am dezvoltat o largă democrație socialistă, am creat consiliile oamenilor muncii, am instituționalizat adunările generale, am creat consiliile naționale ale oamenilor muncii, agriculturii, culturii, învățămîntului, am creat acest Congres la care participăm astăzi și alte forme democratice care permit participarea directă a maselor populare la dezvoltarea și elaborarea politicii generale a partidului, a statului, la înfăptuirea acestei politici”¹.

În materialul de față ne propunem un obiectiv mai lămitat, în raport cu gama vastă, problematică pe care o ridică perfecționarea principiilor fundamentale ale administrației de stat și anume să relevăm conținuturile noi pe care le dobîndesc aceste principii și implicațiile lor practice.

Ritmul accelerat al schimbărilor social-economice și politice pe care-l cunoaște societatea românească contemporană ridică cu mai multă acuitate problema raportului dintre tradiție și inovație, dintre nou și vechi. Fără a exista o formulă generală, valabilă pentru toate domeniile și situațiile, criteriul care ghidează soluționarea problemelor în discuție este acela al slujirii intereselor de progres ale națiunii române, ale triumfului echității și dreptății în relațiile sociale.

Evenimentele majore care au jalonat principalele momente din transformările revoluției survenite în dezvoltarea socialismului în România și care marchează totodată etape noi în procesul perfecționării activității organelor administrației de stat, sînt legate de Congresele al X-lea, al XI-lea și al XII-lea ale partidului.

Documentele acestora au indicat direcțiile perfecționării principiilor rolului conducător al partidului, al legalității socialiste, al centralismului democratic, al conducerii colective, al participării maselor, al egalității, al lărgirii autonomiei organelor locale ale puterii și administrației de stat etc.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntarea la Congresul al II-lea al Consiliilor Populare din septembrie 1980*. „Scînteia” din 13 sept. 1980.

Toate acestea presupun, desigur, măsuri de natură organizatorică, dar și o vastă operă de sinteză teoretică cu implicații directe în însăși modalitățile de exercitare a activității administrative.

Constituirea și instituționalizarea organelor cu dublă natură — de partid și de stat — reprezintă spre exemplu, un mod original de perfecționare și afirmare a rolului conducător al partidului în activitatea administrativă, precum și o nouă manifestare de largire continuă a democratismului socialist și perfecționarea aparatului de stat.

Prin aceste reglementări rolul conducător al partidului, principiu fundamental consacrat ca atare de art. 3 al Constituției Republicii Socialiste România, dobândește o caracteristică novatoare, care asigură o îmbinare a conducerii centrale unitare cu conducerea de partid. Această osmoză a conducerii de partid cu conducerea de stat, nu trebuie privită în spirit birocratic — un organism suprapus și supraordonat ei — ci în sens revoluționar — ca o emanație a maselor și răspunzător față de acestea, față de întreaga comunitate².

La Congresul al II-lea al Consiliilor Populare din septembrie 1980, tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se la rolul conducător al partidului, a făcut următoarea precizare: „... îndeplinirea rolului politic conducător presupune îmbunătățirea activității fiecărui comunist, a fiecărei organizații de partid, a fiecărui comitet și organism de partid ... Comuniștii, ca și toate organismele de partid, nu au și nu pot avea decît un singur țel, acela de a servi cu toate forțele lor patria, poporul ... de a fi permanent în strînsă legătură cu poporul, lucrînd împreună cu el pentru binele tuturor”³.

Perfecționările care și-au pus amprenta asupra conținutului principiilor fundamentale care direcționează activitatea executivă au o trăsătură comună și anume profundul democratism care antrenează și modifică conținutul social-politic al normelor ce reglementează relațiile sociale ale acestei activități.

Ținînd cont de acest aspect general, asistăm la un proces de reevaluare și afirmare puternică a moralei, a eticii și echității socialiste ca suport al normelor de drept care dau reglementarea de fond a activității administrative. Aceste trăsături comune tuturor principiilor dreptului nostru, și prin consecință și ale dreptului administrativ, au la bază voința întregului popor ceea ce le conferă o autoritate, conținut și esență de unicat.

2. O analiză sumară a principiilor fundamentale care călăuzesc activitatea administrativă, ținînd cont de dezvoltarea actuală a întregii noastre legislații, în strînsă legătură cu sarcinile politice, economice și sociale ce revin societății socialiste, precum și afirmarea tot mai puternică a revoluției tehnico-științifice evidențiază o evoluție remarcabilă privitor la conținutul și esența profund democratică și pătrunsă de un umanism real, specific numai unei orînduirii socialiste.

Măsurile adoptate la Conferința Națională din decembrie 1977, amplificate de documentele Congresului al XII-lea al partidului înscriu noi metode de perfecționare a principiilor proprii activității administrative.

Referindu-se, spre exemplu, la rolul ce revine unor organe privind activitatea de jurisdicție, documentele de partid precizează necesitatea de a spori rolul opiniei publice în aplicarea și respectarea legilor, în prevenirea și combaterea încălcării normelor de conviețuire socialistă. În acest scop va trebui tot mai mult valorificată experiența acumulată de consiliile muncitorești de judecată din unitățile economice, sociale și de pe lîngă comitetele executive ale consiliilor populare în soluționarea unor abateri de la legalitate⁴. În felul acesta un mare număr de abateri din domeniul contravențional și chiar din domeniul dreptului penal au trecut în competența acestor organisme ce-și desfășoară activitatea pre lîngă organele administrative.

Nu este vorba aici de un simplu transfer de competență, ci de o mutație revoluționară ce intervine în însăși perfecționarea principiilor ce acționează și în activitatea administrativă, mutații care și-au dovedit pe deplin eficiența.

Concepută ca un principiu fundamental, legalitatea socialistă presupune o continuă perfecționare a acesteia în raport de adîncirea democrației. Aceasta presupune nu numai o reevaluare a conținutului legalității, ca principiu fundamental, ci și formularea unor noi criterii de apreciere a activității organelor de stat în executarea concretă a legilor.

² A. B u s u i o c, *Politicul și conducerea societății* Ed. șt. Buc., 1973. p. 185. În legătură cu natura juridică și rolul acestor organe în perfecționarea rolului conducător al partidului a se vedea și T. D r â g a n u, *Organele cu dublă natură de partid și de stat în sistemul democrației socialiste a României*, în vol. *Studii de drept constituțional*, Ed. Dacia, Cluj—Napoca. 1975.

³ N. C e a u ș e s c u, *op. cit.*

⁴ N. C e a u ș e s c u, *op. cit.*, *Raportul la Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1977*, Editura politică, Buc., 1977. p. 5.

Corelația dintre principiul legalității și al democrației socialiste presupune :

a) ogîndirea promptă a transformărilor survenite în viața social politică și economică a țării în normele dreptului socialist ; b) măsuri de natură organizatorică care să asigure continuă perfecționare a aparatului de execuție și a măsurilor legislative ; c) o vastă activitate educativă a maselor în vederea cunoașterii și respectării legii și simultan perfecționarea profesională și politico-ideologică a celor ce lucrează în organele administrației de stat. Toate aceste aspecte mențin echilibrul presupus de adîncirea democrației și îndeplinirea sarcinilor ce revin administrației de stat. În felul acesta activitatea administrativă va reuși să se îndepărteze de maniera tradițională, implicînd în modul cel mai direct atributul creativității impulsionat de lărgă inițiativă a maselor de oameni ai muncii. Astfel pe măsură ce democratismul socialist se adîncește concomitent cu activitatea legislativă și în activitatea de executare a legilor, se creează condiții din ce în ce mai favorabile pentru ca actele de decizie și celelalte măsuri administrative să fie, îndeplinite cu stricta respectare a legilor.

Pe aceste coordonate fundamentale, care caracterizează și administrația noastră socialistă se grefează o serie de măsuri concretizate în acte normative, al căror număr este în continuă creștere și care au drept scop adîncirea și lărgirea democrației socialiste. Printre aceste măsuri se înscriu, spre exemplu : Decretul nr. 468/1971, devenit Legea nr. 16/1972, care stabilește măsuri și sarcini concrete pentru organele administrative în scopul unei bune aplicări și popularizări a legilor ; Legea nr. 15/1972 prin care s-a înființat consiliul de Control muncitoresc al activității Economice și sociale ; dreptul, Consiliul Legislativ, înființat prin Legea nr. 15/1971, de a sprijini organele de stat în activitatea de pregătire, coordonare și sistematizare a legislației pentru o mai bună și eficientă realizare a principiului legalității în politica legislativă a partidului și statului. O precizare deosebit de importantă privind competența normativă a organelor administrative în respectarea strictă a legalității socialiste o face Decretul nr. 16/1976 prin care este reglementată „Metodologia generală de tehnică legislativă privind pregătirea și sistematizarea proiectelor de acte normative.

O altă măsură legislativă care vizează de asemenea perfecționarea principiului legalității este cea prevăzută în Legea nr. 3/1970 care stabilește prin normele sale regimul privind ocrotire unor categorii de minori. Pe baza acestei reglementări legislative s-au instituționalizat diverse forme și instituții de ocrotire care funcționează pe lângă comitetele și birourile executive ale consiliilor populare, sau în subordinea unor organe centrale ale administrației de stat cum este, Ministerul Muncii.

S-au realizat perfecționări și în cadrul principiului centralismului democratic, care a condus spre realizarea, în administrația de stat, a unui sistem unitar de organe ce îmbină conducerea centralizată cu principiul autonomiei și al autoconducerii.

Autonomia, componentă inseparabilă a centralismului democratic, impune lărgirea drepturilor organelor locale, a întreprinderilor și a altor instituții în realizarea atribuțiilor cu care au fost investite. În acest mod se înfăptuiește extinderea inițiativei și implicit a răspunderii organelor locale fără de care nu se poate asigura o conducere optimă. În adîncirea acestei direcții de perfecționare a administrației de stat, se înscriu sarcinile trasate la Congresul al XII-lea al partidului care prevăd crearea climatului juridic propice îmbinării armonioase a conducerii și planificării centrale cu autonomia și inițiativa organelor locale.

În vederea creării unui cadru adecvat cuprinderii și rezolvării multiplelor probleme specifice activității administrative, în scopul înlăturării arbitrariului și al formalismului în luarea deciziilor și al fructificării experienței oamenilor muncii, au fost adoptate măsuri importante privind generalizarea, în toate domeniile de activitate a principiului conducerii colective.

Edificatoare în acest sens este adoptarea Legii nr. 5/din 6 iulie 1978, cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat. Preambulul legii prevede că în concordanță cu dezvoltarea multilaterală a economiei naționale a întregii vieți economice și sociale, „Partidul Comunist Român a acționat cu consecvență pentru instituirea unui sistem cuprinzător de organe de conducere colectivă, folosirea unor forme de participare a tuturor oamenilor muncii la conducerea și gestiunea unităților, aplicarea celor mai noi cuceriri ale științei, organizării și conducerii, ridicarea pe o treaptă calitativ superioară a conducerii unităților socialiste”. Legea la care ne referim, instituționalizează în art. 32 al. 2, ca noi forme de conducere colectivă în unitățile socialiste de stat, adunarea generală a oamenilor muncii și biroul executiv al consiliului oamenilor muncii ca organe deliberative în adoptarea deciziilor.

Prin această reglementare se realizează o contopire a principiului muncii și conducerii colective cu principiul participării maselor la activitatea de decizie a organelor statului. Scopul acestor contopiri, la care se adaugă diversele forme instituționalizate de participare a celor ce

muncesc la activitatea decizională, este de a asigura o informație de bază, reală, conformă cu necesitățile cele mai stringente, în așa fel încît, adoptarea, modificarea sau abrogarea unui act administrativ să corespundă cu exigențele opiniei publice.

Conducerea colectivă, așa cum este reglementată, asigură posibilitatea unui bogat schimb de informații, conferă organului administrativ respectiv mai multă obligativitate, responsabilitate, o mai bună fundamentare științifică a hotărîrilor, înlătură unilateralitatea și îmbogățește conținutul informațional al deciziei.

Dezvoltarea științei și tehnicii în lumea contemporană a determinat în mod obiectiv perfecționarea principiului planificării.

Prefigurarea viitorului, planificarea, apărută ca practică socială pe temelia proprietății socialiste, ce reflectă gîndirea creatoare a societății noastre, a impulsionat dinamismul în procesul luării deciziilor.

În aplicarea principiului planificării, cei îndrituiți a elabora planul național unic de dezvoltare economico-socială a țării noastre, au obligația de a porni de la legile obiective ale dezvoltării economico-sociale, de la realitățile concrete specifice precum și de la tendințele dezvoltării pe plan mondial.

Toate acestea sînt subordonate slujirii intereselor vitale ale poporului, apărării cuceririlor revoluționare ale acestuia. De aceea baza informațională faptică care stă la temelia activității de elaborare a actelor nu poate fi ruptă de interesele, aspirațiile, idealurile maselor, într-un cuvînt de sistemul motivațional de elementele voliționale, componente fundamentale ale acțiunii.

În vederea perfecționării principiului planificării și pornind de la exigențele actualei etape de dezvoltare economico-socială a țării, partidul și statul nostru a luat măsuri pentru introducerea unui nou mecanism economico-financiar, bazat pe autoconducere și autogestiune, pe creșterea rolului și răspunderii organelor statului și a colectivelor de oameni ai muncii, în buna administrare și gospodărire a bunurilor materiale și financiare.

Înființarea pe plan național prin Legea nr. 1 din 28 martie 1973, a Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, ca organ de partid și de stat, atestă că procesul de perfecționare al principiului planificării dobîndește noi aspecte în ce privește conținutul și modalitatea de aplicare.

La Congresul al II-lea al Consiliilor populare din septembrie 1980, Secretarul General al partidului, a evidențiat în cuvîntarea sa importanța și rolul fiecărui organism de partid și de stat în perfecționarea principiului planificării, necesitatea angajării plenare a tuturor forțelor materiale și umane, precum și sarcinile ce revin consiliilor populare la toate nivelurile pentru realizarea viitorului cincinal 1981—1985.

Modificările inițiate de Camera Legislativă a Consiliilor populare ce urmează a fi aduse de Marea Adunare Națională Legii nr. 57/1968 de organizare și funcționare a consiliilor populare și care în fază de proiect au fost supuse dezbaterii Congresului al II-lea al Consiliilor populare din septembrie 1980, au în vedere tocmai aceste perfecționări privind elaborarea și înfăptuirea planurilor de dezvoltare economico-socială în profil teritorial conform planului național unic de dezvoltare economico-socială. În noul context organelor locale ale puterii și administrației de stat, le revin noi sarcini în organizarea, îndrumarea și răspunderea îndeplinirii planului de către toate unitățile economice, indiferent de subordonarea acestora.

3. Abordarea științifică, creatoare de către partid și de către stat a perfecționării principiilor fundamentale ale administrației statului nostru socialist, în conformitate cu cerințele revoluției științifice și tehnice au dus nu numai la perfecționarea acestora ci și la conturarea de noi principii.

Această reorientare a administrației de stat și a principiilor care o călăuzesc, a fost și este determinată de sarcinile și finalitățile statului modern și contemporan care la rîndul lui a suferit mari și importante schimbări. Statul, în concepția modernă a științei conducerii, este considerat a fi astăzi motorul evoluției economice și sociale și nu numai un simplu garant al statuquo-ului. În noul său rol de promotor și animator principal al dezvoltării naționale, în pas cu revoluția științifică și tehnică, mondială, statul contemporan socialist urmărește ca de toate beneficiile progresului economic și social să se bucure întregul popor.

Afirmarea unor noi principii, ca cel al eficienței, al autoconducerii și autogestiunii, al cointereseării materiale, își au izvorul în democrația economică, latură a democrației socialiste a cărei sferă continuă să aibă o cuprindere din ce în ce mai mare.

Preocuparea pentru afirmarea acestor noi principii și în activitatea administrativă și nu numai în cea strict economică, prezintă o importanță deosebită. În primul rînd pentru faptul că dezvoltarea sistemului organelor administrative s-a caracterizat, din ce în ce mai mult, prin

probleme de modernizare, și în al doilea rând, sarcinile administrative, pe lângă o creștere cantitativă au suferit și o transformare calitativă devenind tot mai complexe⁵.

În aceste condiții activitatea administrativă a trebuit să se transforme radical, să devină dinamică și eficientă. Ei li revine importanta sarcină, potrivit legii cu privire la dezvoltarea economico-socială planificată a României, îmbunătățită în 1979, de a crea condiții optime de funcționare a mecanismului economico-financiar, perfecționat în lumina hotărârilor Plenarei C.C. al Partidului Comunist Român din martie 1978, de a coordona planificat procesul reproducției largite, în dezvoltarea armonioasă a tuturor sectoarelor vieții sociale, folosirea unitară a pirghiilor economico-sociale pentru ridicarea eficienței, sporirea venitului național, și ridicarea bunăstării poporului.

În consecință principiul eficienței impune administrației o activitate defensivă continuă, care să fie gata oricând să declanșeze măsuri pentru ca anumite tendințe nocive să fie împiedicate să acționeze și să le înlocuiască cu altele capabile să influențeze tendințele salutare.

În concepția partidului și statului nostru, realizarea principiului eficienței și în activitatea administrativă are drept scop perfecționarea continuă a formelor de organizare și a metodelor de lucru, în așa fel încât și această formă de activitate să se transforme radical să devină dinamică și creatoare.

4. Măsurile adoptate privind perfecționarea principiilor care stau la baza activității administrative, stabilite de Conferințele Naționale din 1967 și 1972, precum și de Congresele al X-lea, al XI-lea și al XII-lea ale partidului au produs o serie de mutații în direcția creșterii responsabilității în conducerea și rezolvarea problemelor economico-sociale de cei care dirijează nemijlocit producția. Consecința acestor măsuri a determinat eliminarea unor verigi intermediare din aparatul administrativ. S-a creat, în urma hotărârilor Plenarei C.C. al P.C.R. din martie 1978, cu privire la perfecționarea conducerii și planificării economico-financiare, o structură organizatorică mai simplă și în sistemul de lucru al organelor administrative. Prin aplicarea acestor măsuri s-au asigurat perfecționarea mecanismului funcțional, s-a îmbunătățit calitatea muncii și s-a sporit eficiența conducerii, descentralizarea procesului de conducere și a sistemului de adoptare a deciziilor. Literatura de specialitate subliniază că multitudinea măsurilor luate de către partidul și statul nostru a realizat o adâncire a democrației economice prin aplicarea și lărgirea autoconducerii muncitorești și autogestunii financiare, perfecționarea modului de adoptare a deciziilor, precum și crearea de condiții tot mai bune de participare directă a oamenilor muncii la activitatea administrativă⁶.

Așadar, în baza noilor principii enunțate, organelor administrative le revine o sporită responsabilitate în dirijarea și utilizarea resurselor umane, a celor naturale pentru îndeplinirea idealurilor dezvoltării națiunii române. Rolul care revine principiilor eficienței, autoconducerii autogestunii și cointeressării, în activitatea administrativă, impune schimbări nu numai de structură, ci și de concepție.

Administrația modernă trebuie să devină o forță conștientă de responsabilitățile sale, impuse de caracterul ei vast și multilateral. Ea nu-și va putea atinge scopul dacă nu va deveni o activitate bazată pe o profundă cunoaștere a problemelor concrete cu care se confruntă, capabilă să stăpânească realizarea socială, să sesizeze curente profunde care animă societatea la un moment dat.

Procesul de perfecționare a legislației privind structurile instituționale și funcționalitatea administrației de stat, este orientat în sensul adaptării fiecărui organ, precum și a sistemului în ansamblu la cerințele progresului pe care îl realizează întreaga dezvoltare socială.

În lumina celor relatate, rezultă că perfecționarea, care implică în primul rând modernizare și rennoirea principiilor fundamentale ale administrației statului nostru socialist, înseamnă renunțarea la acele aspecte de conținut perimate și adaptarea lor la noile condiții impuse de dezvoltarea societății noastre contemporane.

O direcție de perfecționare a principiilor fundamentale o constituie de aceea adoptarea unor norme juridice apte să înlăture pericolul instaurării formalismului excesiv și să elimine birocratismul. Este știut, spre exemplu, că atunci când legalitatea devine juridicism și când formalismul degenerază în birocratism, apare imperios necesar o reexaminare, o revizuire în scopul efectuării unor reforme care să înlăture acești factori dăunători și care îi frânează progresul.

⁵ R. Morar, A. Mișu, V. Truță, *Principii de bază ale conducerii societății noastre, în Politică, știință, conducere, Studii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca 1972, p. 33.

⁶ M. Părluță, *Sistemul economic. Organizarea și planificarea dezvoltării economico-sociale, în Sistemul politic al R.S.R. Studii*, Editura politică, Buc., 1979, p. 75 și urm.

Pentru ca activitatea administrativă să se poată adapta noului, trebuie înlăturate toate acele aspecte de conținut a unor principii care se manifestă printr-o proliferare a procedurilor care nu sînt de utilitate publică, de care nu profită nimeni și care îngreunează munca și duc la aglomerări de personal⁷.

Cu alte cuvinte, în conformitate cu noile realități, o sarcină deosebit de importantă o constituie reaprecierea, reformularea și conturarea principiilor fundamentale care ghidează activitatea administrativă. Această reevaluare a raporturilor și valorilor juridice tradiționale cere un efort de inovație conceptuală destinat să exprime acordul perfect și permanent al suprastructurii juridice cu baza materială a societății⁸.

⁷ E. Torsthoft, *Traité de Droit administratif allemand*; Bruxelles, 1969, p. 55.

⁸ Editorial, „Studii și cercetări juridice” nr. 4/1973, p. 629.

REGIMUL JURIDIC AL BUNURILOR SOȚILOR ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT COMPARAT

DE

GH. PITICARU

Sistemul de drept român clasează regimul bunurilor soților printre efectele căsătoriei. De aceea, legea aplicabilă regimului bunurilor soților este legea aplicabilă efectelor căsătoriei. Prin urmare, determinarea legii aplicabile regimului bunurilor soților se sprijină pe aceleași principii care stau la baza determinării legii aplicabile celorlalte efecte ale căsătoriei¹.

În dreptul nostru, legea aplicabilă regimului bunurilor soților este legea română, care poate fi legea domiciliului comun al soților sau legea reședinței².

În prezentul articol, vom analiza câteva soluții, pentru comparație, date în unele sisteme de drept privind regimul bunurilor soților. Această comparație are în vedere, în primul rând, perfecționarea normelor conflictuale în materia regimului bunurilor soților și, în al doilea rând, observarea noilor tendințe în dreptul internațional privat comparat, care renunță la legea națională și aplică tot mai frecvent legea domiciliului, legea locului unde se află bunurile sau legea reședinței obișnuite.

Dreptul englez, care privește regimul bunurilor soților ca stabilit în principiu de către lege, face distincție între bunurile mobile și cele imobile. În ceea ce privește bunurile mobile, se va aplica legea domiciliului matrimonial.

Este poate justificat să semnalăm că există astăzi în discuția generală a specialiștilor din unele țări burgheze europene o anumită tendință în favoarea ideii mutabilității regimului bunurilor soților. În această direcție, semnalăm discuțiile purtate în cadrul „International Law Association” pe tema „Relațiile de proprietate matrimoniale în conflictele de legi”. Profesorul Allan Philip din Copenhaga a elaborat pentru conferința ținută la Helsinki în 1966, un raport preliminar și un proiect de convenție bazate pe principiul general al legii domiciliului³.

Regimul matrimonial este reglementat în Suedia de legea din 1969 asupra problemelor de drept internațional privat privind căsătoria.

Regulile generale de drept internațional privat suedez, în ce privește regimul bunurilor, sînt bazate pe principiul naționalității, combinat cu principiul imutabilității. Aceste reguli provin din convenția de la Haga din 1905 și sînt încă în vigoare, chiar dacă Suedia a denunțat convenția în anul 1962.

Pentru relațiile internaționale există un sistem particular de reguli cuprinse în convenția încheiată în 1931 de 5 țări nordice (Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia, Suedia) și care este fondat pe principiul domiciliului sau mai exact pe principiul aplicării legii reședinței obișnuite a soților.

În acest sistem internordic, mutabilitatea este recunoscută, trebuind remarcat totuși că regulile interne ale țărilor nordice asupra regimului bunurilor sînt foarte apropiate unele de altele.

În literatura juridică franceză se susține că regimul matrimonial este determinat de legea naționalității comune a soților în momentul căsătoriei sau în lipsa acestei de legea primului domiciliu matrimonial. Cîteodată, regimul matrimonial este supus legii pe care părțile au indicat-o prin convenția matrimonială și care poate fi legea domiciliului sau legea națională a viitorilor soți.

¹ I. P. Filipescu, *Drept internațional privat*, București, Ed. d.d. și ped., 1979, p. 289.

² M. Jacotă, *Drept internațional privat*, București, Ed. d.d. și ped., 1976, p. 227.

³ Vezi *Travaux du Comité français de droit international privé 1969-1970*, Paris, 1971, p. 164 și urm.

În Codul civil al R. F. Germania, regimul matrimonial este guvernat de legea germană, dacă soții erau germani când au încheiat căsătoria. Dacă după încheierea căsătoriei soțul a dobândit cetățenia germană sau dacă soții străini au domiciliul în Germania, regimul matrimonial este guvernat de legea statului cărui îi aparține soțul în momentul încheierii căsătoriei.

Dreptul internațional privat elvețian consacră principiul după care regimul matrimonial între soți este supus pentru toată durata căsătoriei legislației locului primului domiciliu conjugal. În raporturile patrimoniale soții sunt supuși legii domiciliului conjugal.

Dacă soții își schimbă domiciliul, ei pot, cu asentimentul autorităților competente de la noul domiciliu, să adopte în privința raporturilor patrimoniale dintre ei, legislația noului domiciliu. Regimul matrimonial al soților elvețieni stabiliți în Elveția nu poate fi modificat în cazul în care soții elvețieni și-ar stabili domiciliul în străinătate.

În dreptul familiei italian raporturile matrimoniale dintre soți sunt reglementate de legea națională a soțului din momentul celebrării căsătoriei. Schimbarea naționalității soților nu influențează asupra raporturilor patrimoniale numai în caz de convenție între soți bazată pe noua lege a naționalității comune.

Dreptul internațional privat grecesc consacră principiul cuprins în art. 15 din c.civ. potrivit cărui raporturile patrimoniale ale soților sunt guvernate de legea națională a soților din momentul încheierii căsătoriei.

Dreptul internațional privat portughez consacrat prin codificarea din 1967 cuprinde reguli precise de soluționarea conflictelor de legi în domeniul regimului matrimonial.

Art. 52 din c.civ. portughez de la 1967 prevede că „raporturile dintre soți sunt guvernate de legea națională comună. Această dispoziție de principiu cuprinde o serie întreagă de excepții care prevăd și alte soluții bazate pe alte criterii. Astfel, dacă soții n-au aceeași cetățenie, legea aplicabilă este cea a reședinței obișnuite, iar în lipsa acesteia, legea personală a soțului. C. civ. portughez cuprinde în art. 53 convențiile matrimoniale și regimul bunurilor soților. Conținutul și efectele convențiilor matrimoniale și a regimului bunurilor legal sau convențional sunt definite de legea națională a viitorilor soți din momentul celebrării căsătoriei. Dacă viitorii soți nu au aceeași naționalitate, legea aplicabilă este cea a reședinței obișnuite comune la data căsătoriei și, în lipsa acesteia se va aplica legea națională a soțului. Dacă legea aplicabilă este o lege străină și soții străini au reședința obișnuită pe teritoriul portughez, ei vor putea stipula în convenția matrimonială unul din regimurile matrimoniale admise de codul civ. portughez. În aceeași ordine de idei, observăm că dispozițiile c.civ. portughez permit soților să modifice regimul bunurilor legal sau convențional și în toate cazurile modificarea aceasta are efect numai pentru viitor și nu pentru trecut.

Din dispozițiile de drept internațional privat care reglementează regimul bunurilor soților, se observă că legiuitorii au dat o mare importanță protejării intereselor naționalelor lor, aplicând aproape constant atât în raporturile patrimoniale dintre naționali lor cît și în raporturile patrimoniale dintre naționali și străini aflați pe teritoriul acestor state, legea statului respectiv ca *lex fori*, ca lege a domiciliului sau ca lege a reședinței comune obișnuite.

Raporturile patrimoniale ale soților în tratatele de asistență juridică

Ținînd seama de faptul că instituția căsătoriei este nemijlocit cuprinsă în noțiunea de stare civilă a persoanei, indiscutabil și efectele acesteia vor fi supuse legii personale⁴, în sensul că raporturile de familie ale cetățenilor români în străinătate sunt supuse legii române, iar raporturile de aceeași natură ale străinilor în țara noastră, sint supuse aceleiași legi române.

Facem cunoscută precizare, că există posibilitatea ca atunci cînd soții poartă aceeași cetățenie, raporturile lor patrimoniale să fie guvernate de legea lor națională, numai dacă aceasta nu contravine ordinii publice în dreptul nostru internațional privat.

Legea română va circumscrie și raporturile patrimoniale ale soților apatrizi.

Sub cîrmuirea aceleiași legi cad și raporturile soților apatrizi care au domiciliul în străinătate dar sint rezidenți pe teritoriul R.S. România (nu se va aplica legea domiciliului pentru că dreptul nostru intern nu o cunoaște). Acest motiv explică și aplicarea legii române raporturilor patrimoniale dintre soții care nu au aceeași cetățenie ambii aflîndu-se în România. Ne pronunțăm că legea competentă să reglementeze efectele căsătoriei va circumscrie fără deosebire (în ansamblu) raporturile patrimoniale dintre soți atât în dreptul internațional privat intern cît și în tratate.

⁴ art. 2 al. 2. Cod. Civ. rom.

Între legislațiile țărilor socialiste există unele deosebiri de amănunt în privința regimului comunității de bunuri ale soților cum ar fi :

- sfera bunurilor ce intră în comunitate
- determinarea părții fiecărui soț din comunitate, la care se adaugă uneori și posibilitatea încetării comunității bunurilor la cerere, pentru motive temeinice prin hotărâre judecătorească⁶, deși toate legislațiile statelor socialiste consacră regimul comunitar al bunurilor soților.

Aceste aspecte privind bunurile soților au determinat necesitatea ca tratatele încheiate între țările socialiste să soluționeze din punct de vedere conflictual și această instituție⁶.

Considerând că raporturile patrimoniale ale soților sînt indivizibile, adică acestea nu pot diferi în raport cu legea personală a fiecărui soț, ci dimpotrivă se reclamă a fi cîrmuite de aceeași lege, tratatele supun efectele căsătoriei numai uneia și aceleiași legi,

a. Raporturile personale și patrimoniale ale soților sînt guvernate de legea Părții Contractante, ai cărei cetățeni sînt“ (art. 23 din tratatul cu Republica Populară Ungară)⁷.

Deci sîntem în fața aplicării legii naționale atunci cînd soții au aceeași cetățenie.

Tratatul încheiat de țara noastră cu U.R.S.S., nu face nici o referire despre raporturile sus amintite. Normele conflictuale sovietice interne stabilesc că raporturile patrimoniale ale soților de cetățenie sovietică care trăiesc în afara granițelor U.R.S.S., sînt guvernate de legea sovietică. Aceeași lege se declară competentă și în cazul cînd soții au cetățenii diferite, dar precizăm că dispoziția în cauză rămîne doar ca o premisă teoretică, deoarece după cum remarcă și M. Jacotă⁸ „în numeroase procese instanțele române au avut să se pronunțe asupra împărțirii bunurilor comune ale soților, din care unul era cetățean sovietic. Deoarece raporturile dintre soți nu sînt reglementate în tratatul cu U.R.S.S., instanțele au aplicat legea română conform dreptului internațional privat român.

Tot potrivit legii sovietice, atunci cînd soții sînt străini (de aceeași cetățenie), aflați în U.R.S.S., raporturile amintite cad la fel sub cîrmuirea acestei legi.

Autorii sovietici L. Lunț și A. I. Pergament ne atrag atenția că totuși legea unei țări socialiste poate fi luată în considerare pe teritoriul sovietic în privința împărțirii bunurilor comune ale soților prin hotărâre judecătorească, cu motivația că este vorba de raporturi juridice care s-au născut sub acțiunea respectivelor legi.

Situația expusă primește o altă rezolvare atunci cînd soții cetățeni sovietici sau români au domiciliul unul în U.R.S.S., iar altul pe teritoriul unei Părți Contractante (de exemplu, Republica Socialistă România).

În primul caz este competentă legea sovietică, iar în al doilea, legea română. Această posibilitate este valabilă pentru cetățenii aparținînd unor Părți Contractante ale căror tratate reglementează raporturile dintre soți. Deoarece nu toate tratatele cuprind această soluție, care în practică se întâlnește adeseori, urmează a se considera că tot legii naționale⁹ a soților i se atribuie competența de a arăta soluționarea unor astfel de raporturi patrimoniale.

Cred că această concluzie își are temeiul în prevederile exprese care vizează situații similare întâlnite în tratatele de asistență juridică, încheiate de U.R.S.S. cu R. D. Germania (art. 22) și cu R. P. Polonă (art. 29) care dispun :

„Raporturile personale și patrimoniale dintre soți sînt cîrmuite de legea națională a soților, dacă unul din soți locuiește pe teritoriul unei Părți Contractante iar altul pe teritoriul celeilalte Părți Contractante“.

În considerația că raporturile patrimoniale dintre soți sînt indivizibile și legea națională nu este aptă pentru a reglementa aceste raporturi între soți de cetățenie diferită, punctul 2 al art. 23 — Tratatul cu Republica Populară Albania¹⁰ prevede : „dacă unul din soți aparține

⁶ Este vorba de codurile de familie din R. P. Ungară, R. P. Polonă, R. S. Cehoslovacă ; în legislația noastră este permisă numai împărțirea bunurilor exact în aceleași condiții.

⁷ Tratatul încheiat cu U.R.S.S. nu o prevede.

⁸ Și articolele corespondente din celelalte tratate.

⁹ M. Jacotă, *Observații asupra tratatelor de drept internațional privat încheiate de R. P. Română cu unele țări socialiste*, în An. št. ale Univ. „Al. I. Cuza“, sec. III, tom X, 1964, p. 140.

¹⁰ I. P. Filipescu, *Aspecte conflictuale în domeniul căsătoriei, în lumina tratatelor bilaterale de asistență juridică încheiate de R.P.R. cu țările socialiste*, „Justiția nouă“ nr. 10/1963, p. 55.

¹¹ A se vedea textele asemănătoare din celelalte tratate încheiate cu țările socialiste.

unei Părți Contractante iar celălalt soț, celelalte Părți Contractate, raporturile lor personale și patrimoniale sînt reglementate după legea acelei Părți Contractante pe al cărei teritoriu ei își au ori și-au avut domiciliul comun. Avem în vedere cazul cînd soții au domiciliu diferite în momentul introducerii unei acțiuni cu privire la relațiile personale sau patrimoniale deoarece în mod necesar ei au avut cîndva același domiciliu.

Domiciliul comun se consideră a fi ultimul în raport cu data cînd se pune problema determinării legii competente. Înseamnă că raporturile patrimoniale ale soților vor fi cirmuite de către două legi competente dînd astfel posibilitate părților de a determina legea aplicabilă în raport cu domiciliul lor.

Trebule să observăm că tratatul încheiat de țara noastră cu R. S. F. Iugoslavia dă intîietate cetățeniei și în subsidiar domiciliului în raport cu regula expusă din tratatul cu R. P. Albania¹¹.

Spre exemplu „dacă unul din soți este cetățeanul unei Părți Contractante, iar celălalt soț cetățean al celeilalte Părți Contractante, raporturile lor personale și patrimoniale se stabilesc în conformitate cu legea acelei Părți Contractante a cărei ultimă cetățenie comună au avut-o soții”. Dacă soții nici nu au, nici nu au avut cetățenia unei Părți Contractante devine aplicabilă legea domiciliului comun, iar dacă nici această lege nu poate fi competentă deoarece soții locuiesc pe teritorii diferite, urmează a se aplica legea ultimului domiciliu comun.

Pentru a sublinia variatele soluții care și găsesc expresie în tratatele de asistență juridică, vom arăta că în tratatul dintre R. P. Ungară și R. D. Germană se adaugă soluțiilor domiciliului comun și legea reședinței părților cînd acestea au domiciliul comun pe teritoriul unui stat terț, cum rezultă din textul următor¹²:

„Cînd domiciliul comun al soților s-ar găsi pe teritoriul unui stat terț, se aplică legea locală a tribunalului sesizat care decide asupra chestiunilor relative la relațiile personale și patrimoniale ale soților”.

O dispoziție similară dar cu o altă formulare mai complicată o întîlnim și în tratatul încheiat între țara noastră și R. P. Ungară¹³ „dacă soții cu cetățenii diferite au avut ultimul domiciliu comun pe teritoriul unui al treilea stat și locuiesc pe teritoriul uneia din Părțile Contractante, fără a avea alci domiciliu comun) i se atribuie competența și legii reședinței lor (adică legea Părții Contractante pe al cărei teritoriu ei nu au domiciliul comun dar rezidează).

Asupra competenței jurisdicționale remarcăm că unele tratate determină expres competența internațională a instanțelor judecătorești ale unuia sau celuilalt stat Parte Contractantă¹⁴, altele neavînd dispoziții speciale o fac implicit, deoarece stabilind legea aplicabilă, pe cale de consecință, determinăm și instanțele judecătorești competente.

Am arătat anterior că sistemul tratatelor este acela al concordanței dintre legea aplicabilă și competența internațională. Din cele expuse trag concluzia că tratatele încheiate de R. S. România cu celelalte țări socialiste prevăd o competență jurisdicțională exclusivă. Poate exista însă în această materie și o competență facultativă (art. 24 din tratatul dintre R. P. U. și R. S. R.). Aceeași dispoziție o găsim în tratatul încheiat de R. P. Ungară cu R. S. Cehoslovacia, care în art. 19 stabilește că tribunalul țării cetățeniei comune a soției și cele din țara domiciliului lor comun sînt la fel de competente. Tot aceste tratate stabilesc o echivalență de competență între tribunalele țărilor de care aparțin soții prin cetățenia lor diferită precizînd că „au putere la fel de a judeca”.

Consider de utilitate a prezenta succint modul cum sînt soluționate raporturile patrimoniale dintre soți în legile de drept internațional privat ale unor țări socialiste, care s-au constituit părți la tratatele de asistență juridică încheiate de țara noastră.

În legea cehă de drept internațional privat din 1963¹⁵ dacă soții au aceeași cetățenie se va aplica legea lor națională comună, iar în situația contrarie se va aplica legea de drept internațional privat cehoslovac ca lege a instanței.

Noua lege poloneză¹⁶ de drept internațional privat marchează un progres spre legea domiciliului și a forului.

¹¹ Art. 23 pct. 2 și textele corespunzătoare din celelalte tratate.

¹² Art. 27 al. 4 din Tratatul dintre R. P. Ungară și R. D. Germană.

¹³ Art. 23 pct. 3

¹⁴ Art. 24 din Tratatul încheiat cu R. S. F. Iugoslavia și art. 23 din Tratatul cu R. P. Polonă.

¹⁵ A se vedea legea cehă de drept internațional privat nr. 97 din 4.XII.1963, art. 24, p. 2; art. 31, p. 2; art. 32, p. 1.

¹⁶ A se vedea Legea poloneză de drept internațional privat din 12.XI.1965.

Dacă soții au cetățenii diferite se aplică legea statului unde au domiciliul comun și, în lipsa acestuia, legea poloneză ca lege a instanței (*lex fori*)¹⁷.

Legea germană (E.G.F.G.B.) aplică soților de aceeași cetățenie legea națională, iar celor cu cetățenii diferite legea germană ca lege a instanței (art. 16, E.G.F.G.B.).

Raporturile de familie ale străinilor în U.R.S.S. sunt cirmuite de legea sovietică, iar cele ale cetățenilor sovietici în străinătate, în principiu, tot de aceeași lege. La aceasta se adaugă o noutate foarte importantă după care raporturile de familie ale cetățenilor sovietici care se găsesc în străinătate pot fi reglementate și de legea străină în cazul în care raportul se încheie în fața autorităților competente¹⁸ din țara respectivă.

Prin compararea diferitelor texte din tratatele de asistență juridică, putem trage concluzia că în momentul de față există o tendință de a aplica în domeniul regimului matrimonial, legea domiciliului sau a reședinței obișnuite, legea țării în care locuiesc sau se află soții, legea forului, precum și o tendință din ce în ce mai accentuată de a renunța la legea națională în asemenea cazuri.

¹⁷ M. Jacotă, *Observații asupra legii care cirmuiește raporturile de familie ale străinilor, care se formează în România*, în An. Univ. „Al. I. Cuza”, 1966, Sec. III, tom. XII, p. 219.

¹⁸ A se vedea dispozițiile de drept internațional privat din Bazele legislației familiei și căsătoriei a U.R.S.S. și a republicilor unionale din 27 iunie, 1968.

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE
MANIFESTATIONS SCIENTIFIQUES INTERNATIONALES

6-ÈMES JOURNÉES JURIDIQUES FRANCO-ROUMAINES

Entre 25—30 mai 1980 a eu lieu à Bucarest et Tulcea la 6-ème rencontre juridique franco-roumaine, organisée par l'Académie des sciences sociales et politiques et l'Association des juristes, de la partie roumaine, et par la Société de législation comparée, de la partie française. Le représentant de la Faculté de droit de Jassy dans la délégation roumaine a été le professeur Gr. Gr. Theodoru, le président de la Société roumaine de droit pénal.

Le dialogue juridique franco-roumain a porté sur trois sujets : de droit pénal — les sanctions privatives et non privatives de liberté ; de droit privé — les obligations du chercheur dans le contrat de recherche ; de droit public — autogestion et autofinancement des unités économiques, du côté roumain, et les techniques de déconcentration financière et administrative dans la gestion des services publiques, du côté français.

En tant que représentants de la Faculté de droit de l'Université de Jassy ont présenté des interventions : le professeur Gr. Gr. Theodoru et maître de conférences Maria Zolyneak, au rapport de droit pénal, et maître de conférences Renée Sanilevici, au rapport de droit privé.

Nous présentons ci-dessous le texte des interventions soutenues par les membres du corps enseignant de la Faculté de droit de Jassy :

L'INFLUENCE DU SYSTÈME DES SANCTIONS PÉNALES SUR QUELQUES INSTITUTIONS DE PROCÉDURE PÉNALE

PAR

GR. GR. THEODORU

La politique pénale de notre Etat se reflète naturellement non seulement dans la réglementation des institutions de droit pénal mais aussi dans celle des institutions de procédure pénale. „Un seul et même esprit, disait Marx, doit animer le procès et les lois, car le procès n'est que la forme vivante de la loi, par conséquent l'affirmation de la vie intérieure de la loi”¹. Pour cette raison, je crois, qu'il serait utile d'examiner, dans ce dialogue roumain-français sur les sanctions pénales privatives et non-privatives de liberté, la manière de laquelle fut réalisée, dans le développement de notre législation, la concordance entre la réglementation du système de sanctions pénales avec les institutions de procédure pénale, surtout avec l'organisation judiciaire et la compétence en matière pénale.

1. Le Code pénal roumain de 1936 avait adopté la classification tripartite des infractions, par rapport à la nature des peines ; en concordance avec le système des peines, a été organisé le système de juridictions pénales et leur compétence : la justice de paix avait en compétence les contraventions, le tribunal avait les délits et pour la Cour d'assises restaient les crimes². Des procédures différentes ont été aussi réglementées pour chaque genre d'infractions — crimes, délits, contraventions³.

Par les modifications de la loi sur l'exécution des peines, intervenues entre 1948—1952, ont été supprimées, en conformité avec l'humanisme socialiste du nouveau régime, les différences concernant les modalités de l'exécution des peines privatives de liberté, criminelles et correctionnelles, quoique fut maintenue la classification des infractions en crimes et délits : la gravité des infractions ne s'est plus reflétée, dans cette situation, dans la nature des peines — criminelles ou correctionnelles — mais dans la durée de la privation de liberté⁴. En 1954 on a mis en dehors de l'illicite pénal les contraventions, qui sont devenues des violations de la loi administrative⁵. A raison de ces transformations intervenues dans le domaine du droit pénal, n'était plus justifiée l'existence de certaines juridictions pénales et des procédures différentes pour les crimes et les délits. A partir de 1952⁶, les Cours d'appel furent supprimées et de nouvelles règles de compétence furent adoptées : le tribunal populaire a acquis la compétence générale de juger les délits et les crimes, exception faisant ceux donnés en compétence au tribunal départemental et aux tribunaux militaires. On a adopté aussi une procédure pénale unique pour toutes les infractions.

¹ M a r x - E n g e l s, *Opere (Oeuvres)*, tome I-er, București, Editura politică, 1957, p. 161.

² En 1938 les Cours d'assises ont été supprimées et remplacées par les chambres criminelles des Cours d'appel.

³ Dans le Code de procédure pénale de 1936 il y avait des dispositions différentes concernant le déroulement du jugement devant la justice de paix, le tribunal départemental et la chambre criminelle de la Cour d'appel.

⁴ Par la décision no 1473/1956, la Chambre criminelle du Tribunal Suprême a considéré plus grave la peine de 5 ans d'emprisonnement que la peine de 3 ans de réclusion. Voir „*Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1956*, vol. 2, (*La Collection d'arrêts du Tribunal Suprême*, 1956”, tome 2-ème), p. 352.

⁵ Voir le Décret no 184/1954, abrogé et remplacé par la Loi no 32/1968 concernant la détermination des contraventions et leurs sanctions.

⁶ Voir la Loi no 5/1952 sur l'organisation judiciaire et le Décret no 132/1952 sur la modification du Code de procédure pénale.

2. Le Code pénal roumain de 1968 a supprimé la classification des infractions en crimes et délits et a adopté un système unique de sanctions pénales — l'amende, l'emprisonnement et, comme mesure exceptionnelle, la peine de mort (art. 53—54). Conformément aux dispositions de la nouvelle Loi sur l'organisation judiciaire⁷ et du Code de procédure pénale de 1968, nulle sanction pénale ne pouvait être appliquée que par les juridictions répressives, selon une seule et même procédure de jugement. Même pour les infractions commises par les mineurs, punissables surtout de mesures éducatives et sans privation de liberté, la compétence d'appliquer ces mesures revenait toujours aux tribunaux, d'après les mêmes critères de compétence *ratione materiae* que pour les majeurs ; il y avait seulement des dispositions de protection du mineur au cours de l'audience⁸.

En vue de limiter le domaine du droit pénal, en 1968 on a décriminalisé certains faits illicites, qui sont devenus des manquements aux dispositions légales, leur sanction consistant en mesures d'influence sociale — avertissement et amende contraventionnelle⁹. Conformément à cette conception, le jugement de ces actes a été retiré de sous la compétence des tribunaux et confié aux commissions de jugement, instituées en tant qu'organes sociaux de juridiction et d'influence. Ces commissions de jugement, comprenant trois membres, élus parmi les travailleurs, ont été un pas important dans la réalisation d'une participation plus active des masses populaires à la prévention et à la répression des faits illicites, punissables par des sanctions non-privatives de liberté.

Le jugement des infractions et l'application des sanctions pénales, privatives et non-privatives de liberté, ont été maintenus dans la compétence des tribunaux même après l'introduction, en 1973, du travail correctionnel en liberté¹⁰. Selon sa nature juridique, le travail correctionnel en liberté n'est pas une peine principale, mais un mode d'exécution de la peine d'emprisonnement ; la nonexécution des restrictions imposées par le travail correctionnel attire sa révocation et l'obligation d'exécuter la peine d'emprisonnement avec privation de liberté. Par conséquent, le travail correctionnel, en tant qu'un mode d'exécution de la peine privative de liberté, ne pouvait être appliqué que par un organe de justice pénale, conformément aux règles générales de la procédure pénale.

3. En 1977, les décisions du parti ont mis à la base de la politique pénale une nouvelle conception, par laquelle est accordé un rôle important aux unités socialistes, aux organisations sociales, aux masses populaires dans le respect de la légalité, la sanction et la rééducation par le travail de ceux qui commettent des infractions, sous la surveillance de leur collectif¹¹.

Un premier pas sur la voie de la réalisation de cette conception l'a constitué le Décret no. 218/1977¹², destiné à faire la transition entre la réglementation en vigueur et les nouveaux codes en train d'élaboration. Par ce Décret, comme c'est déjà souligné dans le rapport roumain,

⁷ Voir la Loi no 58/1968 sur l'organisation judiciaire.

⁸ Les juges qui participaient au jugement des délinquants mineurs étaient sélectionnés par le Ministre de la Justice selon leurs qualités pédagogiques.

⁹ Voir la Loi no 59/1968 sur les commissions de jugement.

¹⁰ Voir la Loi no 6/1973 sur la modification du Code pénal. Voir Iulian Poenaru, *Modificarea Codului penal. Legea nr. 6 din 29 martie 1973 (La modification du Code pénal. La loi no 6 du 29 mars 1973)*, Editura științifică, București, 1973, p. 51—92 ; Doru Pavel, *Codul penal al Republicii Socialiste România. Comentat și adnotat. Partea specială. Vol. II (Le Code pénal de la République Socialiste de Roumanie. Commenté et annoté. Partie spéciale, tome II-ème)* Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 598—621.

¹¹ Voir *Hotărârea plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28—29 iunie 1977 cu privire la creșterea rolului unităților socialiste, al organizațiilor obștești, al maselor populare în respectarea legalității, sancționarea și reeducarea prin muncă a persoanelor care comit abateri și încălcări de la normele de conviețuire socială și legile țării* (La décision du plénum du Comité Central du Parti Communiste Roumain concernant l'augmentation du rôle des unités socialistes, des organisations sociales, des masses populaires dans le respect de la légalité, la sanction et la rééducation par le travail des personnes qui commettent des transgressions et des violations des normes de coexistence sociale, des lois du pays), „Revista română de drept” (Revue roumaine de droit), no 7/1977, p. 1—4.

¹² Voir le Décret no 218/1977 privind unele măsuri tranzitorii referitoare la sancționarea și reeducarea prin muncă a unor persoane care au săvârșit fapte prevăzute de legea penală (concernant quelques mesures transitoires sur la punition et la rééducation des personnes qui ont commis des faits prévus par la loi pénale).

a été élargie la sphère d'application du travail correctionnel en liberté pour plusieurs infractions et même pour les récidivistes. Le travail correctionnel en liberté est resté pourtant un mode d'exécution de la peine d'emprisonnement, de sorte que l'application de celui-ci ne pouvait pas être confiée aux organes sociaux de juridiction, formés par les travailleurs.

Le Décret ci-dessus mentionné a apporté, pourtant, des changements importants en ce qui concerne la compétence de jugement des infracteurs mineurs, en conformité avec le nouveau régime pénal adopté pour ceux-ci. Pour les mineurs qui commettent des infractions ont été prévues seulement des mesures éducatives : une mesure non-privative de liberté — confier le mineur au collectif au milieu duquel il travaille ou étudie, en le soumettant à des règles strictes de discipline et comportement, le respect de celles-ci étant surveillé par le collectif ; la deuxième mesure éducative, privative de liberté, est l'internement du mineur dans une école spéciale de travail et de rééducation, pour une durée de 2—5 ans. L'application de la première mesure éducative, non-privative de liberté, fut enlevée de sous la compétence des tribunaux et confié à la compétence d'un organe social de juridiction et d'influence. On a choisi le cadre existant des organes sociaux de juridiction, c'est à dire les commissions de jugement, qui fonctionnent auprès de l'organe de direction de l'entreprise où travaille le mineur en cause ou de l'unité d'enseignement où étudie celui-ci. Pour donner une composition adéquate au nouveau domaine de sa compétence — le jugement en matière pénale — on a prévu la participation, dans la commission de jugement, en dehors des membres de celle-ci, des représentants du collectif de travail, de l'école, des organisations de la jeunesse et du syndicat, et même d'un magistrat. Par conséquent, a été prise en considération la nécessité de transférer la compétence de juger certaines infractions, sanctionnées seulement par mesures non-privatives de liberté, à des organes sociaux de juridiction, qui comprennent autant une participation élargie des travailleurs que celle d'un magistrat¹³. Le jugement se déroule devant le collectif de travail ou d'enseignement, d'après des règles de procédure simplifiées, mais en présence du procureur et du défenseur de l'inculpé. Le collectif de travail, l'école, l'organisation de la jeunesse et de syndicat prennent l'engagement de diriger et contrôler l'activité du mineur qui leur a été confié pour la rééducation par le travail et l'étude, leur action coordonnée ayant comme but la réalisation de la plus grande efficacité de la mesure éducative appliquée.

4. Le transfert du jugement de certaines infractions, punissables de sanctions non-privatives de liberté, dans la compétence des organes sociaux de juridiction sera continué et élargi après l'entrée en vigueur des nouveaux codes.

Les travaux de la Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain de décembre 1977, approuvés par le XII-ème Congrès du Parti, de 1979, ont adopté, par rapport aux options sur le système de sanctions pénales, les directives adéquates dans le domaine de la procédure pénale¹⁴. En ce qui concerne la réalisation de la justice dans les causes pénales a été proclamé le principe de la participation directe, immédiate des collectifs de travailleurs, des masses populaires à l'acte de justice, en donnant ainsi une nouvelle impulsion, révolutionnaire à l'activité dans ce domaine, conformément à la conception de la classe ouvrière concernant l'humanisme révolutionnaire, la justice et la vérité, l'éthique et l'équité sociale. Pour traduire dans la vie cette conception on a décidé d'être inclus parmi les organes de justice, à côté des tribunaux, les conseils de jugement des travailleurs qui fonctionneront dans les entreprises économiques, dans les institutions et auprès des conseils populaires. Ces organes juridictionnels seront formés de juges populaires, élus périodiquement par les assemblées générales des travailleurs des unités économiques et des institutions d'Etat et sociales, avec la participation, en certains cas, d'un juge appartenant aux tribunaux. La compétence en matière pénale de ces organes de

¹³ Voir Gr. Gr. Theodoru, *Judecarea infracțiunilor săvârșite de minori de către comisiile de judecată* (Le jugement devant les commissions de jugement des infractions commises par les mineurs), *Revista română de drept* (Revue roumaine de droit), no. 7/1980, p. 13.

¹⁴ Voir *Rezoluția Conferinței Naționale a Partidului Communist Român din 7—9 decembrie 1977* "cu privire la perfecționarea conducerii tuturor sectoarelor de activitate, a legislației Republicii Socialiste România, a activității organelor de justiție și ale Ministerului de Interne, precum și noi măsuri privind dezvoltarea democrației socialiste" (La Résolution de la Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain du 7—9 décembre 1977 „concernant le perfectionnement de la direction de tous les secteurs d'activité, de la législation de la République Socialiste de Roumanie, de l'activité des organes de justice et du Ministère de l'Intérieur, ainsi que de nouvelles mesures visant le développement de la démocratie socialiste”, dans *Conferința Națională a P.C.R., 7—9 decembrie 1977*, Editura politică, București, 1978, p. 444—462.

juridiction sera élargie, en incluant quelques infractions contre l'ordre public, contre la propriété socialiste et personnelle, contre la personne¹⁵. Cette compétence élargie des conseils de jugement est la conséquence du nouveau système de sanctions pénales, présenté dans le rapport roumain, qui comprend, en tant que peines principales non-privatives de liberté : la mise sous la surveillance du collectif de travail et la mise sous la surveillance des organes d'Etat. L'efficacité de ces peines en ce qui concerne la rééducation des infracteurs dépend, en grande mesure, de l'organe qui a la compétence de les appliquer (un organe formé de camarades de travail) et de la procédure de jugement, déroulée au milieu du collectif, en présence des représentants de la direction et des organisations sociales de l'entreprise ou de l'institution de laquelle fait partie celui qui est jugé. L'audience en première instance, quoique simplifiée, peut assurer la vérification très sérieuse de l'accusation par des preuves légalement administrées, et garantir la réalisation complète de la défense. On reconnaît à l'inculpé le droit d'interjeter un pourvoi en cassation contre la décision du conseil de jugement.

Les infractions commises par les mineurs, punissables avec des mesures éducatives non-privatives de liberté, resteront aussi dans la compétence des conseils de jugement.

La création des conseils de jugement et leur compétence en matière pénale donneront une nouvelle impulsion révolutionnaire à la prévention et au combat des infractions, de la même importance que l'adoption du nouveau système de sanctions pénales non-privatives de liberté.

¹⁵ Voir C. Mihăilă, *Conducerea de către partid a procesului de perfecționare a activității organelor judiciare și de îmbunătățire a legislației* (La direction du parti sur le procès de perfectionnement de l'activité des organes judiciaires et de l'amendement de la législation), „Revista română de drept” (Revue roumaine de droit), no 4/1978, p. 3 ; Iulian Poenaru, *Orientările Conferinței Naționale a partidului privind perfecționarea legislației penale și procesual-penale* (Les directives de la Conférence Nationale du parti concernant le perfectionnement de la législation pénale et de procédure pénale), „Revista română de drept” (Revue roumaine de droit), no 7/1978, p. 3.

L'APPLICATION DE CERTAINES INSTITUTIONS DU DROIT PÉNAL – LE SURSIS,
LA LIBÉRATION CONDITIONNELLE, LE CONCOURS D'INFRACTIONS – AUX
PEINES NON-PRIVATIVES DE LIBERTÉ

PAR

MARIA ZOLYNEAK

1. On voit, de nos jours, se profiler dans la législation pénale roumaine une nouvelle orientation concernant la responsabilité pénale et son individualisation, par l'institution d'un nouveau système de sanctions, plus large et plus diversifié, dans la structure duquel les peines non-privatives de liberté auront un poids considérable¹. Leur inclusion dans le nouveau système de sanctions pose le problème suivant : certaines institutions du droit pénal, qui ne s'appliquaient jusqu'à présent qu'aux peines privatives de liberté (quelques-unes à la peine d'amende aussi), auront-elles aussi une incidence sur les peines non-privatives de liberté, ou bien, à cause des traits spécifiques et du régime d'exécution différent de celles-ci, la loi pénale devra adopter de nouvelles institutions d'individualisation de ces catégories de peines, correspondant à leur statut juridique tout à fait différent de celui des peines classiques, traditionnelles ?

2. La question se pose, notamment si le sursis, réglementation consacrée par la plupart des législations pénales, qui s'applique aux peines d'emprisonnement ou d'amende, peut, dans certaines conditions prévues par la loi, être appliqué aussi aux nouvelles peines non-privatives de liberté.

En vertu de la réglementation en vigueur, dans la pratique judiciaire on a posé la question si le juge, en appliquant le travail correctionnel, peut en même temps disposer le

¹ Conferința Națională a Partidului Comunist Român (La Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain), Ed. Pol., Buc., 1978 ; George Antoniu, *Orientări și perspective în politica penală a statului nostru în spiritul Hotărârii plenarei C.C. al P.C.R. din 28–29 iunie 1977*, în „Revista română de drept”, nr. 9/1977, p. 21 (Orientations et perspectives dans la politique pénale de notre Etat dans l'esprit de la Résolution du Comité Central du Parti Communiste Roumain, du 28–29 juin 1977, Revue Roumaine de droit, no. 9/1977, p. 21) ; Simona Petrovici, *Consacrarea deplină a umanismului socialist revoluționar în orientările și măsurile adoptate la Conferința Națională a partidului*, în „Revista română de drept”, nr. 12/1977, p. 16 (La confirmation entière de l'humanisme socialiste révolutionnaire dans les orientations et les mesures adoptées par la Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain, Revue Roumaine de droit, no. 12/1977, p. 16) ; Ștefan Daneș, *Considerații în legătură cu sistemul sancționator și individualizarea pedepsei în lumina documentelor Conferinței Naționale a partidului din decembrie 1977*, în „Revista română de drept”, nr. 5/1978, p. 3 (Considérations concernant le système des sanctions et l'individualisation de la peine à la lumière des résolutions de la Conférence Nationale du Parti de décembre 1977, Revue Roumaine de droit no. 5/1978, p. 3) ; Iulian Poenaru, *Orientările Conferinței Naționale a partidului privind perfecționarea legislației penale și procesual-penale*, în „Revista română de drept”, nr. 7/1978, p. 3 (Les orientations de la Conférence Nationale du Parti concernant le perfectionnement de la législation pénale et de procédure pénale, Revue Roumaine de droit, no. 7/1978, p. 3) ; Matei Basarab, *Aspecte privind evoluția sistemului sancțiunilor în dreptul penal socialist român*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Cluj”, nr. 2/1978, p. 41 (Aspects concernant l'évolution du système des sanctions en droit pénal socialiste roumain) ; M. Zolyneak, *Privire asupra perfecționării sistemului de sancționare în dreptul penal. Evoluție și perspective*, în *Analele șt. ale Universității „Al. I. Cuza” Iași*, 1979, p. 63 (Considérations sur le perfectionnement du système de punition dans le droit pénal. Evolution et perspectives, Annales scientifiques de l'Université „Al. I. Cuza” de Iași, 1979, p. 63).

sursis². Dans la législation actuelle, le travail correctionnel ne constitue pas une peine proprement-dite, à laquelle on puisse appliquer une institution qui individualise son exécution, mais justement une modalité d'exécution en liberté de la peine d'emprisonnement. Par conséquent, en prononçant le travail correctionnel, qui implique certaines conditions d'exécution, on ne peut plus appliquer à la même peine une autre modalité d'individualisation de l'exécution — le sursis —, mais compte tenu de la gravité de l'infraction, de la personne du délinquant et de tous les critères d'individualisation de la peine prévues par l'article 72 du Code Pénal, le juge doit choisir l'institution qui convient le mieux à la rééducation du délinquant.

Dans la future législation pénale, la mise sous la surveillance du collectif de travail, sous la surveillance des organes d'Etat ou sous la surveillance sévère des organes d'Etat constitueront des peines indépendantes, d'une gravité intermédiaire entre la peine d'amende et l'emprisonnement; on pense donc que, pour des raisons identiques à celles qui justifient l'application du sursis dans le cas de l'amende ou de l'emprisonnement, on pourra aussi prononcer cette institution dans le cas des peines non-privatives de liberté. Si le sursis peut être appliqué à la grave peine d'emprisonnement, il pourra d'autant plus être appliqué aux peines moins graves, non-privatives de liberté, en respectant certaines conditions concernant la personne du coupable, ses antécédents et la limite de la peine prononcée. Dans le même ordre d'idées, on pense aussi que si le juge peut arriver à la conviction que le condamné à la peine d'emprisonnement pourra être rééduqué sans l'exécution effective de cette peine, par la prononciation du sursis, il peut aussi arriver à une telle conviction dans le cas d'une infraction moins grave, sanctionnée par la loi d'une peine plus légère, non privative de liberté. Il est possible d'objecter à cela que le sursis doit accompagner seulement la peine d'emprisonnement, parce que ce n'est qu'alors que les conditions de l'exécution de la peine changent de façon sensible, en laissant le délinquant en liberté et que ce bénéfice n'est pas réalisé dans les peines non-privatives de liberté, où le condamné exécute la peine dans une liberté totale. Bien que les peines non-privatives de liberté diffèrent radicalement de la peine d'emprisonnement, quant aux conditions d'exécution, elles représentent pourtant des peines qui constituent, par les conditions et les restrictions imposées, une modalité de sanction et d'exécution plus sévère que le régime du condamné à sursis; par conséquent, l'application du sursis modifie de façon sensible le régime d'exécution, même dans le cas des peines non-privatives de liberté. D'autre part, une fois le délai d'épreuve écoulé, le sursitaire bénéficiera de la réhabilitation de droit dans le cas des peines non-privatives de liberté aussi, tandis que l'exécution effective de ces peines n'a pas le même effet; après l'exécution, le condamné sera sujet au régime commun de la réhabilitation de droit ou judiciaire, selon la durée de la peine appliquée.

En considérant les idées généreuses de l'actuelle politique pénale et en adoptant une attitude en conséquence concernant l'individualisation de la peine conformément à la gravité de l'infraction et aux nécessités de rééducation du délinquant, on pense qu'il est possible d'appliquer aussi le sursis dans le cas des peines non-privatives de liberté.

3. La libération conditionnelle, prévue par les articles 59 à 61 du Code Pénal, constitue une institution d'individualisation de l'exécution de la peine d'emprisonnement. La question est si la libération conditionnelle peut être appliquée aussi aux peines non-privatives de liberté ou si elle reste limitée uniquement à la peine d'emprisonnement. Dans la réglementation du Code Pénal — les dispositions concernant la libération conditionnelle étant incluses dans la réglementation de la peine d'emprisonnement et de son régime d'exécution — cette institution est strictement liée à la peine d'emprisonnement et elle consiste dans la libération du condamné après avoir purgé effectivement une partie de cette peine au cas où l'on prouve

² Tribunalul Municipiului București, sect. I penală, dec. nr. 1289/1973, cu notă critică de Gh. Chivulescu, în "Revista română" de drept, nr. 2/1973, p. 149 (Le Tribunal Municipal de Bucarest, section I pénale, déc. nr. 1289/1973, note critique de Gh. Chivulescu, „Revue roumaine de droit”, no. 2/1973, p. 149); Tribunalul Suprem, secția penală, dec. nr. 3940/1973, în „Revista română de drept”, nr. 4/1973, p. 150. (Le tribunal Suprême, section pénale, déc. nr. 3940/1973, Revue Roumaine de droit, no. 4/1973, p. 150).

que le délinquant a corrigé son attitude et qu'il peut se réintégrer dans la vie sociale avant d'exécuter intégralement la peine appliquée par le juge³.

Si la loi a prévu pour la peine d'emprisonnement, sanction grave appliquée pour une infraction présentant un danger social élevé, une modalité d'exonérer le condamné de l'exécution intégrale de la peine lorsque la continuation de l'exécution ne se justifie plus par rapport à la nouvelle conduite du délinquant, on pense qu'une institution semblable doit aussi fonctionner dans le cas des peines non-privatives de liberté, appliquées aux infractions moins graves, institution qui soit appropriée aux conditions spécifiques de ces peines.

Ces observations sont fondées non seulement sur des arguments rationnels, mais aussi sur des arguments textuels — l'article 867 inclus dans la réglementation du travail correctionnel — qui prévoient la cessation du travail correctionnel dans certaines conditions⁴.

Si une telle réglementation fonctionne dans le cas du travail correctionnel vu comme modalité d'exécution de la peine d'emprisonnement en liberté, on pense que, pour des raisons qui rapprochent le travail correctionnel des peines non-privatives de liberté sous le rapport des conditions d'exécution, une réglementation semblable doit aussi fonctionner pour ces peines-ci. Même si le délinquant est en train de purger des peines non-privatives de liberté, il est sujet à toutes les restrictions et interdictions impliquées par l'exécution de ces sanctions. L'idée qui est à la base de la libération conditionnelle — la réintégration plus rapide dans la vie sociale de celui qui a fait la preuve d'un changement de conduite avant que le terme prononcé par le juge expire — doit justifier aussi l'institution d'une réglementation analogue dans le cas des peines non-privatives de liberté. La cessation de l'exécution des peines non-privatives de liberté doit constituer une institution complémentaire au régime d'exécution de celles-ci, une institution facultative, dont le juge devra apprécier la nécessité, à laquelle aient droit tous ceux contre lesquels on a prononcé une peine non-privative de liberté. L'insertion de cette possibilité dans la loi constituerait un fort stimulant pour les condamnés, dans le sens de leur réintégration plus rapide dans la société. Pour qu'on accorde la cessation de l'exécution de la peine, le condamné devra remplir certaines conditions concernant la conduite et l'exécution effective d'une partie de la peine, proportionnée à la durée prononcée par le juge. Après avoir obtenu la cessation, le condamné sera obligé de travailler, se conduire correctement et ne plus commettre de nouvelle infraction.

La cessation de l'exécution produira certains effets immédiats, au moment de sa prononciation par le juge, et d'autres définitifs, après que le laps de temps qui restait de la peine totale s'est écoulé, pourvu qu'on respecte les conditions imposées. Dans le cas où le condamné, après la prononciation de la cessation, refuse de travailler ou commet une nouvelle infraction, la cessation de l'exécution doit être révoquée et il faudra appliquer les règles de la pluralité d'infractions. S'il s'est bien conduit, on considérera la peine comme purgée, lorsque la durée établie par le juge aura expiré, ou même au moment de la cessation de l'exécution de la peine. Cette dernière alternative entraînerait certaines conséquences favorables quant à la date à laquelle part le délai requis pour la réhabilitation. La cessation de l'exécution des peines non-privatives de liberté pourrait fonctionner donc, quant à sa nature juridique, soit en

³ V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. II, Ed. Acad. Buc., 1970, p. 43. (Explications théoriques du Code pénal roumain, tome II, Ed. Acad. Buc., 1970, p. 43); T. Vasiliu, G. Antoniu, Șt. Daneș Gh. Dăringă, P. Lucinescu, V. Papadopol, D. Pavel, D. Popescu, V. Rămureanu, *Codul penal al R. S. România comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. șt., Buc., 1972, p. 398 (Le Code pénal de la République Socialiste de Roumaine commenté et annoté. Partie générale. Ed. șt. Buc., 1972, p. 398); Gr. Gr. Theodoru, *La libération conditionnelle en droit pénal roumain*, in *Annales scientifiques de l'Université An. șt. ale Universității „Al. I. Cuza” Iași*, 1973, p. 27 (Liberarea condiționată în dreptul penal român, „Al. I. Cuza” de Iași, 1973, p. 27).

⁴ Iulian Poenaru, *Modificarea codului penal prin L. nr. 6/1973*, Ed. pol. Buc., 1973 (La modification du Code pénal par la loi no. 6/1973, Ed. pol., Buc., 1973); Justin Grigoraș, *Natura juridică și caracterele specifice muncii corecționale*, in „Revista română de drept”, nr. 6/1973, p. 21 (La nature juridique et les caractères spécifiques du travail correctionnel, Revue Roumaine de droit, no. 6/1973, p. 21); Nicoleta Iliescu, *Munca corecțională în dreptul penal român*, in „Studii și cercetări juridice”, nr. 4/1973, p. 557 (Le travail correctionnel dans le droit pénal roumain, Etudes et recherches juridiques, no. 4/1973, p. 557).

tant que modalité d'individualisation de l'exécution des peines non-privatives de liberté, soit même en tant que modalité d'extinction de celles-ci, à effet rétroactif, à partir de la date de la cessation de l'exécution de la peine.

4. Un problème intéressant posé par les peines non-privatives de liberté est celui du système de sanctions pour le concours d'infractions, lorsque le juge a établi pour certaines infractions des peines de ce genre et pour d'autres l'emprisonnement.

Le Code en vigueur a consacré, comme système de sanctionner le concours d'infractions, le cumul juridique à surcroît facultatif, qui est adapté aux deux catégories principales de peines — l'emprisonnement et l'amende. C'est pour la première fois que notre législation devra résoudre le problème de la manière de sanctionner le concours d'infractions auxquelles le juge appliquera des peines de nature tout à fait différente quant aux conditions d'exécution, le deux étant caractérisées par la durée. En sanctionnant le concours d'infractions, le législateur a poursuivi constamment l'individualisation d'une peine, qui puisse réaliser, à côté de sa fonction de contraindre, celle de rééduquer le délinquant, même si plusieurs infractions ont été commises⁵. Une conception analogue dominera le nouveau Code Pénal, où l'humanisme socialiste sera mieux reflété.

Sur la base du système actuel, à larges possibilités d'adapter la peine à toutes les situations pratiques, on peut esquisser quelques solutions, toujours dans les limites des règles du cumul juridique, pour résoudre les cas où l'on appliquera aussi aux infractions concurrentes des peines non-privatives de liberté.

Dans la plus simple situation, celle où l'on applique uniquement des peines non-privatives de liberté, il n'y a pas de difficultés, le juge pouvant procéder comme dans l'hypothèse des peines qui n'imposent que l'emprisonnement : après avoir établi une peine pour chacune des infractions, on imposera l'exécution de la plus grave, en pouvant y apporter une augmentation encadrée dans certaines limites. Le nouvel aspect du problème paraît lorsque le juge établit la peine d'emprisonnement pour une infraction concurrente, et une peine non-privative de liberté pour une autre. Bien qu'elles soient de nature différente, le cumul arithmétique ne pourra opérer, parce qu'il ne fonctionne ni dans le cas des peines privatives de liberté, ni dans celui de l'amende. C'est toujours le cumul juridique qui devra être adapté à ces deux catégories différentes de peines par l'application de la plus grave — l'emprisonnement —, à laquelle on pourra ajouter partiellement, on totalement dans des cas spéciaux, la peine non-privative de liberté. La loi en vigueur consacre une adaptation du système dans cette direction ; le juge peut prononcer pour deux infractions concurrentes l'emprisonnement et l'amende, en disposant l'exécution de l'emprisonnement, à laquelle on peut ajouter, totalement ou partiellement, l'amende. On pourra aussi suivre cette voie dans le cas de l'application de plusieurs peines, dont certaines de prison et d'autres non-privatives de liberté. On opérera d'abord une simplification dans la sphère de chaque catégorie de peines, en choisissant la plus grave, l'augmentation étant toujours possible ; le juge appliquera ensuite, en vue de l'exécution, la peine de l'emprisonnement ; on pourra y ajouter, en partie ou totalement, la peine non-privative de liberté, en tenant compte de la durée résultée à la suite de la confusion. L'exécution, dans cette dernière hypothèse, de la peine de prison, après quoi le condamné continue à être sujet au régime de la peine non-privative de liberté, fondé sur des éléments tout à fait nouveaux, constitue une réintégration progressive dans la vie sociale, par l'introduction d'une étape intermédiaire avant l'obtention de l'entière liberté.

⁵ V. Rămureanu, *Concursul de infracțiuni în reglementarea noului Cod penal*, in „Revista română de drept”, nr. 9/1968, p. 18 (Le concours d'infractions dans la réglementation du nouveau Code pénal, Revue roumaine de droit, no. 9/1968, p. 18) ; L. Birò, *Considerații asupra tratamentului sancționator al concursului*, in „Revista română de drept”, nr. 9/1973, p. 78 (Considérations sur le système de punition du concours, Revue Roumaine de droit, no. 9 1973, p. 78) ; M. Zolyneak, *Cu privire la natura juridică a concursului de infracțiuni*, in An. șt. ale Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1970, p. 55. (Sur la nature juridique du concours d'infractions, Annales scientifiques de l'Université „Al. I. Cuza” de Iași, 1970, p. 55).

LOCUL CONTRACTULUI DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN SISTEMUL CONTRACTELOR ȘI PARTICULARITATEA CORELAȚIEI RISC—RĂSPUNDERE

DE

RENÉE SANILEVICI

În sistemul dreptului nostru socialist contractul de cercetare științifică se încheie numai între organizații socialiste și are la bază anumite sarcini de plan¹. El face parte din categoria contractelor economice, iar contractele economice au o reglementare specială, derogatorie de la regulile generale aplicabile contractelor civile.

În ceea ce privește locul reglementării contractelor economice, în general, țările socialiste europene au adoptat două soluții diferite: într-o soluție, codurile civile cuprind și reglementarea contractelor economice. Este soluția adoptată de Codul civil ungar din 1959, Codul civil R.S.F.S.R. din 1964, și codul civil polonez din 1964. Dintre aceste trei coduri, numai Codul civil ungar, în urma modificării sale din 1977, cuprinde și reguli speciale privind contractul de cercetare științifică. În dreptul sovietic, de exemplu, contractul de cercetare științifică este reglementat în afara codului civil, printr-un act normativ special.

Într-o a doua soluție, contractele economice sînt reglementate în afara codului civil, într-un cod economic sau un act normativ de tipul codului, care cuprinde atît reguli generale pentru toate contractele economice, cît și reguli speciale pentru anumite contracte economice. Este soluția adoptată de dreptul cehoslovac și în dreptul R.D.G. În Cehoslovacia, în 1964, paralel cu codul civil a fost adoptat Codul economic. În R.D.G. Legea contractelor (Vertrags-gesetz) din 1965 cuprinde și ea reglementarea contractelor economice în afara codului civil. Din aceste două acte normative codificatoare, numai legea contractelor economice din R.D.G. cuprinde și dispoziții speciale privind contractul de cercetare științifică (Vertrag für wissenschaftlich-technische Leistungen) dezvoltate în Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 3, de aplicare a legii contractelor².

În dreptul nostru există o reglementare generală a contractelor economice în Legea nr. 71/1969, cu modificările ulterioare, care nu cuprinde decît reguli generale pentru toate contractele economice. Contractul de cercetare științifică este reglementat prin dispozițiile speciale ale Legii nr. 28/1969, privind organizarea activității de cercetare științifică în Republica Socialistă România și H.C.M. nr. 77/1970, privind aplicarea sistemului contractual în activitatea de cercetare științifică.

¹ Obiectul dezbaterilor la secțiunea de drept civil a celei de a șasea întrîniri juridice franco-române, 1980, l-a format contractul de cercetare științifică. Materialul reprezintă intervenția făcută la aceste dezbateri.

² Amănunte asupra contractului de cercetare științifică, a se vedea A. Munteanu, *Sistemul contractual în cercetarea științifică*, A.S. nr. 3, 1970, p. 31; A. Munteanu, *Contractul de cercetare științifică*, „R.R.D.”, nr. 7, 1970, p. 77; Șt. Cărpénaru, *Legislație economică și arbitraj*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1974, p. 347; Y. Eminescu, *Contractul de cercetare științifică*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1971; Șt. Cărpénaru, *Contractul de asistență tehnică*, „S.C.J.”, nr. 1, 1976; p. 19; M. Mihail, *Obligația de plată a prefului în contractul de cercetare științifică*, „Viața economică”, Supliment, nr. 43, 1979, p. 5.

Menționăm, că, în prezent, în literatura de specialitate din R.D.G. se poartă ample discuții cu privire la cuprinsul unei noi legi a contractelor economice, inclusiv asupra contractului de cercetare științifică. A se vedea Streich/Wilsky, *Ausnutzung des Wirtschaftsvertrages zur Verwirklichung des wissenschaftlich-technischen Fortschritts*. (Folosirea contractului economic pentru realizarea progresului tehnico-științific), *Wirtschaftsrecht*, nr. 1, 1980, p. 44.

Din această sumară prezentare comparată a locului reglementării contractului de cercetare științifică, reținem că, în dreptul nostru, ca și în dreptul altor țări socialiste, contractul de cercetare științifică face parte din categoria contractelor economice și sub o denumire sau alta, cuprins într-un act normativ de tipul codului sau în reglementări speciale, contractul de cercetare științifică a intrat în lumea contractelor economice numite.

În dreptul nostru caracterul de contract economic al contractului de cercetare științifică este consacrat expres prin actul normativ care-l reglementează H.C.M. nr. 77/1970 precizează că, contractele de cercetare științifică se încheie în temeiul Legii nr. 71/1969. Pe de altă parte Legea contractelor economice, în urma modificării din 1979, enumără în art. 14 între contractele economice și contractul de cercetare științifică.

Obiectul contractului de cercetare științifică îl constituie desfășurarea unei activități intelectuale creatoare. Rolul activității creatoare este diferit în funcție de natura prestației. El este mai mare la cercetarea fundamentală decît la cea aplicativă. Rezultatul activității de cercetare este un produs ideal care, uneori, poate fi însoțit și de produse materiale, cum ar fi modele, desene etc.

Specifică pentru această sferă de activitate este faptul că nu există o legătură necesară între valoarea de întrebuințare rezultată din activitatea de cercetare și volumul de muncă, respectiv cheltuielile necesitate. De asemenea, produsul acestei activități, dat fiind progresul rapid al științei și tehnicii, este supus unei uzuri morale rapide.

Aceste trăsături particulare ale activității de cercetare științifică precum și incertitudinea obținerii rezultatului vizat, determină unele riscuri specifice acestei sfere de activitate economică.

În calitatea sa de contract economic, contractul de cercetare științifică prezintă particularități față de contractele civile. În același timp, în calitatea sa de contract economic cu un obiect specific, contractul de cercetare științifică prezintă o serie de particularități și față de contractele economice în general³.

În cele ce urmează ne vom opri asupra uneia din aceste particularități și anume particularitatea corelației risc—răspundere.

În dreptul care reglementează contractele civile, regula după care riscul contractului privind executarea unei lucrări îl suportă debitorul obligației imposibil de executat și regula răspunderii debitorului prin plata de daune pentru pagubele cauzate prin încălcarea din culpă a obligațiilor contractuale au caracter supletiv, părțile putînd stabili clauze diferite. Părțile,

³ Asupra particularităților acestui contract în diverse sisteme de drept socialist, a se vedea (Colectiv, *Lehr- und Studienmaterial zum Wirtschaftsrecht*, (Curs și material de studiu de drept economic) v. 7, Staatsverlag, „D.D.R.“, 1973, p. 90 ș.u.; K. Schwenk, E. Süß, *Zu einigen Fragen der Rechtsanwendung der 3 DVO zum VG* (Cîteva probleme privind aplicarea H.C.M. nr. 3 de aplicare a legii contractelor), *Wirtschaftsrecht*, nr. 2, 1974, p. 75; G. Weidlich, *Zur Bedeutung und Grundsätzen der 3 DVO zum VG*, (Despre importanța și principiile hotărîrii Consiliului de Miniștri nr. 3 de aplicare a legii contractelor), *Wirtschaftsrecht* nr. 1974, p. 72 ș.u.; G. Walter, *Die rechtliche Regelung der Wirtschaftsverträge über wissenschaftlich-technischen Leistungen*, (Reglementarea juridică a contractelor economice privind prestațiuni tehnico-științifice) *Staat und Recht*, nr. 5, 1974, p. 765 ș.u.; I. Schülke, *Erste Erfahrungen bei der Anwendung der 3 DVO zum Vertragsgesetz*, (Primele rezultate ale aplicării H.C.M. nr. 3 de aplicare a legii contractelor) *Wirtschaftsrecht*, nr. 2, 1975, p. 76 ș.u.; R. Streich, B. Wilsky, *Ausnützung des Wirtschaftsvertrages zur Verwirklichung des wissenschaftlich-technischen Fortschritts*, (Folosirea contractului economic pentru realizarea progresului tehnico-științific), *Wirtschaftsrecht*, nr. 1, 1980, p. 44; E. Lontai, *The Research Contracts* (Contractele de cercetare științifică) Ed. Akademiai Kiado Budapest, 1977; I.V. Baraș, *Novoe v regulirovanii dogovorov na provedenie nauchno-issledovatel'skikh i konstruktorskikh i tehnologicheskikh rabot*, (Elemente noi în reglementarea contractului de cercetare științific și a lucrărilor experimentale de construcție și tehnologie) *Sovetskaja Justitsia*, nr. 2, 1970, p. 24 ș.u.; N.P. Vasilevskaja, *O predmete dogovora na nauchno-issledovatel'skikh i konstruktorskikh rabot*, (Despre obiectul contractelor de cercetare științific și a lucrărilor de construcții) *Vestnik Leningradskovo Universiteta* nr. 17, 1973, p. 106 ș.u.; I.V. Baraș, *Dogovori na nauchno-issledovatel'skie i konstruktorskie raboty* (Contractele de cercetare științific și tehnologică), *Sovetskoe gosudarstvo i Pravo*, nr. 6, 1973, p. 134 ș.u.; I.V. Baraș, *Rasмотрение sporov po dogovoram na nauchno-issledovatel'skie i konstruktorskie raboty*, (Solucționarea litigiilor privind contractele de cercetare științific și de experimentare tehnologică și de construcții) *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo*, nr. 8, 1975, p. 134 ș.u.

prin acordul lor, pot strămuta anumite împrejurări care se situează în sfera riscului în cea a răspunderii și invers. Între altele această strămutare se poate realiza și sub forma anumitor clauze de garanție, prin care debitorul garantează calitatea prestației, dar el poate să-și asume și anumite riscuri, legate de obținerea anumitor rezultate.

În ceea ce privește riscul în contractele economice, în lipsa unei dispoziții speciale în Legislația economică, se consideră că, în materia contractelor de executare de lucrări este aplicabilă regula de drept comun, după care riscul îl suportă debitorul obligației imposibile de executat, respectiv paguba se localizează la acesta.

În ceea ce privește răspunderea în contractele economice, art. 44 din Legea contractelor economice, consacră regula răspunderii pentru culpă a organizației debitoare, sub forma obligației de plată a penalităților și a daunelor în completare, până la repararea integrală a pagubei.

Pentru contractele economice regulile consacrate de actele normative cu privire la răspundere au caracter imperativ și părțile, organizații socialiste, nu pot deroga de la ele, nici în ce privește condițiile de angajare a răspunderii, nici în ceea ce privește stabilirea cuantumului ceea ce daunele datorate de debitor, ca urmare a încălcării obligațiilor contractuale. Astfel, în conformitate cu regulile generale în materia contractelor economice, părțile n-ar putea conveni ca riscul contractului să-l suporte beneficiarul lucrării, după cum ele n-ar putea conveni la exonerarea de răspundere a debitorului într-o împrejurare care s-ar datora culpei sale.

Datorită specificului obiectului contractului de cercetare științifică se impun unele soluții derogatorii de la regulile generale ale contractelor economice.

Astfel, în ceea ce privește riscul, pe lângă riscul unor împrejurări fortuite care împiedică desfășurarea normală a activității, comune tuturor activităților ce formează obiectul unor contracte, există un risc specific acestei sfere de activitate. Cercetarea științifică înseamnă desfășurarea unei activități creatoare pe un tărâm necunoscut, prin care se caută ceva nou fie în privința scopului urmărit fie a metodelor și mijloacelor folosite pentru realizarea lui. Dobândirea acestor cunoștințe prin cercetarea științifică implică un risc⁴.

Riscul se prezintă sub mai multe aspecte.

Există un risc științific, să se obțină ca urmare a cercetării un rezultat negativ: se știe că pe calea folosită rezultatul nu poate fi obținut.

Există un risc tehnic — problema cercetată a dus la un rezultat științific dar el se dovedește irealizabil din punct de vedere tehnic.

Există un risc economic — tema cercetată și-a găsit o rezolvare pozitivă, care este aplicabilă în practică dar cu cheltuieli prea mari, încât trebuie abandonată.

Există în fine, riscul unor cercetări paralele în lume și a obținerii anterioare a unor rezultate ocrotite din punct de vedere juridic.

Riscul este specific oricărei activități de cercetare științifică. Dacă riscul este sau nu justificat din punct de vedere social aceasta apreciază organele de specialitate care aprobă planurile de cercetare științifică.

În măsura în care cercetarea științifică se desfășoară prin încheierea de contracte de cercetare științifică, se pune problema care din cele două părți ale contractului suportă aceste riscuri specifice?

Problema este deosebit de importantă în asigurarea progresului tehnic. Dacă riscul ar fi în întregime și întotdeauna al executantului acesta n-ar fi interesat să încheie contracte care comportă un asemenea risc, ceea ce ar frâna progresul tehnic. Pe de altă parte nici beneficiarul nu trebuie să suporte consecințele unei activități necorespunzătoare a executantului.

Credem că, în sistemul dreptului nostru, dat fiind trăsăturile specifice ale obiectului activității de cercetare științifică, părțile pot decide implicit prin modul de formulare a obiectului contractului. Obiectul contractului de cercetare științifică îl poate forma atât o obligație de mijloace, cât și o obligație de rezultat⁵.

Dacă obiectul contractului îl formează o obligație de rezultat, riscul științific și tehnic este al organizației de cercetare. În măsura în care sînt formulați anumiți indici economici și acest risc, economic, este în sarcina organizației de cercetare.

⁴ G. Gründman, R. Scham, G. Sudmeier, *Förderung des Risikobewusstseins und Festlegung der Risikoverantwortung-Aufgabe des sozialistischen Wirtschaftsrechts* (Promovarea conștiinței riscului și întărirea responsabilității pentru risc, sarcină a dreptului economic) *Wirtschaftsrecht*, nr. 2, 1975, p. 88 ș.u.

⁵ Y. Eminescu, *op. cit.* p. 161.

Dacă obiectul contractului îl formează o obligație de mijloace, riscul științific, tehnic și economic îl suportă beneficiarul lucrării, în măsura în care nu se poate reține o culpă în sarcina executantului.

La această soluție, după care în obligațiile de mijloace riscul trebuie să-l suporte beneficiarul, s-a oprit și practica arbitrară. Se consideră că beneficiarul nu este îndreptățit să refuze plata pretului lucrării executate pe motiv că nu s-au obținut rezultatele dorite. Faptul de a nu se fi obținut rezultatul în vederea căruia s-a încheiat contractul nu angajează răspunderea decât în cazul în care se face dovada unei culpe de prudență și diligență în executarea obligației, se arată în Dec. F.A.S. nr. 64/1972⁶.

În ceea ce privește riscul unor cercetări paralele se vorbește în literatura noastră juridică despre o obligație a executantului de a garanta independența cercetării în raport cu drepturile exclusive ale unor terți⁷.

Menționăm că în reglementările adoptate de unele țări socialiste — de exemplu, DVO nr. 3, 1974 la legea contractelor în R.D.G. — este consacrată expres obligația de garanție a executantului, că prestația nu aduce atingere unor drepturi de creație a unor terți din interiorul țării, iar în afara granițelor în măsura convenită de părți, astfel încât în cazul încălcării acestei obligații de garanție, beneficiarul poate refuza recepționarea lucrării sau dacă descoperă încălcarea ei după recepție, să ceară rezoluțiunea contractului.

Contractele de cercetare științifică, care au devenit relativ recent contracte de sine stătătoare, cu o largă aplicare în practică, ridică numeroase probleme. Pornind de la locul acestui contract am încercat să aducem o contribuție la problema localizării riscurilor specifice contractului de cercetare științifică.

⁶ A.S. nr. 2, 1972, p. 70. În speță s-a considerat că obiectul contractului de cercetare științifică îl formează o obligație de mijloace ceea ce este just. Avem însă rezerve față de formularea „avind în vedere specificul contractelor de cercetare științifică, obligația ce incumbă executantului este o obligație de mijloace”, din care pare să rezulte că toate contractele de cercetare științifică creează obligații de mijloace. Credem că părțile pot formula obiectul cercetării și ca o obligație de rezultat, mai ales în cercetarea aplicativă.

⁷ Y. E m i n e s c u, *op. cit.* p. 185.

ION MACOVEI, *Dreptul comerțului internațional*, Editura Junimea, Iași, 1980, 391 pag.

Lucrarea pe care o recenzăm este un manual, elaborat pentru uzul studenților, de către un distins cadru didactic de la Facultatea de drept din Iași. El umple un gol resimțit nu numai de către studenți, ci de toți acela care se ocupă de probleme de drept internațional sau lucrează în cadrul Ministerului Comerțului Exterior.

Rogatul material adunat de autor este bine sistematizat, lucrarea fiind împărțită în XX de capitole, fiecare dintre acestea putând constitui o lucrare aparte. Dar, ceea ce merită a fi remarcat este faptul că autorul a reușit să redea, într-un număr restrins de pagini, elementele și caracteristicile esențiale ale instituțiilor juridice pe care le-a prezentat în lucrare într-o ordine logică cu multă precizie și claritate.

În capitolul I, intitulat *Considerații introductive* autorul tratează, în mod sumar, obiectul dreptului comerțului internațional, definiția dreptului comerțului internațional, precum și denumirea de drept al comerțului internațional. Analizând expresiile folosite în literatura juridică pentru titulatura acestei discipline, autorul ajunge la concluzia, pe care o considerăm justă, că pe plan juridic, dezvoltarea schimburilor comerciale internaționale este condiționată de existența unui ansamblu de reguli. Pentru aceste reguli se pare că cea mai bună denumire este cea de „drept al comerțului internațional“.

Capitolul II se ocupă de izvoarele dreptului comerțului internațional. După câteva noțiuni generale, autorul analizează principalele izvoare interne ale dreptului comercial internațional: legea de comerț exterior, codul comercial și alte legi, decrete și hotărâri. Între izvoarele internaționale sunt analizate convențiile comerciale internaționale, precum și uzanțele comerciale.

În capitolul III sunt expuse principiile conducerii activității de comerț exterior. Începând cu noțiuni generale, autorul trece la monopolul statului asupra comerțului exterior, apoi la planificarea comerțului exterior și la centralismul democratic care se aplică și în conducerea activității de comerț exterior.

Capitolul IV se ocupă de organizarea activității de comerț exterior. Cele trei subdiviziuni ale acestui capitol privesc noțiuni generale, organizarea activității de comerț exterior în țară, precum și organizarea activității de comerț exterior în străinătate.

În capitolul V sunt analizate persoanele juridice, subiecte ale raporturilor comerciale internaționale. După câteva noțiuni generale sunt cercetate: întreprinderile de comerț exterior, unitățile economice cu activitate de comerț exterior, societățile comerciale și reprezentanțele societăților comerciale străine în România.

Capitolul VI se ocupă de persoanele fizice, subiecte ale raporturilor comerciale internaționale. Aici autorul, după ce face precizarea că în statele capitaliste pot fi subiecte ale raporturilor comerciale internaționale și persoanele fizice, trece la comerciantul cu firmă individuală, la firma comercială și apoi la registrul de comerț.

În capitolul VII este analizat falimentul, instituție necunoscută în dreptul socialist. Începând cu noțiunea, evoluția și elementele falimentului, autorul se ocupă de condițiile declarării falimentului, procedura de urmat, efectele falimentului, administrarea falimentului, suspendarea și încetarea falimentului și încheie capitolul cu reabilitarea de care poate beneficia falitul, în anumite condițiuni.

Capitolul VIII tratează societățile mixte. Explicând noțiunea de societate mixtă, ca fiind persoane juridice de drept intern care pot lua naștere pe teritoriul țării noastre, autorul trece la clasificarea societăților mixte, finalitatea acestora, constituirea societăților mixte, organizarea și funcționarea lor, precum și dizolvarea și lichidarea societăților mixte.

În capitolul IX, intitulat *Operațiuni pregătitoare încheierii contractelor externe*, autorul scoate în evidență necesitatea unei pregătiri temeinice și a unei fundamentări judiciare în raporturile contractuale externe, apoi trece la etapele activității pregătitoare a încheierii contractelor externe: studierea pieței externe, publicitatea comercială, alegerea partenerului extern și contactarea partenerului extern.

Capitolul X se ocupă de actele administrative care condiționează încheierea contractelor externe. În noțiunile generale cu care începe capitolul sînt scoase în evidență importanța contractelor externe și necesitatea luării tuturor garanțiilor pentru apărarea intereselor economiei naționale, apoi sînt tratate: autorizația de export-import, referatul de export și referatul de import.

În capitolul XI, care este unul dintre cele mai importante din cuprinsul lucrării, sînt expuse tratativele comerciale, cererea de ofertă, oferta, acceptarea ofertei, efectele morții sau a incapacității părților survenite înainte de încheierea contractului, comanda și confirmarea de comandă, precum și răspunderea părților în perioada negocierilor.

Capitolul XII tratează încheierea contractelor externe. Aici autorul face legătura între sarcinile prevăzute în planul cincinal și dispozițiile convențiilor internaționale arătînd că, potrivit art. 5, lit. a și art. 58 din Legea nr. 71/1969, contractele externe se încheie cu precădere pe termene lungi. După aceasta examinează elementele contractului, momentul încheierii lui, locul încheierii, forma în care se încheie, conținutul contractului și evidența încheierii contractului.

În capitolul XIII este prezentat contractul de vânzare-cumpărare în comerțul internațional. Contractul de vânzare-cumpărare reprezintă instrumentul juridic prin care se realizează operațiunile comerciale internaționale privind circulația mărfurilor de la producător la consumator (p. 229). În continuare, sînt analizate: vânzarea prin burse și vânzarea prin licitații.

Capitolul XIV se ocupă de contractul de intermediere în comerțul internațional. Este înfățișată activitatea intermediarilor în această materie, intermediarii care lucrează pe bază de contract de mandat, intermediarii care lucrează pe bază de comision și intermediarii care lucrează pe baza contractului de agency.

În capitolul XV sînt expuse contractele de concesiune în comerțul internațional. Este vorba de contractul de concesiune exclusivă și de contractul de franchising în care iau parte: franchisor sau concedant și franchisee sau concesionar.

Capitolul XVI tratează contractul de transfer de tehnologie în comerțul internațional. Cele trei forme ale contractelor de transfer de tehnologie sînt: contractul de licență, contractul de know-how și contractul de consulting-engineering.

În capitolul XVII este cercetat contractul de finanțare a operațiunilor comerciale internaționale. Finanțarea se realizează prin contractul de leasing și prin contractul de factoring care prezintă unele asemănări cu cesiunea de creanță.

Capitolul XVIII se ocupă de titlurile de credit în comerțul internațional. După explicarea noțiunii de titlu de credit sînt expuse: clasificarea titlurilor de credit, rolul titlurilor de credit, cadrul juridic al titlurilor de credit și care sînt principalele titluri de credit folosite în comerțul internațional.

În capitolul XIX sînt analizate relațiile de plăți și de credit în comerțul internațional. Sînt cercetate în mod judicios și mijloacele de plată, modalitățile de plată și creditele comerciale atât la export, cît și la import, precum și garantarea creditelor comerciale.

Ultimul capitol al lucrării (XX) tratează operațiunile comerciale internaționale pentru aport valutar. Aici sînt analizate în mod sistematic și judicios operațiunile de compensații, operațiunile paralele, operațiunile de switch și operațiunile de aller-retour.

În lucrarea de mai sus autorul a reușit să trateze un important număr de probleme într-un spațiu relativ restrîns, dînd fiecăreia proporțiile necesare în raport de importanța acesteia. Privită în ansamblul ei, lucrarea recenzată se remarcă prin bogata ei argumentare, prin valoarea ei științifică și prin claritatea expunerii.

V. Negru

„Dreptul comerțului internațional” este o disciplină recent introdusă în facultățile noastre. Pe plan intern și internațional, dreptul comerțului internațional este o preocupare relativ nouă care trebuie pusă în legătură cu extraordinara dezvoltare a circuitului mondial de valori după cel de-al doilea război mondial. Din cauza aceasta, o discuție asupra unora din problemele lui de bază nu poate fi decît utilă.

Care este obiectul acestei discipline sau, altfel spus, ce reguli înfățișăm noi studenților, atunci cînd le predăm această materie?

Prin „dreptul comerțului internațional” înțelegem un drept care cirmuiește relațiile comerciale internaționale, inclusiv cooperarea economică și tehnico-științifică (ministerul de resort se numește „Ministerul Comerțului Exterior și al Cooperării Economice Internaționale”, iar legea de bază, „Legea nr. 1 din 17 martie 1971 cu privire la activitatea de comerț exterior, de cooperare economică și tehnico-științifică a R.S.R.”). Disciplina noastră trebuie să înfățișeze celor interesați reglementarea română a comerțului și cooperării, înțelegând prin reglementarea română, atât reglementarea română internă, cât și aceea decurgând din convențiile internaționale la care România a aderat (tratate, convenții și acorduri internaționale bilaterale și multilaterale și, dacă este cazul, reglementarea internațională unanim admisă sau generală). Nu ne putem împiedica să remarcăm că dreptul comerțului internațional este o noțiune diferită de „dreptul comercial internațional”. În titulatura UNCITRAL apare ideea unui *drept internațional comercial* sau al *comerțului* (U.N. *Commission for International Trade Law* : *International Trade Law* = dreptul internațional al comerțului sau comercial). Într-adevăr, UNCITRAL, lucrează la un asemenea drept internațional, adică un drept comun, unificat, uniform pentru toate statele sau pentru un grup de state. Vom vedea însă mai jos în ce măsură acest „drept internațional” a fost acceptat de state, adică a devenit cu adevărat „internațional”. Avem o reglementare română a comerțului și cooperării economice și tehnico-științifice ? Desigur, și cartea recenzată o arată de la început în capitolul consacrat izvoarelor. „Dreptul comerțului internațional” înseamnă în primul rând, dar nu exclusiv, „dreptul român al comerțului internațional”, adică reglementarea pe care o propunem noi pentru relațiile de comerț exterior și cooperare. În țările socialiste vecine, cum ar fi R.D. Germană (*Gesetz über internationale Wirtschaftsverträge* din 5 febr. 1976, publicat în *Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik* din 10 febr. 1976) și R.S. Cehoslovacă există asemenea reglementări interne ale comerțului internațional.

„Normele dreptului comerțului internațional asigură, ne spune autorul, (p. 13), relațiilor comerciale certitudine și securitate juridică”. Afirmația este perfect exactă, dacă ne referim la normele române ale comerțului internațional. Într-adevăr, normele juridice române nu lasă nici o îndoială partenerilor români sau străini în privința comportamentului lor. Dar operațiile de cooperare sînt ele cirmuite de dreptul român în mod exclusiv ? Manualul vorbește și despre izvoarele internaționale. Este deci momentul să ne întrebăm care ar putea fi în realitate regimul juridic al cooperării economice și tehnico-științifice internaționale ?

Activitatea de comerț exterior și de cooperare economică și tehnico-științifică poate fi cirmuită, după caz, de prevederile contractului, inclusiv ceea ce decurge din autonomia de voință, permisă de dreptul român, (facultatea de a alege reglementarea materială aplicabilă activității), de regulile dreptului român (dreptul internațional privat român și dreptul material român), de regulile dreptului intern străin (al țării unde se desfășoară activitatea de cooperare, cum ar fi, unde se predă marfa, se execută lucrările sau se prestează serviciile), care pot fi de asemenea reguli de drept internațional privat sau de drept material, de reguli internaționale, printre care acelea care decurg din tratate, convenții și acorduri internaționale și de reguli ale dreptului internațional general (problemă foarte discutată și controversată). Astfel, o unitate română, angajată într-o acțiune de cooperare în străinătate, de exemplu, într-o societate mixtă, trebuie să se conformeze, în primul rând, reglementărilor conținute în D. nr. 52/1975 privitor la participarea unităților române la societățile mixte în străinătate, cât și celorlalte reglementări corespunzătoare. Chiar dacă acordul prevede că raporturile dintre părți sînt supuse sau vor fi supuse legilor române, încă reglementările străine sînt aplicabile într-o anumită măsură, variabilă de la caz la caz, dacă acțiunea de cooperare se desfășoară în acea țară (unde se predă marfa, se execută lucrările, se prestează serviciile). Chestiunea este prea complicată și comportă prea multe dezvoltări pentru a putea s-o expunem aici în totul. Se poate de asemenea ca înțelegerea părților să fie supusă legii străine, iar tot conform contractului, eventualul arbitraj să fie ținut în aceeași țară (opțiunea țărilor arabe și a țărilor latino-americane). Revenind la dreptul român, el va avea o mai mică aplicare cînd se predă marfa, și, mai ales, cînd se execută lucrările și se prestează serviciile într-o țară străină. Putem semnală că dreptul român are aplicare cînd întreprinderea română introduce în contract dispoziții care, pentru ea sînt obligatorii (cum ar fi prevederile D. nr. 52/1975) sau pe care le dorește în mod special sau, mai rar, cînd supune contractul și efectele lui legii române în baza autonomiei recunoscute contractanților. Atunci, acele dispoziții devin obligatorii pentru partenerul străin ca prevederi ale contractului sau ca reglementări alese de părți.

D. nr. 52/1975 privind participarea unităților economice române la societăți mixte în străinătate atrage atenția asupra aplicării dreptului străin operațiilor de cooperare, dar mai ales atunci cînd ele se desfășoară în străinătate, așa cum am precizat mai sus. În această ordine de idei, condițiile generale de montaj și de acordare a altor servicii tehnice legate de livrările de

mașini și utilaje între organizațiile țărilor membre ale C.A.E.R. din 1973 au prevederi care arată că dreptul țării unde se execută lucrările se aplică într-o anumită măsură, chiar dacă înțelegerea este supusă în totul sau în parte unei alte legi, cum ar fi legii române. Într-adevăr, în baza Condițiilor generale de montaj C.A.E.R. 1973, se aplică contractului de montaj dreptul material al țării furnizorului în tot ceea ce privește executarea lucrărilor de montaj, atunci când nu sînt reglementate sau sînt insuficient reglementate de contracte sau de condițiile generale de montaj (art. 68 din C.G.M. — C.A.E.R. 1973). Dar tot aceleași condiții generale de montaj indică aplicarea legii locului unde are loc montajul în tot ceea ce privește condițiile de lucru ale specialiștilor furnizorului în țara beneficiarului (art. 22 — 36). Ne oprim la art. 22, punctul 3, care enunță obligația specialiștilor furnizorului de a se supune tuturor regulilor prevăzute în normele în vigoare în țara beneficiarului și de a respecta neabătut secretele de stat și de serviciu care le sînt cunoscute sau care le-au fost aduse la cunoștință în legătură cu executarea lucrărilor de montaj. Amintim de asemenea de art. 33 care se referă la timpul de lucru al specialiștilor furnizorului. Timpul de lucru se stabilește conform regulilor în vigoare în țara beneficiarului. Iată, deci, două legi (cea română și cea străină) care se aplică concomitent operației de cooperare: legea care cirmuiește contractul și legea teritoriului unde are loc montajul. Așadar regimul juridic al cooperării internaționale este complex. Lucrurile nu se opresc însă aici. Sînt cazuri cînd aceeași operație de cooperare este supusă în același timp și pentru aceleași aspecte sau pentru aspecte diferite (cum am văzut mai sus) dreptului material al două sau mai multe țări. Dispoziții de aceeași natură întîlnim și în Condițiile generale pentru montarea în străinătate a utilajelor, nr. 574 B. redactate sub auspiciile Comisiei Economice pentru Europa a Națiunilor Unite. Conform art. 4, „cu excepția cazurilor în care montorul este o întreprindere stabilită în țara în care trebuie să facă montajul, clientul va da montorului, cel mai tîrziu pînă în momentul încheierii contractului, toate datele asupra reglementărilor locale aplicabile montajului, ca și asupra impozitelor și a taxelor aferente”. Condițiile generale de deservire tehnică CAER, 1973 au și ele dispoziții despre aplicarea legii locului unde se prestează serviciile tehnice. Conform art. 2, punctul 1, deservirea tehnică are loc în conformitate cu reglementările din țara cumpărătorului. Printre acele reglementări, trebuie să numărăm toate regulile administrative, penale, regulile de protecția muncii, regulile privind regimul muncii, asistența medicală și altele. Menționăm că înțelegerea părților este reglementată în cazul deservirii tehnice de legea celui care prestează serviciile, deci, de o altă lege decît aceea a teritoriului unde se prestează serviciile. Așadar, operațiile de comerț exterior și de cooperare economică și tehnico-științifică internațională sînt supuse — nu întotdeauna, dar de multe ori — și dacă nu pentru totalitatea operației, cel puțin pentru unele aspecte ale ei, dreptului străin al țării unde se predă marfa, se execută lucrările sau se prestează serviciile.

În condițiile actuale, comerțul internațional este cîrmuit de reguli interne, în cea mai mare măsură. Reguli de drept internațional privat materiale sau conflictuale comune sînt admise numai cu totul excepțional. S-a lucrat în direcția unificării acestor reguli, dar rezultatele obținute nu sînt pe măsura nevoilor. S-au elaborat numeroase convenții internaționale în domeniul comerțului și a cooperării, dar nu s-au ratificat, iar, în cazul în care au fost ratificate (mai rar și de un număr mic de state) nu s-au aplicat de autoritățile care judecă sau examinează litigiile cu un element străin. Statele nu vor să se oblige. Ar fi bine să nu confundăm opera uriașă a elaborării normelor comune ale comerțului și cooperării pe care o duc un număr foarte mare de organizații internaționale guvernamentale și neguvernamentale cu existența în fapt a unui drept comun: un asemenea drept comun, deși unele excepții există, este încă un proiect, un obiectiv care urmează a fi atins!

Noi am încheiat tratate de comerț și navigație, convenții și acorduri comerciale, economice și tehnico științifice cu un număr mare de state. Aceste tratate, convenții și acorduri stabilesc un număr de reguli care se aplică operațiilor comerciale sau de cooperare între unitățile din statul nostru și unități din statele cu care am încheiat acordurile, mai rar, chiar cu statele sau cu organe administrative din statele respective. Convențiile acestea sînt numeroase și domeniile pe care le reglementează sînt variate: acorduri bilaterale de cooperare, acorduri multilaterale (cum ar fi Condițiile generale CAER), acorduri care interesează indirect cooperarea, cum ar fi acelea privind arbitrajul, acordurile GATT și multe altele. Toate aceste acorduri slujesc cauza păcii și a progresului omenirii. Această rețea densă de acorduri internaționale la care ne-am referit interesează mai ales relațiile dintre statele participante: ele nu creează sau nu pun în mișcare, nu instituie o reglementare civilă, comercială, cu un cuvînt, o reglementare materială aplicabilă relațiilor comerciale și de cooperare între unitățile din țările respective. Așa încît rolul contractului rămîne mare.

Dreptul internațional general nu are nici o aplicare în problema aceasta atât de discutată ? Părerile autorilor sînt foarte împărțite. Vorbind de „izvoarele internaționale“ (p. 15), autorul nostru tratează „convențiile comerciale internaționale“ și „uzanțele internaționale“ (p. 20—21). Unii autori cred că în interiorul sau alături de dreptul internațional general (regulile unanim admise ale relațiilor dintre state), trebuie să fie elaborat un *drept internațional al dezvoltării*. Acest drept ar fi definit ca un ansamblu de principii, de reguli, de instituții internaționale care au ca scop întărirea independenței politice și economice a statelor subdezvoltate care au dobîndit de curînd independența (Milan Suhovici, *Influence des Etats nouveaux sur la conception du droit international*, Inventaire des propositions et des problèmes, „Annuaire français de droit international“, 1956, p. 30). Alții, (Toussiez, *Le régime juridique international des hydrocarbures et le droit international du développement*, „Journal du droit international“, 1973, nr. 2, p.), sînt de părere că dreptul internațional al dezvoltării ar fi ansamblul principiilor, regulilor și instituțiilor care tind să asigure respectul universal și efectiv al drepturilor omului, și, în particular, al drepturilor economice, sociale și culturale. Alți autori se referă la dreptul care stabilește cadrele juridice, instituțiile și legile capabile de a stimula și promova activitatea economică a unei societăți (Gendarme, *Problèmes juridiques du développement économique*, „Les aspects juridiques du développement économique“, Paris, 1966, p. 26). Dar dreptul internațional general nu conține deocamdată reguli referitoare la relațiile economice internaționale. Curtea Internațională de Justiție de la Haga a ajuns la această concluzie în hotărîrea pe care a dat-o în procesul Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Recueil, 1970, p. 47). Regimul juridic al comerțului și cooperării economice internaționale este un regim complex care ar putea eventual fi format din reguli de drept internațional general ori din reguli decurgînd din convențiile internaționale la care România este parte, din reguli române (de drept internațional privat și de drept material), din reguli străine (de drept internațional privat sau de drept material). Unii autori adaugă uzanțele comerciale internaționale, dar aici trebuie să facem unele precizări : există uzanțe care ne obligă și uzanțe care nu ne obligă. Ne obligă uzanțele pe care le-am acceptat ca obligatorii. De fapt, aici se petrece același lucru ca și în materia normelor unanim admise ale dreptului internațional. Este o normă care ni se impune, o normă pe care noi o admitem. Uzanțele pe care le-am acceptat ne sînt opozabile, dar atît. Există și uzanțe interne, codificate de diferite camere de comerț sau de alte organisme sau organizații, particulare sau de stat, dar ele ni se impun numai în măsura în care le-am acceptat. Este adevărat că se poate uneori presupune că un partener s-a supus tacit unor uzanțe dintr-un anumit sector economic, pentru faptul că a convenit în privința unor afaceri în acel sector. Dar aceasta este o chestiune de interpretare și supusă discuției, cînd se iese cazul. Uzanțele mai sînt obligatorii, atunci cînd regulamentul comisiei de arbitraj care judecă trimite pe arbitri să aplice și uzanțele comerciale internaționale (dar trebuie să fie uzanțe internaționale !). Aici, uzanțele sînt impuse de o convenție internațională, cum ar fi Regulamentul Centrului internațional pentru reglementarea diferendelor dintre state și particulari din alte state, din 1965, sau Convenția europeană de arbitraj comercial internațional de la Geneva din 1961. Cercetarea uzanțelor comerciale, interne sau internaționale, dintr-o anumită țară, port sau tirg poate fi impusă și de regulamentul de arbitraj al unei instituții naționale, cum ar fi art. 42 al Regulamentului Comisiei de arbitraj de pe lângă Camera de Comerț și Industrie din București.

Iată că regimul juridic al cooperării internaționale este configurat de mai multe categorii de norme, complet diferite și independente unele de altele. Care sînt interrelațiile dintre aceste categorii ? În ce ordine se prezintă judecătorului sau arbitrului ? Care sînt prioritățile ? Este o chestiune în privința căreia ne putem da cu părerea dar care nu este încă stabilită pe plan internațional și, printre altele, nici autorii nu sînt de acord.

Monografia pe care am recenzat-o ne-a dat prilejul de a trece în revistă un vast cîmp de fenomene din domeniul dreptului comerțului internațional, materie pe cit de nouă, pe atît de pasionantă. Rîndurile de față constituie numai o mică parte din idelle pe care ni le-a sugerat. Monografia pune în lumină acest adevăr elementar că o carte bună nu se măsoară numai prin ceea ce spune, oricît de prețios ar fi conținutul, ci mai ales prin fluxul de sugestii pe care îl provoacă în mintea cititorilor, prin posibilitatea efectivă de a stimula gîndirea lor științifică. Recunoscînd această calitate lucrării recenzate, credem că este cel mai prețios omagiu pe care-l putem aduce operei unui autor.

Mihai Jacotă

VALENTIN AL. GEORGESCU, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, Editura Academiei R.S.R., 1980, 296 p.

În dezvoltarea istorică a celor mai variate domenii ale societății românești, prezența Bizanțului reprezintă o realitate unanim recunoscută de către cei mai autorizați cercetători.

Profesorul Valentin Al. Georgescu, romanist și istoric al dreptului românesc, îmbogățește literatura de specialitate istorico-juridică cu încă o prestigioasă lucrare a cărei conținut îmbină erudiția cu claritatea de stil a documentației și expunerii.

Lucrarea este structurată într-o introducere și trei părți: I. Bizanțul și instituțiile românești până la căderea Constantinopolului (1453); II. „Bizanțul după Bizanț” și dezvoltarea instituțiilor românești (1453—1750); III. Aspecte instituționale în practica judiciară a dreptului bizantin receptat.

În partea introductivă, reține atenția faptul că cercetarea de ordin instituțional, anunțată încă din 1971 — în raportul prezentat de către autor la cel de-al XIV-lea Congres internațional de Studii bizantine ținut la București, este continuată în deplină tăcută a celui sugestiv „Bizanțul după Bizanț”, până la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Conținutul primei părți este destinat examinării citorva mari problemei instituționale, cum sint: Bizanțul și voievodate (ducele) transdanubiene din secolele IX—X; aportul Bizanțului în structurarea puterii domnești; problema adunărilor de stări, a nobilimii („boierimii”) și a marilor dregători de curte; administrația locală, orașele, organizarea militară; comunitățile agrare (obștiile țărănești), statutul juridic al țăranilor și regimul pământului; rolul instituțional al bisericii și receptarea dreptului bizantin canonic și nomocanonic, receptarea dreptului bizantin împărătesc ca drept scris al statului feudal. Evident că, fiecare din aceste părți ar putea face obiectul unui studiu separat.

Cu privire la receptarea dreptului bizantin, autorul insistă asupra faptului că receptarea dreptului bizantin canonic și laic, alături de obicei și dreptul nou al domniei, creează dreptul global al societății feudale (cu o structură pluralistă). Această structură pluralistă nu duce la concluzia adoptării unei doctrine pluraliste cu privire la originea dreptului nostru în raport cu statul și nici nu prejudiciază unitatea excepțională a obiceiului cît și a dreptului receptat la toți românii. Totuși, fără o analiză complexă, pluralistă, în sensul amintit de autor, nu se înțelege și nu se poate formula științific marele proces de unificare burgheză a dreptului, în secolul XIX—XX, proces care a dus la dispariția receptării bizantine în sud-est și a celei de limbă latină, în Occident.

În partea a II-a, titlul I, se fac referiri la cadrul social și cultural al influenței instituționale postbizantine (capitolele I—III tratind despre unele probleme generale privind domnia, biserica și dregătorii, circulația culegerilor de drept bizantin canonic și laic în țările române, raportul dintre obicei și pravilă), iar în titlul II, referirile indică impactul postbizantin asupra unora din instituțiile românești (structura statului și a puterii domnești, statul sau divanul domnesc și marile dregătorii, adunările de stări și marea adunare a țării, dania de închinare și dreptul de citoric, proprietatea, protimisul, trimiria).

Raportul dintre obicei și pravilă este special menționat, străbătind direct sau mediat capitolele acestei părți. Autorul atrage atenția asupra faptului că, pravila nu era un drept de ocupație care se instaura în locul dreptului românesc ci, un element al pluralismului juridic indispensabil statului și societății, și, în general, culturii feudale. Pravila se aplica alături de dreptul local, uneori identificindu-se cu acesta sau aplicindu-se atunci cînd nu exista un asemenea drept local. Înlocuirea dreptului local prin pravilă era excepțională, atunci cînd, din anumite interese, se putea da preferință soluțiilor pravilei, față de cele care se afirmau ca obicei local sau ca *ius novum* domnesc. Autorul subliniază în mod deosebit, limitarea, din ce în ce mai mult, a pravilei de impunerea (1765—1780), laborioasă a lui *ius novum* domnesc, prin aceea că pravila, chiar aplicată ca atare, urmează să fie sancționată local de domnie. Simpla calitate de lege imperială era insuficientă față de noul concept de suveranitate națională și de putere legislativă locală reprezentate de instituția domniei feudale.

În privința impactului bizantin asupra unora din instituțiile românești, autorul analizează, în contextul istoric de ansamblu din țările române, o serie de structuri instituționale care, în mod firesc, denotă o influență meta-bizantină, respectiv, posterioară căderii bizanțului. Autorul nu-și propune o trecere în revistă a întregului sistem de instituții românești pentru a semnala, în fiecare caz, prezența sau absența unor elemente de impact prebizantin. Autorul a ales din schema exhaustivă a instituțiilor, care pot fi cercetate, un număr limitat de instituții principale dar destul de semnificative pentru ansamblul raporturilor instituționale dintre „Bizanțul de după Bizanț” și țările române.

Ultima parte a lucrării este destinată unor aspecte instituționale în practica judiciară a dreptului bizantin receptat (dreptul penal, de familie, bisericesc, ctitoricesc, jurisdicția bisericească, dreptul civil, procedura).

Instituțiile analizate de autor fac parte din pluralismul de bază al întregii lumi feudale, dar ele nu exprimă nici un drept romano-bizantin și mai puțin unul romano-grecesc. Elementele de origine bizantină au vehiculat cu o forță de cultură și cu virtualități sociale, dar s-au topit constant în sinteza dreptului românesc global, deși numeroase texte juridice bizantine purtau valori plurivalente pentru mai multe tipuri istorice de societate legate între ele prin unele trăsături de elasă.

Limita de spațiu nu permite insistența asupra multor aspecte semnificative pe care lucrarea le analizează, semnalează sau pune în discuție. Lucrarea profesorului Valentin Al. Georgescu este rodul unei îndelungate și prestigioase activități științifice, în care se îmbină claritatea formulărilor cu profunzimea și rigoarea analizei științifice. Prin înalta sa ținută științifică, lucrarea reprezintă o prețioasă contribuție la istoria instituțiilor politice și juridice românești.

Maria Dvoracek

POPESCU SOFIA și ILIESCU DRAGOȘ, *Probleme actuale ale metodologiei juridice*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, 157 p.

Conținutul de idei al volumului pe care îl prezentăm este structurat în șase capitole, dintre care primele trei și ultimul au fost elaborate de dr. Sofia Popescu, iar capitolele IV și V de către Dragoș Iliescu. În legătură cu structura, încă de la început se impune o remarcă; în toate capitolele amintite există preocuparea comună de clarificare a unor probleme privind procedeele necesare demersului științific în domeniul dreptului, dar ele nu formează împreună o lucrare cu un conținut unitar, ci „un volum” ce reunește mai multe studii elaborate în legătură cu aceeași temă: metodologia juridică¹.

Preocupările privind metodele folosite în investigarea vieții juridice și, în mod deosebit, a normelor de drept sînt deosebit de actuale și necesare, cu atît mai mult cu cît problemele ridicate, de-a-lungul a mai bine de două decenii, în legătură cu apariția unor noi ramuri de drept, transformarea celor existente, evoluția instituțiilor juridice mai vechi ori apariția altora noi, impuneau de mult generalizarea discuțiilor și abordarea problemelor privind metodologia juridică atît la nivelul sistemului de drept, cît și la nivelul sistemului juridic. Tocmai de aceea apariția acestui volum trebuie interpretată ca un eveniment editorial ce semnifică — pe planul metodologiei juridice — trecerea de la „particular” la „general”, adică de la preocupările privind metodele folosite în cadrul unor ramuri de drept sau unor grupe de ramuri, la preocupările privind dreptul în ansamblul său și suprastructura juridică privită prin prisma legăturii inestructibile a elementelor sale.

O primă preocupare a autorilor este cea privind definirea categoriilor de metodă și metodologie juridică și sublinierea necesității analizei metodelor științei juridice, în general, prin depășirea analizei pe ramuri și corelarea metodelor folosite în cadrul acestora. În continuare, primul capitol cuprinde o trecere în revistă — bazată pe un bogat material informativ a părerilor exprimate în literatura de specialitate în legătură cu metodele ce trebuie folosite în analiza dreptului, privit nu numai ca totalitate de norme ci și ca suprastructură juridică, ca „domeniul al dreptului”.

Capitolul II — *Aplicații la sistemul dreptului și sistemul legislației* — cuprinde atît redarea critică a discuțiilor purtate de-a-lungul a două decenii cu privire la existența de sine stătătoare a unor ramuri de drept (§1) cît și dezvoltarea unor argumente privind necesitatea abordării sistemice a dreptului privit atît prin prisma creării cît și a realizării sale

¹ Chiar autorii se exprimă, uneori, de așa manieră încît nu există nici un dubiu că ne aflăm în prezența unor studii distincte și nu a unei lucrări unitare (Vezi, cap. III pag. 70 și cap. V, pag. 136).

(§2)². Această parte a lucrării ne apare, astfel, atât ca o sinteză a discuțiilor purtate în legătură cu sistemul dreptului, sistemul legislației și apariția unor noi ramuri de drept, cât și ca o pledoarie pentru efectuarea unei analize sistemice a vieții juridice, a normelor de drept, în special, metodă ce presupune reale avantaje față de cele „clasice”, folosite până acum. Este un capitol plin de substanță înăuntrul căruia sint apreciate critic părerile expuse în legătură cu sistemul dreptului, cu structura acestuia dar, mai ales, sint lansate idei noi, care sintem siguri că vor forma în viitor obiectul unor vii discuții. Vom semnală câteva dintre acestea. Avînd în vedere că autoarea vorbește de ramuri „în sensul clasic al cuvîntului, se pune problema ce sint ramurile „în sens modern”, care sint raporturile dintre categoriile existente — ramuri, subramuri, instituții etc. — și cele care se formează azi. Dacă iau naștere „formații structurale noi” (pag. 56, 58, 59, 63), care sint principalele lor caracteristici și în ce raporturi se află cu cele vechi, cum ar trebui redefinite acestea din urmă, dacă se pune semn de egalitate între sistemul legislației și sistematizarea ei etc. La fel, dacă vorbim de structură internă și structură externă a dreptului, nu putem ocoli problema raportului dintre drept — privit ca sistem — și alte sisteme (subsisteme) înăuntrul sistemului juridic, după cum nu putem ocoli problema raportului dintre sistemul juridic și alte sisteme (politic, etic, economic etc.) înăuntrul sistemului social global. Sau, dacă analizăm dreptul înăuntrul sistemului normativ — așa cum ne-o sugerează și autoarea — va trebui să analizăm, sau măcar să menționăm principalele legături care se stabilesc între diferitele categorii de norme coexistente.

Deosebit de inspirată ni se pare ideea autoarei de a releva — în contextul pe care îl oferă problematica acestui paragraf — importanța analizei dreptului pe baza legilor materialismului dialectic și istoric în strînsă legătură cu modernizarea modului de cercetare a elementelor sistemului juridic, cu folosirea metodei sistemice, cu atât mai mult, cu cît analiza materialist-dialectică și istorică a fost, în fapt, prima analiză sistemică a vieții sociale, deci și a celei juridice.

De asemenea, trebuie relevată contribuția autoarei la clarificarea rolului pe care îl are teoria statului și dreptului în sintetizarea problemelor privind integrarea și diferențierea ramurilor de drept, în condițiile în care se vorbește tot mai frecvent, fie de apariția unor noi ramuri de drept, fie de apariția unor „formații structurale noi” („formații structurale secundare”), ceea ce necesită o analiză de ansamblu a dreptului, pentru a determina, pe baza unor criterii determinate, structura acestuia în diverse etape de dezvoltare a sistemului dreptului.

O altă calitate a acestui capitol care trebuie evidențiată este și aceea a legăturii strînse pe care a realizat-o autoarea între problemele teoretice și cele practice pe care le ridică apariția unor noi ramuri de drept, structurarea normelor juridice noi și reflectarea acestui proces pe planul sistemului dreptului.

Capitolul III „Metoda logică” — lărgeste sfera de investigație, metoda amintită fiind avizată nu numai la nivelul analizei dreptului, ci și la nivelul aplicării, realizării acestuia, precum și în analiza concepțiilor juridice. Răspunzînd afirmativ la întrebarea dacă dreptul poate fi supus unei tratări științifice cu ajutorul logicii moderne, autoarea argumentează convingător necesitatea și posibilitatea formalizării logico-juridice. În continuare ea analizează o multitudine de părerii în legătură cu problemele pe care le ridică aplicarea metodelor logicii moderne în analiza dreptului și sintetizează un bogat material bibliografic, acest capitol îndeplinind, cu preponderență, un rol informativ, explicarea problemelor puse în discuție necesitînd lărgirea considerabilă a spațiului afectat acestei probleme.

În ceea ce privește „Metoda experimentală”, care formează conținutul capitolului IV, trebuie remarcată, mai întîi, ideea — deosebit de actuală și valoroasă — de a lua în considerare dreptul în strînsă legătură cu celelalte fenomene care îl determină sau îl influențează și, strîns legată de aceasta, ideea analizei lui prin prisma funcției de formalizare juridică a organizării social-politice a societății. Redactarea succintă a caracteristicilor metodei experimentale este realizată de autor prin referiri la sistemul juridic în ansamblul său, dar cu neglijarea unor nivele ale acestuia în favoarea celui normativ, astfel încît argumentările și, respectiv, concluziile capitolului se referă, în principal, la crearea dreptului. Expunerea clară, curată și logică a principalelor probleme pe care le ridică metoda experimentală se impun ca un merit necontestat al autorului, dar lipsa unor exemplificări este de natură a îngreua înțelegerea conținutului acestui capitol și a-l diminua valoarea printr-o tratare pur teoretică.

În capitolul V — *Metode cantitative* — este ridicată problema folosirii metodelor matematice în cunoașterea fenomenelor juridice, metode ce ar putea oferi științelor juridice sporul

² Autoarea comentează în cadrul primului paragraf părerile exprimate în literatura de specialitate din țara noastră, pe cînd în cel de-al doilea face trimitere atît la literatura de specialitate de la noi cît și la cea din străinătate.

de precizie specific științelor exacte. Remarcind inconvenientele și dificultățile aplicării acestor metode în unele sfere ale juridicului, autorul pledează pentru folosirea lor dar se declară, în același timp, împotriva fetisizării aplicării matematicii la cunoașterea fenomenului juridic.

Înăuntrul acestui capitol sînt prezentate caracterile și aplicațiile metodei scalării, metodelor statistice, ale analizei factoriale și latente, ale metodei grafice, scoțindu-se în evidență rolul pe care îl îndeplinesc aceste metode în cunoașterea sau ameliorarea dreptului, o atenție deosebită fiind acordată metodelor modelării fenomenelor juridice.

Avînd în vedere noutatea și dificultatea unora din problemele abordate aici, caracterul abstract al conținutului apare ca inevitabil, nu însă și lipsa unor exemplificări, a expunerii unor date privind experiența dobîndită pe linia utilizării metodelor cantitative. În acest sens, credem că explicațiile date în finalul capitolului ar fi trebuit, eventual, să și aibă locul la începutul lui, de așa natură încît cititorul să fie avertizat în legătură cu faptul că autorul nu a urmărit o tratare propriu-zisă a problemei ce formează subiectul capitolului V, ci doar „prezentarea oportunității punerii problemelor, a schițării cadrului” și „prezentarea citorva rezultate promițătoare” (pag. 134).

În ultimul capitol eforturile sînt îndreptate în direcția analizei aplicării unor metode prospective „în concordanță cu particularitățile juridicului”, făcîndu-se aprecieri asupra sferei de aplicabilitate a acestora, precum și a valorii lor operaționale. Autoarea, prin analiza făcută metodelor prospective, urmărește, așa cum o afirmă, să contribuie „... la legarea activității previzionale de activitatea legislativă curentă, de programarea dezvoltării legislației, de practica de aplicare a dreptului și prin aceasta la optimizarea activității de elaborare a dreptului și la întărirea legalității socialiste” (pag. 137).

Parcursul lucrării celor doi autori — ambii cercetători la Institutul de cercetări juridice — impresionează, în primul rînd, prin sintetizarea unui vast material documentar, precum și prin fecunditatea și noutatea unor puncte de vedere exprimate. Or, tocmai o astfel de lucrare, bogată în idei, constituie o sursă de discuții, o premisă a exprimării unor noi puncte de vedere, a completării celor existente, a dezvoltării argumentării lor.

Împunîndu-se printr-o încontestabilă valoare informativă, lucrarea pe care o analizăm poate fi completată, dezvoltată în viitor, în sensul realizării, în egală măsură, a cerințelor funcției explicative ce caracterizează orice lucrare științifică.

Astfel, în legătură cu problemele abordate în cadrul primului capitol, pot fi lărgite explicațiile privind caracterizarea conceptelor de metodă și metodologie, precum și cele privind obiectul cunoașterii, explicîndu-se detaliat sfera de cuprindere a metodologiei juridice (metodele de cunoaștere a dreptului, a sistemului lui, dar și al celorlalte fenomene cu caracter juridic împreună cu care formează un sistem înăuntrul sistemului social global).

De asemenea, în viitor necesită o completare, o extindere a ariei explicative ideile deosebit de fecunde care formează conținutul celui de al II-lea capitol — capitol care formează nucleul acestui volum — prin expunerea mai detaliată a unor puncte de vedere (cum ar fi, de exemplu, cel al lui Stanislaw Wlodyka privind distincția — ramuri fundamentale — ramuri complexe ale dreptului), prin comentarea altora care sînt doar amintite, precum și prin explicarea conceptelor folosite (sistem juridic, sistem legislativ, sistematizarea legislației etc.). Precizările și completările pe care le-am propus ar facilita, credem, parcursul materialului și înțelegerea problemelor abordate, făcîndu-l accesibil unui mai larg cerc de cititori.

Idei de o reală valoare care sînt formulate în legătură cu constituirea unor noi ramuri de drept, a unor noi formații structurale în cadrul sistemului legislativ, implică, de asemenea, o extindere a ariei explicative, cu atît mai mult cu cît „... nenumărate exemple confirmă cerința corelării metodelor în studierea fenomenelor juridice” (pag. 11), corelare care nu poate fi realizată în absența unor sintetizări la nivelul sistemului dreptului (care sînt de competența teoriei statului și dreptului).

De asemenea, o clarificare teoretică privind nivelul sistemului juridic la care sînt sau nu aplicabile metodele specifice logicii moderne, completată cu exemple ale utilizării lor de către specialiștii de la noi sau din alte state, constituie o direcție în care în viitor se va putea acționa în sensul dezvoltării ideilor expuse în cadrul capitolului III.

Și capitolele IV și V ar câștiga pe planul clarității și convingerii dacă s-ar lărgi sfera argumentelor, a explicațiilor și, mai ales, dacă s-ar recurge la exemple pentru ilustrarea tezelor afirmate.

Abordarea unei tematici actuale și interesante, sintetizarea unui vast material documentar, precum și expunerea unor puncte de vedere proprii, iată doar cîteva din calitățile care ne determină să recomandăm cu căldură volumul care a format obiectul acestei recenzii.

Genoveva Vrabie

MICHAEL BEHN, *Die Entstehungsgeschichte der einseitigen Kollisionsnormen des EG BGB unter besonderer Berücksichtigung der Haltung des badischen Redaktor Albert Gebhard und ihre Behandlung durch die Rechtsprechung in rechtsvergleichender Sicht* (Istoricul formării normelor unilaterale de coliziune ale legii introductive a Codului civil pentru imperiul german cu luarea în considerare, în mod deosebit, a atitudinii redactorului din Baden Albert Gebhard și tratarea ei de practica judicioasă în lumina dreptului comparat), Editura Haag-Herchen, Frankfurt pe Main 1, 1979, 554 pagini.

Lucrarea pe care o recenzăm este o lucrare foarte interesantă de drept internațional privat. Autorul a adunat un foarte bogat material pe care l-a sistematizat în mod judicios, lucrarea fiind împărțită în 5 părți, iar acestea în paragrafe. După o scurtă introducere în care autorul se ocupă de practica judiciară ca izvor de drept internațional privat și de codificarea dreptului internațional privat se trece la tratarea propriu-zisă a subiectului.

În partea I sînt analizate influențele principale ale înglobării normelor de coliziune în legea introductivă a codului civil. Cele 2 paragrafe ale primei părți se ocupă de: a) Poziția forurilor străine cu privire la codificarea dreptului internațional privat, în general, și b) Poziția adoptată în parlament (Bundesrat) cu privire la normele unilaterale de coliziune. Aici se fac și referiri la poziția adoptată de guvernul din Mecklenburg-Schwerin cu privire la codificarea dreptului internațional privat, precum și părerile diferiților autori de drept internațional privat între care și Niboyet. De asemenea, se arată diferitele aprecieri făcute cu privire la proiectul prezentat de orașele hanzeatice, precum și discuțiile parlamentare cu privire la propunerile Prusiei.

Partea a II-a a lucrării, intitulată *Redactorul din Baden Albert Gebhard și activitatea sa pentru codificarea generală a dreptului internațional privat, în Codul german*. Se dau amănunte asupra pregătirii acestuia ca jurist, apoi cu privire la participarea sa în prima Comisie de redactare a proiectului de codificare. În afară de activitatea desfășurată de Gebhard în comisia de redactare a proiectului de codificare a dreptului internațional privat, se fac largi referiri la activitatea lui Gebhard ca profesor de drept civil la Freiburg. În fine, este scoasă în evidență activitatea acestuia în cea de a II-a Comisie din Baden cu privire la proiectul de înglobare a reglementării dreptului internațional privat în Codul civil german.

În partea a III-a a lucrării este analizată atitudinea jurisprudenței germane privind normele unilaterale de coliziune. Aici, autorul pornește de la o observație prealabilă privind dreptul internațional privat ca un demeniu al practicii judiciare, arătînd că prin ea sînt completate lacunele dreptului internațional privat. Este apoi scos în evidență rolul jurisprudenței în istoricul formării normelor de coliziune în Codul civil, precum și influența literaturii juridice asupra înglobării normelor de coliziune în Codul civil. În această ordine de idei este de remarcat rolul Curții de apel hanseatice cu privire la formarea normelor unilaterale de coliziune în legea introductivă la Codul civil. Aceasta a respins ideea de formare a normelor bilaterale de coliziune motivînd-o atît pe faptul că în dreptul german nu există nici o normă care să permită abaterrea de la dreptul german (p. 206), cît și pe considerente de ordine publică.

Celălalte instanțe judecătorești superioare au adoptat — pe cale de analogie — opinia Curții hanseatice cu privire la aplicarea normelor unilaterale de coliziune înscrise în Codul civil. În legătură cu această opinie, autorul analizează dezvoltarea principiului domiciliului și cel al cetățeniei și aplicarea lor în cazul pretențiilor ridicate față de tatăl nelegitim. În privința căsătoriilor mixte, autorul redă discuțiile purtate în Comisia I și a II-a și arată atitudinea instanțelor judecătorești în această problemă după 1900.

Partea a IV-a a lucrării tratează practica judiciară germană după 1900 și retrimiterrea în dreptul internațional privat pe considerentul legăturii dintre normele unilaterale de coliziune și retrimiterre. Aici se face mai întîi istoricul formulării art. 27 al legii de introducere la Codul civil, apoi sînt analizate normele unilaterale de coliziune și retrimiterrea, poziția principală a lui Gebhard cu privire la retrimiterre, precum și discuțiile purtate cu privire la retrimiterre în proiectul 1 și 2.

Aplicarea prin analogie a art. 27 din legea de mai sus a întîmpinat o mare rezistență în practica judiciară germană. Opinia contrară care respingea clauza de retrimiterre se limita la interpretarea literală a dispozițiilor art. 27, care nu prevedea pentru art. 19 retrimiterrea (p. 288). Tribunalul Suprem (Reichsgericht) a opinat însă, în decizia din 1912, că în dispozițiile art. 27 nu trebuie văzută o excepție, ci o confirmare a regulii că judecătorul german, cînd aplică dreptul străin, trebuie să-l privească în totalitatea lui. După opinia acestei instanțe su-

preme, importanța prevederilor art. 27 constă în aceea că el îl declară pe judecătorul german ca fiind legat de dreptul german atunci cînd dreptul străin respectiv face retrimiteră la dreptul german (p. 292).

Ultima parte a lucrării se ocupă de opiniile exprimate în dreptul comparat cu privire la aplicarea normelor unilaterale de coliziune de către tribunalele străine. Fără îndoială, aceasta este partea cea mai interesantă a lucrării și de aceea, autorul i-a dat cea mai argă extindere (p. 294—447). În tratarea acestei probleme, autorul începe cu jurisprudența franceză și normele unilaterale de coliziune. În Franța, încă de la începutul secolului al 19-lea, Codul civil, influențat încă de teoria Statutelor, a prevăzut norme unilaterale de coliziune în art. 3, al. 2. — Jurisprudența franceză a considerat că, după cuprinsul lor, aceste dispoziții sînt aplicabile numai cetățenilor francezi argumentînd că „les travaux préparatoires du code ne dissipent pas tout doute sur la portée de cette disposition”. În ceea ce privește căsătoriile dintre persoane de cetățenie diferită, jurisprudența franceză din secolul al 19-lea a oscilat; abia printr-o decizie din 1955 Curtea de Casație din Paris a recunoscut „que le divorce de deux époux de nationalités différentes est régi par la loi du domicile commun”.

În Belgia, jurisprudența a adoptat prevederile art. 3, alin. 3 chiar de la aplicarea lor în Franța. După ce Belgia și-a dobîndit independența, în anul 1830, instanțele judecătorești au continuat să aplice art. 3 din codul civil francez, potrivit opiniei jurisprudenței franceze. Abia la 22 iulie 1847 Curtea de Casație a decis că dispozițiile art. 3, alin. 3 „s'étant nécessairement et par réprocité aux étrangers qui se trouvent en Belgique”. Mai târziu, marele jurist Laurent, referindu-se la art. 3, alin. 3 cod civil, a precizat că „Dans le silence du code, le juge ne jouit pas d'une entière liberté; il est lié par les règles du droit. Or, il y a une règle élémentaire qui lui commande d'appliquer les dispositions de la loi par voie d'analogie, alors qu'il y a la même raison de décider” (p. 313).

Sub influența lui Laurent, în anul 1885, Comisia pentru revizuirea Codului civil a redactat un proiect de „Titre préliminaire de l'application des lois” care cuprindea, în art. 3—14, reguli de aplicare multilaterală a normelor de coliziune. Dar, Curtea de Casație s-a pronunțat abia în 1952 și 1955 în sensul aplicării multilaterale a normelor de coliziune. În caz de „mariages mixtes” această Curte a decis în sensul unui cumul limitativ, că „Le divorce n'était admis que si les deux lois nationales en reconnaissent le principe”.

Jurisprudența din Țările de Jos, în epoca Republicii Batavice, a adoptat punctul de vedere al jurisprudenței franceze. În epoca regatului olandez, s-a încercat — după căderea lui Napoleon — codificarea dreptului internațional privat, dar aceasta a fost împiedicată de revoluția belgiană (p. 328). Abia la începutul secolului al XX-lea, jurisprudența din Țările de Jos a trecut la aplicarea bilaterală a normelor de coliziune. În anul 1907 această jurisprudență a admis — într-o speță de moștenire — că în privința imobilelor se va aplica „lex rei sitae”. În ceea ce privește statutul personal, practica judiciară a respectat dreptul național al părților cu unele corectări pe considerente de ordine publică.

Jurisprudența din Baden a acceptat opinia exprimată de jurisprudența franceză căci după ocuparea teritoriilor germane de către Napoleon s-a introdus aici codul civil francez. Cu privire la poziția pe care a adoptat-o literatura juridică din Baden, autorul face precizarea că sub influența lui Savigny s-a primit opinia că în privința statutului personal se va orienta după dreptul domiciliului părților. În privința principiului teritorialității și cel al cetățeniei, practica judiciară a oscilat un timp, dar după ce redactorul Gebhard a fost însărcinat cu pregătirea codificării dreptului internațional privat (în BGB.), ea a adoptat principiul cetățeniei (p. 300).

Interesante relații face autorul cu privire la normele de coliziune din România. După un scurt istoric al evoluției legislației civile din țara noastră, autorul trece la analiza art. 2, alin. 2 din Codul civil român arătînd că acesta este o traducere fidelă a art. 3 din Codul civil francez și că prin urmare, în dreptul românesc și în literatura juridică s-a adoptat opinia dreptului francez cu privire la normele de coliziune. Dar, arată autorul, majoritatea autorilor români erau de părere că străinilor trebuie să li se aplice dreptul lor național.

După 1944 s-a admis în literatura juridică că: „Nu este nici un dubiu că alin. II al art. 2 cod civil se interpretează în mod bilateral” făcînd referire la I. Li p o v a n u, *Norme conflictuale unitare în domeniul raporturilor de familie în lumina tratatelor bilaterale de asistență juridică încheiate de R.P.R. cu unele țări socialiste* (J.N. nr. 6/1962, p. 24).

În ceea ce privește dreptul familiei, M. Jacotă este de părere că statutul de familie al străinilor trebuie să fie cîrmuit de „lex fori” (p. 378).

În continuare, autorul se ocupă de jurisprudența din Spania și din țările Americii latine cu privire la normele unilaterale de coliziune. La începutul secolului al 19-lea, a fost introdus în Spania Codul Napoleon, dar din cauza rezistenței populației față de dominația străină, drep-

tul francez n-a dobândit o importanță practică. După intrarea în vigoare a Codului civil spaniol, Tribunalul Suprem a respins bilateralizarea art. 9 din cod. Începând însă, cu anul 1904, jurisprudența spaniolă a admis că legea națională se aplică, atât spaniolilor, cât și străinilor. În raporturile de familie, art. 1325 cod civil prevede o bilateralizare în sensul că, dacă la încheierea căsătoriei între un spaniol și un străin nu s-a convenit altfel, atunci comunitatea de bunuri va fi supusă dreptului spaniol, iar dacă soția este spaniolă, se va aplica legea soțului.

În partea finală a lucrării, autorul se ocupă de jurisprudența austriacă cu privire la normele de coliziune. După o scurtă expunere a dezvoltării dreptului austriac până în 1941, timp în care nu a existat o reglementare a dreptului internațional privat, autorul arată cum a fost introdus în Austria dreptul german și cum practica judiciară a fost influențată de cea germană. Că abia în anul 1945 s-a revenit la vechiul drept austriac și că instanțele judecătorești au trecut de la principiul normelor unilaterale de coliziune la principiul bilateral (p. 401). În ceea ce privește reglementarea dreptului internațional privat, în urma unui proiect elaborat de Fritz von Sejhwind, s-a ajuns la adoptarea unei legi cu privire la dreptul internațional privat și la procedura acestuia. Abia în toamna anului 1977 s-a ajuns la un proiect definitiv care a fost supus votării Consiliului național și apoi legea a fost publicată în Buletinul Oficial la 7 iulie 1978. Din această lege lipsește însă procedura din proiectul inițial.

De la p. 425—447 autorul face un rezumat privind reglementarea normelor de coliziune. Lucrarea recenzată oferă specialiștilor un bogat și interesant material privind normele de coliziune.

V. Negru

ROGER MERLE, ANDRÉ VITU, *Traité de droit criminel* (Problèmes généraux de la science criminelle. Droit pénal général), Ed. Cujas, Paris, 1978, 1 006 pag.

Tratatul de drept penal al autorilor R. Merle și A. Vitu — ediția a III-a — apărut în anul 1978 în două volume, distins cu premiul Odilon Barrot al Academiei de științe morale și politice, se înscrie ca o lucrare prestigioasă în patrimoniul literaturii de specialitate.

Volumul I al tratatului pe care-l prezentăm, intitulat „Problèmes généraux de la science pénale ; Droit pénal général” (1 006 pagini), reprezintă, prin problematica vastă abordată, sistematizarea și analiza aprofundată a acesteia, prin amplele referințe de drept comparat, densitatea informației și bogatul material bibliografic, o lucrare deosebit de interesantă pentru cunoașterea soluțiilor legislative, teoretice și practice în diferitele materii ale dreptului penal francez.

Lucrarea (vol. I) este concepută pe două părți: prima destinată examinării problemelor generale ale științei penale, iar a doua dreptului penal general. În prima diviziune — cartea I — autorii prezintă o dezvoltare cuprinzătoare a fenomenului infracționalității sub aspect criminologic. Se examinează infracțiunea privită din diferite puncte de vedere, geneza delinvenței, prezentându-se teoriile emise asupra cauzelor criminalității ca aceea a factorilor antropologiei și biologici (ipoteza criminalului înnașcut, a delinvenței constituționale, a delinvenței patologice,) socio-culturali, psihici precum și importanta problemă a criminogenezei cu toate implicațiile sale, a angajării individului în procesul săvârșirii actului infracțional.

Următoarea diviziune — cartea a II-a — are ca obiect unele considerații asupra poziției penale. Într-o primă parte, se face o expunere a diferitelor curente și școli apărute în doctrina penală, dintre care amintim sistemul clasic-principiile sale, imperfecțiunile și criticile ce i se aduc, sistemul pozitivist — determinismul fenomenului infracțional, concepția pozitivistă a apărării sociale și a măsurilor prevenite —, sistemul apărării sociale cu doctrinele sale contemporane, între care un loc deosebit se acordă „noii apărări sociale” care a făcut școală în Franța, al cărei fondator este cunoscutul penalist Marc Ancel. Se continuă cu sistemele neo-clasice care reiau principiile școlii clasice perfecționându-le prin implicarea în procesul individualizării pedepsei a personalității infractorului (promovarea unei concepții echilibrate a raporturilor dreptului penal cu criminologia). După parcurgerea sistemelor amintite cu concepțiile pe care se întemeiază, autorii examinează cum s-au reflectat aceste concepții în dreptul pozitiv al diferitelor state. O examinare deosebită se acordă sistemelor procedurale privite în evoluția lor istorică în diferite țări ale Europei; sistemul acuzatorial, incheizitorial, sistemul mixt — care domină și în prezent dreptul procesual penal francez —, un loc special rezervat

du-se sistemului procedural al apărării sociale, ale cărui teze se reflectă în reglementarea procedurii penale a minorilor în numeroase țări, sau a jurisdicției unor categorii de infractori majori (Suedia, unele țări ibero-americane).

După aceste preliminarii, se trece la examinarea problemelor ce fac obiectul dreptului penal ca ramură a sistemului de drept. Sint analizate — cartea a III-a — următoarele probleme: definiția dreptului penal și locul său în ansamblul sistemului de drept, argumentându-se autonomia dreptului penal și conținutul său normativ prin respingerea tezei caracterului pur sancționator al acestuia; principiul legalității incriminării cu justificarea și fundamentarea sa, importanța acestui principiu pentru legiuitor și organele judiciare, criticile aduse principiului de reprezentanții școlii pozitivistice, atingerea acestuia în prezent prin imixtiunea puterii executive în determinarea infracțiunilor și a pedepselor precum și prin crearea de legiuitorului însuși de texte mai puțin clare și delimitate. Un spațiu apreciabil este afectat în continuare teoriei generale a „regulei de drept“, înțelegându-se atit reglementările de drept penal substanțial cit și de drept procedural penal, un loc important ocupându-l, pe lângă alte aspecte, problema izvoarelor dreptului penal și procesual penal.

În succesiunea problematicii expuse se continuă, în mod firesc, cu prezentarea aplicării legii penale în timp, a conflictului de legi penale sau, într-o formulare mai recentă, care a primit o largă audiență în literatura de specialitate, a „dreptului penal tranzitoriu“. Principiul de bază în materie este cel general consacrat, al neretroactivității legii penale (criticat, de altfel, de pozitiviști) care își are fundamentarea în principiul legalității incriminării. Pentru situațiile tranzitorii, literatura și practica promovează regula aplicării legii mai favorabile — mitior lex — (art. 4 c. pen. fr.), caracterul mai blind al legii urmînd a fi apreciat prin compararea legilor ce se succed sub aspectul condițiilor de incriminare și sancționare. Principiul aplicării legii mai favorabile nu operează dect în cazurile față de care nu s-a pronunțat o hotărîre de condamnare definitivă, neavînd efect în cazul pedepselor definitive, reglementare criticată de autori pentru lipsa de consecvență a legiuitorului și caracterul său inechitabil. Și în dreptul penal francez se promovează unele excepții de la principiul de bază al neretroactivității, acestea fiind retroactivitatea legilor interpretative, a celor ce prevăd măsuri de siguranță, discutîndu-se în doctrină dacă este posibil a se conferi caracter ultraactiv legilor temporare. În procedura penală domină principiul aplicării imediate a legii noi.

O întindere considerabilă în economia lucrării s-a alocat aplicării legii penale în spațiu (dreptului penal internațional). Se examinează cu deosebire principiul teritorialității cu întreaga sa problematică, precum și situațiile de comitere a infracțiunilor în străinătate, cu soluțiile corespunzătoare, încheindu-se această materie cu prezentarea extradării, ca o expresie a cooperării între state în combaterea infracționalității și cu unele considerații asupra dreptului internațional penal.

A doua parte a vol. I, intitulată „Drept penal general“, este consacrată examinării instituțiilor fundamentale ale dreptului penal. O primă instituție abordată în cartea I este infracțiunea. În această diviziune infracțiunea este examinată, în două titluri, sub aspectul structurii juridice și materiale, incluzîndu-se, cu prilejul examinării elementelor sale, o serie de instituții legate fie de elementul său legal, fie de cel material. Astfel, pornindu-se de la elementul legal, se pune în discuție problema calificării faptelor penale; a concursului de calificări și a unității de faptă; a concursului de calificări și a concursului ideal, conturîndu-se ideea că, în cazul concursului ideal în teorie și practică, se acceptă posibilitatea existenței, în unele cazuri, a unei pluralități de infracțiuni datorită pluralității de elemente subiective ce se realizează în poziția psihică a făptuitorului față de acțiunea săvîrșită; calificarea tripartită a infracțiunilor în crime, delicta și contravenții; calificarea faptelor penale în de drept comun și politice, de drept comun și militare, de drept comun și fiscale sau vamale, relevîndu-se interesul teoretic și practic al calificării. În acest titlu se examinează și faptele justificative, prevăzute de lege explicit sau implicit, care neutralizează elementul legal al infracțiunii. După prezentarea concepției ce stă la baza faptelor justificative, se trece la prezentarea lor, acestea fiind ordinul legii, comanda autorității legitime (îndeplinirea unei datorii) și legitima apărare (exercitarea unui drept). Doctrina și jurisprudența mai recunosc ca împrejurări (cauze) justificative și starea de necesitate precum și consimțămîntul victimei, care au fost inserate într-o secțiune distinctă, fiind greu de asimilat acestora ce se realizează în îndeplinirea unei datorii sau în exercitarea unui drept.

Următorul titlu, afectat structurii materiale a infracțiunii, reunește examinarea formelor de manifestare a elementului material — acțiune, inacțiune —, clasificarea infracțiunilor în funcție de structura elementului material în simple, complexe, de obicei, instantanee și continue. Tot în cadrul acestui titlu se dezvoltă instituția tentativei, abordîndu-se următoarele probleme :

definiția, criteriile de delimitare de actele pregătitoare: desistarea; regimul juridic al tentativei privit sub aspectul incriminării și sancționării. Titlul se încheie cu prezentarea etapei consumării infracțiunii și, legat de rezultatul infracțiunii, cu examinarea infracțiunilor materiale și formale.

Cea de a treia carte este consacrată culpabilității a cărei tratare este originală prin problemele corelate și analizate pe fondul culpabilității. Autorii precizează de la început că abordează noțiunea de culpabilitate ca un concept complex care presupune atât aspectul material cit și moral implicate în săvârșirea infracțiunii. Este interesant a se semnală că problema participăției este tratată în această parte a lucrării. După unele considerații privind participăția constituită, considerată de lege fie ca infracțiune de sine stătătoare, fie ca circumstanță agravantă, se trece la examinarea participăției propriu-zise, abordându-se următoarele probleme: concepția unității sau pluralității de infracțiuni în structura participăției (prima fiind promovată, în general, în literatura și practica franceză); elementul legal al participăției și sancționarea sa; elementul material al participăției legat de care se dezvoltă formele participăției — instigare, complicitatea și formele sale, distincția dintre complicitate și coautorat (criteriile de delimitare); elementul moral al participăției și tănuirea. Legătura de cauzalitate se tratează tot în cadrul acestei materii.

Următorul titlu este afectat elementului moral al infracțiunii cu problematica: dolul general, culpa contravențională, dolul special, culpa prin imprudență sau neglijență și, în sfârșit, constrângerea fizică și morală.

Ultimele diviziuni ale volumului — cartea a III-a și a IV-a — sint destinate sancțiunii. Se examinează mai întâi imputabilitatea și capacitatea penală, categoriile de persoane care nu răspund penal, tratamentul deosebit al minorilor și tinerilor adulți, răspunderea persoanelor juridice. Volumul se încheie cu un spațiu considerabil afectat teoriei generale a sancțiunii și sistemului de sancțiuni. În examinarea teoriei generale a sancțiunii se analizează conceptul de sancțiune, distincția dintre pedepse și măsuri de siguranță, executarea sancțiunilor cu ampla sa reglementare. Sistemul de sancțiuni este alcătuit după diferite criterii: sancțiuni ce afectează persoana condamnatului (pedeapsa cu moartea, pedepse privative de libertate), patrimoniul condamnatului (amenda, confiscarea ș.a.), drepturile sau reputația condamnatului (privarea de drepturi civile, civice și politice, privarea de drepturi profesionale și publicarea hotărârii de condamnare). După prezentarea cadrului general al sancțiunilor se continuă cu problema individualizării judiciare a sancțiunilor, înfățișându-se complexul său mecanism: scuzele și circumstanțele atenuante, circumstanțele agravante, recidiva-cauză de agravare a pedepsei (intreaga materie fiind plasată în această parte a tratatului), concursul de infracțiuni (definiție, tratament juridic), rolul judecătorului în alegerea tratamentului penal, prezentându-se suspendarea condiționată a executării pedepsei cu toate formele sale. Ultimul titlu privește stingerea pedepsei și instituțiile prin care aceasta ia sfârșit (grațierea, prescripția ș.a.).

Analiza amplă și originală a problemelor abordate conferă tratatului o valoare deosebită, constituind o sursă de bogată informare teoretică, practică și legislativă, ce se înscrie meritoriul în suita lucrărilor de specialitate străine, lucrări care ne oferă o largă deschidere în efectuarea unor studii de drept comparat.

Maria Zolyneak

ROGER MERLE, ANDRE VITU, *Traité de droit criminel. Tome II. Procédure pénale*. Troisième édition. Editions Cujas, Paris, 1979, 1002 p.

În literatura juridică franceză au apărut, în ultimele trei decenii, câteva lucrări fundamentale în domeniul dreptului penal și al procedurii penale, care reflectă stadiul ridicat la care se situează în prezent știința franceză în aceste ramuri ale dreptului. Printre acestea, la loc de frunte, se află *Traité de Droit criminel* al profesorilor Roger Merle și André Vitu, de la facultățile de drept din Toulouse și, respectiv, Nancy. Prima ediție a *Traitéului*, apărută într-un singur volum, în 1967, a constituit un moment de referință pentru dreptul penal francez, fiind ultimul din tratatele de prestigiu publicate în ultimele decenii, după cele ale profesorilor Pierre Bouzat și Jean Pinatel (*Traité de droit pénal et de criminologie*, 3 tomes, 1963) și Gaston Stefani și Georges Levasseur (*Droit pénal général et procédure pénale*, 2 tomes, 1964). A treia ediție a *Traitéului de Droit criminel* a apărut în două volume; primul volum cuprinde problemele

generale ale științei criminale și partea generală a dreptului penal, o recenzie a acestuia fiind publicată alăturat; al doilea volum are ca obiect studiul problemelor de procedură penală și, în cele ce urmează, încercăm să analizăm conținutul său.

Înainte de a ne ocupa de meritul volumului privind procedura penală, trebuie să remarcăm că și în partea întâi din primul volum au fost abordate unele probleme generale de politică penală în domeniul procedurii penale, anume soluțiile istorice ale acestei politici — sistemele acuzatorial, inchiizitorial, mixt și cel propus de teoriile apărării sociale, precum și soluțiile pozitive în legislația franceză și în legislațiile din unele țări occidentale și socialiste.

Volumul al doilea, care cuprinde Partea a III-a a Tratatului de drept criminal, *Procedura penală*, este împărțit în trei cărți, intitulate: *Teoriile generale ale procedurii penale, Urmărirea și instrucția, Judecata*. Se poate constata astfel că diviziunile de mai sus corespund numai în parte structurii de bază a manualelor noastre de procedură penală, care cuprind o parte generală și una specială. În partea generală a manualelor noastre sînt tratate și alte instituții de bază ale procesului penal decît cele examinate în prima carte a Tratatului, iar în partea specială se examinează, în afară de urmărirea penală și de judecată, și procedura executării hotărîrilor penale definitive.

Referindu-ne la Cartea I, intitulată *Teoriile generale ale procedurii penale*, constatăm că se compune din trei titluri: *Autonomia procesului penal, Acțiunile născute din infracțiune, Probele penale*. Comparînd această problematică cu partea generală a manualelor noastre de procedură penală, reținem că autorii francezi nu tratează astfel de probleme ca: participanții în proces, inclusiv apărătorul, competența, măsurilor procesuale, actele procesuale și procedurale comune, termenele și nulitățile, aceste probleme fiind examinate în cadrul celorlalte cărți. Astfel, problemele privind organizarea ministerului public și a organelor de poliție judiciară sînt abordate în Cartea a II-a referitoare la urmărirea și instrucția; tot în această carte sînt examinate și unele probleme referitoare la măsurile preventive, la asistența juridică, la unele acte procedurale, la nulități, aplicabile fazei procesuale de instrucție prealabilă. Problemele referitoare la competența instanțelor judecătorești, la actele de judecată, la asistența juridică în cursul judecății, sînt studiate în cartea despre judecată. Această deosebire de concepție în abordarea problemelor generale ale procedurii penale își găsește explicația în concordanța manualelor noastre cu structura Codului de procedură penală din 1968, care, în partea sa generală, cuprinde o reglementare generală a instituțiilor de bază ale procesului penal, în partea specială nefiind reglementate decît elementele specifice fiecărei faze procesuale.

În primul titlu al părții generale, autorii demonstrează autonomia procesului penal, în comparație cu procesul civil, cu procedura administrativă și disciplinară. Se precizează că în procedura penală franceză se aplică astfel de principii ca: unitatea justiției penale cu cea civilă, inițiativa oficială, indisponibilitatea asupra acțiunii publice, adevărul material, rolul activ, libertatea probelor penale, publicitatea, oralitatea și contradictorialitatea, rapiditatea procesului. În concordanță cu concepția Codului de procedură penală român, în manualele noastre se face o primă sistematizare a principiilor în principii fundamentale ale procesului penal, aplicabile tuturor instituțiilor și tuturor fazelor, apoi în principii aplicabile unor instituții sau unor faze procesuale, trecîndu-se astfel de la general la particular, ceea ce ni se pare mai sistematic. Este de remarcat însă precizarea că legislația franceză consacră astfel de principii ca aflarea adevărului material și rolul activ al judecătorilor în administrarea probelor, corespunzător, din punct de vedere teoretic, cu principiile procesului penal socialist român.

În aceeași subdiviziune a Tratatului sînt examinate problemele privind acțiunea publică (penală) și acțiunea civilă, precum și cele privind probele penale. În problemele referitoare la acțiunile exercitabile în procesul penal sînt abordate și cele care privesc părțile din proces — inculpatul, partea civilă și parte responsabilă civilmente. Victimei infracțiunii i se recunoaște dreptul de a pune în mișcare acțiunea penală prin constituirea de parte civilă la judecătorul de instrucție sau la instanța de judecată, în cazurile anume prevăzute de lege, dar nu poate participa în proces decît ca parte civilă. Deși Tratatul nu face distincția pe care o face Codul nostru de procedură penală între probe și mijloace de probă, rezultă în mod evident că probele se referă la fapte și împrejurări — constatări directe, mărturii, mărturisire, indicii —, iar izvoarele de unde provin — declarații, interogatorii, expertize — sînt privite ca mijloace de probă.

Cartea a II-a cuprinde trei titluri: *Organele de urmărire și de instrucție, Ancheta și urmărirea, Instrucția prealabilă*, ceea ce corespunde fazei de urmărire penală studiată în partea specială din manualele noastre de procedură penală.

În primul titlu se precizează poziția, organizarea și sarcinile generale ale organelor care desfășoară activitatea de urmărire și de instrucție. În concordanță cu concepția occidentală în domeniul activității prealabile judecății, ancheta preliminară este efectuată de către poliția

judiciară, sub supravegherea parchetului, iar instrucția prealabilă se desfășoară de jurisdicțiile de instrucție — judecătorul de instrucție, camera de acuzare, organele de instrucție speciale, formate din judecători. În continuare se abordează modul în care trebuie desfășurată ancheta preliminară de către poliția judiciară, garanțiile create împotriva abuzurilor, în special în materia reținerii învinutului și a interogatoriilor forțate. Asupra rezultatelor anchetei preliminare urmează a se pronunța procurorul, care are un drept de apreciere asupra soluționării sesizărilor, clasând cauza sau punând în mișcare acțiunea publică. Acest drept de oportunitate în soluționarea sesizărilor — desigur supus controlului procurorului ierarhic superior, este o consecință a definiției formale a infracțiunii, deoarece orice încălcare a legii penale, chiar cu un grad minim de pericol social, constituie infracțiune; or, nepromovarea acțiunii publice, deși faptă este infracțiune, se face în temeiul dreptului de oportunitate acordat procurorului. Se știe că o astfel de faptă, lipsită vădit de importanță, în temeiul art. 18 C. proc. pen. român nu constituie infracțiune, astfel că refuzul de a începe urmărirea penală se situează în cadrul legalității și nu al oportunității.

În înțelesul legii de procedură penală franceze urmărirea nu cuprinde, ca în dreptul nostru, întreaga activitate prealabilă judecății, ci constituie actul prin care se pune în mișcare acțiunea publică de către ministerul public sau de către victimă; un asemenea act îl constituie rechizitoriul introductiv al ministerului public sau constituirea de parte civilă a victimei în fața judecătorului de instrucție, în anumite condiții. Ultimul titlu din Cartea a II-a este consacrat instrucției prealabile desfășurate în fața judecătorului de instrucție, a camerelor de acuzare și a organelor de instrucție speciale. În această diviziune a Tratatului se face o examinare sistematică și aprofundată a problemelor privind stringerea probelor privitoare la învinuirea formulată împotriva inculpatului, actele de instrucție prealabilă, măsurile procesuale ce se pot lua, garanțiile instituite în favoarea inculpatului și, bineînțeles, desfășurarea instrucției și căile de atac în cazul comiterii de iregularități. Sunt prezentate pe larg măsurile procesuale cuprinse în „controlul judiciar” introdus în anii 1970 și 1975, precum și unele garanții noi aduse în legătură cu detenția provizorie. Se insistă permanent asupra meritorului unei instrucții prealabile desfășurate de judecătorul de instrucție, deși se fac și rezerve asupra reglementării destul de complicate, care întârzie prezentarea cauzelor în faza judecății.

Ultima carte și cea mai extinsă — *Judecata* — cuprinde, de asemenea, trei titluri: *Instanțele de judecată*, *Desfășurarea procedurii de judecată* și *Stringerea condamnărilor*.

În primul titlu sunt precizate, în primul rând, instanțele de drept comun — tribunalul de poliție, tribunalul corecțional, secția corecțională a Curții de apel, curtea cu jurați, Curtea de casație, precum și instanțele speciale și de excepție, după care se discută problema specializării judecătorilor de la instanțele penale, a recrutării judecătorilor neprofesioniști, independența de care trebuie să se bucure magistrații în judecarea și soluționarea cauzelor. În acest titlu își găsesc, de asemenea, obiect de examinare regulile de competență a instanțelor judecătorești, care se deosebesc de regulile noastre de competență datorită sistemului diferit de instanțe penale.

Procedura de judecată în primă instanță fiind diferită după organul judecătoresc competent, Tratatul se ocupă pe rând de judecata în fața curții cu juri, a tribunalului corecțional și a celui de poliție, a instanțelor speciale și de excepție. Este interesantă prezentarea argumentelor pro și contra curții cu juri; deși autorii își manifestă rezerva asupra modului actual de reglementare a curții cu juri, nu întrevăd însă în viitorul apropiat o desființare a juraților, motiv pentru care fac propuneri pentru înlăturarea verdictelor nejustificate ale acestora. Un loc important îl ocupă analiza garanțiilor oferite părților în cursul judecății, a modului în care se asigură asistența juridică.

În continuare sunt studiate căile de atac. Între căile ordinare de atac o atenție specială se acordă apelului, cale de atac de reformare în fapt și în drept, pentru care autorii, după ce expun criticile ce i se aduc și limitele în care se aplică — numai în materie corecțională — ajung la concluzia că este imposibil a se renunța la apel, cel mult să se procedeze la perfecționarea reglementării. În legislațiile socialiste această cale de atac nu mai este consacrată. O altă cale de atac examinată — dar pe care codul nostru nu o mai prevede — este opoziția, care atrage, în anumite condiții, rejudecarea cauzei în cazul în care partea a lipsit de la judecata în fața tribunalului; de asemenea, se examinează purga contumaciei, aplicabilă în cazul în care curtea cu juri a judecat un acuzat în lipsă și acesta este prins sau se prezintă ulterior de bună voie.

O analiză minuțioasă și sistematică este consacrată recursului în interesul părților — recursul nostru ordinar — recursului în interesul legii — o formă a recursului extraordinar — precum și revizuirii. Ar fi fost de dorit ca autorii, după ce rețin limitele recursului în interesul

legii și ale revizuirii, să facă propuneri pentru perfecționarea reglementării, orientări în această privință existind în alte legislații occidentale și socialiste.

În legătură cu desăvârșirea judecătii, Tratatul cuprinde și capitolul consacrat autorității de lucru judecat a hotărârii penale definitive, cu motivarea instituției și expunerea condițiilor și a efectelor pe care le produce asupra penalului, asupra civilului și asupra autorităților, extrajudiciare. De asemenea, ca o garanție a unei justiții legale și temeinice, se analizează responsabilitatea disciplinară, penală și civilă a membrilor poliției judiciare și a magistraților, precum și responsabilitatea civilă a statului în caz de erori judiciare.

Ultimul capitol al Tratatului se ocupă de înlăturarea efectelor condamnării prin amnistie reabilitare și ridicarea incapacităților rezultate dintr-o condamnare. De regulă, amnistia și reabilitarea, care sînt cauze ce înlătură răspunderea penală sau consecințele condamnării, își găsesc locul printre problemele de drept penal material, și numai unele aspecte procesuale sînt examinate în manualele de procedură penală. Credem că autorii au adoptat o altă soluție datorită efectelor pe care le produc aceste instituții asupra condamnărilor, consacrate prin hotărâri penale definitive.

În afară de bogata problematică pe care o cuprinde volumul de procedură penală din *Tratatul de drept criminal* al profesorilor R. Merle și A. Vitu, subliniem valoarea remarcabilă a analizelor consacrate atît problemelor teoretice cit și celor rezultate din reglementare și din practica judiciară, propunerile făcute de lege ferenda, impresionanta informație bibliografică și legislativă, claritatea expunerii, înalta ținută științifică. Tratatul constituie o sursă importantă de idei și de soluții legislative în domeniul procedurii penale, care ne permit a trage concluzii cu privire la plusul de eficiență a unora din instituțiile procesual penale române, la unele elemente de adîncire a democratismului justiției noastre penale, în ansamblu și în unele reglementări, la justificarea unor propuneri pentru perfecționarea reglementărilor.

Gr. Gr. Theodoru

Mélanges en l'honneur du doyen Pierre Bouzat. Paris, Editions A. Pedone, 1980, 539 p.

Cu ocazia retragerii sale de la catedra și de la conducerea unor organisme științifice, Facultatea de științe juridice a Universității din Rennes I și Asociația Internațională de Drept penal au inițiat publicarea unui volum de studii de drept penal, ca omagiu adus cunoscutului dascăl și om de știință Pierre Bouzat. Acest omagiu este adus, în primul rînd, de Facultatea de științe juridice din Rennes, unde Pierre Bouzat a predat dreptul penal și procedura penală timp de peste 40 de ani (1934—1978) și a condus destinele acestei facultăți, în calitate de decan (1950—1956). Acestui omagiu i s-a alăturat și Asociația Internațională de Drept penal, care l-a avut pe Pierre Bouzat în fruntea sa timp de peste 25 de ani, ca secretar general (1953—1969) și apoi ca președinte (1969—1979). În această ultimă calitate, de președinte al A.I.D.P., P. Bouzat a făcut, în aprilie 1978, o vizită în România, ca oaspete al grupului național român de drept penal, prezentînd și la Iași o conferință despre modificările aduse Codului penal francez prin legile din 1970 și 1975. Cunoscut de penaliștii din țara noastră mai ales prin lucrarea sa de prestigiu *Traité de Droit pénal et de Criminologie*, în 3 volume, din care volumul de *Criminologie* semnat de Jean Pinatel, Pierre Bouzat a onorat din 1946 pînă în prezent cronică de jurisprudență de la cunoscuta „Revue de science criminelle et de droit pénal comparé” și a publicat un impresionant număr de studii, articole și note de jurisprudență în diferite culegeri de studii și în revistele de specialitate.

Volumul omagial are patru părți și cuprinde 29 de studii.

În partea introductivă sînt cuprinse studiile relative la evoluția științei penale în legătură cu disciplinele cu care ea se confruntă. Printre aceste studii subliniem pe cele ale lui Marc Ancel — Franța — (*Interes și o nouă necesitate în cercetarea penală comparativă*); Igor Andrejew — Polonia — (*Problemele diagnosticului în dreptul penal*); V. V. Klotchkov — U.R.S.S. — (*Progresul științific și tehnic și științele juridice*); Jean Pinatel — Franța (*Criminologia clinică și neadaptarea tinerilor*).

Celelalte părți ale volumului sînt consacrate unor teme de drept penal — partea generală și partea specială —, de procedură penală și de drept penal internațional. Cităm cîteva studii care pot interesa penaliștii din țara noastră: Jean-Yves Chevalier (Franța), *Starea de necesitate*; J. P. Delmas Saint-Hilaire (Franța), *Principiile legalității înertiminărilor și a pedepselor*; Ivan

Nenov (Bulgaria), *Locul dreptului penal socialist în prevenirea criminalității*; Reynald Ottenhof (Franța) *Infracționalitatea în rândul tinerilor și criminalitatea organizată*; Gr. Gr. Theodoru (România) *Trăsăturile particulare ale reglementării căilor de atac în procedura penală română*; Cherif Bassiouni (S.U.A.) *Perspective în materie de terorism*; G. Levasseur (Franța), *Privire asupra evoluției extrădării în dreptul pozitiv francez după cel de-al doilea război mondial*; Christine van den Wijngaert (Belgia), *Definiția infracțiunii politice în teoria și practica dreptului de extrădare*.

Din această scurtă prezentare a volumului se poate trage concluzia că pentru omagierea profesorului Pierre Bouzat s-au alăturat reprezentanți ai diferitelor sisteme de drept și ai unor școli de drept penal, dînd acestei lucrări o înaltă ținută științifică demnă de persoana omagiată.

Gr. Gr. Theodoru

LORD DENNING, *The Due Process of Law*, Butterworths, London, 1980, 263 pag.

Judecător care a parcurs toate treptele ierarhiei instanțelor judecătorești, autorul, Lord Denning, este Master of the Rolls, o funcție unică, cunoscută numai în justiția engleză. Master of the Rolls este președintele judecătorilor de la Curtea Supremă, dar are și o serie de alte atribuții, între care și pe aceea de a păstra actele emise de parlament și hotărârile judecătorești.

Așa cum ne spune autorul în prefața cărții *The Due Process of Law* pe care, într-o liberă traducere am intitulat-o „Pentru o justă aplicare a dreptului”, el nu intenționează să facă o expunere a regulilor de procedură. Prin „due process of law” el înțelege măsurile autorizate de lege pentru asigurarea justiției, măsuri care asigură accesibilitatea la remediile legale, desfășurarea echitabilă a procesului, eliminarea tergiversărilor inutile.

Autorul își propune să analizeze problemele cu care a fost confruntată practica în perioada postbelică și căile pe care au fost soluționate sau s-a încercat soluționarea lor. El și-a ales subiectele din materia în care are mai multă experiență, oprindu-se asupra celor de interes general.

Pentru ceea ce a intenționat autorul este semnificativ motto-ul cărții, un citat dintr-o lecție de deschidere ținută de un jurist englez în anul 1758, care consideră cunoașterea dreptului societății în care trăim o parte necesară și utilă a educației.

Cartea este împărțită în opt părți: 1. *Pentru puritatea justiției*, în care autorul se ocupă de diferite aspecte ale instituției „contempt of court”; 2. *Cercetarea conduitei*, în care autorul se referă la rolul instanțelor în cazul cercetării conduitei unor categorii de persoane cum ar fi directorii de societăți ș.a., de către organisme speciale; 3. *Arestări și percheziții*; 4. *Măsuri asigurătorii în favoarea creditorului* (the Mareva injunction); 5. *Întrarea și ieșirea străinilor*; 6, 7, 8. *Probleme de dreptul familiei*.

În fiecare capitol sînt expuse litigii la a căror soluționare a participat ca judecător la Curtea Supremă, prin propuneri noi care, uneori au fost confirmate de Camera Lordilor, alteori nu, iar uneori și-au găsit consacarea în reforme legislative. Autorul urmărește să arate în ce mod a fost dezvoltat dreptul, pentru a ține pas cu progresul, cum judecătorii au ajuns la deducerea unor principii care să corespundă noilor situații. Expunerea cazurilor este însoțită de extrase din pledoariile ambelor părți și din considerentele hotărîrilor judecătorești.

Am dori să reținem atenția cititorilor doar asupra citorva din subiectele tratate.

Contempt of Court este o instituție tradițională, specifică dreptului englez — disprețul față de instanță — care permite judecătorului, ca printr-o procedură sumară să aplice sancțiuni, amenzi sau pedeapsa cu închisoarea, pentru o serie de încălcări, ca refuzul de a răspunde la interogatoriu, refuzul de a executa hotărîrea instanței, încercări de a influența mersul procesului ș.a.

Cu numeroase exemple autorul arată în ce mod este folosită și dezvoltată această instituție tradițională de către instanțe pentru a preveni orice conduită de natură să împiedice o judecată dreaptă (p. 54).

Din soluțiile pe care le-a pronunțat, autorul citează câteva în care a considerat că și intimidarea martorilor, înainte sau după proces, constituie „contempt of court”, pentru că împiedică administrarea justiției.

În legătură cu rolul presei în viața modernă autorul discută o serie de cazuri în care judecătorul trebuie să cîntărească între principiul libertății presei, interesul opiniei publice de-a fi informată și „contempt of court”, instituție care dă o mare putere judecătorului, necesară pentru păstrarea autorității instanței.

Autorul consideră că, „contempt of court” este și un delict civil care poate deschide calea unei acțiuni în daune pentru repararea pagubelor suferite (în speță era vorba despre paguba suferită de un martor ca urmare a concedierii sale).

The „Mareva injunction”. Dreptul englez nu cunoaște dreptul creditorului de a lua unele măsuri asiguratorii privind patrimoniul debitorului, înainte de obținerea unei hotărâri definitive, de tipul „saisie conservatoire” din dreptul francez. Sub influența dezvoltării relațiilor internaționale și a necesității alinierii la dreptul Comunității Europene, într-o decizie din 1975, cunoscută sub denumirea „hotărârea Mareva”, s-a admis acțiunea creditorului, proprietarul vasului Mareva, de a se interzice transferarea banilor pe care debitorul din contractul de navlosire îi avea depuși la o bancă londoneză, până la achitarea navlului. Noul principiu al administrabilității unei asemenea măsuri asiguratorii s-a dezvoltat rapid și a fost aplicat de atunci în numeroase cazuri. Dintre aceste cazuri, unul — cazul Siskina — a ajuns în cadrul controlului extraordinar la Camera Lorzilor, care, fără să nege „principiul Mareva”, l-a considerat doar inaplicabil în speță.

Problemele dreptului familiei. Lordul Denning consideră că dreptul familiei constituie cel mai bun exemplu al rolului practicii judiciare în dezvoltarea dreptului englez (p. 205).

Cea mai controversată a fost aplicarea „principiului echității pentru soția părăsită”.

O primă soluție în acest sens a fost pronunțată de autor în 1952. Soțul care își părăsise soția, pentru a obține divorțul la care ea se opunea, într-o încercare de a o șantaja, introduce o acțiune pentru intrarea în posesia locuinței proprietatea sa, în care locuia soția. Instanța a recunoscut dreptul femeii părăsite de a locui în continuare în locuința soțului în baza principiului echității, cu motivarea că soțul nu-și poate alunga soția, iar prin faptul că a părăsit-o el nu poate fi într-o poziție mai bună. Acest drept i-a fost recunoscut soției nu numai în raport cu soțul, dar și în raport cu orice succesor. Soluția a fost aspru criticată, cu motivarea că protejarea soției părăsite trebuie asigurată pe calea modificării legii. Discuția a ajuns în Camera Lorzilor abia după 13 ani, în cadrul unei acțiuni introduse de o bancă, care avea o ipotecă asupra casei. Camera Lorzilor a recunoscut acest drept al soției împotriva soțului, dar nu și împotriva terților. Sub presiunea opiniei publice, soluția privind dreptul soției părăsite asupra locuinței a fost consacrată legislativ în 1967, opozabilitatea acestui drept față de terți fiind condiționară de o măsură de publicitate.

O idee care și-a făcut loc prin soluțiile promovate de Lord Denning este și aceea a recunoașterii, conform principiului echității, a dreptului soției asupra casei în care locuiesc soții, dobândite în timpul căsătoriei, chiar dacă ea a fost cumpărată pe numele soțului. Contestată inițial, soluția a fost în final admisă și de Camera Lorzilor, recurgându-se la noțiunea de mandat legal (p. 235). Camera Lorzilor n-a admis însă soluția adoptată de Lord Denning după care dreptul soției asupra casei în care locuiesc soții există și în ipoteza în care participarea ei constă în munci casnice. Abia o lege din 1970, adoptată sub presiunea opiniei publice a adoptat soluția după care instanța trebuie să țină seama de orice contribuție a fiecăruia dintre soți, inclusiv munca casnică a soției.

Noi reglementări, în acord cu principiile promovate de practică pe linia deplinei egalități a femeii sunt în pregătire. „Dacă aceste principii vor fi adoptate de lege înseamnă că pe viitor rolul judecătorului se va limita la interpretarea legii. Dar judecătorii sunt acei care au fost până acum pionierii” arată autorul (p. 246).

Cartea scrisă cu acuratețea omului de știință, dublată de talentul literar incontestabil al autorului, se recomandă ca o lectură agreabilă și instructivă, pentru juriști și nejuristi: agreabilă prin stilul viu în care este scrisă, instructivă prin informațiile pe care ni le furnizează asupra tendințelor actuale ale dreptului englez și asupra specificului modului de dezvoltare al dreptului englez, bazat pe precedentul judiciar. Ea ne înlesnește înțelegerea mecanismului reformării dreptului prin soluțiile practicii judiciare, în care judecătorii procedează pas cu pas și pot încerca un sistem să vadă cum funcționează în practică (p. 137).

Disputa din doctrina engleză asupra limitelor în care judecătorii pot reforma dreptul este prezentă în tot cursul expunerii, uneori în mod direct (de exemplu, în cazul aplicării „hotărârii Mareva”, p. 144 ș.a.), alteori, în mod implicit.

Renée Sanilevici

Tiparul executat sub cd. 213
la Intreprinderea poligrafică Iași
str. 7 Noiembrie nr. 49

